

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE

SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE

SOCIĀLĀS PSIHOLOĢIJAS KATEDRA

Aivis Dombrovskis

Promocijas darbs

**Latvijas sieviešu feministiskās identitātes dimensijas
prognozējošie faktori**

Zinātniskais vadītājs:

Dr.psych., prof. A.Pipere

Daugavpils

2014

Saturs

IEVADS.....	4
I. Teorētiskā daļa.....	16
1.1. Identitātes izpētes teorētiskie aspekti.....	16
1.1.1. Identitātes jēdziens.....	16
1.1.2. Identifikācija un identitātes attīstība.....	21
1.1.3. Sociālā identitāte psiholoģijas teorijās un identitātes krīzes jēdziens.....	25
1.2. Feminisma teorijas un feministiskā identitāte.....	33
1.2.1. Feminisma attīstība un feminisma virzieni.....	33
1.2.2. Dzimumidentitāte un <i>genderidentitāte</i>	38
1.2.3. Sievietes identitāte.....	42
1.2.4. Feministiskā identitāte.....	45
1.2.5. Vumanistiskās un feministiskās identitātes veidošanās.....	48
1.3. Ģimenes vide kā identitātes attīstības faktors.....	53
1.3.1. Ģimenes jēdziens un ģimeņu klasifikācija.....	53
1.3.2. Ģimene un identitāte.....	56
1.4. Teorētiskās daļas kopsavilkums.....	61
II. Empīriskais pētījums.....	68
2.1. Pētījuma programma, metodoloģija un dizains.....	68
2.2. Kvalitatīvais pētījums par jauniešu nākotnes sapņu un cerību dzimumatšķirībām.....	72
2.2.1. Kvalitatīvā pētījuma dalībnieki, metode un procedūra.....	72
2.2.2. Kvalitatīvā pētījuma rezultāti un to analīze.....	73
2.3. Kvantitatīvais pētījums par sieviešu feministiskās identitātes dimensijas prognozējošiem faktoriem.....	77
2.3.1. Kvantitatīvā pētījuma izlase.....	77
2.3.2. Pētījuma instrumenti un procedūra.....	79
2.3.3. Pētījuma instrumentu adaptācija.....	87
2.3.3.1. Feministiskās identitātes attīstības skalas (FIAS) adaptācija.....	87
2.3.3.2. Identitātes krīzes aptaujas (IKA) adaptācija.....	90
2.3.3.3. Apmierinātības ar ģimenes dzīvi (AGDz) skalas adaptācija.....	94
2.3.3.4. Ģimenes vides skalas „R” formas (ĢVS–R) adaptācija.....	96
2.3.3.5. Ģimenes vides skalas „I” formas (ĢVS–I) adaptācija.....	99
2.4. Kvantitatīvā pētījuma rezultāti.....	104
2.5. Kvantitatīvā pētījuma rezultātu interpretācija.....	123
SECINĀJUMI.....	137

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS.....142

PIELIKUMS

Ievads

Latvijas sabiedrība pašlaik pārdzīvo nepārtrauktas izmaiņas, ko nosaka gan ekonomiskie un politiskie, gan vispārējie globalizācijas apstākļi. Arī sabiedrībā eksistējošo it kā pašsaprotamo sociālo institūciju – ģimeni ietekmē tie paši apstākļi, kas sabiedrību kopumā, un tie nosaka ģimenes vides nepastāvību un mainību, jo, kā norāda Ārija Karpova (2006), tad ģimene ir sabiedrības „šūniņa”. Šī nepastāvība un mainība ietekmē arī cilvēku, kurš aug un attīstās ģimenē. Ģimenē katram tās dalībniekam ir noteikta loma un funkcijas un šīs lomas lielākoties nosaka sabiedrībā pieņemtās normas un stereotipi, kas jau kopš seniem laikiem nosaka to, kāda loma sabiedrībā un ģimenē ir vīrietim un kāda sievietei.

Reliģiskajā aspektā raugoties, gan kristietībā, gan islamā, gan budismā ir vērtības un pārlicības, kur norādīta ģimenes attiecību hierarhija un veidota cilvēku vērtību sistēmu skala. Tās ir iekļautas filosofiski reliģiskajā literatūrā, piemēram, Bībelē un Korānā, piemēram, „Sievai Viņš sacīja: ”Vairodams Es vairošu tavus grūtumus un tavas nopūtas, kad tu kļūsi māte. Sāpēs tev būs bērnus dzemdēt, un tava iegriba būs pēc tava vīra, bet viņam būs valdīt pār tevi” (Bībele, 1991: 7), „Tak vīri ir vienu kāpsli augstāk par viņām” (Korāns, 2011: 36). Šajā vērtību sistēmā atspoguļojas vīriešu pārākums par sievieti.

Vairumā lielāko reliģiju sievietēm ir liegts kļūt par reliģiskajiem līderiem – mācītājiem, priesteriem, arhibīskapiem vai lamām (piemēram, budismā), bet norādīts, ka Augstākā priekšā visi cilvēki ir vienādi. Maitra (Maitra, 2013) norāda, ka budisma reliģija atbalsta feministiskās idejas – par sociālo vienlīdzību, pret apspiešanu un pret vardarbību.

Vēsturiski vīriešu un sieviešu lomas patriarhālā vai matriarhālā ģimenes modelī bija stingri definētas. Vīrietis vai sieviete, veicot noteiktu rituālu, identificējās kā vīrietis – vīrs, tēvs; un sieviete identificējās kā sieva, māte. Froms (Фромм, 2006; Фромм, 2009) norāda, ka cilvēkam ir dabiska vēlme tiekties uz mātes klēpi, kas ir zināma un droša vide, un tas ir matriarhālās sistēmas metaforisks raksturojums. Bet tajā pašā laikā viņš norāda, ka matriarhālā sistēma bloķē vīrieša individualitātes un prāta attīstību. Patriarhālā modelī vadošā un noteicošā loma ir vīrietim.

Šobrīd pasaulē robežas starp *genderlomām* zaudē savu noteiktību, un feministiskās kustības pārstāvji cīnās par *genderu* līdztiesību un vienlīdzību visās dzīves jomās, tai skaitā norādot, ka sievietes pienākums nav rūpēties par māju un bērniem, jo to tikpat labi var darīt arī vīrietis, ka viendzimuma laulības ir ekvivalentas divdzimumu laulībām. Ir zināms fakts, ka piemēram, ASV jau kopš 2011. gada pieņemts lēmums, ka oficiālajos dokumentos vairs nelieto vārdu tēvs vai māte, bet lieto „vecāks Nr.1” un „vecāks Nr.2”, jo sakarā ar viendzimumu laulībām bērni jūtas diskriminēti, ka viņiem esot divi tēvi, bet nav mātes vai otrādi. Piemēram,

ASV 2005.gadā, viendzimumu (netradicionālās) laulībās esot auguši 300 000 bērni, un varas pārstāvji to skaidro ar to, ka dzimumu identifikācija – tēvs un māte esot pretrunā ar šodienas realitāti (Delfi, 2011).

Feminisms ir gan sabiedriski politiska kustība, kuras mērķis ir nodrošināt sievietēm visas pilsoniskās tiesības (Kramarae u.c., 2000), gan filosofija, gan ideoloģija, gan politika (Grant, 1993), gan zinātnisko pētījumu joma psiholoģijā (Downing & Roush, 1985). Feminisms ir prakse, perspektīva un process, un feminisma teorijas centrā ir *genders* un tas, kā no šī punkta mēs skatāmies uz pasauli (Tarrant, 2008), tāpat feminisms ir sociāla kustība, kas meklē vienādas iespējas visiem cilvēkiem neatkarīgi no viņu dzimuma. Feministiskās kustības mērķis ir mainīt modeļus, kādi valdīja attiecībā pret *genderu*, rasi, šķirām un seksuālajām orientācijām un galvenais gala mērķis ir pārtraukt un izbeigt sieviešu pakļaušanu (Tarrant, 2009).

Iespējams, ka, blakus ekonomiskajiem faktoriem, tieši sievietes lomās – vēsturiski tradicionālajās vai mūsdienu lomās, ir meklējami cēloņi tam, ka šobrīd Eiropā, kur feministiskā kustība ir ļoti populāra, un Latvijā, kas šobrīd ir Eiropas Savienības sastāvā, ir vērojama strauja dzimstības samazināšanās, piemēram, 1991.gadā Latvijā cilvēki vecumā no 0 līdz 14 gadiem bija 21,5%, bet 2011.gadā tikai 14,2%, bet cilvēki vecumā no 65 un vecāki 1991.gadā Latvijā bija 11,8%, bet 2011.gadā jau 18,4%. Turpretī Turcijā jauni cilvēki līdz 14 gadu vecumam 2011.gadā bija 25,6%, bet cilvēki virs 65 gadu vecumam 7,2% (Eiostatistika, 2013). Eiropiešu ģimenēs pārsvarā ir tikai viens vai divi bērni, ļoti reti kad vairāk, bet arābu valstīs, kur feminisms ir diezgan svešs, ģimenēs ir pieci un bieži pat vēl vairāk bērnu. Kā var secināt pēc statistikas datiem, Eiropa „noveco” – dzimstība ir mazāka par mirstību (Eiostatistika, 2013) bet izteikti patriarhālu (musulmaņu) kultūru valstīs „kļūst jaunākas” un tajās palielinās iedzīvotāju skaits.

Serova (Серова, 2001) norāda, ka sieviete, kura pati sasniegusi savu materiālo labklājību un ir neatkarīga no vīrieša vai vīra materiālā stāvokļa, nav orientēta uz ģimenes saišu un saistību uzņemšanos. Šādas sievietes dzīvo brīvu dzīvi arī attiecībās ar vīriešiem, kuru parasti viņām ir daudz. Šīs sievietes dzīvo savai labklājībai un labizjūtai un, ja viņām ir vēlme pašrealizēties, viņas to var izdarīt pilnā mērā. Tomēr viņām nav galvenā, kas ir „mājas sievietei” – ģimenes un cilvēka (vīra), no kura sagaidīt atbalstu grūtā brīdī, viņām nav bērnu. Viņas paliek vienas ar savām problēmām un pārdzīvo piesaistes deficītu, jo viņām nevienu nevajag uz ilgstošu laiku – ne arī viņas kādam ir vajadzīgas (Серова, 2001).

Kā norāda krievu pētnieks Iljins (Ильин, 2010), tad šodienas problēma ir sieviešu vēlme profesionāli pašrealizēties, mātes lomu atstājot otrā vietā. Kā sekas šādai izvēlei ir daudzu sieviešu vientulība ģimenes dzīvē vai pat ģimenes neizveidošana. Pie līdzīga secinājuma jau 20.gs beigās ir nonākuši arī Valdecs un Guteks, kas ir atklājuši ka sievietes, vadītājas, daudz

biežāk ir neprecētas nekā sievietes, kuras vadošu darbu neieņem. Jo sievietei augstāks ieņemamais amats, jo augstāku kvalifikāciju tas pieprasa, jo augstāks ir to sieviešu skaits šajā grupā, kurām nav bērnu, un ļoti maz ir tādu sieviešu, kurām ir vairāk par vienu bērnu (Valdez & Gutek, 1987).

Feministiskā kustība sabiedrībā ieņem arvien lielāku sociālo lomu, ietekmējot sabiedriski ekonomiskos, politiskos un citus sabiedrības procesus, sociālās institūcijas. Ožigova (Ожигова, 2009) norāda uz feministiskās teorijas izcelsmes ideju, ka tieši šīs teorijas galvenā pamatideja ir ideja par atteikšanos no bipolaritātes attiecībā pret cilvēku kā bioloģisku vai sociālu kategoriju.

Paralēli feminismam kā politiskas kustības attīstībai rodas antifeministiskā kustība, kuras mērķis ir saglabāt sieviešu un vīriešu vēsturiskās attiecības. Jānorāda, ka feministiskajai kustībai ir daudz apakšvirzienu, piemēram, sociālistiskais, radikālais, lesbiskais, liberālais, u.c. feminisms, kas reizēm cīnās cits pret citu (Grant, 1993).

Kopš feminisma rašanās ir radies arī zinātniskais jautājums par sieviešu identificēšanos ar feminismu un to, kādi psiholoģiskie procesi tajā ir iesaistīti (Fischer et al., 2000), kāpēc vienas sievietes sevi identificē ar feministēm, citas atbalsta feministu idejas, bet uzskata, ka viņas nav feministes, bet vēl citas uzskata, ka svarīgāk ir saglabāt senās stereotipiskās sieviešu un vīriešu lomas. Kādi faktori nosaka sievietes vēlmi izvēlēties feministisko identitāti?

Tāpēc būtu lietderīgi noskaidrot, kāda ir Latvijas sieviešu feministiskā identitāte un kas to prognozē, zinot, ka Latvija daudzus gadus bija PSRS sastāvā un vairākas Latvijas iedzīvotāju paaudzes izauga vidē, kurā ar Konstitūciju (Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Konstitūcija, 1983), kas bija valsts pamatlikums, bija noteiktas vienlīdzīgas tiesības sievietei un vīrietim gan uz darbu, gan tiesībām vēlēties un būt ievēlētām, jo gan vīrietis, gan sieviete bija PSRS pilsoņi, bet tajā pat laikā sievietēm papildus tika piešķirti sociālie atvieglojumi.

Brokāne (2007) norāda, ka *gendera* (dzimtes) apzināšanā Latvijā ir izdalāmi trīs posmi, izdalot pirmā posma sākumu (1918. gads), kad sievietes ieguva pilsoņa tiesības. Viņa norāda, ka patiesa demokrātija ir iespējama ar sabiedrības patriarhālā modeļa maiņu, tomēr tajā pašā laikā atzīmē, ka patriarhālā valsts modelī sabiedrība jutās drošāk, lai gan šajā laikā sieviešu politiskā un sabiedriskā dzīve bija margināla. Brokāne raksta, ka arī PSRS laikā turpinājās pastāvēt patriarhālais modelis un vīriešiem joprojām bijušas lielākas lēmējtiesības un autoritāte, bet šobrīd, kopš 1991.gada, jaunajā modernajā sabiedrībā norisinās vairāki procesi, kuri konstruē sieviešu un vīriešu sociālo statusu (Brokāne, 2007).

Jau LPSR laikos Latvijā pazīstamais ārsts, seksopatologs, psihoterapeits–psihoanalītiķis Zālītis (1981), kurš pirmais publiski Latvijā akcentēja dzimumaudzināšanas un mīlestības svarīgumu jauniešiem, īpašu vērību pievērsa ģimenei un partnerattiecībām ģimenē, tās nozīmei personas turpmākajā attīstībā. Par matriarhālu ģimenes modeli viņš raksta: „Tēva runā bija

jūtama padevība, nenoteiktība. Pats viņš neko neizlemj, atsaucas uz sievu. Tātad noteicēja ģimenē ir sieva, bet tas nozīmē, ka ģimene ir disharmoniska, bez mīlestības (sieviete var mīlēt tikai stipru vīrieti, uz kuru var balstīties, bet ne otrādi. Šādā ģimenē bērnu jūtu dzīve nevar pareizi izveidoties” (Zālītis, 1981: 34).

Latvijā šobrīd aktualizēti jautājumi (ko ļoti asi kritizē un pret to cīnās arī reliģisko grupu pārstāvji) par genderidentitāti un genderu līdztiesību – grāmatas „Diena, kad Kārlis bija Karlīna”, „Diena, kad Rūta bija Rihards”, „Bērnudārzi, kuros ir vieta PepijPrinčiem un PirātPrincesēm” (Apollo, 2012), kas ieguva ļoti plašu un daudzveidīgu sabiedrības viedokļu rezonansi, tāpēc šajā kontekstā īpaši svarīgi ir izpētīt feministiskās, sievietes, *gendera* un dzimuma identitātes saturu mūsdienu Latvijas vidē.

Einhorne un Severa (Einhorn & Sever, 2003) norāda, ka pastāv lielas atšķirības feministu politiskajā kustībā un feministiskās identitātes attīstībā valstīs, kuras bija sociālistiski orientētas, bet tagad ir orientētas uz demokrātiju, piemēram, Polija, Dienvidslāvija, kā arī starp Rietumeiropas valstīm un ASV.

Neseni pētījumi par Austrālijas jauniešiem ir uzrādījuši, ka sievietes vairāk nekā vīrieši savā nākotnē iztēlojas attiecības, bērnus un karjeru. Dažas jaunietes vēlas atrast perfektu dzīves partneri, vēlās bērnus, veiksmīgu karjeru un brīvo laiku (Whitty, 2001), lai gan karjerisms ir vairāk attiecināms uz maskulīnas (Marsh & Myers, 1986) identitātes raksturojumu.

Pirms uzsākt šo pētījumu tika veikta priekšizpēte, izmantojot naratīvo pētījuma metodi par jauniešu nākotnes sapņiem un cerībām (Whitty, 2002), lai noskaidrotu vai jauniešiem vecumā no 18 līdz 27 gadiem sapņos un gaidās par savu nākotni ir raksturīgas feministiskās identitātes iezīmes. Pētījums (sk.nodaļu par kvalitatīvo pētījumu) atklāja, ka jauniešu naratīvajā nākotnes identitātē izpaužas feministiskās identitātes iezīmes (sk.nodaļu par kvalitatīvo pētījumu), kas vienlaicīgi norāda, ka arī Latvijas jauniešiem ir aktuāli jautājumi, kas saistās ar feministisko identitāti.

Lai gan nav vienotas un universālas definīcijas identitātei, tomēr Eriksona (Eriksons, 1998) identitātes jēdziena skaidrojums ir pietiekami visaptverošs, tā ir atbilde uz jautājumu „Kas es esmu?”. Meklējot atbildes uz šo jautājumu, Eriksons (1998) norāda, ka cilvēks var nonākt identitātes krīzes stāvoklī. Cilvēka identificēšanos ar sociālu grupu apraksta Sociālās identitātes teorija (Tajfel, 1969, 1974, 1982; Tajfel & Turner, 1986, 1979).

Šajā pētījumā, izmantojot Feministiskās identitātes attīstības skalu (Bargad & Hyde, 1991), tiks pētīta feministiskā identitāte sievietēm Latvijā. Literatūrā norādīts, ka feministiskā identitāte ir sieviešu kolektīvā jeb sociālā identitāte, kas sevī iekļauj feministu pieņemtās attieksmes (nostādnes) un sevis identificēšanu ar feministi (Eisele & Stake, 2008).

Šajā pētījumā tiks veikta literatūras analīze, lai noskaidrotu, kā tiek izprasta sievietes identitāte (Helms, 1993, 1990; Gurin, 1985; Gurin & Townsend, 1986; Josselson, 1996, 1987, 1973 u.c.), jo sievietes identitāte jānodala no feministiskās identitātes, tāpēc, ka feministi var būt gan vīrieši, gan sievietes, kā arī tiks analizēta dzimumidentitāte un *genderidentitāte* (Ильин, 2010; Bandura, 1986; Masters, 1979; Mischel, 1970; Bisaria, 1985; Maccoby, 1974; Weitzman, 1979; Cass, 1979; D'Augelli, 1994; Becker, 2008; Condor, 1984), jo dzimumidentitāte ir saistīta vairāk ar cilvēka bioloģisko piederību konkrētam dzimumam, bet *genderidentitāte* – ar psiholoģisko piederību. Tas palīdzēs nošķirt feministiskās identitātes psiholoģisko saturu no sievietes identitātes, dzimumidentitātes un *genderidentitātes*.

Pazīstamākās feministiskās teorijas pārstāves ir Dovninga, Rouša, Hornija, Paludi (Downing & Roush, 1985; Хорни, 2009; Paludi, 2002) u.c. Sieviešu feministiskās identitātes attīstību ietekmējošos faktoros ir pētījuši tādi zinātnieki kā Lissa, O'Konora, Moroska, Kraforda, Rojs, Veibusta, Millere (Liss & Erchull, 2010; Liss, O'Connor, Morosky, & Crawford, 2001; Roy, Weibust, & Miller, 2007) u.c. Lai gan pasaulē feministiskā kustība, īpaši Eiropā un ASV, ir populāra, tomēr zinātniskajā literatūrā netika atrasti pētījumi par ģimenes vides un identitātes krīzes lomu sieviešu feministiskās identitātes dimensiju prognozēšanā. Arī Latvijā līdz šim šādi pētījumi nav veikti, tāpēc svarīgi ir adaptēt atbilstošas pētniecības metodikas Latvijas vidē, lai varētu izpētīt un dziļāk izprast feministisko identitāti kā psiholoģisko fenomenu Latvijā.

Pētījuma gaitā tika adaptētas metodikas Latvijas kultūrvīdē ģimenes vides izpētei, identitātes krīzes izpētei un feministiskās identitātes izpētei, veikti pētījumi par saistību starp sieviešu feministisko identitāti, apmierinātību ar ģimeni, ģimenes vidi un identitātes krīzi un izveidoti feministiskās identitātes dimensijas prognozējošie modeļi.

Pētījuma zinātniskās novitātes pamatojums un teorētiskais nozīmīgums:

Agrākie pētījumi par feministisko identitāti un Feministiskās identitātes attīstības modelis, ko izveidoja Dovninga un Rouša (Downing & Roush, 1985), ir izpelnījies zinātnieku kritiku par to, ka modelis neaptver visas feministiskās identitātes vērtību dimensijas (Bargad & Hyde, 1991), kā arī tam ir citi trūkumi (Henderson-King & Stewart, 1997; Hyde, 2002; Moradi & Subich, 2002^a). Vēlāk, pilnveidojot Dovningas un Roušas modeli, Bargade un Haide (Bargad & Hyde, 1991) izveidoja Feministiskās identitātes attīstības skalu, saīsinot Dovningas un Roušas metodikas pantu skaitu un mēģinot atspoguļot feministiskās identitātes attīstību dinamiskās pakāpēs.

Tomēr arī Bargades un Haides modelis tiek kritizēts par to, ka šajā modelī trūkst argumentētu pamatojumu tajā atspoguļoto feministisko pakāpju secīgumam (Hansen, 2002), Gūds (Good et al., 2000) norāda, ka nav skaidri izprotami psihometriskie kritēriji, pēc kā ir

izdalītas attiecīgās pakāpes, jo faktoranalīzē Gūds ar kolēģiem ir ieguvis 14 faktoru modeli, bet Bargadei un Haidei ir izdalīti tikai 5 faktori, pēc kā arī ir izveidots feministiskās identitātes attīstības modelis.

Tāpat nav skaidrs, kā Bargades un Haides modelis strādā vispārējā populācijā, jo šis modelis ir izstrādāts specifiskā vidē; viņas šo modeli izveidoja un aprobēja ar studentēm, kuras studē speciālus sieviešu jautājumus (angl. *woman studies*) (Bargad & Hyde, 1991) studiju programmās, kas orientētas uz feministiskās identitātes attīstību un pilnveidošanu, bet nav zināms, kā šis modelis darbojas cita veida studiju programmās studējošajām, konkrētā pētījumā – Latvijas augstskolu studentēm – sievietēm.

Tāpēc pētījuma zinātniskā novitāte un teorētiskais nozīmīgums izpaužas šādās aktivitātēs un rezultātos:

- Precizēts feministiskās identitātes jēdziens sociālās psiholoģijas saturā.
- Tulkoti latviski un Latvijas videi adaptēti šādi pētniecības instrumenti:
 1. Feministiskās identitātes attīstības skala (Feministic Identity Development Scale (FIDS), Bargad & Hyde, 1991);
 2. Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala (Satisfaction with Family Life Scale (SWFL), Zabriskie et al., 2003);
 3. Ģimenes vides skala (Ideālās un Reālās ģimenes vides forma) (Family Environment Scale (FES), Moss & Moss, 2009);
 4. Identitātes krīzes aptauja (Identity Distress Survey (IDS), Berman, Montgomery & Kurtines, 2004);
 5. Naratīvā metode par jauniešu nākotnes sapņiem (Narrative approach, Whitty, 2002).
- Latvijā uzsākta feministiskās identitātes izpēte sociālajā psiholoģijā.
- Izveidoti feministiskās identitātes dimensijas prognozējošies modeļi.

Praktiskā lietderība:

Pētījuma rezultātā iegūtās sakarības par sieviešu feministisko identitāti un ģimenes vidi, ģimenes dzīvi, identitātes krīzi un sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem, kā arī feministiskās identitātes dimensijas prognozējošos modeļus varēs izmantot pētnieki, lai padziļināti turpinātu pētīt feministisko identitāti saistībā ar citiem faktoriem. Psihologiem, psiholoģijas studentiem, psihoterapeitiem būs noderīgi un praktiski izmantojami jauni, Latvijā adaptēti pētniecības instrumenti: Feministiskās identitātes attīstības skala, Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala, Ģimenes vides skala, Identitātes krīzes aptauja un Naratīvā metode par jauniešu nākotnes sapņiem.

Psihologi un psihoterapeiti savā konsultatīvajā darbā varēs praktiski izmantot šajā pētījumā apkopotās atziņas un šī pētījuma rezultātus, lai vēl profesionālāk varētu palīdzēt

cilvēkiem viņu psiholoģisko problēmu risināšanā, paaugstinātu labizjūtas līmeni un palīdzētu kļūt laimīgākiem savās ģimenēs un sabiedrībā.

Pētījuma mērķis: izpētīt Latvijas sieviešu feministiskās identitātes dimensijas prognozējošos faktorus

Pētījuma objekts: sieviešu feministiskā identitāte

Pētījuma priekšmets: Latvijas sieviešu feministiskās identitātes dimensijas prognozējošie faktori

Pētījuma jautājumi:

- 1) Kāds ir Latvijas sieviešu feministiskās identitātes saturs?
- 2) Kāda ir saistība starp sieviešu feministisko identitāti un viņu a) sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem, b) apmierinātību ar ģimenes dzīvi, c) reālo un ideālo ģimenes vidi, d) apmierinātību ar ģimenes vidi, e) identitātes krīzi?
- 3) Kāda ir saistība starp sieviešu apmierinātību ar ģimenes vidi, ģimenes dzīvi un identitātes krīzi?
- 4) Kādi sociāli demogrāfiskie (*vecums, tautība, vecāku tautība, specialitāte, bērni, ģimenes stāvoklis, brāļi/māsas, dzīves vide un dzīves vieta, vecāku laulība, augstāko izglītību skaits*), ģimenes vides (*apmierinātības ar ģimenes dzīvi, reālās ģimenes vides, ideālās ģimenes vides, apmierinātības ar ģimenes vidi*) un identitātes krīzes mainīgie prognozē feministiskās identitātes dimensijas?

Papildus jautājumi ir saistīti ar pētījuma instrumentu pirmreizējo adaptāciju:

1. Kādi ir latviešu valodā tulkotās Feministiskās identitātes attīstības skalas (*Feministic Identity Development Scale*, Bargad & Hyde, 1991) psihometriskie rādītāji?
2. Kādi ir latviešu valodā tulkotās Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skalas (*Satisfaction with Family Life Scale*, Zabriskie et.al., 2003) psihometriskie rādītāji?
3. Kādi ir latviešu valodā tulkotās Ģimenes vides skalas (Ideālās un Reālās ģimenes vides forma) (*Family Environment Scale*, Moss & Moss, 2009) psihometriskie rādītāji?
4. Kādi ir latviešu valodā tulkotās Identitātes krīzes aptaujas (*Identity Distress Survey*, Berman, Montgomery, & Kurtines, 2004) psihometriskie rādītāji?

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt psiholoģisko literatūru par feministisko identitāti, identitātes krīzi, ģimenes vidi, veidojot teorētisko pamatojumu feministiskās identitātes izpratnei.
2. Izstrādāt empīriskā pētījuma metodoloģiju, dizainu un programmu, atlasīt un adaptēt pētījuma instrumentus.
3. Veikt kvalitatīvo pētījumu par atšķirībām starp 1.kursā studējošo vīriešu un sieviešu

nākotnes sapņiem un mērķiem.

4. Veikt kvantitatīvu pētījumu par saistību starp sieviešu feministisko identitāti, sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem, apmierinātību ar ģimenes vidi, ģimenes vides vērtību sistēmu un identitātes krīzi.

5. Veikt lineārās regresijas daudzfaktoru analīzi statistiski nozīmīgu feministiskās identitātes dimensijas prognozējošo faktoru identificēšanai un prognozējošo modeļu izveidei.

6. Apkopot, analizēt un interpretēt kvalitatīvā un kvantitatīvā pētījuma gaitā iegūtos empīriskos rezultātus.

7. Izdarīt secinājumus par veikto pētījumu.

Pētījuma instrumenti:

Kvantitatīvās datu vākšanas metodes:

Feministiskās identitātes attīstības skala (*Feministic Identity Development Scale*, Bargad & Hyde, 1991).

Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala (*Satisfaction with Family Life Scale*, Zabriskie et al., 2003).

Ģimenes vides skala (Ideālās un Reālās ģimenes vides forma) (*Family Environment Scale*, Moss & Moss, 2009).

Identitātes krīzes aptauja (*Identity Distress Survey*, Berman, Montgomery & Kurtines, 2004).

Kvalitatīvās datu vākšanas metode:

Naratīvā metode (Narrative approach, Whitty, 2002).

Datu analīzes metodes:

Kvalitatīvā pētījumā: tematiskā kontentanalīze (Kropļiņš & Rašcevska, 2004; Willig & Stainton-Rogers, 2008; Pipere, 2011). Kvantitatīvā pētījumā: aprakstošās statistikas metodes, faktoranalīze: galveno faktoru metode, Pīrsona korelācijas koeficients, Spīrmena korelācijas koeficients, Kronbaha alfa, latentu profilu analīze, ANOVA, korelāciju analīze, Kolmogorova-Smirnova tests, Kruskala-Valisa tests, lineārās regresijas analīze, apstiprinošā faktoranalīze.

Izmantotas datu apstrādes programmas: SPSS 19.0., Mplus programma 7.0

Pētījuma izlase:

Pētījuma izlase kopumā sastāv no 1031 respondenta.

Kvalitatīvā pētījuma izlase: Naratīvajā pētījumā piedalījās 30 1. kursa studenti – 15 vīrieši un 15 sievietes vecumā no 18 līdz 22 gadiem ($M=19,7$; $SD=0,87$) no divām Latvijas augstskolām un diviem Latvijas reģioniem (Rīgas un Vidzemes).

Instrumentu adaptācijas izlase: Pirmo adaptācijas izlasi veido 500 respondenti (augstskolu 1.kurss, vidusskolu un ģimnāziju pēdējās klases) vecumā no 18 līdz 27 gadiem ($M=18,8$; $SD=1,19$), sadalījumā pa dzimumiem: 270 vīrieši ($M=18,9$; $SD=1,41$) un 330 sievietes

(M=18,75; SD=1,06). Otro adaptācijas izlasi veido 542 respondenti (tikai sievietes) vecumā no 18 līdz 67 gadiem (M=21,5; SD=5,01), bet pētījuma validitātes paaugstināšanas nolūkos no pētījuma izlases tika izslēgtas respondentes vecumā no 28 līdz 67 gadiem (N=41) (M=35,88; SD=8,032) palika 501 sieviete vecumā no 18 līdz 27 gadiem (M=20,33; SD=1,94).

Pētījuma instrumentu testa – retesta izlase: 30 respondenti – augstskolu 1. kursa sievietes.

Pamatpētījuma izlase: Izlasi veido 501 studente vecumā no 18 līdz 27 gadiem (M=20,33; SD=1,94) no piecu Latvijas augstskolu 1.kursiem, aptverot visus piecus Latvijas reģionus: Rīgu, Latgali, Kurzemi, Vidzemi, Zemgali.

Pētījuma ilgums. Pētījums uzsākts 2010. gadā un tas notika vairākos posmos:

1. posms (no 2010. gada līdz 2011. gadam): literatūras atlase un analīze par feminismu, feministisko identitāti, dzimumidentitāti, *genderidentitāti*, identitāti, sociālo identitāti, identitātes krīzi, ģimeni.

2. posms (no 2011.gada janvāra līdz 2011.gada augustam): problēmas apzināšana, veicot kvalitatīvo pētījumu par jauniešu nākotnes sapņiem feministiskās identitātes kontekstā.

3. posms (no 2011. gada augusta līdz 2012. gada janvārim): pētījumam atbilstošo instrumentu atlase un autoru atļauju saņemšana to izmantošanai šim pētījumam.

4. posms (no 2012. gada janvāra līdz 2013. gada maijam): pētījumu instrumentu adaptācija.

5. posms (no 2013. gada marta līdz 2014. gada maijam): pētījuma datu ieguve, apstrāde, analīze un interpretācija, pabeigta promocijas darba noformēšana.

Tēzes aizstāvēšanai:

1. Latvijas sieviešu izlasē biežāk sastopamas sievietes ar feministiskās identitātes dimensijām, kuras norāda uz atbalstu feministiskās kustības izvirzītajam mērķim cīnīties par *genderu* vienlīdzību, bet mazāk ir to sieviešu, kas atbalsta vēsturiski pieņemtās vīriešu un sieviešu *genderlomas*.

2. Pastāv sakarības starp Latvijas sieviešu feministiskās identitātes dimensijām un viņu sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem, apmierinātību ar ģimenes dzīvi, reālo un ideālo ģimenes vidi, apmierinātību ar ģimenes vidi un identitātes krīzi:

a) Atklāsmes un sintēzes dimensijai visvairāk dod priekšroku topošie sākumskolas pedagogi un sievietes, kuras iegūst pirmo augstāko izglītību. Līdzvērtības dimensijai visvairāk dod priekšroku topošie sākumskolas pedagogi, sievietes ar bērniem, latvietes, kurām māte ir latviete. Aktīvas feministes dimensijai visvairāk dod priekšroku topošie psihologi, speciālās izglītības pedagogi un logopēdi, kā arī respondentes ar vecāku brāli vai brāļiem. Diferencēšanas dimensijai visvairāk dod priekšroku sievietes, kuras dzimušas laulības modelī – mātei pirmā, bet tēvam otrā laulība.

b) Apmierinātības ar ģimenes dzīvi rādītajam ir pozitīva sakarība ar feministiskās identitātes dimensiju *Diferencēšana*.

c) Reālajā ģimenes vidē pastāv sakarība starp visām piecām feministiskās identitātes dimensijām un ģimenes morāli reliģisko orientāciju (ar Līdzvērtības dimensiju tā ir negatīva). Pastāv sakarība starp kontroli ģimenē un feministiskās identitātes dimensijām, kuras norāda uz atbalstu feministiskās kustības izvirzītajam mērķim cīnīties par *genderu* vienlīdzību (Dusmas un piesardzība, Atklāsme un sintēze un Aktīva feministe). Dusmu un piesardzības, kā arī Aktīvas feministes dimensijas uzrāda negatīvu, bet Līdzvērtības dimensija – pozitīvu sakarību ar neatkarību ģimenē. Aktīvas feministes un Līdzvērtības dimensija uzrāda pozitīvu, bet Diferencēšanas dimensija – negatīvu sakarību ar ģimenes intelektuāli kulturālo orientāciju. Atklāsmes un sintēzes un Diferencēšanas dimensijas uzrāda pozitīvu sakarību ar organizāciju ģimenes vidē, Diferencēšanas dimensija uzrāda pozitīvu sakarību ar sadarbību un negatīvu sakarību ar konfliktiem ģimenes vidē, Aktīvas feministes dimensija uzrāda pozitīvu korelāciju vēl ar ģimenes orientāciju uz aktīvu atpūtu un sasniegumiem.

Ideālā ģimenes vide, kuru sievietes iztēlojas nākotnē, nosaka negatīvas sakarības starp emocionālo ekspresiju un Dusmu un piesardzības, Diferencēšanas un Aktīvas feministes dimensijām un pozitīvu sakarību ar Līdzvērtības dimensiju. Līdzvērtības dimensija uzrāda pozitīvu, bet Aktīvas feministes dimensija – negatīvu sakarību ar sadarbību, aktīvu atpūtu savā nākotnes ģimenē. Līdzvērtības dimensija uzrāda negatīvu, bet Aktīvas feministes dimensija – pozitīvu sakarību ar konfliktiem ģimenes vidē. Līdzvērtības dimensija uzrāda pozitīvu, bet Diferencēšanas dimensija – negatīvu sakarību ar ģimenes intelektuāli kulturālo orientāciju. Pozitīvas sakarības ir atklātas starp Atklāsmes un sintēzes dimensiju un morāli reliģisko orientāciju, organizāciju un kontroli, kā arī starp Diferencēšanas dimensiju un morāli reliģisko orientāciju. Aktīvas feministes dimensija uzrāda pozitīvu sakarību ar kontroli nākotnes ģimenē.

d) Apmierinātības ar ģimenes vidi rādītāji sadarbības, aktīvas atpūtas un emociju ekspresijas jomās ir pozitīvi saistīti ar feministiskās identitātes dimensijām Atklāsme un sintēze, Aktīva feministe un Diferencēšana. Diferencēšanas dimensija turklāt ir negatīvi saistīta ar apmierinātību ar konfliktiem, bet Līdzvērtības dimensija negatīvi saistīta ar apmierinātību ar emocionālo ekspresiju un organizāciju ģimenē. Pozitīva ģimenes labizjūta ir saistīta ar Diferencēšanas un Aktīvas feministes, bet negatīva ģimenes labizjūta – ar Līdzvērtības dimensiju.

e) Palielinoties atbalstam feministiskajiem uzskatiem un pieaugot gatavībai iesaistīties feministisko ideālu aizstāvēšanā, pieaug rādītāji, kas norāda uz identitātes krīzes stāvokli, bet, samazinoties identitātes krīzei, palielinās stereotipisko sieviešu un vīriešu lomu pieņemšana un atzīšana.

3. Pētot saistību starp sieviešu apmierinātību ar ģimenes vidi, ģimenes dzīvi un identitātes

krīzi ir noskaidrots, ka, palielinoties neapmierinātībai ar kontroli, konfliktiem ģimenes vidē, palielinās gan kopējie identitātes krīzes, gan krīzes ilguma un problēmu smaguma rādītāji. Pieaugot apmierinātībai ar ģimenes locekļu sadarbību, neatkarību, orientāciju uz intelektuāli kulturālajām vērtībām, sasniegumiem, samazinās gan kopējie identitātes krīzes, gan identitātes problēmu rādītāji. Pieaugot apmierinātībai ar emocionālo ekspresiju, samazinās ar ilgtermiņa mērķiem saistītās identitātes problēmas.

4. Feministiskās identitātes dimensiju Diferencēšana un Līdzvērtība modeļus, kas raksturo sievietes, kuras atbalsta stereotipiskās genderlomas, pamatā prognozē sociāli demogrāfiskie rādītāji un ģimenes vides mainīgie, bet Aktīvas feministes, Dusmu un piesardzības, Atklāsmes un sintēzes dimensiju modeļus, kas ir saistīti ar aktīva feminisma idejām, pārsvarā prognozē ģimenes vides un identitātes krīzes mainīgie.

Pētījumu rezultātu aprobācija:

Publikācijas:

Dombrovskis, A. (2013). The family environment, satisfaction with family life and identity crises of female university students. *ATINER'S Conference Paper Series*, No: PSY2013-0540, 5-17.

Pipere, A., & Dombrovskis, A. (2012). Future dreams and hopes of prospective professionals: The effect of gender and speciality. *International Business: Innovations, Psychology, Economics*, 3, No 2(5), 44-59 (EBSCO).

Dombrovskis, A. (2011). Studentu feministisko identitātes iezīmju izpēte izmantojot naratīvo pētniecības metodi. *Daugavpils Universitātes Sociālo Zinātņu Fakultātes Starptautisko Zinātnisko Konferenču Rakstu Krājums (4)*, 5. – 13.lpp. (GESIS SocioGuide)

Dombrovskis, A. (2012). Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skalas izmantošana ģimenes vides izpētei Latvijā. Rakstu krājums „*Sabiedrība. Integrācija. Izglītība*”, Rēzeknes Augstskola, ISSN 1691-5887, 71.-78.lpp. (Thomson Reuters Web of Knowledge ISI Conference Proceedings).

Uzstāšanās konferencēs:

1. Dombrovskis, A. (2011). The future dreams and hopes of first year students comparing gender differences in the context of feminism. *The 12th European Congress of Psychology*, Istanbul, Turkey, July 4 – 8.

2. Dombrovskis, A. (2013). Family environment, satisfaction with family life and identity crisis in university females. *The 7th Annual International Conference on Psychology*, Athens, Greece, May 27 – 30.

3. Dombrovskis, A. (2013). SWFL Adaptation in Latvia: Satisfaction with family life and development of feministic identity in young women, EAPA, *The 12th European Conference*

on *Psychological Assessment*. Donostia– San Sebastian, Spain. July 17 – 20.

4. Dombrovskis, A. (2013). IDS and FIDS adaptation: An identity crisis and the development of feminist identities among university females, EAPA, *The 12th European Conference on Psychological Assessment*. Donostia – San Sebastian, Spain, July 17 – 20.
5. Pipere, A., & Dombrovskis, A. (2013). Future dreams and hopes of prospective professionals: The effect of gender and speciality. *The 13th European Congress of Psychology*, Stockholm, Sweden, July 9 – 12.

Pielikumā pievienotie materiāli:

1. pielikums. Adaptācijas izlases sociāli demogrāfisko datu aprakstošā statistika.
2. pielikums. Adaptācijas izlases vīriešu sociāli demogrāfisko datu aprakstošā statistika
3. pielikums. Adaptācijas izlases sievietes sociāli demogrāfisko datu aprakstošā statistika
4. Pamatpētījuma izlases sociāli demogrāfiskie dati
5. Identitātes krīzes aptaujas adaptācijas rezultāti
6. Aptaujas „Apmierinātība ar ģimenes dzīvi skala” adaptācijas rezultāti
7. Aptaujas „Feministiskās identitātes attīstības skalas” adaptācijas rezultāti
8. Aptaujas Ģimenes vides skalas „reālās vides” apakšformas adaptācijas rezultāti
9. Aptaujas Ģimenes vides skalas „ideālās vides” apakšformas adaptācijas rezultāti
10. Kvalitatīvā pētījuma rezultāti
11. Pamatpētījuma rezultāti
12. Pētījumā izmantoto instrumentu paraugi

1.1. Identitātes izpētes teorētiskie aspekti

Šajā nodaļā tiek analizēti identitātes, identifikācijas, kā arī identitātes attīstības jēdzieni un atklāta to psiholoģiskā būtība. Identitātes, identifikācijas un identitātes attīstības būtības atklāšanai tiks aplūkoti tādu autoru kā Eriksona, Vatermena, G. A. Kellija; M. M. Kellija, Mīda, Hola, Lindseja, Hofmana, Fogelsona, Breikvela, Džoselsones, Rossi, Marsijas, Hornijas (Eriksons, 1959, 1997, 1998; Waterman, 1985, 1999; Kelly, 1963; Kelly, Towner-Thyrum, Rigby, & Martin, 1998; Mead, 1992; Hall & Lindsey, 1970; Goffman, 1959; Fogelson, 1979, Breakwell, 1986, 2010; Josselson, 1973, 1987, 1996; Rossi, 1980; Marcia, 1966, 1980, 1993; Хорни, 2009) u.c. darbi. Nodaļa sastāv no divām apakšnodaļām: pirmajā apakšnodaļā „Identitātes jēdziens” tiks analizētas identitātes definīcijas, identitātes psiholoģiskā būtība, otrajā apakšnodaļā „Identifikācija un identitātes attīstība” tiks analizēta psiholoģiskā literatūra par identifikāciju kā priekšnosacījumu identitātes veidošanās procesam un analizētas identitātes attīstības teorētiskās pieejas un identitātes attīstības modeļi. Nodaļas galvenie atslēgas vārdi: identitāte, identifikācija, identitātes attīstība.

1.1.1. Identitātes jēdziens

Identitātes pētīšana ir aktuāla visā pasaulē dažādās sociālās zinātnēs. Identitātes jēdziens tiek skaidrots atšķirīgi, un skaidrojums ir atkarīgs no zinātnieku akcentētajiem aspektiem identitātes izpētē, ko nosaka viņu atšķirīgās teorētiskās nostādnes, kā arī tradīcijas un piederība dažādām disciplīnām.

Identitātes izpēte tiek veikta psiholoģijā, socioloģijā, antropoloģijā, lingvistikā, politiskajās zinātnēs, izglītības zinātnē, ģimenes pētniecībā un sabiedrības veselības zinātnē. Šīs disciplīnas pēta identitāti, izmantojot atšķirīgas teorētiskās bāzes. Tas nosaka identitātes jēdziena definīciju daudzveidību, jo pat psiholoģijā pastāv atšķirīgi uzskati saistībā ar identitātes jēdzienu, piemēram, sociālā psiholoģija identitāti aplūko citādāk nekā attīstības psiholoģija (Vingoles, Schwartz, & Luckx, 2011).

Sākumā būtu jānorāda, ka, analizējot literatūru par identitāti, bieži nevar nodalīt, vai runāts tiek par jēdzienu *personība* kā dažādu rakstura iezīmju kopumu, vai par *identitāti*, jo, kā norāda Hols un Lindsejs, tad jēdziena *personība* saturs ir atkarīgs no tā, kādas teorētiskās nostādnes katrs zinātnieks vairāk atbalsta (Hall & Lindsey, 1970), jo, piemēram, Freids, analizējot personību, vienlaicīgi analizēja arī personas identitāti.

Sākotnēji identitāte vispārīgi var tikt definēta kā kādas personas (indivīda) vai kādas sociālās grupas atšķirīgu raksturojumu kopums. Uzreiz būtu jānodala jēdziens „identifikācija” no jēdziena „identitāte”, identifikācija ir sevis pozicionēšana, sevis „marķēšana” (angl. *self-labeling*), turpreti

identitāte ir sevis kategorizēšanas akts. Identitāte ir vislabāk interpretējama abējādi – attieksmē un kontekstā, bet identifikācija vislabāk aprakstāma kā procesuāls akts jeb procesuāla būtība (Rummens, 1993).

Vispirms aplūkosim identitātes jēdziena veidošanos vēsturiskajā aspektā, pēc tam iztirzājot identitātes veidus, struktūru un līmeņus.

Identitātes izpētes sākumposmā tā vairāk tiek skatīta kā sevis vienota subjektīva pašizjūta, uz vērtībām balstīts rakstura īpašību kopums. Džeimss ir norādījis, ka cilvēka raksturs atklājas tādā garīgā vai morālā stāvoklī, kurā viņš vispilnīgāk, visdziļāk un visintensīvāk izjūt sevi darbojamies un dzīvojam un, ka šādos mirkļos cilvēkā ierunājas kāda iekšējā balss, kas norāda: lūk, šī iekšējā balss ir mana (cilvēka) īstā būtība (skat. Eriksons, 1998). Eriksons apgalvo, ka Džeimss ar vārdu „raksturs” domājis identitātes apzināšanos (Eriksons, 1998). Līdz ar to var pieņemt, ka pirmais pētnieks, kas runāja par identitāti, ir Džeimss, bet jēdziena nosaukumu un saturu ir definējis Eriksons. Kā psihodinamiskās skolas turpinātājs, Eriksons identitāti galvenokārt definējis kā neapzinātu (bezapziņas) procesu, kas apvieno personību vienā veselumā un izveido saikni starp individuālo un sociālo pasauli (Eriksons, 1998).

Eriksons ierosina atšķirt personīgo identitāti no Ego identitātes, norādot, ka personiskā identitātes apzināšanās balstās uz diviem vienlaicīgiem novērojumiem: pirmkārt, uz savas viengabalainības un eksistences ilgstamības apzināšanos telpā un, otrkārt, uz novērojumu, ka citi atzīst šo personas viengabalainību un ilgstamību. Viņš arī norāda, ka Ego identitāte ietver sevī ne tikai vienkārši eksistences fakta apzināšanos, bet tā eksistencei piešķir Ego kvalitāti. Ego identitāte subjektīvā aspektā ir apzināšanās, ka Ego sintezējošām metodēm piemīt personas viengabalainība un ilgstamība, t.i., cilvēka individualitātes stils, turklāt šis stils sakrīt ar viengabalainību un ilgstamību, kādu cilvēkam piešķir viņam nozīmīgi līdzcilvēki tuvākajā sabiedrībā (Eriksons, 1998). Ego identitātes zudums tiek raksturots ar cilvēka nespēju vairs apzināties to, kas viņš ir.

Identitāti, pēc Eriksona domām, var raksturot ar atbildi uz jautājumu: „Kas es esmu?”. Viņš arī norāda, ka identitāte ne vienmēr ir pozitīva, ka pastāv gadījumi, kad indivīds sava veseluma saglabāšanai var izvēlēties negatīvo identitāti, piemēram, identificējoties ar varmāku un kļūstot pašam par varmāku (Eriksons, 1998).

Vatermens skaidro, ka identitāte ir un to veido cilvēka dzīves vērtību kopums, kas sastāv no pašnoteikšanās elementiem, dzīves mērķu izvēles, dzīves vērtībām un pārliecībām, kurām viņš seko savā dzīvē (Waterman, 1985), un identitāte ir jāskata un jāpēta kā kopums, kurā svarīgs ir konteksts (Wiesenfeld, 2001).

Kellijs savā Personīgo konstruktu teorijā pārstāv viedokli, ka identitāte ir visu rakstura īpašību kopums, kāds piemīt cilvēkam – indivīdam, un, ka to saturu un izmaiņas saturā nosaka

nepieciešamība adaptēties nepārtraukti mainīgajā sociālajā vidē. Tieši šī spēja adaptēties mainīgajai sociālajai videi ir atkarīga no cilvēka paškonceptijas (angl. *self-concept*) un tai var būt gan plašas, gan šauras robežas, kas arī nosaka indivīda uzvedības reakcijas konkrētajā situācijā (Kelly, 1963).

Mīds identitāti skaidro kā indivīda spēju uztvert savu rīcību un uzvedību kā vienotu veselumu. Lai gan Mīds ir sociālā interakcionisma pārstāvis, tomēr, runājot par identitāti, viņš izdala divas identitātes daļas: apzināto un neapzināto. Pāreja no vienas uz otru notiek ar refleksiju palīdzību, un identitāte veidojas sociālās pieredzes rezultātā (Mead, 1992).

Tagad aplūkosim identitātes struktūras determinantus, dimensijas un veidus. Breikvels norāda, ka identitātes struktūra ir organizēta un to nosaka: a) cilvēka bioloģiskais organisms; b) cilvēka personības saturiskais faktors; c) cilvēka dzīves vērtību saturiskais faktors un d) cilvēka dzīves laika saturiskais faktors jeb attīstība laikā (Breakwell, 1986). Breikvels uzskata, ka identitāti var skaidrot divās dimensijās – konteksta jeb satura (angl. *content*) dimensijā un vērtību dimensijā (Breakwell, 2010). Konteksta dimensija izprotama vairāk saistībā ar vidi, bet vērtību dimensija – ar individuālo vērtību sistēmu.

Arī Džoselsone (Josselson, 1996) norāda, ka galvenie identitātes jautājumi ir saistīti ar vērtību kontekstu: Kas tev ir svarīgi? Uz kādu mērķi tu virzies? Ko tu vēlies, lai citi domā par tevi? Kam tu tici? Kas ir tavas darbības virzītājspēki? Kas tevi mīl? Kādas vērtības tu vēlies nosargāt? Kur tu ieguldi savu kaisli? Kas izraisa tev sāpes? Identitāte ir tas, kā mēs interpretējam un izprotam savu eksistenci šajā pasaulē (Josselson, 1996). Tāpat viņa arī uzskata, ka identitāte ir bimodāls fenomens, kurā tiek sasaistīta sevis kā indivīda uztvere un sevis kā sabiedrības daļas uztvere (Josselson, 1987).

Sociālajā psiholoģijā identitātes iedalījums personiskajā un sociālajā identitātē ir populārs jau kopš 20. gs. 60. gadiem, kad Hofmans izdalīja trīs identitātes veidus: 1) personisko identitāti (cilvēka individuālo pazīmju kopumu – gan bioloģiskās īpatnības, gan dzīves pieredzi), 2) sociālo identitāti (piederību sociālajai grupai) un 3) Es identitāti – subjektīvo sevis pašizjūtu (Goffman, 1959).

Vispazīstamākie šīs pieejas pārstāvji Tedžfels un Terners (Tajfel & Turner, 1979) norāda, ka cilvēka esību nosaka divas plašas sevis uztveres kategorijas: personiskā identitāte, kad cilvēks definē sevi attiecībā uz savām personiskajām īpatnībām un iezīmēm, un sociālā identitāte, kad viņš definē sevi kā grupas dalībnieku (Tajfel & Turner, 1979).

Savukārt Fogelsons (1979) savā identitātes modelī orientējas uz identitātes uztveres un prezentācijas veidiem: 1) Reālā identitāte – cilvēka sevis uztvere pašreizējā laika brīdī; 2) Ideālā identitāte – tas, kāds cilvēks vēlas būt vai kādu vēlas sevi redzēt; 3) Negatīvā identitāte – sevis tēls, no kura cilvēks vēlas izvairīties vai tāds, kāds viņš nevēlās būt un 4) Uzstādītā

identitāte – cilvēka sevis tēls, kādu tas izrāda citiem, kopums, ko cilvēks vēlas, lai citi par viņu domā (Fogelson, 1979).

Lomu teorijā identitāti skaidro kā spēju pieņemt dažādas lomas un atbilstoši tām mainīt savu uzvedību (Diekman, 2007), tās ir lomas, kuras indivīds, līdzīgi kā aktieris, spēlē attiecīgajā situācijā, piemēram, es kā tēvs vai māte, citā brīdī es, kā bērns saviem vecākiem, es kā kolēģis utt.

Šķiet, mūsdienās vienu no veismīgākajiem apkopjošiem skatījumiem uz identitāti sniedz Sedikeds un Brīvers (Sedikides & Brewer, 2001) norādot, ka pašreiz esošajām identitāti skaidrojošajām pieejām ir tendence fokusēties uz vienu no trijiem identitāti definējošajiem līmeņiem: individuālais līmenis, attiecību līmenis un kolektīvais līmenis.

Individuālais līmenis vai personīgā identitāte attiecas uz sevis definēšanas aspektiem. Tas iekļauj sevī mērķus, vērtības un ticību (Marcia, 1966; Waterman, 1999), gan reliģisko, gan garīgo jomu (MacDonald, 2000), uzvedības standartus un lēmuma pieņemšanu (Atkins, Hart, & Donnelly, 2005; Hardy & Carlo, 2005), pašcieņu, pašvērtējumu (Kernis, Lakey, & Heppner, 2008; Sedikides & Gregg, 2008), vēlmes, bailes un savas dzīves redzējumu nākotnē (Markus & Nurius, 1986), kā arī savas dzīves vēsturi (McAdams, 2006). Zinātnieki, kuri ir fokusējušies uz identitātes individuālo līmeni, īpaši pievēršas individuālajiem procesiem, uzsverot indivīda pārstāvēto lomu nozīmi viņa identitātes izpētes un veidošanas procesā (Cote & Levine, 2002).

Attiecību līmenis norāda uz indivīda lomu attiecībā pret citiem cilvēkiem, ietverot tādas individuālās identitātes daļas kā es – kā bērns, laulātais, vecāks, kolēģis utt. Attiecību identitāte attiecas ne tikai uz šīm indivīda pieņemtajām lomām, bet arī uz to, kā šīs lomas definē un interpretē indivīds, kurš tās ir pieņēmis (Vingoles, Schwartz, & Luckx, 2011). Turpinot analizēt attiecību identitātes procesus, vairāki zinātnieki norāda, ka identitāte var būt definēta no intrapersonālā viedokļa (Bamberg, 2004; Chen, Boucher, & Tapias, 2006; Kerpelman, Pittman, & Lamke, 1997), tāpat tā var būt definēta ģimenes vides kontekstā (Grotevant, Dunbar, Kohler, & Esau, 2000; Manzi, Vingoles, Regalia, & Scabini, 2006), vai arī saskaņā ar lomām, kuras indivīds ir pieņēmis un „spēlē” lielākās sociālās sistēmās (Thatcher & Zhu, 2006). Kā norāda Markova un Svāns, lai šī izveidotā indivīda attiecību identitāte būtu stabila un droša, to ir jāatpazīst, jāakceptē un jāatzīst sociālajai mērķgrupai (Markova, 1987; Swann, 2005).

Kolektīvo identitātes līmeni attiecina uz cilvēka identificēšanos ar grupu un sociālajām kategorijām pie kurām šīs grupas pieder, pats indivīds piešķir grupām un kategorijām to nozīmīgumu atbilstoši tam, kā viņš jūtās, identificējoties ar šīm grupām, ar šo grupu ideoloģiju un attieksmēm (Ashmore, Deaux, & McLaughlin-Volpe, 2004; De Fina, 2007; Tajfel & Turner, 1986; Van Zomeren, Postmes, & Spears, 2008). Tāpat kolektīvo identitāti var skaidrot kā piederību kādai no sociālajām grupām vai kategorijām, kas var ietvert rasi un etnisko

piederību (Taylor, 1997; Cross, 1971; Helms, 1993; Phinney, 1990), nacionalitāti (Schildkraut, 2005, 2007), reliģiju (Cohen, Hall, Koenig, & Meador, 2005), kā arī gendergrupu (Bussey & Bandura, 1999; Jones, 1997; Josselson, 1987), tā var ietvert arī seksuālo orientāciju (Cass, 1979; D'Augelli, 1994), un tas var būt arī feminisms (Downing & Roush, 1985). Tāpat arī tā var būt mazā grupa – piemēram, ģimene, darba kolektīvs (Haslam & Naomi, 2011; Scabini & Manzi, 2011). Cilvēki uztver un definē savu identitāti ne tikai ar sociālām vienībām, bet arī ar materiālajiem artefaktiem (Belk, 1988; Mittal, 2006), kas norāda, ka cilvēkiem ir arī materiālā identitāte (Vingoles, Schwartz, & Luckx, 2011).

Vingole ar kolēģiem, apkopojot visas četras pieejas (līmeņus, kuros skaidro identitāti), ir izveidojuši šādu apkopujošo identitātes definīciju: Identitāti veido indivīda saplūšana ar savām izvēlēm, saistībām, personīgo sevis raksturojumu, pārliecību par sevi, lomām un pozīcijām attiecībā uz sev nozīmīgajiem cilvēkiem, piederība sociālajai grupai vai sociālajai kategorijai (tiek ņemti vērā abi faktori, gan indivīda statuss grupā, gan grupas statuss plašākā sociālajā vidē). Identitāte iekļauj arī indivīda identificēšanos ar viņam piederošo materiālo īpašumu un izjūtu par savu piederību noteiktai ģeogrāfiskajai telpai (Vingoles, Schwartz, & Luckx, 2011).

Mūsdienu pētījumi vēlreiz apstiprina ideju par to, ka katrs cilvēks sevī iekļauj daudzas dažādas identitātes (Eriksons, 1998), piemēram, Vingole ar kolēģiem norāda, ka individuālā identitāte ir ar daudzām sejām, un indivīds var raksturot sevi no dažādiem aspektiem (Vingoles, Schwartz, & Luckx, 2011).

Runājot par identitātes viengabalainības uzturēšanu un identitātes izmaiņām, jānorāda uz Putilovas un Kazanskas piedāvātajām atziņām. Putilova identitātes būtību aplūko no dialektiskā aspekta, uzskatot, ka identitātes daudzveidību nosaka savstarpējā nosacītība starp subjektīvo un objektīvo realitāti un viņa izdala formālo identitāti un reālo identitāti. Viņa norāda, ka jebkurai lietai vai parādībai ir tieksme uz izmaiņām un attīstību, bet identitātei jāpaliek statiskai un nemainīgai. Tas nozīmē, ka jāsakrīt tam, ko domā un ko izsaka vārdos, bet, ja cilvēks domā vienu, bet runā ko citu vai, ja cilvēka rīcība nesaskan ar viņa iekšējiem impulsiem, tiek traucēta identitātes viengabalainība jeb veselums (Путилова, 1999). Kazanska savukārt norāda, ka cilvēka identitātei vienlaicīgi ir jābūt gan plastiskai, gan stabilai un noturīgai, tai ir jāpakļaujas salīdzinājumiem, bet tā nedrīkst „izšķīst” tajos. Tas nozīmē, ka cilvēks ar vāju identitāti var identificēties ar citu cilvēku vai grupu līdz tādai pakāpei, ka pazaudē pats savu identitāti. Cilvēki ar stipru identitāti spēj un nebaidās satuvoties ar citiem cilvēkiem vai grupām, bet tajā pat laikā saglabā savu esību (Казанская, 1998).

Apkopojot zinātniskās literatūras atziņas par identitātes jēdzienu un tā saturu, var secināt, ka:

– Nepastāv vienots identitātes jēdziena definējums, bet identitātes saturā var izdalīt divus

lielus aspektus – personīgā identitāte, ko vairāk raksturo pašuztvere, un sociālā identitāte, ko raksturo sevis uztvere attiecībā pret sociālo vidi. Starp šiem diviem identitātes aspektiem, kā arī ar sociālo vidi notiek nepārtraukta mijiedarbība. Detalizētākiem identitātes skaidrojumiem var izmantot trīs pieejas līmeņus – individuālo, attiecību un kolektīvo identitātes līmeni.

– Identitāte ir laikā un telpā mainīgs cilvēka psiholoģiskais fenomens, ko ietekmē internāli un eksternāli apstākļi. Savas esības un viengabalainības izjūtas saglabāšanai svarīgi ir personīgo identitāti „neizšķīdināt” kolektīvajā identitātē.

1.1.2. Identifikācija un identitātes attīstība

Analizējot literatūru par identitātes veidošanos, noteikti ir jānodala un atsevišķi jāskata divi jēdzieni: identifikācija un identitātes attīstība. Kā pirmā tiks analizēta identifikācija, jo tas ir process pirms identitātes attīstības. Identitātes teorijās atzīmē, ka identitāte veidojas, balstoties uz pašrefleksiju, ar kuras palīdzību cilvēks sevi spēj uztvert un kategorizēt, klasificēt sevi attiecībā uz citām sociālajām kategorijām. Identitātes teorijās to sauc par identifikāciju (McCall & Simmons, 1978), bet sociālās identitātes teorijās par paškategorizāciju (Turner, Hogg, Oakes, Reicher, & Wetherell, 1987).

Identifikācija

Psiholoģijas enciklopēdijā (Корсини и Ауэрбах, 2006). identifikācija tiek skaidrota kā parādība, kad cilvēks pieņem kāda cita cilvēka īpašības – uzvedības īpatnības, attieksmes, uzskatus u.c. kā savas. Identificēšanās notiek divu iemeslu dēļ: lai iegūtu lielāku drošības izjūtu, notiek identifikācija ar agresoru, tā cilvēks jūtas mazāk ievainojams, bet, lai gūtu sasniegumus, notiek identificēšanās ar „pozitīvo tēlu”, kurš jau ir guvis vēlamus sasniegumus

Jau Freids ir norādījis, ka identifikācija ir viens no psiholoģiskiem aizsargmehānismiem un identificējoties cilvēks palielina savu svarīguma izjūtu uz tā rēķina, ka pievienojas personām vai sociāliem institūtiem ar augstāku sociālo rangu (Фрейд, 1925). Cilvēks veido dažādas identifikācijas un šīs identifikācijas tiek izmantotas Superego veidošanā. Nobriedusi personas struktūra akumulē sevī daudzas identifikācijas, kaut arī galvenās un pirmās identifikācijas personas ir māte un tēvs, lai gan var identificēties arī ar dzīvniekiem, iztēlotiem personāžiem, abstraktām idejām un nedzīviem priekšmetiem (Hall & Lindsey, 1970). Šāda veida identifikācija (introjēcija) ir normāls process Ego identitātes izaugsmē, jo, kā uzskata Eriksons, tad identitāte sākas tur, kur beidzas identifikācijas lietderīgums (Eriksons, 2008).

Eriksons norāda, ka cilvēks eksperimentē ar dažādām lomām, līdz atrod sev piemērotu sabiedrības daļu, kura būtu ar stingri noteiktām robežām un rada viņā izjūtu, ka tā ir tieši kā radīta un atbilstoša viņam (Eriksons, 1998).

Identitātes attīstība

Analizējot identitātes veidošanās determinantus un rezultātus, jānorāda, ka identitātes veidošanās bērnībā ir pamats identitātes attīstībai pieaugušā vecumā (Sokol, 2009) un, lai tas notiktu, tad, kā norāda Eriksons, vispirms ir nepieciešams mazināt Superego kundzību psihē, jo Superego atspoguļo ne tikai vecāku uzspiestās prasības un ierobežojumus, bet arī „tās infantilās attīstības pakāpes relatīvo primitīvismu, kas agrāk vai vēlāk izpaudīsies kā nežēlīgi kategoriska attieksme un sevis apspiešana, bet tad tai sekos citu (tikpat vai vēl izteiktāka) apspiešana un neiecietība” (Eriksons, 1998: 69). Tikai pozitīva identitātes apzināšanās ļauj pārvarēt iracionālu sevis noliegšanu un fanātisku naidu pret jebkuru, kurš ir no „manis” atšķirīgs (Eriksons, 1998).

Freids identitātes attīstību saista ar Ego, norādot, ka tas ir Ego aizsargmehānisms (skat. Hall & Lindsey, 1970). Jungs atzīst, ka Ego atbild par cilvēka identitātes un viengabalainības (veseluma) izjūtu un Ego pilnveidojas visa mūža garumā (IOHR, 2008; 2009^a; 2009; 2010). Tāpat kā Freids, kas norāda, ka identitātes veidošanās notiek pamatojoties uz iekšējās spriedzes aspektiem (skat. Hall & Lindsey, 1970), arī Džeimss uzsver iekšējās spriedzes nozīmi identitātes veidošanās procesā, norādot, ka aktīvu spriedzi rada pretruna starp ticību, ka tiks sasniegta ārējo un iekšējo faktoru harmonija, un uzskatu, ka nav garantiju, ka tā patiešām notiks (skat. Eriksons, 1998).

Vatermens norāda, ka identitāte veidojas identitātes krīzes periodā, kad notiek dažādu dzīves mērķu, vērtību un pārliecību pārvērtēšana un alternatīvu meklēšana un tiek noteikti jauni dzīves mērķi un dzīvei tiek piešķirta jeb atrasta jauna jēga (Waterman, 1985) un šāds procesu ietekmē ārējie sociālie apstākļi, bet iedarbība uz indivīdu ir individuāla (Raskin, 2002).

Akcentējot identitātes rašanās un izmaiņu periodus cilvēka dzīvē, var izdalīt divas pieejas. Pirmā ir posmu jeb pakāpju modeļa pieeja, kas identitātes attīstību aplūko no viedokļa, ka cilvēka dzīvē ir specifiski, ar noteiktu vecumposmu saistīti uzdevumi. Šie posmi ir fiksēti ar noteiktu secību un tiek pieņemts, ka tie ir plaši piemērojami (Evans et al., 1998). Ja cilvēka identitātes attīstības jautājumi šajā posmā netiek veiksmīgi atrisināti, tad tālākā personības attīstība ir traucēta (Rossi, 1980).

Otrā ir laika modeļa pieeja, tā ir pretēja posmu modelim, jo nepieņem kopējo identitātes attīstības plānu kā vienu veselumu. Laika modeļa pieejā tiek uzsvērts, ka dzīves laikā notiek izmaiņas, ko ietekmējuši personīgie vai vides notikumi (Giele, 1982). Tādi notikumi var būt, piemēram, laulība, bērnu piedzimšana, notikumi karjerā – darba maiņa vai paaugstinājums amatā, bet cilvēks piedzīvo paaugstināta stresa situāciju, ja šie notikumi nenotiek paredzamajā laikā, kā tas, parasti, vidēji notiek dzīves ciklā. Rossi kritiski norāda, ka arī šis modelis nav universāls un ir problēmas to pielietot atšķirīgos sociālos apstākļos (Rossi, 1980).

Saskaņā ar posmu pieeju, Eriksons norāda, ka pirmo reizi patiesa iekšējās identitātes

apzināšanās rodas pusaudžu vecumposma beigās, kad indivīdam ir skaidri jāapzinās sava identitāte. Tomēr gadījumos, kad apstākļi neļauj apzināties savu identitāti, šie indivīdi paliek pusaudžu, bērnības vai jauniešu psiholoģiskās attīstības līmenī, jo tikai indivīda uzdrīkstēšanās būt daudzveidīgam un spēja pastāvēt sabiedrības daudzveidībā ir indivīda viengabalainības un „psiholoģiskā veseluma” vai pilnības pazīme (Eriksons, 1998) jeb indivīda noformētas identitātes pazīme.

Tomēr tajā pašā laikā Eriksons, Vaitborne un Breikvels arī norāda, ka cilvēka identitāte turpina veidoties visa mūža garumā, un tas nav statisks, bet dinamisks process (Eriksons, 1998; Whitbourne, 1986; Breakwell, 2010). Kā viena no metodēm identitātes pazīmju raksturošanai gan ikdienas saskarsmē, gan arī pētniecībā bieži tiek izmantots naratīvs (stāstījums). Sniedzot naratīvo informāciju citiem, mēs izvēlamies to, kas mums ir svarīgs un mēs piedalāmies savas identitātes konstruēšanā. Caur šiem stāstiem, ko mēs konstruējam, mēs nostiprinām savu identitātes pozīciju (Willig & Stainton-Rogers, 2008).

Konrāte norāda, ka identitātes attīstībā svarīga un būtiska loma ir draugiem un līdzcilvēkiem, pret kuriem ir laba un pozitīva attieksme, kā arī svarīgi, lai cilvēks būtu apmierināts ar savu izaugsmi un attīstību (Konrath, 2007) un svarīga ir pašapliecināšanās (William & Swann, 2007). Čikerings un Reisere (Chickering & Reisser, 1993) norāda, ka individuālās identitātes attīstībā svarīga nozīme ir komfortam, kādu cilvēks izjūt par savu gendera un seksuālo orientāciju, par to, kā cilvēks izjūt sevi sociālā, kultūras un vēsturiskās attīstības kontekstā.

Identitātes attīstības posmu pieeju vislabāk raksturo Eriksona un Marsijas identitātes modeļi. Eriksona identitātes attīstības modelis izveidots pamatojoties uz astoņiem cilvēka dzīves psiholoģiskajiem attīstības periodiem, kas ir savstarpēji pēctecīgi un saistīti (Eriksons, 1998; Widick, Parker, & Knefelkamp, 1978), un ir vēl cilvēka pēdējais dzīves periods – vecumdienas, ko Eriksons nosauca par devīto periodu (Erikson, 1997). Pirmie astoņi periodi ir veidoti bipolārā struktūrā un sevī ietver: uzticību pret neuzticību; autonomiju pret kauna izjūtu un šaubām; iniciatīvu pret vainas izjūtu; strādīgumu (produktivitāti) pret mazvērtības (nepilnvērtības) izjūtu; identitātes veselumu pret identitātes difūziju (sajukumu); intimitāti pret izolāciju, radošumu (ģenerativitāti) pret stagnāciju un iekļaušanos (integritāte) pret izmisuma izjūtu (Eriksons, 1998). Tomēr Eriksona izstrādātais identitātes modelis, kā atzīst psiholoģijas zinātnieki, nav īsti labi piemērots testēšanai un pētniecībai (Evans, Forney, & Guido-DiBrito, 1998).

Vēlāk Marsija (Marcia, 1980, 1966), pamatojoties uz Eriksona izstrādāto identitātes modeli, izveidoja pilnīgāku identitātes modeli, kurā parādās konkrēti identitātes statusi

(skat.1.attēlu): Moratorijs (*Moratorium*), Identitātes sasniegšana (*Identity Achievement*) jeb briedums, Difūzija (*Identity Diffusion*), Ierobežošana (*Foreclosure*) jeb iepriekšnolemtība.

Identitātes statusi				
Patreizējā pozīcija un ideoloģija	Identitātes briedums (<i>identity achievement</i>)	Ierobežošana jeb iepriekšnolemtība (<i>foreclosure</i>)	Identitātes difūzija (<i>identity diffusion</i>)	Moratorijs (<i>moratorium</i>)
Krīze	Tagadnē	Promesošs	Tagadnē vai promesošs	Atrodas krīzē
Uzticēšanās	Tagadnē	Tagadnē	Promesošs	Tagadnē, bet neskaidra

1.attēls. Marsijas identitātes statusu kritēriji (Marcia, 1980:162)

Ierobežošanas (*Foreclosure*) jeb Iepriekšnolemtības statuss raksturo tos, kuri nav izpētījuši savu pieredzi, bet atbalsta vērtības, uzskatus un idejas, kas viņiem ir no bērnības. Viņi stingri ievēro un cenšas saglabāt ģimenes tradīcijas un vecāku vērtības. Viņi nekad nav pārdzīvojuši identitātes krīzes stāvokli, bet viņiem ir noteikti mērķi un vērtības (Marcia, 1966).

Identitātes sasniegumu statusu jeb Identitātes briedumu (*Identity Achievement*) raksturo virzība caur krīzes periodiem, uzdotot jautājumu par to, kas es esmu un izveidojot saikni ar to, kas vēlos būt nākotnē. Šī statusa cilvēki zina, kas viņi ir un ko viņi vēlas, un atbilstoši tam veido un organizē savu dzīvi. Viņus raksturo spēja uzticēties citiem, pozitīvs un optimistisks skats uz dzīvi, un viņiem ir skaidra nākotnes perspektīva (Marcia, 1966). Tāpat viņi spēj atteikties no dzīves mērķiem un vērtībām, kas raksturīgi viņu vecākiem un apkārtējiem cilvēkiem (Berger & Thompson, 1998).

Moratorija (*Moratorium*) statuss raksturo tos cilvēkus, kuri atrodas aktīvā izpētes stadijā un vēl nav guvuši skaidras atziņas par savām iespējām. Šie cilvēki atrodas identitātes krīzes stāvoklī, un viņi, izmantojot dažādus līdzekļus – gan studējot literatūru, gan sarunās ar draugiem un paziņām, gan sarunās ar saviem vecākiem, cenšas atrast savu identitāti (Marcia, 1966).

Identitātes difūzijas statuss (*Identity Diffusion*) raksturo identitātes situāciju, kad cilvēks neatrodas ne īsti krīzes, ne arī iesaistes stāvoklī, cilvēks dzīvo vienai dienai. Šādiem cilvēkiem trūkst stabila dzīves mērķu, vērtību un pārliecības par dzīvi, un viņi tās arī necenšas veidot. Viņiem bieži novērojami tādi emocionālie stāvokļi kā trauksme, bezpalīdzības un bezcerīguma

izjūta, dusmas uz apkārtējiem un distancēšanās no apkārtējiem (Marcia, 1966). Tie jaunieši, kuri ir „iestrēguši” šajā statusā, bieži ir apātiski un dažreiz pat ar suicidālām tieksmēm, kā alternatīva – viņi var izveidot negatīvo identitāti un kļūt par indivīdiem ar antisociālu vai noziedzīgu uzvedību (Shaffer, 2009). Šādu situāciju arī skaidro Izvairīšanās teorija, kad cilvēks, kas negatīvi uztver sevi, var būt ar tiešām vai netiešām pašiznīcinošām vai sevi sodošām uzvedības tendencēm (DeWall, 2007).

Freids, Eriksons un Jungs ir izpelnījies feministisko psihologu kritiku par to, ka identitātes veidošanās viņu teorijās analizēta tikai no vīriešu un zēnu aspekta, bet meiteņu un sieviešu identitātes īpatnības netiek ņemtas vērā un tiek pielīdzinātas vīriešiem (Evans, 1998; Josselson, 1987; Mitchell, 2000). Viņus kritizē par androcentrismu, gendercentrismu un etnocentrismu, kas izpaužas viņu teorijās (Paludi, 2002).

Tādējādi, pēc literatūras analīzes par identifikāciju un identitātes attīstību, var secināt, ka:

– Identifikācija ir process, kurš nepieciešams identitātes attīstībai, jo, lai attīstītos identitāte, ir ar kaut ko/kādu jāidentificējas.

– Identitātes veidošanās ir dinamisks process un tam ir divas pieejas: posmu pieejā identitāte veidojas pēc noteikta attīstības plāna, saskaņā ar vecumposmam nepieciešamām identitātes dimensijām, bet laika modeļa pieejā identitāti raksturo izmaiņas dzīves laikā, kad dzīves notikumi prasa veidot jaunas identitātes dimensijas. Jebkuras identitātes izmaiņas un jaunu dimensiju rašanās prasa veco un jauno mērķu, vērtību, pārliecību izvērtēšanu un saskaņošanu, kas rada iekšējo spriedzi.

– Eriksona deviņu cilvēka dzīves attīstības periodu modelī identitātes attīstība notiek izejot cauri krīzes periodiem, bet Marsijas identitātes statusu modelī tiek izdalītas četras identitātes attīstības pakāpes: Moratorijs, Identitātes sasniegšana jeb briedums, Difūzija, Ierobežošana jeb iepriekšnolemtība.

1.1.3. Sociālā identitāte psiholoģijas teorijās un identitātes krīzes jēdziens

Lai nākamajās nodaļās nonāktu pie feministiskās identitātes izpratnes, šajā nodaļā vispirms tiek analizētas un aplūkotas teorētiskās atziņas par sociālās identitātes jēdzienu, Sociālās identitātes teoriju, sociālās identitātes attīstību un identitātes krīzes jēdzienu. Nodaļā analizēti tādu zinātnieku kā Tedžfela un Tēnera, Hogga un Vaughana, Krockera un Luhtanena, Eriksona, Reičera, Spīrsa un Haslama, Diuksa (Tajfel, 1969, 1974, 1982; Tajfel & Turner, 1979, 1986; Hogg & Vaughan, 2008; Crocker & Luhtanen, 1990; Deaux, 2001; Erikson, 1959, 1997, 1998; Reicher, Spears, & Haslam, 2010) u.c. pētījumi un teorijas. Galvenie atslēgas vārdi: sociālā identitāte, paškategorizācija, sociālās identitātes attīstība, identitātes krīze.

Sociālās identitātes jēdziens

Pēdējā laikā daudzi zinātnieki – sociālie psihologi – ir definējuši atšķirības starp personīgo un sociālo identitāti (Deaux, Reid, Mizrahi, & Ethier, 1995; Thoits & Virshup, 1997; Turner, Oakes, Haslam, & McGarty, 1994).

Reičers ar kolēģiem norāda, ka sociālā identitāte ir veids, kā cilvēki sevi definē kā sociālās grupas locekļus (Reicher, Spears, & Haslam, 2010).

Diuks (Deaux, 2001) norāda, ka sociālā identitāte ir sociālā „marķēšana” (angl. *self-labeling*) vai sociālā kategorija, veids, kā sargrupēt daudzus cilvēkus ar kopīgām pazīmēm un tad sadalīt grupās pēc šīm pazīmēm. Aiz šīs „marķēšanas” sociālās identitātes saturs ietver gan to, kas ir saistīts ar pašu personu, kura pretendē uz noteiktu sociālo identitāti, gan arī to, kā citi viņu redzēs un uztvers kā atsevišķas sociālās kategorijas locekli. Tādā veidā kategorijas ir bagātīgi piesātinātas ar uzskatiem, emocionālajām asociācijām un uzvedības sekām.

Diuks (Deaux, 2001) izdala vairākus sociālās identitātes aspektus. Kognitīvais aspekts kā plašs un daudzveidīgs aspekts iekļauj sevī personības raksturīgās īpašības, sociālās un politiskās nostādnes un atmiņas, kas saistītas ar sevi. Sociālās identitātes emocionālais aspekts raksturo, cik spēcīgas emocionālās izjūtas rodas attiecībā pret kādu sociālo grupu vai kategoriju, bet motivējošais aspekts norāda, cik spēcīga un nozīmīga ir vajadzība identificēties ar kādu noteiktu grupu vai kategoriju. Motivējošajam aspektam izdala papildus nozīmes:

1.) Sociālā identitāte var kalpot, lai labāk definētu sevi (angl. *self-definition*) vai savu pašvērtējumu (angl. *self-esteem*);

2.) Sociālā identitāte var kalpot, lai labāk izprastu mijiedarbību ar citiem, kuri atbalsta tādas pašas vērtības un mērķus;

3.) Sociālā identifikācija var kalpot, lai labāk izprastu sevi, definējot sevi pretēji citas grupas locekļiem, kā arī pozicionējot sevi lielākas kopienas (kategorijas) kontekstā.

Uzvedības aspektu raksturo cilvēka uzvedības maiņa, kam par cēloni ir viņa identifikācijas ar grupu vai kategoriju stiprums, jo stiprāka identifikācija, jo izteiktāk tiek mainīta uzvedība uz tādu uzvedības modeli, kas tiek atzīta un pieņemta attiecīgajā grupā vai kategorijā (Deaux, 2001).

Katram cilvēkam var būt vairākas sociālās identitātes atbilstoši tam, pie cik grupām cilvēks jūtas piederīgs, tomēr, lai arī lielākā daļa cilvēku ir daudzu un dažādu grupu locekļi, ne visas grupas būs ar vienādu nozīmību (Deaux, 2001).

Sociālā identitāte ir saistīta ar cilvēku grupas, starpgrupu un tajā ietilpstošo cilvēku uzvedību, – tādu uzvedību kā etnocentrisms, aizspriedumi grupas iekšienē, grupas solidaritāte, diskriminācija grupas iekšienē, atbilstība, normatīva uzvedība, stereotipi un aizspriedumi (Hogg & Vaughan, 2008), un sociālā identitāte ir mainīgs un dinamisks process (Deaux, 2001).

Diuks (Deaux, 2001) izdala piecus, pēc viņa domām, svarīgākos sociālās identifikācijas tipus, kas būtiski atšķiras viens no otra un ar kuriem var raksturot cilvēku mijiedarbību ar citām sociālajām grupām un kategorijām. Tās varētu arī saukt par sociālās identitātes dimensijām, jo katra iekļauj sevī tai pakārtotās sociālās identitātes:

- Etniskā un reliģiskā dimensija ietver sevī etnisko un reliģisko piederību;
- Politiskā dimensija ietver politisko, apolitisko piederību;
- Aicinājumu (interesu) un darbības dimensija ietver daudzas ar nodarbošanos saistītas jomas, t.i., profesionālo, interešu nodarbības;
- Attiecību dimensija ietver sociālos statusus, tādus kā māte, tēvs, dēls utt.;
- Apkaunojošā dimensija ietver sabiedrībā nosodītas (un par piederību tām, cilvēki, bieži, izjūt kaunu) sociālās identitātes (Deaux, 2001).

Diuks norāda, ka, ja cilvēks sevi identificē ar kādu sociālo kategoriju, kā piemēram, ar feminismu, tad tas ļauj pieņemt, ka šīs sievietes vairāk atbalsta feministu uzskatus un vērtības, nekā tās sievietes, kuras sevi ar šo kategoriju neidentificē (Deaux, 2001).

Kā norāda Reičers, Spīrs un Haslams (Reicher, Spears, & Haslam, 2010), tad, analizējot sociālo identitāti, tā ir jāapskata no Sociālās Identitātes Pieejas pozīcijas, kurai izdala divas daļas: Sociālās identitātes teoriju un Paškategorizācijas teoriju.

Sociālās identitātes teorija

Sociālās identitātes teorija (SIT) (angl. *Social Identity Theory, SIT*) un Paškategorizācijas teorija (PKT) (angl. *Self-Categorization Theory, SCT*) kopā veido sociālās identitātes pieeju, kas skaidro to, kāpēc cilvēki definē sevi par kādas sociālās grupas locekli. Sociālās identitātes pieeja uzsver, ka šie konstrukti – Sociālās identitātes teorija un Paškategorizācijas teorija, ir saistīti trijos veidos: 1) sociālā identitāte ir attiecību termins, kas apraksta mūsu līdzīgo un atšķirīgo mijiedarbībā ar citiem; 2) visiem ir sociālā identitāte un tas nodrošina pamatus kopējām sociālajām darbībām; 3) jebkuras sociālās identitātes saturs ir kolektīvās vēstures un tagadnes produkts. Tātad sociālā identitāte saista mūs ar sociālo vidi un tā ir kā saikne starp personīgo un sociālo vidi (Reicher, Spears, & Haslam, 2010). Sociālajā identitātē svarīgi ir divi aspekti: 1) vai tā ir individuāli nepārtraukta un sociāla; 2) ka sociālo identitāti nevar izveidot cilvēks viens pats bez sociālās grupas (Reicher, Spears, & Haslam, 2010).

Sociālās identitātes teorijas pamatlicējs Tedžfels savā teorijā par sociālo identitāti ietver skaidrojumu par sociālo kategorizāciju, starpgrupu attiecībām, sociālo salīdzināšanu, aizspriedumiem un stereotipiem (Tajfel, 1969; Tajfel, 1974; Tajfel & Turner, 1979), bet vēlāk Terners izstrādāja Paškategorizācijas teoriju (Turner, 2007; Turner et al., 1987).

Šroders-Eibe un Šūts norāda, ka kolektīvā identitāte (viņi lietoja terminu kolektīvā identitāte nevis sociālā identitāte) ir saistīta ar „attiecību Es” (angl. *relational self*) – tas ir, kāds ir cilvēks

attiecībās ar sev emocionāli nozīmīgiem un zināmiem cilvēkiem un ar „kolektīvo Es” – kas saistīts ar cilvēkiem, kurus pat var nepazīt, bez zināt par savu piederību šo cilvēku grupai, kā piemēram, *gendera* vai etniskā grupa (Schroder-Abe & Schütz, 2007).

Tedžfels un Savedrs, definējot grupas identitāti, norāda, ka, identificējoties ar grupu, notiek kādas savas individuālās daļas kā sevis koncepta pieskaņošana pie sociālās grupas vērtībām, un šī grupa kļūst emocionāli nozīmīga (Tajfel, 1982; Saavedra, 2007). Straikers un Bēke norāda, ka cilvēkam var būt arī vairākas sociālās identitātes, un tas, cik to ir, ir atkarīgs no grupu skaita, ar kurām viņš sevi identificē, kā arī katrā sociālajā grupā viņam var būt atšķirīga loma (Stryker & Burke, 2000).

Sociālās identitātes teorijā ir aprakstīts tāds psiholoģiskais fenomens kā sava statusa paaugstināšana un vienlaicīgi citu statusa samazināšana. Tāpat statusi tiek piedēvēti grupām un grupas tiek salīdzinātas pēc statusiem (Tajfel & Turner, 1979; Hogg & Abrams, 1988). No tā, kā cilvēks uztver ārējos notikumus, ir atkarīgs tas, kā viņš atbilstoši šo notikumu un citu rīcības novērtējumam kontrolē vai maina savu uzvedību, kā notiek personiskās identitātes dažādu šķautņu aktualizācija vai apspiešana, tas ir atkarīgs no daudziem kritērijiem, kas ir sakārtoti hierarhistiskā kārtībā identitātes struktūrā (Vallachers, 2009).

Saskaņā ar sociālās identitātes teoriju (Tajfel & Turner, 1979), visas sievietes ir daļa no lielās sievietu grupas, bet ne visām sievietēm ir vienāda subjektīvā izjūta par piederību šai grupai (Becker & Wagner, 2008), lai gan sociālās identitātes teorija skaidro, ka identificējoties ar grupu, cilvēks var depersonalizēties un pilnībā saplūst ar šo grupu (Hogg, 2009). Sociālā identifikācija sievietēm, saskaņā ar Optimālās neatkārtojamības teoriju, (angl. *Optimal Distinctiveness Theory*) ir svarīga pašvērtējuma uzlabošanā un subjektīvajā labizjūtā (Brewer, 2007).

Sociālā identifikācija ir iemesls tam, ka cilvēks pakļaujas grupas normām. Šādā situācijā cilvēks spēj upurēt vai ziedot sevi sociālajai grupai – ģimenei, komandai, nācijai. Tie, kas sevi tā ir ziedojuši, izjūt nepatiku pret citām sociālajām grupām, kuru sastāvā viņi neietilpst – pret svešajiem. Un, jo svarīgāka cilvēkam ir šī sociālā identitāte, jo ciešāk cilvēks jūtas saistīts ar šo grupu, jo spēcīgāki un izteiktāki ir šo cilvēku aizspriedumi, kas izpaužas kā reakcija uz draudiem, ko uztver no citas, svešās, grupas (Crocker & Luhtanen, 1990).

Tas pats ir attiecināms uz stereotipiem attiecībā pret citu grupu – jo cilvēks izjūt lielāku piederību grupai un identificējas ar citiem šīs grupas dalībniekiem, jo šie stereotipi ir izteiktāki pret citas grupas locekļiem (Wilder & Shapiro, 1991). Brīvers norāda, ka grupas dalībnieks savu grupu, ar kuru tas ir identificējies, uzskata par labu (Brewer, 1979), bet citas grupas tiek uztvertas kā sliktas (Rosenbaum & Holtz, 1985).

Paškategorizācijas teorija

Paškategorizācijas teorija (PKT) izskaidro un ļauj izprast atšķirības starp sociālo identitāti

un Es koncepciju (angl. *self-concept*), izskaidro Es sistēmas (angl. *self-system*) organizāciju (Reicher, Spears, & Haslam, 2010). Paškategorizācija iekļauj sevī indivīda depersonalizācijas procesu, jo, kad indivīds raksturo sevi vai viņš tiek raksturots no sociālās identitātes aspekta, tad tiek lietoti attiecīgās grupas raksturojuma termini, jo visi šīs grupas locekļi tiek uztverti kā līdzīgi. Tā kā sociālā pasaule ir plaša un liela, mēs meklējam veidus, kā tās uztveri vienkāršot un mums ir vieglāk uztvert grupas nekā katru cilvēku individuāli (Oakes, Haslam, & Turner, 1994).

Indivīds labprāt sevi asociē ar sev svarīgu sociālo kategoriju un kļūšana par šīs grupas biedru paplašina šī cilvēka uzskatus un vērtību sistēmu, jo šis indivīds tiecās uz lielāku saskaņu ar šo grupu (Haslam, Turner, Oakes, McGarty, & Reynolds, 1998), tāpat notiek ar grupas locekļu stereotipiem – indivīds grupas stereotipus pieņem kā savus stereotipus (Reicher, Spears, & Haslam, 2010) un tā kā katrs var kategorizēt sevi vairākās sociālās kategorijās, tad atbilstoši katrai kategorijai indivīds izmantos tai atbilstošos stereotipus. Šo stereotipu pieņemšanas process labi raksturo sociālās grupas informatīvo ietekmi uz indivīda sociālo identitāti (Turner, 1982; 1991). Un svarīgi, ka šīs pieņemtās kategorijas ir arī nozīmīgas uzvedības mainītājas jeb indivīds izmaina savu uzvedību atbilstoši tai, kas tiek pieņemta attiecīgajā kategorijā (Reicher, Spears, & Haslam, 2010).

Sociālās identitātes attīstība

Diuks (Deaux, 2001) norāda, ka obligāts priekšnoteikums sociālās identitātes izveidei un attīstībai ir sociālā vide. Hogs un Abrams (Hogg & Abrams, 1988) uzsver, ka sociālās identitātes attīstībā un veidošanās procesā ir iesaistīti divi svarīgi procesi, ko sauc par sevis kategorizēšanu un sevis salīdzināšanu.

Sevis kategorizācijas procesa rezultātā tiek uztvertas un akcentētas līdzības starp sevi un citiem iekšgrupas locekļiem un uztvertas un akcentētas atšķirības starp sevi un citu „ārējo” grupu locekļiem. Akcentēšana notiek attiecībā uz visām attieksmēm, uzskatiem un vērtībām, uz emocionālajām reakcijām, uzvedības normām, runas un valodas stiliem, kā arī uz citiem raksturojumiem, kas ir svarīgi starpgrupu kategorizēšanā.

Sevis salīdzināšanas procesā uzsvars tiek likts, pirmkārt, uz tām dimensijām, kuras uzlabo cilvēka pašvērtējumu. Īpaši svarīga ir pašcieņas paaugstināšana, kas notiek tādā iekšgrupas un ārgrupas salīdzināšanas procesā, kur iekšgrupa tiek vērtēta pozitīvi, bet ārgrupa (cita grupa) negatīvi (Hogg & Abrams, 1988). Tāpat Hogs un Abrams norāda, ka tās sociālās kategorijas, pie kurām cilvēks vēlas piederēt jeb ar kurām vēlas identificēties, tiek vērtētas bipolārā (kontrastējošā) sistēmā, piemēram, labs pret sliktu vai balts pret melnu. Vērtētas tiek katras kategorijas spēks, prestižs, statuss un citi šim cilvēkam svarīgi rādītāji (Hogg & Abrams, 1988).

Diuks (Deaux, 2001) norādījis divus veidus kā attīstās un mainās sociālā identitāte: 1) notiekot noteiktām pārmaiņām, vecā identitāte tiek dzēsta un jaunā pieņemta; 2) nedaudz

sarežģītāks variants – tā ietver atribūtikas un uzvedības maiņu, kamēr pati identitāte vēl nav pilnībā nomainījusies.

Identitātes maiņas procesā notiek identitātes centra maiņa jeb, pieņemot un asimilējot jaunu sociālo identitāti, tiek „izšūpota” iepriekš pieņemto sociālo identitāšu hierarhija, un mainās centrālā sociālā identitāte. Svarīgi, ka sociālās identitātes maiņa ir cieši saistīta ar cilvēka sociālo un psiholoģisko (intrapsihiskie procesi) vidi un jaunas sociālās identitātes veiksmīgai attīstībai svarīgs ir jaunās sociālās vides atbalsts (Deaux, 2001).

Identitātes krīzes jēdziens

Identitātes krīzes jēdzienu ieviesa Eriksons (Eriksons, 1998), norādot, ka nedrošība un trauksme, ko pusaudži piedzīvo, kad pāriet jauniešu statusā, rada neziņu un apmulsumu par savu tagadni un nākotni, par to, kādas lomas būs viņiem turpmākajā dzīvē. Savukārt, Robbins un Vilners apraksta identitātes krīzi, ko piedzīvo koledžas studenti, kad pēc studijām jāuzsāk jauns dzīves posms (Robbins & Wilner, 2001). Sociālajā psiholoģijā (Shaffer, 2009) identitātes krīze aprakstīta kā nedrošība un pat bailes par to, ko jaunieši izjūt, kad viņi izmainās un nav vairs bērni un tas rada neziņu un apmulsumu par nākotnes dzīves lomām, kuras viņiem būs jāpieņem.

Dzīves posms pēc mācībām skolā ir īpaši svarīgs, jo, kā norāda Arnets, tad jauniešiem vecumā no 18 līdz 25 gadiem dzīve ir lielu pārmaiņu pilna. Viņiem jāizpēta savas jaunās iespējas par nākotni attiecībā uz attiecībām, darbu, politisko orientāciju un jāizvirza dzīves mērķi (Arnett, 2000), jāuzsāk sava profesionālā karjera (Rossi & Mebert, 2011). To apliecina arī Šafers, norādot, ka koledžas studentes ir vairāk nekā skolēni norūpējušās par savu profesionālo identitāti un norāda, ka viņas ir norūpējušās par tādiem identitātes aspektiem kā seksualitāte un attiecības, jo aktuāls ir jautājums par darba un ģimenes mērķu sabalansēšanu (Shaffer, 2009).

Identitātes krīze ir neatņemams identitātes veidošanās nosacījums (Eriksons, 1998; Adams, 2007). Pārejas laikā jaunieši uzdod sev jautājumus par savu nākotni, kā arī meklē atbildes uz jautājumiem: kādu karjeru izvēlēties nākotnei; kādas reliģiskās un morālās vērtības vai politiskos uzskatus pieņemt savai dzīvei; jautājums par laulībām un bērniem, kad un cik daudz; kādai sociālai grupai pievienoties (Shaffer, 2009).

Identitātes krīze nav visaptveroša, bet tā var būt saistīta ar kādu identitātes daļu. Kā norāda Šafers, tad tikai 5% no aptaujātajiem tādi identitātes jautājumi kā profesionālā izvēle, attieksme pret *gendera* lomām, reliģiskā piederība un politiskā ideoloģija, ir vienādos identitātes statusos pēc Marsijas statusu iedalījuma (Marcia, 1980), bet pārējiem 95% šīs kategorijas ir „izkaisītas” pa dažādiem statusiem (Shaffer, 2009).

Identitātes krīze novērojama arī cilvēkiem pusmūža vecumā (Levinson, Darrow, Klein, Levinson, & McKee, 1978; Heckhausen, 2001).

Hernandezs ar kolēģiem ir pētījis identitātes krīzes rādītājus, izmantojot Identitātes krīzes aptauju IKA, (*Identity Distress Survey (IDS)*, Berman, Montgomery, & Kurtines, 2004), kas tiek izmantota arī šajā pētījumā, dažādās sociālajās (pēc dzimuma, rases, etniskās piederības) un imigrantu grupās. Statistiski nozīmīgas atšķirības nenoteica rase, etniskā piederība, imigrantu grupa, bet gan dzimums.

Izmantojot IKA apakšskalu Identitātes traucējumi (American Psychiatric Association, 1987) viņi konstatēja, ka 23% no aptaujātajām sievietēm bija identitātes traucējumi, bet tie nebija nevienam no vīriešu grupas, tāpat, izmantojot IKA apakšskalu Identitātes problēmas (American Psychiatric Association, 1994), tika konstatēts, ka 35% sieviešu un 7,5% vīriešu no kopējās izlases ir identitātes problēmas. Tika konstatēts, ka sievietes ar identitātes traucējumiem uzrāda arī statistiski nozīmīgus rezultātus antisociālas uzvedības rādītājos un ietiepīgas uzvedības rādītājos (Hernandez et al., 2006).

Identitātes krīzes situācija var rasties arī brīžos, kad cilvēks nonāk konflikta situācijā pats ar savu pašprezentāciju, kad vienā un tajā pašā brīdī ir jāizlemj un jāizvēlas, kādu savu paštēlu prezentēt, ja tajā pašā brīdī sastopas divas cilvēku grupas, kurām pie citiem apstākļiem tiek prezentēti divi atšķirīgi paštēli. Piemēram, sieviete kopā ar draudzenēm ir jautra un prezentē sevi kā bezrūpīgu un draisku būtni, bet šajā brīdī uzrodas augstskolas profesore, kurai šī pati sieviete ir prezentējusi sevi kā klusu, centīgu, emocionāli nosvērtu un priekšzīmīgu studentu (Terry, Sweeny, & Shepperd, 2007).

Identitātes krīzei, kā norāda Šafers, ir tieša saistība ar studenšu ģimeni, jo studentes, kuras jūtas atsvešinātas no saviem vecākiem, bieži ir ar difūzu identitāti (pēc Marsijas identitātes statusiem) pretēji tām sievietēm, kurām ir siltas un atbalstošas savstarpējās attiecības ar vecākiem, kuru vecāki atbalsta viņas savas identitātes izpētē un meklējumos, kā rezultātā šīs sievietes atrod/izveido pašas savu individuālo identitāti (Shaffer, 2009).

Izanalizējot literatūru par sociālo identitāti psiholoģijas teorijās un identitātes krīzes jēdzienu, var secināt, ka:

– Sociālā identitāte ir neatņemama dinamiska identitātes daļa, indivīdam var būt vairākas sociālās identitātes atbilstoši tam, ar cik sociālajām grupām vai sociālajām kategorijām viņš ir identificējies.

– Sociālajai identitātes raksturošanai ir izdalāmi kognitīvais, emocionālais, motivējošais un uzvedības aspekti un tā ir saistīta ar iekšējiem grupas procesiem, kā arī ar starpgrupu procesiem. Visas sievietes ir daļa no lielās sieviešu grupas, bet ne visām sievietēm būs vienāda subjektīvā izjūta par piederību šai grupai.

– Indivīdi, kuri vairāk identificēsies ar kādu konkrētu grupu, var depersonalizēt savu

identitāti un pilnībā pārņemt visas šīs grupas normas, vērtības, stereotipus, aizspriedumus, pieņemt tos kā savus un atbilstoši tiem mainīt savu uzvedību un vienlaicīgi atšķirīgās grupas vērtēt kā naidīgas vai draudīgas.

– Sociālā identitāte var attīstīties gan lēnām un ilgstoši, pastāvot frustrācijai par neskaidro sociālo identitāti, ko izraisa divu pretēju sociālo identitāšu savstarpējā „cīņa par vietu”, gan arī ātri un vienkārši – vecā sociālā identitāte tiek aizstāta ar jaunu sociālo identitāti.

– Sieviešu individuālās un sociālās identitātes attīstības un veidošanās laikā novērojami identitātes neskaidrības un krīzes stāvokļi, šie stāvokļi ir mainīgi un tie var atkārtoties visas dzīves garumā, to pārvarēšanā svarīga loma ir gan ģimenes, gan sociālās vides atbalstam.

– Sievietēm studiju periodā ir izteiktāka identitātes krīze attiecībā uz nākotni attiecību jomā, darbu, politisko orientāciju, dzīves turpmākajiem mērķiem un seksualitāti, reliģiju, morāli un par izvēli kurai sociālai grupai pievienoties.

1.2. Feminisma teorijas un feministiskā identitāte

Šajā nodaļā tiek aprakstīti un analizēti feminisma attīstības teorētiskie aspekti un dots ieskats feministiskās kustības virzienos, kā arī analizēts feminisms kā sociālā identitāte. Tāpat ir aplūkota dzimumidentitāte, *genderidentitāte*, sievietes identitāte un feministiskā identitāte. Ir aplūkoti un analizēti vumanistiskās un feministiskās identitātes veidošanās modeļi.

Nodaļā analizēti Dovningas un Roušas, Tarrantas, Granta, Valkeres, Iljina (*Ильин*), Ahmedšinas (*Ахмедшина*), Bargades un Haides, Paludi, Bekeres un Vāgneres, Kondoras, Džoselsones, Helmas, Krosa (Downing & Roush, 1985; Tarrant, 2009; Grant, 1993; Walker, 1983; Ильин, 2010; Ахмедшина u.c., 2000; Bargad & Hyde, 1991; Paludi, 2002; Becker & Wagner, 2009; Condor, 1984; Josselson, 1987; Helms, 1990; Cross, 1971) u.c. autoru darbi.

Šo nodaļu veido sešas apakšnodaļas. Pirmajā apakšnodaļā „Feminisma attīstība un feminisma virzieni” sniegts īss ieskats tajā, kā attīstījusies feministiskā kustība un kādi ir feministiskās kustības virzieni. Apakšnodaļā „Feminisms kā sociālā identitāte” tiek dots ieskats feministiskajā identitātē kā vienā no sociālās identitātes veidiem. Apakšnodaļā „Dzimumidentitāte un gendera identitāte” tiek analizēta literatūra par dzimumidentitāti un gendera identitāti feminisma kontekstā, analizēts gendera identitātes modelis. Apakšnodaļā „Sievietes identitāte” tiek analizēta sievietes identitātes būtība un aprakstīti sieviešu identitātes statusi. Nākošajā apakšnodaļā „Feministiskā identitāte” tiek analizēts feministiskās identitātes psiholoģiskais saturs. Pēdējā apakšnodaļā „Vumanistiskās un feministiskās identitātes veidošanās psiholoģiskais saturs un modeļi” tiek sniegta vumanistu un feministu identitātes attīstības teorētiskā analīze.

Šīs nodaļas galvenie atslēgas vārdi ir feminisms, dzimumidentitāte, *genderidentitāte*, sievietes identitāte un feministiskā identitāte.

1.2.1. Feminisma attīstība un feminisma virzieni

Šajā apakšnodaļā tiks analizēts jēdziens – feminisms un ar to saistītās feministiskās kustības vēsturiskā attīstība, kā arī apskatīti populārākie feminisma virzieni.

Jēdziens *feminisms* cēlies no latīņu valodas vārda *femina*, kas tulkojumā nozīmē sieviete. Tā ir gan sabiedriski politiska kustība, kuras mērķis ir nodrošināt sievietēm visas pilsoniskās tiesības (Kranamare u.c., 2000), gan filosofija, gan ideoloģija, gan politika (Grant, 1993, Cook, 1989), gan zinātnisko pētījumu joma psiholoģijā (Downing & Roush, 1985). Feminisms ir prakse, perspektīva un process un feminisma teorijas centrā ir *genders* un tas, kā no šī punkta mēs skatāmies uz pasauli (Tarrant, 2008). Feminisms ir sociāla kustība, kas meklē vienādas iespējas visiem cilvēkiem neatkarīgi no viņu dzimuma. Feministiskās kustības mērķis ir mainīt modeļus, kādi valdīja attiecībā pret *genderu*, rasi, klasēm un seksuālajām orientācijām un tās galvenais gala mērķis ir pielikt punktu sieviešu pakļaušanai (Tarrant, 2009).

Feministisko kustību uzsāka un par pirmo feministi uzskatāma amerikāniete Abigeila Smita Adamsa (1744–1818), kura pazīstama ar savu pausto domu, ka sievietes nepakļausies likumiem, kuru pieņemšanā viņas nav līdzdarbojušās, un nepakļausies arī valdībai, kura nepārstāv šo sieviešu intereses (skat. Krollokke, Sorensen, & Srensen, 2005).

Feministes uzskata, ka vīrieši un sievietes ir līdzvērtīgi ekonomiskajā, politiskajā, sociālajā un juridiskajā jomā. Feministiskos uzskatus var paust ne tikai sievietes, ir arī vīrieši, kuri atbalsta šos uzskatus un iesaistās feministisko vērtību aizstāvēšanā (Lorber, 1998), tomēr tiek uzskatīts, ka vīrieši nevar būt īsti un patiesi feministi, jo viņi nav piedzīvojuši diskrimināciju, kas saistīta ar viņu dzimumu (Funk, 1997; Kimmel, 1997).

Kopš feminisma kustības rašanās tās ideoloģija ir mainījusies, pārveidojusies un attīstījusies dažādos virzienos. Lai gan feminisms kā kustības apzīmējums ir saglabājies, tomēr jāatzīmē, ka šai kustībai vairs nav vienotas ideoloģijas pašā kustības iekšienē, kā arī nav vairs īstas skaidrības par to, ko nozīmē vārds „feminisms” (Aronson, 2003).

Ir attīstījusies tik dažādi feministiskās kustības virzieni, kā rezultātā dažādām grupām ir raksturīga atšķirīga izpratne par to, kas ir feminisms (Russo, 1998).

Savā vēsturiskajā attīstībā feministiskā kustība ir piedzīvojusi trīs attīstību un pārmaiņu „viļņus” (Hekman, 1999). Pirmais vilnis attiecas uz 19.gadsimtu un 20. gadsimta sākumu, kad šī kustība radās Apvienotajā Karalistē (Anglija) un Amerikas Savienotajās Valstīs. Jaunākā informācija liecina, ka ir jau izveidojies ceturtais feminisma „vilnis” (Baumgardner, 2011), kurš sācies 2008. gadā.

Pirmā feminisma kustības viļņa pamatideja ir sieviešu cīņa par vienlīdzīgām juridiskajām tiesībām, lai tās būtu tādas pašas kā vīriešiem – lai sievietes varētu iegūt izglītību, iegūt īpašumtiesības, esot laulībā, piedalīties politiskajās vēlēšanās, ekonomiskajās aktivitātēs u.c. Par pirmā feminisma viļņa beigām tiek uzskatīts laiks, kad ASV Konstitūcija piešķir sievietēm tiesības piedalīties vēlēšanās (Stevens, 1995; Wheeler, 1995; DuBois, 1997; Flexner, 1996).

Par otrā viļņa sākumu uzskata 1960. gadus, Otro feminisma kustības vilni raksturo tās pašas vērtības, kas pirmā viļņa saturā, papildinātas ar tādām kategorijām kā cīņa par vienlīdzību starp sievieti un vīrieti izglītības un darba jomā un cīņa pret dzimumu diskrimināciju (Echols, 1989; Whelehan, 1995).

Trešais feminisma kustības vilnis sākās 20. gadsimta 90. gadu sākumā. Tas vērsa uzmanību uz otrajā feminisma vilnī pieļautajām kļūdām, veica to analīzi un revīziju, lai noteiktu, kas ir labs un kas nav labs sievietēm. Trešā viļņa pārstāves norāda, ka otrajā vilnī pārāk maz uzmanības tika pievērsts sievietēm no zemākiem sociālajiem slāņiem, sievietēm no mazākumtautībām, minoritāšu pārstāvēm un citu kultūru sievietēm (Henry, 2003; Gillis, Howie, & Munford, 2007; Faludi 1993).

Feministiskās kustības virzienu ir ļoti daudz, un šeit tiks uzskaitīti tikai daži no virzieniem, kas raksturo to daudzveidību: anarhistiskais feminisms, vumanisms, garīgais feminisms, kultūrfeminisms, lesbiskais feminisms, liberālais feminisms, individuālistiskais feminisms, vīriešu feminisms, marksistiskais feminisms, materiālistiskais feminisms, daudzkultūru feminisms, popfeminisms, postkoloniālais feminisms, postmoderniskais feminisms, psihoanalītiskais feminisms, „pūkainais” feminisms, radikālais feminisms, lomu feminisms, seksuāli liberālais feminisms, sociālistiskais feminisms, sociāli diktētais feminisms, transfeminisms, „amazoņu” feminisms, trešo valstu feminisms, ekofeminisms, eksistenciālais feminisms, antiporno feminisms, separātiskais feminisms u.c. feminisma kustības virzieni (Ахмедшина u.c., 2000), fundamentālais feminisms (Grant, 1993).

Katra sieviete, kura sevi identificē ar feminismu, atbilstoši savām vērtībām, uzskatiem un ideāliem, piemeklē sev atbilstošu feministiskās kustības virzienu un sevi kategorizē ar to (Grant, 1993).

Lai labāk izprastu kopējās feminisma iezīmes, aplūkosim dažus literatūrā biežāk pieminētos feminisma virzienus.

Kultūrfeminisms: Uzskata, ka jārada alternatīvas ģimenes struktūras, mainot heteroseksuālo ģimeni, atbalstot viena vecāka ģimenes un leģitimējot geju un lesbiešu ģimenes (Alcoff, 1988). Problēmas radīja tas, ka kultūrfeminisms bieži nerasniedza iecerētos rezultātus, jo šī virziena pārstāvji turpināja lietot dihotomo dzimuma klasifikāciju. Tāpēc netika mainīts nevienlīdzīgais spēka sadalījums, kas nosaka sabiedrībā pieņemto uzskatu par vīrišķo un sievišķo (Grant, 1993).

Poststrukturālais feminisms: Iekļauj dekonstrukcijas procesu, kura gaitā visi ar sievietēm saistītie jēdzieni tiek pārvērtēti un analizēti, atmetot tradicionālus un iesakņojušos aizspriedumus un patriarhālās valodas ietekmē veidojušos pieņēmumus. Poststrukturālo feminismu sauc arī par franču feminismu. Tas apskata un interpretē dzimumu lomas dažādos kontekstos, izmantojot psihoanalīzi, lingvistiku, politisko teoriju, rasu teoriju, literatūrzinātni un citas intelektuālās pieejas. Poststrukturālie feministi apgalvo, ka atšķirīgums ir viens no spēcīgākajiem sieviešu ieročiem cīņā pret patriarhālo dominēšanu, tāpēc feminisma kustības reducēšana uz vienlīdzības ideju mazina sieviešu iespējas, jo vienlīdzība joprojām tiek definēta no vīriešu perspektīvas (Johnson, 2002).

Postmodernais feminisms: Šis feminisma virziens ir feminisma pieeja, kas apvieno postmodernisma un poststrukturālisma teoriju. Būtiskākā atšķirība no citiem feminisma virzieniem ir tas, ka tiek uzskatīts, ka dzimums tiek konstruēts ar valodas palīdzību (Butler, 1999).

Ekofeminisms: Šis feminisma virziens apvieno ekoloģiju ar feminismu. Virziena pārstāvji uzskata, ka sieviešu un dabiskās vides apspiešanas saknes ir vienā un tajā pašā ideoloģijā. Patriarhālā sistēma, kur vīriešiem pieder zeme un kontrole pār to, ir atbildīga par sieviešu apspiešanu un dabiskās vides iznīcināšanu. Šajā pieejā sieviete sevi identificē un pielīdzina dabai (Shiva, 1988).

Melnais feminisms: Šī feminisma pārstāvji uzsver saistību starp seksismu, šķiru apspiešanu un rasismu. Viņas norāda, ka tumšādaino sieviešu apspiešana ir daudz spēcīgāka nekā balto sieviešu apspiešana (Hill Collins, 1990).

Vumanisms: Šis virziens izveidojās kā pretestība pret feminisma pamatkustību, jo uzsvēra, ka parastais feminisms, kurā dominē vidusšķiras baltās sievietes, ignorē diskrimināciju pēc šķiras piederības un piederību pie rases. Šo feminisma virzienu daudzi pieskaita pie melnā feminisma, bet ir autori, kas to izdala kā atsevišķu feminisma virzienu (Walker, 1983; Grant, 1993; Helms, 1990).

Radikālais feminisms: Šis feminisma virziens sievietes raksturo kā visnenāk diskriminācijas upuri – patriarhālās sistēmas upuri. No radikālā feminisma viedokļa svarīga patriarhālās sabiedrības sastāvdaļa ir kontrole pār sievietēm, kas tiek sasniegta lietojot vardarbību (Echols, 1989). Radikālā feminisma pārstāves norāda, ka nav jācīnās pret likumiem vai ekonomiskajām normām, bet cīņa jāvērs pret vīriešiem, jo vīrieši ir sieviešu ienaidnieki (Ильин, 2010). Junga analītiskās psihoterapijas virziena psihoterapeite L.S. Leonarda norāda, ka ļoti daudzas sievietes, kuras guvušas bērnībā emocionālo traumu no saviem tēviem, bieži kļūst par vīriešu nīdējām (Леонард, 2011).

Separātiskais feminisms: Šī virziena pārstāves uzskata, ka nav atbalstāmas heteroseksuālas attiecības, norādot, ka seksuālās atšķirības starp vīriešiem un sievietēm nav atrisināmas. Separātiskās feministes uzskata, ka vīrieši nevar dot pozitīvu ieguldījumu feministiskajā kustībā, jo pat negribot viņi tur ieviesīs patriarhālu dinamiku (Hoagland, 1997; Marilyn, 1997).

Liberālais feminisms: Šī virziena pārstāvji vēlas sasniegt vīriešu un sieviešu vienlīdzību ar politisku un juridisku reformu palīdzību. Tas ir individuālistisks feminisms, kura centrā ir sievietes pašas spēja ar savu rīcību un izvēlēm pierādīt un uzturēt savu vienlīdzību (Ахмедшина и.с., 2000).

Marksistiskais feminisms: Sieviešu apspiestības sākums var tikt sasaistīts ar privātīpašuma ieviešanu. Privātīpašuma sistēma ir izteikti diskriminējoša, jo baltajiem vīriešiem tajā ir lielākas priekšrocības nekā jebkurai citai grupai. Galvenā atšķirība starp marksisma un citām feministu teorijām ir uzsvars uz kapitālismu un šķiru diskrimināciju kā primāro diskriminācijas elementu. Lai sabiedrība mainītos, ir radikāli jārevolucionizē

sociāldemokrātiskā struktūra un jāizbeidz šķiru sistēmā balstītā nevienlīdzība. Tajā galvenokārt aplūko un uzsver diskriminācijas faktorus, nevis indivīdu iespējas (Ахмедшина u.c., 2000; Grant, 1993).

Sociālistiskais feminisms: Šī virziena pārstāvji uzskata, ka gan patriarhālisms, gan šķiru sistēma ir primārais apspiestības faktors, bet tās neizsaka un neizskaidro viena otru. Sociālistiskais feminisms sakņojas marksisma vēsturiskajā pieejā, kas meklēja sieviešu apspiešanas cēloņus un struktūru, it īpaši pievēršoties dzimumu un šķiru struktūrai, ģimenei un hierarhiskai darba dalīšanai atkarībā no dzimuma (Ахмедшина u.c., 2000; Grant, 1993).

Psihoanalītiskais feminisms: Šī virziena pamatā ir Z. Freida teorijas par cilvēka un seksualitātes attīstību sākot no bērna vecuma. Freids arī norādīja, ka, izejot cauri dažādām attīstības stadijām, gan zēni, gan meitenes pārdzīvo dažādus psiholoģiskus kompleksus. Zēniem ir Edipa komplekss, bet meitenēm ir Elektras komplekss, bet gan zēniem, gan meitenēm ir kastrācijas komplekss. Pēc Freida domām meitene, atklājot, ka viņai nav peņa, to traktē ne par labu sev – viņa uzskata, ka ir traumatizēta, sodīta un ka pie tā vainīga viņas māte. Tā meitenēm kastrācijas komplekss iegūst dīvainu formu – „skaudība pret peni” un nolemj sievieti uz visu mūžu izjust nepilnvērtības izjūtu (Фрейд, 1925). Psihoanalītiskajā feminismā lielu ieguldījumu deva Žaka Lakana teorija par fallu kā varas simbolu, nevis dzimumlocekli. Pēc falla vienlīdz tiecas gan sievietes, gan vīrieši, un tas pilnībā kā varas simbols nav sasniedzams ne vieniem, ne otriem. Viņš arī norāda, ka bērna identifikācija notiek tikai sākot ar to brīdi, kad bērns sāk apzināti skatīties spogulī (skat. Ахмедшина u.c., 2000).

Sieviešu apzināta piederība kādai feministiskai kustībai, kas atbalsta viņu uzskatus un vērtības, palīdz viņām cīnīties un iesaistīties cīņā pret netaisnību, kuru viņas izjūt pret sevi, palīdz viņām labāk justies, izjutot sev līdzās citas sievietes ar līdzīgiem uzskatiem un apzinoties savu *genderu* (dzimumu). Tas dod viņām lielāku spēka izjūtu nekā tas, ja viņas to darītu vienas pašas (Gurin, 1985; Gurin & Markus, 1989; Gurin, Miller & Gurin, 1980).

Feminisms ir gan filosofija, gan politiskā kustība, gan ideoloģija. Feminisma kustību aizsākās 19. gadsimtā un tā attīstība turpinās un pilnveidojās līdz mūsdienām, piedzīvojot jau ceturto lielo attīstības fāzi jeb feminisma ceturto vilni. Feminisma kustības daudzveidība nodrošina katrai sievietei, atbilstoši viņas vēlmēm, viņai piemērotu feministiskās kustības virzienu.

Feminisms kā sociālā identitāte

Feministes veido sociālu grupu ar vienotiem mērķiem, uzdevumiem, vērtībām un ideoloģiju un sievietes, kuras vēlas būt feministes, identificējas ar šo grupu, tāpēc šajā nodaļā feminisms tiks analizēts no sociālās identitātes pozīcijas.

Kā redzams no iepriekš aplūkotajiem feminisma virzieniem, var piekrist, ka katra sieviete, kura vēlas cīnīties par kādu mērķi – vai tā būtu cīņa pret sieviešu apspiešanu, vai cīņa pret nevienlīdzīgām tiesībām starp sievietēm un vīriešiem, vai cīņa kādā citā jomā, kur tiek runāts par sievietēm, var sev piemeklēt atbilstošāko feministiskās kustības virzienu un identificēties ar šo feministu grupu (virzienu) un izveidot savu sociālo identitāti – feministe (Hogg & Abrams, 2009).

Tā kā identitātes veidošanās ir ilgstošs un dinamisks process (Eriksons, 1998), tad daudzas sievietes savu feministisko identitāti izveido un kļūst par feministēm tikai jau pieaugušā vecumā (Astin & Leland, 1991; Baker & Kline, 1996).

Nga, Danne un Kataldo (Ng, Dunne, & Cataldo, 1995) savā pētījumā par sakarībām starp Feministiskās identitātes attīstības skalas rādītājiem (Bargad & Hyde, 1991) un pašuztveres stratēģijām (Ng, Dunne, & Cataldo, 1995) secināja un vēlreiz apstiprināja, ka feministiskā identitāte ir sociālā identitāte un ka pašuztveres stratēģijas var mainīties, lai saglabātu šo identitāti (Ng, Dunne, & Cataldo, 1995).

Arī citi pētnieki, kas pēta feministisko identitāti, izmanto Sociālās identitātes teorijas pieeju (Myaskovsky & Wittig, 1997; Rhodebeck, 1996; Williams & Wittig, 1997). Piemēram, sievietēm, kuras izveido pozitīvu identifikāciju ar sociālo grupu, šī grupas identifikācija kļūst par sievietes identitātes elementu (Rhodebeck, 1996), šajā gadījumā sievietes, kas identificējas ar feministu grupu, feminismu var pieņemt kā daļu no savas identitātes.

Savukārt Leonarda (Leonard, 1985), balstoties uz savas prakses novērojumiem, norāda, ka sievietes var integrēt sevī maskulīnas uzvedības pazīmes, izvēlēties vīrišķīgas profesijas un būt kaujinieciski noskaņotas, lai visu laiku pašas sev radītu spēcīgu drošības izjūtu, pat, ja tajā brīdī nav novērojami ārējie draudi. Kad šādas psiholoģisku traumu piedzīvojušas sievietes grūtā psiholoģiskā darbā (psihoanalītiskajā psihoterapijā) pārstrādā psiholoģisko traumu, viņu dzīves izmainās un viņas nonāk kontaktā ar savu patieso iekšējo „Es”. Viņām vairs nav jābūt par sievietēm bruņiniekiem vai kaujiniekiem.

Šī pētījuma kontekstā var secināt, ka sievietes sociālā identitāte – feministe var veidoties visas dzīves garumā, bez laikā noteikta termiņa, šo feministisko identitāti sieviete var pieņemt kā daļu no savas identitātes, gan pirmsstudiju, gan studiju, gan pēctudiju periodā.

1.2.2. Dzimumidentitāte un genderidentitāte

Pētot jautājumus par feministisko identitāti būtiski ir izanalizēt jautājumus par dzimumidentitāti un *genderidentitāti*, jo feministu ideoloģijas centrā atrodas *genders*. Šajā apakšnodalā tika analizētas atšķirības starp dzimumidentitāti un *genderidentitāti*, kā arī šo identitāšu saturs un attīstība.

Analizējot literatūru par dzimumidentitāti un *genderidentitāti*, būtiski ir nošķirt šīs divas identitātes vienu no otras. Dzimumidentitāte (angl. *sex identity*) ir saistīta ar sievietes un vīrieša atšķirībām bioloģiskajos procesos, endokrinoloģijā, neirālajā darbībā u.c., kā arī anatomijā, kas ietekmē gan sievietes, gan vīriešu spējas, uzvedību un nosaka to, kādiem dabas mērķiem katrs dzimums ir pielāgots un kādi dabas bioloģiskie uzdevumi katram dzimumam ir veicami (Ильин, 2010).

Dzimumidentifikācija no psihoanalītiskās pieejas tiek raksturota kā identificēšanās ar sava dzimuma vecāku un sākumā notiek uzvedības un rīcības imitācija un personība tikai tad var pilnvērtīgi attīstīties, ja netiek traucēta dzimumidentifikācija (Фрейд, 1925; Sears, Rau, & Alpert, 1965).

Sociāli kognitīvā teorija dzimumidentifikāciju skaidro ar to, ka bērns identificē sevi nevis ar vienu no vecākiem, bet drīzāk ar abstraktu vīrieša vai sievietes tēlu, ko bērns izveidojis uz novērojumu pamata, vērojot savu vecāku uzvedības modeli (Bandura, 1986; Masters et al., 1979).

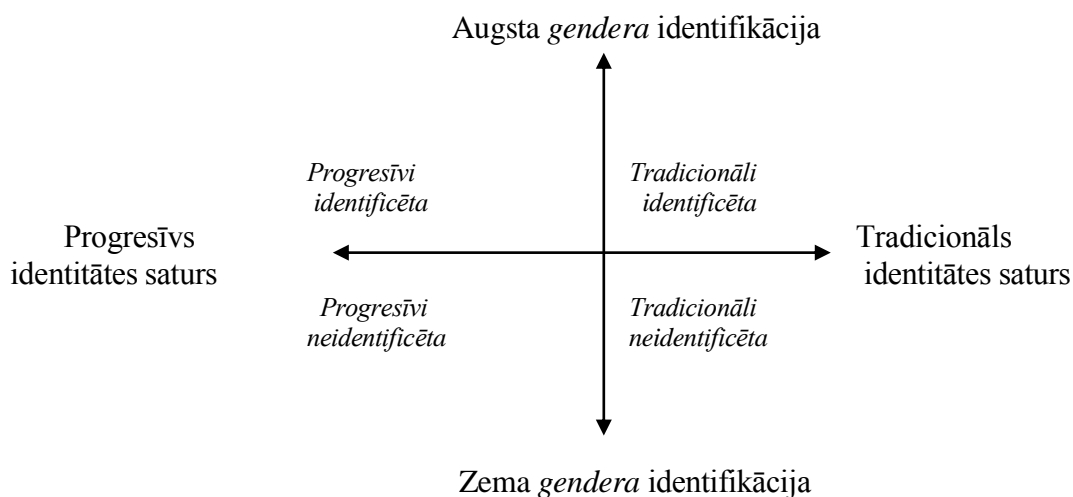
Dzimumu tipoloģijas teorijā dzimumidentifikāciju skaidro ar to, ka bērns sociāli iemācās savu uzvedību atbilstoši savam dzimumam, ko panāk ar uzslavu par dzimumam atbilstošas uzvedības realizēšanu (Mischel, 1970).

Paškategorizācijas teorijā dzimumidentifikācija tiek izskaidrota ar to, ka bērns iegūst informāciju par savu dzimuma piederību sievietei vai vīrietim no pieaugušajiem un saprot, ka šī piederība ir paliekoša un nemaināma (Ильин, 2010).

Genderidentitāte (angl. *gender identity*) ir dzimuma psiholoģiskā un sociālā identitāte, proti, *gendera identifikāciju* ietekmē sabiedrība, nosakot katram dzimumam sociālās uzvedības prasības (Ильин, 2010). Atšķirībā no bioloģiskās dzimumidentitātes, kuru cilvēks iegūst piedzimstot un kura nav maināma, *genderidentitāti* var mainīt ar dažādiem sociālajiem apstākļiem (protams, mūsdienu, sasniegumi ļauj mainīt arī bioloģisko identitāti, bet ne pilnībā, tikai daļēji).

Kā norāda daudzi autori, tad psiholoģisko dzimuma veidošanos nosaka sabiedrības sociālās vides gaidas, kas tiek realizētas audzināšanas procesā (Bisaria, 1985; Maccoby & Jacklin, 1974; Weitzman, 1979), kā arī sociālās lomas, kas nosaka kādai dzimumlomai kādas attieksmes, prasmes un uzvedības stereotipi ir atbilstoši (Eagly, 1987).

Genderidentitātes veidošanās teoriju pētījuši un detalizēti aprakstījuši Kāss un Daugelli (Cass, 1979; D'Augelli, 1994). Bekere un Vāgnere (Becker & Wagner, 2009) norāda, ka sievietes var sevī internalizēt dažādas *gendera* lomas, kā piemēram, dažas sievietes var internalizēt tradicionālās *genderlomas*, bet citas internalizēs „modernās” vai „progresīvās” *genderlomas*. Kondora (Condor, 1984) izstrādāja pirmos pamatus *Gendera* identifikācijas modelim (GIM), kurā skaidri iezīmējas atšķirības starp identifikācijas spēku un identitātes saturu (skat. 2.attēlu).

2.attēls. *Genderidentitātes* modelis (Becker & Wagner, 2009; Condor, 1984)

GIM ir izdalīti četri *genderidentitātes* tipi: tradicionāli identificēta, tradicionāli neidentificēta, progresīvi identificēta un progresīvi neidentificēta *gendera* identifikācija (Becker & Wagner, 2009; Condor, 1984), kas ir izvietoti uz taisnēm „augsta *gendera* identifikācija pret zemu *gendera* identifikāciju” un „progresīvs identitātes saturs pret tradicionālu identitātes saturu”.

Sievietes ar augstu *gendera* identifikāciju ne tikai nosaka savu uzvedību saskaņā ar *gendera* lomu, bet nosaka arī citu sieviešu, kas ir šīs grupas dalībnieces, uzvedību. Kad *gendera* identifikācija ir pieņemta un ir aktīva savā izpausmē, tad šīs sievietes sāk projicēt savu viedokli par to, kas ir labi, kas ir slikti sievietēm (viņu internalizētajām *genderlomām*), tas tiek attiecināts uz visu kategoriju un tāpēc pieprasa no citām sievietēm šai *gendera* lomai atbilstošu, piederīgu domāšanu un uzvedību (Becker & Wagner, 2009; Condor, 1984).

Ar *genderu* vāji identificētām sievietēm šī loma ir neitrāla ar mazāk saskatāmu atskautes punktu par viņu pašu vai citu sieviešu uzvedību. Tāpēc, kā norāda Bekere un Vāgnere (Becker & Wagner, 2009), GIM ietvaros identifikācijas stiprums nosaka sievietes motivāciju darboties viņas *gendera* grupas vārdā, turpretī *gendera* lomai vispirms precizē iekšgrupas prototipu un tādējādi tiek noteikts uzvedības virziens.

Sievietes ar progresīvu identifikāciju dod priekšroku progresīvai *gendera* lomai. Tās noraida tradicionālās sievišķības definīcijas attiecībā uz to samākslotajiem atribūtiem, kas kalpo, lai saglabātu sieviešu subordināciju (Becker & Wagner, 2009).

Kondora (Condor, 1984) pieņēma, ka sieviete ar progresīvu identifikāciju vēlas nedefinēt savu *genderu* pati uz saviem nosacījumiem. Šīs sievietes savu *genderu* uztver kā ar zemāku sociālo statusu nekā vīriešu dzimumu un pieprasa izmaiņas statusa attiecībās. Tāpēc feministes

kā sieviešu apakšgrupa būtu iekļaujama šajā kategorijā ar progresīvu identifikāciju.

Sievietes ar augstu identifikāciju un priekšroku tradicionālām *genderlomām* šajā modeli tiek sauktas par tradicionāli identificētām. Viņām būt par sievieti ir svarīgi, vēl vairāk, viņas dod priekšroku palikšanai mājās, rūpēm par ģimeni un tradicionālajām attiecībām starp vīrieti un sievieti, nevis karjeras veidošanai (Becker & Wagner, 2009). Kondora (Condor, 1984) atklāja, ka tradicionālā sieviete neuzskata, ka viņas *genders* ir zemākā statusā salīdzinājumā ar vīrieti. Viņas atšķirību no vīrieša uzskata par pozitīvu. Tātad viņas ir motivētas attaisnot savu *gendera* sistēmu (Jost & Banjani, 1994) un viņām nav izaicinājuma pierādīt „savu vietu” sabiedrībā (Becker & Wagner, 2009).

Līdzīgas atšķirības var novērot maz identificētu vai neidentificētu sieviešu grupā – sievietēm, kurām būt par sievieti nav būtiski, bet, kuras internalizē progresīvu *gendera* lomu, ir progresīvi neidentificētas sievietes (Becker & Wagner, 2009). Kondore norāda, ka šīs sievietes uzskata sevi par atšķirīgām no citām sievietēm un viņas sevi raksturojot vairāk uzsver vīrišķīgās nevis sievišķīgās rakstura pazīmes. Kopš profesionālie sasniegumi un akadēmiskie panākumi tiek vairāk asociēti ar vīrišķīgām iezīmēm jeb maskulīnismu progresīvās neidentificētās sievietes vairāk ir sastopamas starp sievietēm profesionālēm un studentēm (Condor, 1984). Viņas atbilst „bišu mātes” sindromam (Ellemers et al., 2004) un neidentificē sevi ar savu *genderu*, bet vairāk sevi identificē ar vīriešu dominantajām profesijām, kā arī viņu references grupas biežāk ir vīriešu nevis sieviešu grupas. Tāpēc, iespējams, ka šīs sievietes citas sievietes, kurām nav augstu sasniegumu, neuzskata par cienījamām (Becker & Wagner, 2009) jeb šīm sievietēm nav nekā tāda, par ko viņas būtu vērts cienīt.

Tradicionāli neidentificētās sievietes tiek vērtētas kā sievietes, kuras nav pašas sev svarīgas un kuras vienlaicīgi sev adaptē tradicionālās *gendera* lomas (Becker & Wagner, 2009). Kondore norāda, ka šīs grupas sievietes atbalsta *gendera* „*staus quo*” un nevērtē sevi ne kā daļu no sievietēm, ne kā daļu no vīriešiem. Turklāt viņas identificē sevi vairāk ar savu vīru, nekā ar citām sava *gendera* grupas biedrēm (Condor, 1984). Kopumā par šīs grupas sievietēm var teikt, ka tās ir mājsaimnieces, kurām būt par sievieti nav nekādas īpašas nozīmes, tam nav lielas lomas viņu dzīvē (Becker & Wagner, 2009).

Šī pētījuma kontekstā var secināt, ka sieviešu dzimumidentitāte ir iegūta piedzimstot un tā ir nemainīga, bet sieviešu *genderidentitāte* ir veidojusies dažādu sociālo apstākļu ietekmē un tā ir laikā mainīga identitātes daļa. Saskaņā ar GIM modeli sievietei var būt tradicionāli identificēta, tradicionāli neidentificēta, progresīvi identificēta un progresīvi neidentificēta *gendera* identifikācija, kas ir izvietota uz taisnēm „augsta *gendera* identifikācija pret zemu *gendera* identifikāciju” un „progresīvs identitātes saturs pret tradicionālu identitātes saturu”. Šīs dažādās *gendera* identifikācijas arī noteiks sieviešu attieksmi pret sevi, pārējām sievietēm un vīriešu

grupu. Feministes kā sieviešu apakšgrupa būtu iekļaujama kategorijā ar progresīvu identifikāciju.

1.2.3. Sievietes identitāte

Pētot jautājumu par sieviešu feministisko identitāti, svarīgi ir saprast, kāds ir sievietes *genderidentitātes* saturs. Feminisms bieži tiek asociēts ar jēdzienu sieviete un tie tiek uztverti kā saskanīgi jēdzieni, tāpēc šajā nodaļā tiks analizēts sievietes *genderidentitātes* saturs.

Sievietes identitātei ir trīs primārie un galvenie komponenti: 1) uztvert sevi kā līdzīgu ar citām sievietēm, 2) uztvert savu likteni kā kopīgo sieviešu likteni (tas ir, ticēt, ka liktenis visai sieviešu grupai ir līdzīgs); 3) uztvert sevi kā galvenās sieviešu grupas dalībnieci (Gurin & Townsend, 1986).

Arī Bardvika (Bardwick, 1980) norāda, ka vīriešu identitāte ir vairāk egocentriska, bet sieviešu identitāte ir saistīta ar iekšēju atkarības izjūtu; vīrieši vairāk koncentrēti uz separāciju definējot sevi, bet sievietes vairāk asociē sevi ar piesaisti cilvēku sabiedrībai (Gilligan, 1980), vīriešiem svarīgāka ir individuācija, bet sievietēm svarīgākas ir attiecības (Giele, 1982).

Aktīva Freida teorijas kritiķe Hornija (Хорни, 2009) kritizēja gan Freida izstrādātās psihoseksuālās attīstības stadijas, gan Freida izvirzīto pieņēmumu, ka meitenēm ir skaudība, ka viņām nav peņa un ka tas attīsta viņās kastrācijas kompleksu. Viņa uzskatīja, ka ir jāveic revīzija šajos uzskatos un ka šie Freida pieņēmumi jāizpēta no sieviešu aspekta, kā arī jāpēta konkrētas kultūrvides kontekstā (Хорни, 2009). Hornijas kritikai ir zināms pamatojums, ko apliecina Bardvika (Bardwick, 1980), Hulberta un Šustera (Hulbert & Schuster, 1993), Džoselsones (Josselson, 1973), Lahmaņa un Džeimsa (Lachman & James, 1997), Rossi (Rossi, 1980), Stjuarta (Stewart, 1980) un Vaitburnas ar līdzautorēm (Witbourne, Sneed, & Skultety, 2002) pētījumi, norādot, ka pastāv atšķirības identitātes attīstībā starp sievietēm un vīriešiem un ka vīrišķā identitāte vairāk tiek saistīta ar darbu, karjeru, pārstāvnieciskumu, bet sievietes identitāte tiek asociēta ar mīlestību, piederību un ģimeniskumu.

Eriksons norāda, ka pilnīgai sievietes identitātes izveidei izšķiroša nozīme ir pārejai no jaunības uz brieduma vecumposmu. Šajā pārejā, neatkarīgi no tā, kāda būtu viņas karjera, viņa atsakās no vecāku rūpēm par sevi, nododas mīlestībai pret „svešinieku” un uzņemas rūpes par abu pēcnācējiem, jo pieaugušā vecums sākas ar spēju sniegt un saņemt mīlestību un rūpes (Eriksons, 1998).

Helms norāda, ka sieviešu identitātes attīstības process ir tāds pats kā rasu identitātes un etniskās identitātes attīstības process (Helms, 1990).

Džoselsone (Josselson, 1987), izmantojot Marsijas (Marcia, 1966; Schenkel & Marcia, 1972) identitātes statusu modeli, izveidoja sieviešu identitātes attīstības modeli, izmantojot

kvalitatīvos datus par 60 ASV studentēm. Jāpiekrīt Hornijai (Хорни, 2009), ka īpaša uzmanība būtu jāpievērš pētījumu kultūrvidei, tāpēc šī teorija būtu piesardzīgi attiecināma uz citām kultūrvidēm, vai vismaz pirms tam šī teorija būtu jāpārbauda attiecīgajā kultūrvidē. Galvenais, ko Džoselone secināja sava pētījuma rezultātā, ir tas, ka sieviešu un vīriešu identitātes attīstība jāpēta atsevišķi un ka identitātes veidošanās process ir individuāls un unikāls (Josselson, 1987).

Džoselones sievietes identitātes attīstības modelis sastāv no četriem paterniem, kas atbilst Marsijas (Marcia, 1966) četriem identitātes statusiem. Šos statusus Džoselone ir pārdēvējusi, norādot, ka šādi pārdēvēti statusi ir vieglāk izmantojami identitātes statusa aprakstam (Josselson, 1996):

- Sargi (*Guardians*): sievietes, kuras atbilst Iepriekšnolemtības (*foreclosure*) statusam;
- Ceļa laužējas (*Pathmakers*): sievietes, kuras atbilst Identitātes brieduma (*identity achievement*) statusam;
- Meklētājas (*Searchers*): sievietes, kuras atbilst Moratorija (*moratorium*) statusam;
- Klejotājas (*Drifters*): sievietes, kuras atbilst Identitātes difūzijas (*identity diffusion*) statusam.

Sargi iekļauj sievietes, kuru identitāte nesaistās ar krīzes vai izpētes stadiju. Viņu identitāte vairāk ir saistīta ar bērnības vai vecāku izvēļu turpinājumu. Šī statusa sievietēm ir augsta vajadzība pēc drošības, kuru viņas iegūst no ciešas saistības ar viņu ģimeni. Viņas var raksturot ar izteiktu viņu vēlmi izpatikt citiem un būt „labas meitenes” statusā. Viņām ir izteikta vajadzība justies mīlētām un aprūpētām (Josselson, 1996). Viņas bez kritikas pieņem vecāku noteiktās vērtības un lomas, ko pavada izteikta pienākuma izjūta un stingras morālās vērtības. Vēl šajā statusā esošajām sievietēm ir augsta pašcieņa un viņas maz uztraucas par savu dzīvi (Marcia & Friedman, 1970). Izdarot izvēles, viņas ir pārliecinātas par saviem lēmumiem, kas ir balstīti uz tradīcijām un atbilst morāles normām. Viņas smagi strādā, ir atbildīgas un spējīgas. Viņu perfekcionisms un stingrā mērķtiecība ļauj sasniegt augstus rezultātus karjerā. Sievietes šajā statusā nelīdzinās feminisma atbalstītājām, atbalsta vairāk tradicionālos viedokļus, kas sakņojas ģimenes tradīcijās. Novecojot, šīs sievietes ir vairāk rigīdas, moralizējošas un aizdomīgākas pret pārmaiņām nekā citu statusu sievietes. Viņu dzīve balstīta uz tādām vērtībām kā ģimene, tradīcijas un pienākumi. Viņu pienākumi ir atkarīgi no domubiedriem, kas atbalsta līdzīgas vērtības. Brieduma gados šīs sievietes iegūst lielāku pašapziņu, un vienlaikus viņām tiek saglabāta viņu personības struktūra. Pusmūžā vairāk paļaujas pašas uz sevi nekā vecāku vai partnera autoritāti (Josselson, 1996).

Ceļa laužējas ir sasniegušas identitātes briedumu. Sievietes šajā statusā nokļūst dažādi. Dažas sievietes iet cauri krīzes periodam ar aktīviem meklējumiem un jautājumiem, citas sāk no iepriekšnolemtības jeb sargu statusa. Viņas pakāpeniski atsakās no vecāku iepriecināšanas,

virzās uz lielāku pašpaļāvību un pakāpeniski, caur konfliktiem, internalizē pašcieņas izjūtu. No visām četrām statusu grupām šīs grupas pārstāves lepojas ar to, ka ir atradušas un izveidojušas pašas savu ceļu uz savu identitāti. Galvenā tēma šim identitātes statusam ir neatkarība. Viņas vairāk paļaujas uz saviem sasniegumiem, savām domām, nekā piekriņt vecākiem. Kopā ar neatkarības izjūtu viņām ir augstāka pašpaļāvība un viņām ir labākas spējas veidot attiecības ar partneriem un draugiem. Šīm sievietēm visticamāk ir stingras, atbalstošas attiecības ar draugiem un partneriem, kas atbalsta viņu neatkarību. Pretēji sievietēm no sargu statusa, kuras nav spējīgas atdalīties no saviem vecākiem un atrast pašām savu individualitāti, šīs sievietes ir atradušas savu individualitāti un viņas spēj būt kritiskas pret saviem vecākiem un bieži vien apzināti distancējas no tiem. Šīs sievietes vēl var raksturot kā pragmatiskas un reālistiskas, kas arī izpaužas viņu praktiskajā attieksmē pret darbu un citām dzīves prioritātēm – partneri, bērniem. Profesionālās ambīcijas vairāk saistītas ar centieniem iegūt personīgos panākumus nekā slavu vai statusu. Tāpat viņas vairāk pieturas pie saviem pragmatiskajiem uzskatiem un nav tendētas uz reliģiozitāti. Daudzas šī statusa sievietes atbalsta feminisma cēloņus, bet ne vairāk kā sievietes no citiem statusiem sevi sauc par feministēm. Vēlākā dzīves periodā viņas raksturojas ar pastāvību, kas tomēr nav rigiditāte. Sabalansētība starp daudzajām viņu lomām ļauj viņām būt gatavām nākotnes izaugsmei, un kā viena no jomām, kurā šī izaugsme notiek, ir attiecībās ar vecākiem – viņas deaktualizē iepriekšējās nesaskaņas un atjauno vai izveido ciešas saites ar vecākiem (Josselson, 1996).

Meklētājās atrodas Moratorija statusā (Marcia, 1966), viņas aktīvi izpēta iespēju alternatīvas un cīnās ar sevi, lai izdarītu izvēles, jo visu laiku meklē pareizās atbildes, lai atrisinātu savas identitātes jautājumus un lai būtu pārliecinātas, ka kaut kur atradīs pareizās atbildes. Šī statusa sievietēm raksturīga tēma – visuresoša vainas izjūta. Viņām patīk, ja ir aizsargājoši vecāki, tomēr viņām patīk darīt lietas, ko neatbalsta vecāki, kā rezultātā viņas jūtas vainīgas. Viņām ir ļoti svarīgas attiecības, it īpaši tādas, kur viņas iegūst atbalstu no citiem, jo tas viņām palīdz neatkarīgas identitātes izveidošanā. Viņas ir izprotošas, vairāk pašreflektējošas un emocionāli jutīgākas, raksturīgi emocionālie ekstrēmi. Tiek izvirzīti grandiozi, bet nereāli dienas plāni, un viņām ir tieksme idealizēt citus. Starp viņām ir daudz feministu, kas sevi par tādām arī apzinās. Daudzas sievietes, kas atrodas šajā statusā, ir aktīvas politikā (Josselson, 1996).

Klejoņājās atbilst identitātes Difūzijas statusam. Šo statusu ir grūti klasificēt, jo sievietēm šajā statusā ir difūzas un nenoformētas identitātes. Viena no šo sieviešu pazīmēm ir tā, ka viņām ir neveiksmīga internalizācija. Viņām ir pieredze, bet viņas nespēj to iekļaut savā personībā un izmantot pārmaiņām. Raksturīgi, ka klejoņājās nav spējušas izveidot pozitīvu identifikāciju ar vienu vai otru no saviem vecākiem un tāpēc nespēj internalizēt bērnības

pieredzi (Josselson, 1996). Klejotājas ir informētas par visām iespējām, bet viņas nespēj izdarīt izvēli, kā rezultātā viņām ir izjūta, ka ir pazaudētas daudzas iespējas. Viņas pieņem feministiskos uzskatus kā vienu no iespējām, bet viņas nav tās, kuras kļūtu par ilglaicīgām feministiskās kustības aktīvistēm. Viņas ļoti labi pazīst savas izjūtas, un ir ļoti talantīgas. Viņām ir daudz cerību un sapņu, bet pietrūkst ideju, kā tos realizēt. Kā izeju no šī statusa viņas var izmantot to, ka citi definē to, kas viņas ir, piemēram, viņas piešķir autoritāti saviem partneriem, darbam vai reliģijai, bet citas to paveic, kļūstot zinošākas un pieņem sevi iegūstot lielāku pašapziņu un kontroli, kamēr citas tā arī visas dzīves garumā nespēj atrisināt savas identitātes jautājumus un turpina klejot starp jaunām un mainīgām pieredzēm vai ietekmēm (Josselson, 1996).

Kā norāda Bekere un Vāgnere, feministiskās identitātes pētnieki savos pētījumos ir ignorējuši faktu, ka sievietē var identificēt sevi ar savu *gendera* grupu, bet nebūt feministe un neatbalstīt feministiskos uzskatus (Becker & Wagner, 2009).

No sieviešu identitātes raksturojuma var secināt, ka tiek izdalīti četri sieviešu identitātes statusi: *Sargi*, *Ceļa laužējas*, *Meklētājas* un *Klejotājas*. Sievietes, kuras atbilst *Sargu* statusam, atbalstīs tradicionālās sieviešu lomas, viņām nebūs identitātes krīze un viņas neatbalstīs feministiskās idejas un mērķus. Turpretī sievietes, kuras atbilst *Ceļa laužējas* statusam, būs sasniegušas savu identitātes briedumu, atradušas savu individualitāti virzoties cauri identitātes krīzes periodiem, attiecībā uz feminismu viņas būs ar neitrālu nostādni. Sievietes ar *Meklētājas* statusu, kuras joprojām atrodas savas identitātes meklējumos un kā atrisinājumu neatkarīgas identitātes izveidošanai izmanto citu atbalstu, atbalsta un aktīvi iesaistās feministiskajās aktivitātes, kā arī sevi pilnībā identificē ar feminismu, pretstatā sievietēm, kuras atbilst *Klejotājas* statusam – šīm sievietēm būs raksturīga nenoformēta identitāte, joprojām aktīvi savas identitātes meklējumi, viņas tikai īslaicīgi kļūs par aktīvām feministēm.

Tādējādi, var secināt, ka, jo nenoformētāka ir sieviešu sievišķā identitāte, jo lielāka ir viņu tieksme identificēties ar feminisma kustību.

1.2.4. Feministiskā identitāte

Šajā nodaļā tiks analizēta sieviešu feministiskās identitātes vispārējā būtība, feministiskās identitātes daudzveidība un saturs.

Par feministiskās identitātes teorijas pamatlicējam uzskatāmas Dovninga un Rouša, kuras izstrādāja feministiskās identitātes attīstības modeli (Downing & Roush, 1985). Uz Dovningu un Roušu atsauces un tās plaši citē daudzi pētnieki, piemēram, Bargade un Haide (Bargad & Hyde, 1991), Fishers un Guds (Fischer & Good, 1994), Gerstmans un Krāmers (Gerstmann & Kramer, 1997), Hendersons-Kings un Stjuarts (Hendersonn-King & Stewart, 1997), Mjaskovkis un

Vittinga (Myaskovsky & Witting, 1997), Nga, Danne un Kataldo (Ng, Dunne, & Cataldo, 1995), Rikards (Rickard, 1989), Vezers, Tompsons, Roberts un Rodrigess (Weathers, Thompson, Robert, & Rodriguez, 1994), Viljams un Vittiga (Williams & Wittig, 1997), tomēr jāatzīmē, ka Dovninga un Rouša savu teoriju attīstījušas, modificējot Krosa (Cross, 1971) teoriju par Amerikas afrikāņu pozitīvās identitātes attīstību.

Feministiskā identitāte ir sieviešu kolektīvā jeb sociālā identitāte, kas sevī iekļauj feministu pieņemtās attieksmes (nostādnes) un sevis identifikāciju ar feminismu (Eisele & Stake, 2008). Šī definīcija sakrīt ar to, kā Eriksons (1959) apraksta „paštēlu” (angl. *self-image*) un kā Čikerings un Reisera (Chickering & Reisser, 1993) definē identitāti – ar spēcīgu sevis izjūtu un sevis pieņemšanu.

Ir izpētīts, ka sievietēm, kuras sevi pozicionē kā feministes, ir pozitīvs viedoklis par feministu kustību, profeministisko ideoloģiju, politisko liberālismu, kolektīvo orientāciju un pozitīva sevis kā feministes uztvere (Cowan et al., 1992). Tāpat ir atklāts, ka sieviešu sevis identificēšana ar feministēm ir saistīta ar pozitīvu feminisma novērtējumu un ticību feministu kolektīvajām aktivitātēm un feminisma pozitīvajam tēlam (Williams & Wittig, 1997; Roy, Weibust, & Miller, 2007). Sievietes, kuras sevi identificē kā feministes, aktīvāk un drošāk nekā nefeministes vai egalitārās sievietes iesaistās atklātā cīņā par feministiskajām idejām (Zucker, 2004), lai gan, kā savā pētījumā atklāja Lissa ar kolēģēm (Liss, O'Connor, Morosky, & Crawford, 2001), tad ticība feministiskajai ideoloģijai ir tikai maza daļa no tā, ko saprot ar feministes sociālās identitātes izveidošanu, jo pats svarīgākais ir pareizi uzdot jautājumu. Ja feministisko identitāti vēlas noskaidrot, uzdodot bipolāru jautājumu (esi vai neesi feministe), tad 15,8% no izlases sevi uzskatīja par feministēm, bet 77,6% noliedza savu piederību feministēm, bet, ja jautājumi tiek uzdoti savādāk, tad atklājas pavisam cita aina, un 81% no tām sievietēm, kuras sevi nekategorizēja kā feministes, uzrādīja savu mērķu sakrītību ar tādiem feminisma virzieniem kā liberālo feminismu, radikālo feminismu, sociālistisko feminismu, kultūras feminismu, vumanisma virzienu un konservatīvo feminismu.

Sievietes izvēlas feministisko identitāti, lai palielinātu savu labizjūtu, jo, identificējoties (pieņemot) ar feministu vērtībām, viņas palielina un paplašina savas iespējas (Yakushko, 2007).

Tomēr ir arī sievietes, kuras atbalsta feministu izvirzītos mērķus, bet tomēr pašas sevi nevēlas identificēt kā feministes (Myaskovsky & Witting, 1997; Williams & Wittig, 1997; Liss, O'Connor, Morosky, & Crawford, 2001). Dankana norāda, ka sievietes, kuras ir izteiktas feministes, ir politiski aktīvākas sieviešu tiesību aizstāves nekā tās, kuras ir „vājas” feministes”, bet par „vājajām” feministēm vēl mazāk aktīvas ir tās, kuras sevi neuzskata par feministēm (angl. *non-feminists*) (Duncan, 2010).

Pētot sieviešu attiecības ar feminismu, ir izdalītas trīs grupas:

- Sievietes, kuras skaidri un noteikti sevi identificē ar feminismu un uzskata sevi par feministēm;
- Sievietes, kuras ir antifeministes un nepārprotami noraida feminismu;
- Sievietes, kuras var saukt par „egalitārām” vai „slēptajām feministēm”, kuras atbalsta feministu principus, bet izvairās sevi identificēt ar feministēm (Duncan, 2010).

Citi pētnieki uzskata, ka daudzas sievietes feministes sevi nesauc par feministēm, kaut arī atbalsta feministu idejas un vērtības, jo sabiedrībā ir izveidots negatīvs sievietes feministes tēls, ko popularizē masu mediji (Myaskovsky & Witting, 1997; Williams & Wittig, 1997; Rhode, 1995), to ietekmē arī negatīvie sabiedrības stereotipi par feministēm (Henderson-King & Stewart, 1994) un, it īpaši, jaunas sievietes nevēlas sevi pozicionēt un saukt par feministēm (Kamen, 1991).

Rode norāda vēl vienu iemeslu, kāpēc sievietes, kuras pēc būtības ir feministes, nevēlas, ka viņas sauc par feministēm. Viņas uzskata, ka feministes ir vājas un ir netaisnības upuri, bet viņas tādas nevēlas būt, bet vēlas sevi redzēt kā stipras un spējīgas sievietes, kuras spēj kontrolēt situāciju (Rhode, 1997).

Feministisko identitāti pamatā pēta feministiskie psihologi. Lai gan oficiāli šāda virziena psiholoģijas nozarē nav, tomēr psihologi, kuri pēta feminismu, sevi tā dēvē un viņu pētnieciskās darbības pamatā ir kvalitatīvie pētījumi par sievietēm (feministiskās psiholoģijas jautājumi tiek pētīti sieviešu psiholoģijas nozares ietvaros (APA, 2014)), jo viņi uzskata, ka kvalitatīvais pētījums sniedz dziļāku un plašāku izpratni par sieviešu problēmām, jo pētnieks ir ciešākā saskarē ar pētāmo nekā to var izdarīt ar kvantitatīvās pētniecības metodēm, lai gan arī tās tiek izmantotas feministiskajā pētniecībā (Paludi, 2002; Виноградова, 2001).

Vai arī vīrietis būt feminists vai tā ir tikai sieviešu iespējamā sociālā identitāte? Kā norāda Kimmels, tad vīrieši feministi drīzāk nav „īsti” vīrieši, tāpat kā viņi nespēj būt īsti feministi (Kimmel, 1998), bet Tarranta norāda, ka arī vīrieši tomēr var būt feministi un, ka feministes labprāt pieņemtu vīriešus savā grupā, bet ar nosacījumu, ka vīrieši šajā feministu grupā nekādā veidā netiek pieņemti kā stiprā dzimuma, kas veiktu sieviešu aizsardzību vai aizstāvību (bruņinieki) pārstāvji, bet gan kā cilvēki, kas iestājas cīņā par vienlīdzīgām tiesībām starp sievieti un vīrieti un cīnās pret seksismu. (Tarrant, 2009). Hudijs ar kolēģiem atklājis, ka apmēram 26 – 33% ASV sieviešu un apmēram 12 – 17% ASV vīriešu sevi identificē kā feministi/es (Huddy, Neely, & Lafay, 2000), 2006.gadā Saundere un Kašubeka-Vesta atklāja, ka no 244 ASV sievietēm, 16,3% – pārliecinoši noraida iespēju būt par feministēm, 11,4% noteikti identificē ar feminismu, pārējās atrodas starp šīm abām pozīcijām (Saunders & Kashubeck-West, 2006), turpretī Houvaras un Kārters 2008.gadā veiktajā pētījumā atklājis, ka

36,6% sieviešu un 21,4% vīriešu (ASV; N=270) sevi identificē ar feminismu (Houvouras & Carter, 2008). Tomēr daudzi vīrieši atturas sevi identificēt ar feminismu un saukt sevi par feministiem, jo pastāv atšķirīgi viedokļi starp sievietēm un vīriešiem par jēdziena „feminisms” saturu un jēgu, un joprojām pastāv uzskats, ka vārds „feminisms” ir ekvivalents vārdam sievišķīgums (McCabe, 2005; Toller, Suter, & Trautman, 2004).

Nobeigumā, apkopojot iepriekš analizēto literatūru par feministisko identitāti var secināt, ka:

– Nav vienotas definīcijas, par to, kas ir sieviešu feministiskā identitāte un tās saturs, bet daudzi zinātnieki tomēr norāda, ka feministiskā sieviešu identitāte ir saistīta ar ticību feministu mērķiem, idejām un vērtībām un sevis identifikāciju ar feminismu.

– Ne visas sievietes, kuras atbalsta feministiskās vērtības, idejas un mērķus un iesaistās to realizācijā sauc un uzskata sevi par feministēm.

1.2.5. Vumanistiskās un feministiskās identitātes veidošanās

Analizējot literatūru par feministisko identitāti, no feministiskās identitātes jānošķir vumanistiskā identitāte, jo, lai gan vumanisms tiek pieskaitīts feminismam un ir kā feministiskās kustības viens no virzieniem, tomēr vumanisms vairāk akcentē sievišķību un sievišķās identitātes attīstību.

Vumanistes identitāte ir atšķirīga no feministes identitātes modeļa, jo vumanistu identitātes modelis ir balstīts uz sievietes veselīgu attīstību un veidojas kā plastiska (adaptīva) personas ideoloģija, kas nav pamatojama ar un balstīta uz feministiskiem uzskatiem (Boisnier, 2003). Tā vietā vumanistu identitātes attīstības modelis uzsver nepieciešamību pēc sievietes pozitīvas identitātes attīstības, sievietes vajadzības iepazīt sevi, savas vērtības un pieņemt sevi kā sievieti (Ossana, Helms, & Leonard, 1992).

Helmss (Helms, 1990), balstoties uz Krosa (Cross, 1971; Vandiver, et.al. 2002) rasu (melno) identitātes attīstības modeli, ir izstrādājis sieviešu vumanistu identitātes attīstības modeli četros posmos:

1.posms. Pirmsiepazīšanās (*Pre-Encounter*): sievietes apstiprina, ka eksistē dzimumu diskriminācija. Vīrieši tiek augstāk vērtēti nekā sievietes.

2.posms. Sastapšanās (*Encounter*): šī pieredze liek viņām apšaubīt iepriekš pieņemtās vērtības un uzskatus attiecībā pret dzimumiem.

3.posms. Apjaušana (*Immersion-Emersion*): posms, kurā sievietes sāk meklēt pozitīvu izskaidrojumu sievišķīgumam un sāk noraidīt kultūru, kurā vīrietim ir dominantā loma. Daudzas sievietes, kuras atrodas šajā posmā, veido ciešākas attiecības ar citām sievietēm.

4.posms: Pieņemšana (*Internalization*): šajā posmā atrodas sievietes, kuras ir attīstījušas un akceptējušas sevī pozitīvu sevis identitāti un kuras vairs nepieņem ārējo, sabiedrības definēto sievišķīgumu.

Savukārt Downinga un Rouša ir aprakstījušas feministiskās identitātes dimensijas ar multidimensiālu konstruktū palīdzību, norādot sarežģītus paternus, kas veicina sievietes kļūšanu par feministi. Viņu izstrādātais modelis uzrāda attiecības un vērtības saistībā ar pašu sieviešu feministu attieksmi pret sevi. Šis modelis veidots, pamatojoties uz sieviešu dzīves pieredzi, īpaši to sieviešu, kuras ir pieredzējušas apspiestību un diskrimināciju (Downing & Roush, 1985).

Downingas un Roušas feministiskās identitātes attīstības modelis izveidots, modificējot Krosa (Cross, 1971; Vandiver, et.al. 2002) modeli par melnās rases sieviešu identitātes attīstības modeli (angl. *CRIS*). Downingas un Roušas (Downing & Roush,1985) sieviešu feministiskās identitātes attīstības modelis iekļauj piecus posmus:

Pasīva pieņemšana (*passive acceptance*), ko raksturo sieviešu ticība tradicionālajām gendera lomām, vīrieši tiek uzskatīti par pārākiem, netiek atzīti aizspriedumi un diskriminācija, un tiek noliegta individuālā, institucionālā un kultūras diskriminācija pret sevi un sievietēm kopumā (Downing & Roush,1985).

Atklāsme (*revelation*), ko raksturo jautājumi par sevi un savu attieksmi pret tradicionālajām gendera lomām. Vīrieši tiek uztverti kā apspiedēji. Šajā posmā sievietes var vēlēties iesaistīties sieviešu kustībā. Sievietes izjūt dusmas par pagātnes netaisnību un apspiešanu, kas ir jāmaina. Rodas atklāsme attiecībā uz seksismu un tiek izjustas dusmas pret seksistu sabiedrību un vainas izjūta, ja viņa pati ir piedalījies kādu sieviešu apspiešanā (Downing & Roush,1985). Šis posms tiek raksturots kā duālistisks, jo vīrieši tiek uztverti kā negatīvi, bet sievietes kā pozitīvas (Rickard, 1989; Downing & Roush, 1985).

Iesaiste – atbrīvošanās (*embeddedness – emanation*). Šajā posmā sievietes iekļaujas „sieviešu” kultūrā un veido tādu kā māsu radniecību vai, citiem vārdiem sakot, biedrošanos. Sievietes apvienojas, veidojot atbalstošas asociācijas, piedalās sieviešu studijuursos un sāk veidot jaunu identitāti (Rickard, 1989; Downing & Roush, 1985).

Sintēze (*synthesis*): šajā posmā sievietēm attīstās jauna identitāte, kas vairs neiekļaujas pieņemtajās, vecajās dzimumlomās, un tā tiek integrēta personības struktūrā. Vīrieši tiek vērtēti individuāli nevis kā grupa kopumā (Rickard, 1989). Sievietes saskata netaisnību, apspiestību un diskrimināciju, kas valda pasaulē. Notiek sintēze pozitīvai es koncepcijai, kas pieļauj pozitīvu attieksmi pret sevi kā sievieti (Downing & Roush,1985).

Aktīva iesaiste (*active commitment*): jaunā pozitīvā feministiskā identitāte, kas attīstījusies ceturtajā līmenī, tiek iesaistīta jeb realizēta aktīvā darbībā. Viņas iesaistās aktīvās darbībās par

sociālām izmaiņām, lai izbeigtu apspiešanu un viņām ir vēlme veidot egalitāru sabiedrību (Downing & Roush, 1985).

Daudzu gadu garumā Dovningas un Roušas feministiskās identitātes modelis ir izpelnījies kritiku par trūkumiem tajā, par to, ka tas neatspoguļo patieso feministiskās identitātes attīstības modeli (Henderson-King & Stewart, 1997; Hyde, 2002; Moradi & Subich, 2002). Haide uzskata, ka ir jābūt skaidrai katrai modeļa attīstības stadijai, nevis iespējai, ka sievietes feministiskā identitāte spēj cirkulāri virzīties no vienas pakāpes uz otru, kā to ir paredzējušas Dovninga un Rouša savā modelī (Downing & Roush, 1985). Tāpat Dovningas un Roušas modeli ir kritizējuši par tā grūto pielietojumu praksē (Fischer et al., 2000; White, 2006).

Lissa un Erčula norāda, ka Sintēzes posms nebūtu pieskaitāms pie feministiskās identitātes attīstības rādītājiem, jo pēc šiem rezultātiem sievietes nevar klasificēt ne kā feministes, ne kā nefeministes. Tāpat viņas norāda, ka Pasīva pieņemšana un Aktīva iesaiste neprezentē feministiskās identitātes attīstību, bet gan iezīmē attīstības sākuma un beigu punktus, bet ne dinamiku (Liss & Erchull, 2010).

Bargade un Haide (Bargad & Hyde, 1991), modificējot Dovningas un Roušas modeli, izveidoja feministiskās identitātes izpētes instrumentu Feministiskās identitātes attīstības skalu FIAS (angl. *FIDS*), kas tiks izmantots šajā pētījumā, lai pētītu sieviešu feministisko identitāti.

Bargades un Haides (Bargad & Hyde, 1991) FIAS oriģinālais modelis sastāv no piecām apakšskalām: aktīva iesaiste, pasīva pieņemšana, piederība, atklāsme, sintēze. Pēc modifikācijas šajā pētījumā FIAS saglabā to pašu piecu rādītāju struktūru, bet rādītāju nosaukumi mainīti atbilstoši rādītāju saturam:

1. Aktīva feministe: (Aktīva nodošanās idejai (Aktīva iesaiste) (Bargad & Hyde, 1991)) raksturo sievietes pilnīgu saplūšanu ar feministisko identitāti, aktīvu iesaistīšanos cīņās vai vēlmi aktīvi iesaistīties nozīmīgās, mērķtiecīgās darbībās feministisko ideju realizēšanā, iestāšanos pret seksistisku pasauli. Savu dzīvi vēlas ziedot „ideju vārdā”, atsakoties no personīgās dzīves. Feminisms izteikti saistās ar vārdu „sieviete”.
2. Dusmas un piesardzība: (Pasīva pieņemšana (Bargad & Hyde, 1991)) šīs sievietes raksturo piesardzīga attieksme pret vīriešiem. Izjūt iekšējas dusmas un bailes, agresiju pret vīriešiem, tomēr vēl nav gatavas aktīvai darbībai un savu feministisko ideju aizstāvībai. Visas negatīvās emocijas par netaisnīgumu tiek paturētas pie sevis.
3. Atklāsme un sintēze: (Iesaiste – atbrīvotība (Piederība) (Bargad & Hyde, 1991)) šīs grupas sievietes raksturo vēlēšanās darboties sieviešu statusa uzlabošanā, bet vienlaikus notiek vīriešu diferenciācija. Vīrieši tiek diferencēti pēc viņu uzskatiem, nevis klasificēti pēc principa „visi vīrieši ir vienādi”. Pastiprināti izjūt un apzinās savu piederību sieviešu grupai kā atšķirīgai no vīriešu grupas.

4. Diferencēšana: (Atklāsmes (Bargad & Hyde, 1991)) šīs grupas pārstāves raksturo tas, ka tiek pieņemtas stereotipiskās lomas, kādas ir vīriešiem un sievietēm. Diferencē sievietes no vīriešiem. Atzīst, ka dzīvojot vidē, kurā valda stereotipiskās lomas, sieviete jūtas labāk un sievietes dzīve ir vairāk papildīta ar jēgu.

5. Līdzvērtība: (Sintēze (Bargad & Hyde, 1991)) šīs sievietes savos uzskatos pauž viedokli par vīriešu un sieviešu līdzvērtību, atzīstot, ka atšķirībām starp dzimumiem nav nozīmes sociālajās aktivitātēs (A. Dombrovskis, šajā pētījumā).

Šajā pētījumā FIAS tiks detalizēti izpētīts un aprakstīts turpmākajās nodaļās par pētījumā izmantotajiem instrumentiem un to adaptāciju un tiks sniegts FIAS modificētā varianta psihometriskais raksturojums.

FIAS feministiskās identitātes mērīšanas instruments tika izstrādāts tāpēc, ka Downingas un Roušas modelis neiekļauj sevis pozicionēšanu un definēšanu par feministi, kā arī tāpēc, ka Downingas un Roušas modelis vairāk atspoguļo liberālā feminisma un heteroseksuāli orientēto sieviešu vērtības, kas rada ierobežojumus radikālajām feministēm un lesbiski centrētajām feministēm (Bargad & Hyde, 1991). Kā norāda Moradi ar Subiču (Moradi & Subich, 2002^b), tad tieši feminisms var kalpot par sievietes psiholoģiskās sakārtotības rādītāju.

To apliecina tas, ka Pasīva pieņemšana (Bargad & Hyde, 1991), kā to ir atklājis Fišers ar kolēģiem (Fischer et al., 2000), ir saistīta ar identitātes iepriekšnolemtības statusu (Marcia, 1966; Marcia, 1980), bet Aktīva iesaiste pozitīvi korelē ar identitātes brieduma statusu. Tāpat to apliecina atklātā pozitīvā korelācija starp Pasīvu pieņemšanu un sieviešu psiholoģiskā distresa līmeni un negatīva korelācija starp Sintēzi, Aktīvu iesaisti un sieviešu psiholoģiskā distresa līmeni (Snyder & Hasbrouck, 1996).

Tāpat kā Downingas un Roušas feministiskās identitātes modelis ir izpelnījies kritiku par trūkumiem šajā modelī (Henderson-King & Stewart, 1997; Hyde, 2002; Moradi & Subich, 2002), arī Bargades un Haides feministiskās identitātes attīstības skala ir izpelnījies kritiku no Hansena (Hansen, 2002) par to, ka trūkst pierādījumu feministiskās identitātes skalas pakāpju secīgumam.

Sakarā ar pētnieku izteikto kritiku, šajā pētījumā, izmantojot Feministiskās identitātes attīstības skalu (Feministic Identity Development Scale, Bargad & Hyde, 1991), tiek pieņemts, ka Bargades un Haides izdalītās piecas FIAS apakšskalas var tikt primāri uzskatītas nevis par lineārām feministiskās identitātes attīstības stadijām, bet gan kā par feministisko identitāti raksturojošām dimensijām ar atšķirīgu kvalitatīvo saturu.

Tādējādi var secināt, ka pastāv atšķirības starp vumanistisko identitātes attīstības modeli un feministiskās identitātes attīstības modeli, lai gan abu modeļu rašanās pirmssākums ir Krosa melnās rases sieviešu identitātes attīstības modelis. Vumanistiskās identitātes attīstības modelis

vairāk izskaidro sievietes attīstību no vispārēja, sieviešu tradicionāli stereotipiskā stāvokļa, līdz brīdim, kad sieviete atsakās no sabiedrības stereotipiem, kādu lomu tā ir definējusi sievietei, bet feministiskās identitātes attīstības modelis aplūko sievietes identitāti gan kā tādu, kura pieņem un atbalsta stereotipiskās sieviešu lomas, gan kā kognitīvi orientētu izpratni par *genderu* atšķirībām, gan emocionālu pretestību pret diskrimināciju, kas gan neizpaužas darbībā, gan aktīvu iesaistīšanos cīņā pret stereotipiskām lomām, pret stereotipiskajiem uzskatiem par sievieti un vīrieti, veltot tam savu.

Apkopojot nodaļā par feminisma teoriju un feministisko identitāti zinātnieku paustās atziņas, var secināt, ka:

– Feminisms ir gan politiskā kustība, gan filosofija, kurai ir daudzi novirzieni, tomēr visas daudzveidības centrā atrodas *genders*, līdz ar ko katra sieviete, kura vēlas identificēties un izveidot savu sociālo identitāti kā feministe var sev piemeklēt visatbilstošāko feministisko virzienu.

– Feministiskās identitātes centrālais jautājums ir saistīts ar *genderidentitāti*, *genderidentitātes* lomām. *Genderidentitāte* atšķiras no dzimumidentitātes ar to, ka dzimumidentitāte ir iegūta piedzimstot un tā ir nemainīga, bet *genderidentitāte* ir mainīga un šo mainību nosaka sociālā vide.

– *Genderidentitātes* modeļa (GIM) *gendera* identifikācijas izteiktības tipi norāda vai sieviete ir tradicionāli identificēta – neidentificēta, vai ir progresīvi identificēta – neidentificēta, vai sievietes identifikācija ar *genderu* vērtējama kā augsta vai zema, kā arī vai ir progresīvs vai tradicionāls identitātes saturs, un šie tipi ir tieši saistāmi ar sieviešu feministisko identitāti.

– Sieviešu identitātes modelis raksturo sieviešu identitāti ar četriem statusiem: sargi, ceļa lauzējas, meklētājas, klejotājas. Šie statusi uzrāda sievietes identitātes brieduma pakāpi, no identitātes difūzijas līdz pilnīgi nobriedušai un noformētai identitātei, šī identitātes attīstības dinamika ir tieši saistāma ar sieviešu vajadzību pēc sociālās identitātes – feministe, izveidošanas.

– Feministiskās identitātes jēdziens joprojām ir zinātniskās diskusijas centrā, tomēr kā vienotu definīciju var pieņemt, ka feministiskā identitāte ir sieviešu kolektīvā (sociālā) identitāte, kas sevī iekļauj feministu pieņemtās attieksmes, vērtības, ideoloģiju, filosofiju un sevī identificēšanu ar feminismu. Feministiskā identitāte ir dzīves laikā mainās.

– Lai gan vumanisms ir feminisma kustības virziens, tomēr vumanistiskā identitāte atšķiras no feministiskās identitātes. Vumanistiskā identitāte vairāk saistāma ar sievišķību un sievišķās identitātes attīstību turpretī feministiskā identitāte vairāk saistāma ar sievietes cīņu par *gendertiesībām*, *gendera* statusu sabiedrībā.

1.3. Ģimenes vide kā identitātes attīstības faktors

Šajā nodaļā analizēta zinātniskā literatūra par ģimeni feminisma un identitātes kontekstā, izmantojot Karpovas, Mūsa un Mūsas, Zabriskija, Makkormika (Karpova, 2006; Moos & Moos, 2009; Zabriskie, 2000; Zabriskie & McCormick, 2003) u.c. pieejas. Nodaļā vispirms tiek skaidrota ģimenes jēdziena psiholoģiskā izpratne, tiek sniegtas dažādas ģimeņu klasifikācijas, bet noslēgumā tiek analizēta zinātniskā literatūra par ģimenes lomu identitātes (arī feministiskās identitātes) attīstībā. Šīs nodaļas galvenie atslēgas vārdi ir ģimene, ģimenes vide, ģimenes dzīve, ģimeņu klasifikācija.

1.3.1. Ģimenes jēdziens un ģimeņu klasifikācija

Ģimene ir plaši pielietots jēdziens, bet tomēr zinātnē pastāv ļoti atšķirīga izpratne par šo jēdzienu un tā saturu. Šajā nodaļā tiks analizēts jēdziens ģimene un analizēta ģimeņu klasifikāciju daudzveidība.

Iespējams, ka tieši ģimene ir visvecākā sabiedriskā institūcija (DeFrain & Asay, 2007). Ģimeni var uzskatīt par sabiedrības pamatvienību, kas izpilda galveno sabiedrības pastāvēšanas nosacījuma funkciju – atražo sabiedrību. Viennozīmīgas definīcijas par to, kas tiek uzskatīts par ģimeni nav, jo ģimene ir sociāls institūts (Smelser, 1988), ko var definēt, kā norāda Karpova (2006), atbilstoši pētnieka paradigmai vai viņa piederībai pie noteiktas institūcijas vai atkarībā no pētnieka mērķiem, to var definēt par savstarpējo attiecību subjektu vai par sistēmu, sociālo grupu vai arī par sabiedrības šūniņu.

Džeksons (Jacson, 1965) un Teilors ar kolēģiem (Taylor et al., 2006) ģimeni apraksta kā sistēmu (Ģimenes sistēmas teorija), kuras ietvaros realizējas ģimenes locekļu savstarpējās interakcijas, ģimenei raksturīgas dinamiskas attiecības. Tā darbojas kā viens veselums, viens organisms un izmaiņas ar vienu sistēmas dalībnieku ietekmē visus sistēmas dalībniekus kopumā. Kā norāda Džeikobs un Hebers (Jacob & Haber, 2003), tieši ģimenei ir liela loma dažādu cilvēku sociālo problēmu radīšanā, kurām gan netiek piešķirts psihiatrisko problēmu statuss jeb diagnozes, bet kuras ir kritiski nozīmīgas cilvēku psiholoģiskajai labklājībai.

Akcentējot ģimenes lomu sabiedrībā, Džonsons ar kolēģiem norāda, ka, jo būs stiprākas ģimenes, jo būs stiprāka sabiedrība (Jonson et al., 2006). Ģimenes stiprumu nosaka katra tās veidotāja stiprums (Karpova, 2006). Karpova (2006) norāda, ka par pilnvērtīgu ir atzīta ģimene, kurā pārstāvēti visi ģimenes attiecību tipi: vīrs/sieva, vīrs/bērni, sieva/bērni, bērni/vecāki, bērni/ bērni, vīrs/vecvecāki, sieva/vecvecāki utt. Jānorāda, ka šeit netiek pieminētas dažādu kultūru īpatnības, jo, piemēram, Āfrikas ciltīs būs cita izpratne par ģimeni, cita vertikālās un horizontālās hierarhijas struktūra, cita ģimenes vērtība sabiedrībā.

Rietumu pasaulē ģimenes tiek iedalītas, piemēram, pēc formas – nukleāra vai paplašināta; pēc vecāku laulības formas – monogāma, poligāma vai poliandra; pēc mantojuma tiesībām –

pēc vīriešu līnijas, pēc sieviešu līnijas vai abām līnijām (Smelser, 1988); pēc bērnu esamības – bezbērnu ģimene, vientuļas mātes ģimene, heteroseksuāla (Karpova, 2006) un homoseksuāla ģimene jeb, kā to nosauc Knohs un Skatčs, postmoderna ģimene (Knox & Schacht, 2008) utt.

Vēl viens no ģimenes veidiem ir uz bērniem centrētas ģimenes, kurā attiecības starp sievu un vīru ir līdztiesīgas, un bērns ir ģimenes centrālā persona. Bērns ir tas, kā dēļ ģimene eksistē, un tās galvenā funkcija ir nodrošināt bērnam vislabāko izglītību. Šādā ģimenē bērnu skaits tiek stingri plānots un parasti to ir maz. Šādās ģimenēs ir vājas radnieciskās saites. Savukārt ģimenē, kurā ir „partnerattiecību” modelis, kur abi laulātie ir sabiedriski aktīvi, vīrietis, zaudējot savas monopolistiskās tiesības un varu, necenšas zaudēt „vēsturiskās” privilēģijas, un tas rada labvēlīgu vidi daudziem ģimenes konfliktiem. Ģimenē maz bērnu vai to nav vispār, jo abi „ziedojas” profesionālajai karjerai (Эйдемиллер и др., 2007).

Saistībā ar feminismu pastāv tāds ģimenes veids kā „nabadzību feminizējoša” ģimene (Smith & Williams, 2001; Dooley, 1994; Pearce, 1978) (angl. *feminisation of poverty*) ģimene. Šo ģimeni raksturo ar sieviešu „tiesību” nabadzību (Wright, 1992) jeb sievas finansiālu atkarība no vīra. Tās ir ģimenes, kurās sieva parasti ir mājsaimniece un algotu darbu ārpus mājas nestrādā, bet visu laiku velta bērniem, vīram un ģimenes dzīvei. Kā norāda Pilalis un Andertons (Pilalis & Anderton, 1986), var apšaubīt šādas ģimenes klasifikācijas objektivitāti, jo ģimenes sistēmterapijā ģimenes nefeministiskiem un feministiskiem psihoterapeitiem ir atšķirīgs viedoklis par ģimenes funkcionalitāti. Atšķirības novērojamas jau starp radikālajām feministēm un sociālā feminisma pārstāvēm, tāpat atšķirības novērojamas tajā, kā tiek saskatītas ģimenes problēmas – feministes tās saskata kā lineāras, cēlušās no seksistiskas un apspiedošas sabiedrības, bet ģimenes sistēmterapeiti tās skata kā cirkulāras, izrietošas no ģimenes funkcionalitātes. Turklāt feministiskā terapija ir politiska, bet ģimenes sistēmterapija ir apolitiska (Pilalis & Anderton, 1986).

Ģimenes iedala arī pēc to funkcionalitātes: normāli funkcionējoša (harmoniska) ģimene ir ģimene, kurā tiek apmierinātas katras tās dalībnieka pamatvajadzības, ir savstarpējais atbalsts un vienlaicīgi tiek saglabāta katra tās dalībnieka autonomija. Šādā ģimenē nav novērojama savstarpējā konkurence un šāda ģimene ir „imūna” pret ārējiem nelabvēlīgiem faktoriem. Kā funkcionāli pozitīvu šo ģimeni vērtē nevis ārējie vērtētāji, bet pašu ģimenes locekļi. Pretējā pozīcijā ir disfunkcionāla ģimene, kura ir jutīga pret vertikālajiem (normatīvajiem) un horizontālajiem (savstarpējo attiecību) stresoriem un tie nelabvēlīgi ietekmē ģimenes funkcionalitāti un ģimenes dzīves ciklu (Эйдемиллер, Добряков и Никольская, 2007).

Sens ģimeņu iedalījums ir pēc vīrieša vai sievietes vadošās lomas – patriarhāla vai matriarhāta ģimene. Patriarhāla ģimene ir ģimene, kā norāda Eidemillers ar kolēģiem (Эйдемиллер и др., 2007), kurā noteicošā loma ir vīrietim un ģimenes galveno lēmumu

pieņēmejs ir vīrietis, tāpat šī tipa ģimenes raksturo stingri izteikta lomu hierarhija – sieva ir atkarīga no vīra, vīrs pārvalda finanšu resursus. Sieva pieņem vīra uzvārdu, ar cieņu attiecas pret vīru, pakļaujas tam, viņas galvenais uzdevums ģimenē ir dzemdēt un audzināt bērnus, kā arī „uzturēt” mājsaimniecību. Šāda tipa ģimenes ārēji ir ļoti stabilas un ar stingrām radniecības saitēm, vadošais bērnu audzināšanas stils – vecāku autoritāte un autoritārais audzināšanas stils, šajās ģimenēs parasti ir daudz bērnu. Pretēji patriarhālai ģimenei ir matriarhāla ģimene, kurā noteicošā loma un valdīšanas vara ir sievietei (Шнейдер, 2008).

Lai gan visu laiku, vismaz kopš kristietības un islāma ieviešanas, dominējošais ģimenes modelis ir bijis patriarhālais, kāds tas ir atspoguļots un aprakstīts arī Bībelē, tad šobrīd patriarhālisms, kā norāda Kastels (Castells, 2010), piedzīvo krīzi. Patriarhālismam, kāds tas bija līdz šim, ir pienākušas beigas un jāmaina stereotipiskās lomas, kas noteica to, kas ir darāms mājās sievietei un kas vīrietim (Rosy, 2012). Pret patriarhālo sistēmu asi un kritiski iestājas feministes (Dickerson, 2013), jo sievietes vairāk sāk piekopt sabiedriski aktīvu dzīvesveidu – veido profesionālo vai politisko karjeru, un līdz ar to vīriešiem būtu vairāk jāpārņem „sieviešu” mājas darbi, kas ir pamats patriarhalitātes sabrukumam un iemesls daudzu stereotipiski domājošu vīriešu identitātes krīzei. Sievietes ar feministisko identitāti, cīnoties par dzimumu līdztiesību, iesaistās aktīvā cīņā tieši ar patriarhālo ģimenes modeli, jo, kā norāda Dikersone (Dickerson, 2013), tad tieši feminisms ir devis lielu triecienu patriarhālajai kultūrai.

Müss un Mūsa (Moos & Moos, 2009) ir klasificējuši ģimenes pēc ģimenes klimata (vides) rādītājiem, izstrādājot aptauju Ģimenes vides skala (ĢVS) (Family Environment Scale (FES)). Kā norāda Adams ar kolēģiem, ĢVS ir ļoti veiksmīgi izstrādāts dažādu ģimenes aspektu izpētes instruments (Adam et al., 2010). Müss un Mūsa (Moos & Moos, 2009) klasificējuši ģimenes septiņos ģimenes vides tipos: uz neatkarību orientēta ģimene, uz sasniegumiem orientēta ģimene, intelektuāli kulturāli orientēta ģimene, morāli reliģiski orientēta ģimene, uz atbalstu orientēta ģimene, uz konfliktiem orientēta ģimene, dezorganizēta ģimene. Ar ĢVS aptauju nosaka ģimenes vides tipus: uz sadarbību orientēta ģimene, kurā ģimenes locekļi uzticas, atbalsta un palīdz cits citam; uz konfliktiem orientēta – savstarpējie konflikti starp ģimenes locekļiem; uz neatkarību orientēta – cik brīvi katrs ģimenes loceklis var pats pieņemt lēmumus; uz sasniegumiem orientēta ģimene; intelektuāli kulturālā orientācija ģimenē; uz aktīvu atpūtu orientēta ģimene; ģimenes vide ar morāli reliģisku uzsvāru – ģimenē svarīgi morālie un reliģiskie jautājumi un vērtības; orientācija uz kontroli – norāda, cik daudz noteikumu un likumu jāievēro ģimenes dzīvē, un orientācija uz organizāciju – kā ģimenē tiek ievērota kārtība, kā tiek plānotas ģimenes aktivitātes. Tiek izdalītas trīs ģimeņu grupas: uz personības izaugsmi orientēta ģimene, uz attiecībām orientēta ģimene, uz sistēmas uzturēšanu orientēta ģimene.

Tādējādi, var secināt, ka ģimenes jēdziens tiek interpretēts dažādi, kā savstarpējo attiecību subjekts vai kā noteikta mijiedarbību sistēma. Ģimeņu klasifikācija ir atkarīga no zinātnieka izvēlētajiem klasifikācijas kritērijiem, ģimenes var klasificēt pēc bērnu esamības, pēc vecāku partnerattiecību modeļa, pēc feminizācijas, pēc ģimenes vides rādītājiem utt. Viena no senākajām un populārākajām ģimeņu klasifikācijām ir pēc vadošā vecāka lomas – patriarhāla vai matriarhāla ģimene. Dažādu ģimenes vides aspektu izpētei ir izstrādāta Ģimenes vides skala (Moos & Moos, 2009).

1.3.2. Ģimene un identitāte

Ģimene ir vide, kas saistīta ar sieviešu attīstību bērnībā un jaunībā, tā ir saistīta ar sieviešu identitātes attīstību un identitātes briedumu. Šajā nodaļā tiks analizēti zinātnieku atzinumi par ģimenes vides saistību ar identitātes attīstību.

Eriksons (Erikson, 1968) norāda, ka identitātes veidošanās pirmsākums ir ģimenes vide un bērna vecāki, kā to norādījis arī Freids (Фрейд, 1925). Tāpat arī ģimenes struktūra var veicināt bērnu un jauniešu kognitīvo un sociālo attīstību (Hegedus et al., 1984). Identitātes veidošanās procesā notiek iespēju un dažādo izvēļu atsijāšana, līdz ir izveidoti skaidri priekšstati par darbu un karjeru un par dzīves ideoloģiju (Erikson, 1968).

Kā norāda Malliss, Breilsfords un Malle (Mullis, Brailsford, & Mullis, 2003), ģimene ietekmē identitātes veidošanos visu pieaugušā cilvēka dzīvi, tāpēc agrīnās jaunības identitātes veidošanās procesi literatūras apskatos iegūst arvien lielāku nozīmi, īpaši akcentējot vecāku ietekmi (Hausers & Bowles, 1990; Phinney, 2000) uz bērnu identitātes veidošanos.

Arvien vairāk pētnieku iesaistās ģimenes vides izpētē un pēta ģimenes vides, vecāku (Grotevant & Cooper, 1986), kā arī audzināšanas procesa ietekmi uz identitātes veidošanos (Hauser & Bowles, 1990) un to, kā ģimenes vidē veidojas identitāte (Marcia, 1993).

Vecāki ar saviem dzīves mērķiem un dzīves vērtībām aktīvi un mērķtiecīgi līdzdarbojas savu bērnu identitātes veidošanā gan bērnībā, gan arī vēlākā bērnu attīstības periodā (Schacher & Ventura, 2008). Šis process iekļauj divus nosacījumus – bērniem ir jāatzīst šīs vecāku vērtības un jāpieņem tās kā savas vērtības (Grusec & Goodnow, 1994). Vērtību sistēma visu laiku ir mainīga un tā ir kā pamatelements, kas veidos jauno identitātes saturu un ietekmēs cilvēka nodarbošanos, attieksmes un ideoloģiskās nostādnes. Pastāv divi galvenie identitātes veidošanas uzdevumi: izpēte un sadarbība. Izpēte ir saistīta ar meklējumiem, kā izstrādāt un izmantot potenciālās identitātes alternatīvas. Sadarbība ir saistīta ar atrasto identitātes alternatīvu pieņemšanu un integrēšanu sevī kā daļu no sevis. Taču, bērnam augot, šīs vērtības var mainīties un dažas var būt pilnīgi pretējas vecāku vērtībām (Marcia, 1966).

Ir iegūti skaidri un nepārprotami pierādījumi tam, ka bērna identitātes veidošanos ietekmē dažādie vecāku audzināšanas stili (Berzonsky & Adams, 1999; Marcia, 1980) un audzināšanas

stili ir arī noteicošie vai un kā bērni savas vērtības saskaņo ar vecāku vērtībām vai pieņem no vecākiem (Rohan & Zanna, 1996; Schönplflug, 2001; Whitbeck & Gecas, 1988), tāpat audzināšanas stils ir arī noteicošais faktors bērnu identifikācijā ar vecākiem (Hetherington & Frankie, 1967).

Ir atklātas sakarības, ka rigīdās ģimenēs ar augstu vecāku kontroli jauniešiem ir novērojamas problēmas identitātes attīstībā (Quintana & Lapsley, 1990). Savukārt ģimenēs, kurās vecāki ļauj bērnam brīvi, bez stingras kontroles, bet saglabājot savu klātesamību, izpētīt savu esību, bērni labāk iepazīst savu identitāti (Fullwider, Bush, & Jacobvitz, 1993).

Tāpat jauniešiem, kuri aug ģimenēs ar atbalstošu vidi, ir daudz labākas attiecības ar saviem vecākiem, kā arī viņiem ir izteiktāka sevis apzināšanās un stiprāka vai skaidrāk apzināta identitāte, ir zemāks trauksmes līmenis un viņi mazāk izvairās no tiešiem kontaktiem ar pieaugušajiem. Atvērta un tieša komunikācija starp ģimenes locekļiem ir ļoti nozīmīgs priekšnoteikums jauniešu psiholoģiskajā nobriešanā un pārtapšanā par pieaugušajiem. Pretējā situācijā ir jaunieši no ģimenēm ar augstu konfliktu līmeni, šiem jauniešiem raksturīgs zems intimitātes līmenis un pazemināta sevis diferenciacija no vecākiem (Johnson & McNeil, 1998; Johnson & Nelson, 1998; Matheis & Adams, 2004; Swanson & Mallinckrodt, 2001).

Jauniešiem no saliedētām un emocionāli atvērtām ģimenēm ir raksturīgas aktivitātes, kas vērstas uz sasniegumiem, viņiem ir izteiktākas ētiskās un reliģiskās vērtības un zemāks konfliktēšanas līmenis, tas sekmē viņu psiholoģisko stabilitāti un emocionālo atvērtību, kā arī personīgās brīvības izjūtu (Bubholtz et al., 2003). Tāpat ir atklāts, ka pastāv sakarības starp jauniešu sevis apzināšanos, sociālajām kompetencēm, psiholoģisko veselību un ģimenes vidi, kurā ir izteikta savstarpējā sadarbība, emocionālā ekspresija, neatkarība un kura ir sociāli atvērta, bet kurā ir zems konfliktu līmenis (Holdnack, 1992; Kelly et al., 1998; Kesetzi et al., 1998; Oliver & Paull, 1995).

Arī jaunieši no ģimenēm, kurās ir augsta savstarpējā sadarbība vai saliedētība un zems konfliktu un kontroles līmenis, uzrāda labāk attīstītas sociālās kompetences, viņi ir apmierinātāki ar attiecībām ar pretējā dzimuma pārstāvjiem, kā arī viņu sociālās izvairīšanās līmenis ir zemāks (Bell et al., 2001). Līdzīgus rezultātus uzrāda Holnaks un Kellijs ar kolēģiem (Holdnack, 1992; Kelly et al., 1998), konstatējot šādu sakarību – ģimene ar izteiktu savstarpējo sadarbību, atbalstu emocionālajai ģimenes locekļu ekspresijai, ar ģimenes locekļu neatkarību, sociālo atvērtību, labu organizētību un zemiem konfliktu rādītājiem tiek asociēta ar jauniešu pašpaļāvību uz sevi, ar labām sociālajām kompetencēm un psiholoģisko veselību.

Ģimenes vide ietekmē arī jauniešu profesionālo izvēli – nākotnes profesiju un profesionālo karjeru. Tā ir jauniešu sociālā identitāte, ko nosaka izvēle, ar kādu profesionālo grupu identificēties.

Ģimenes atbalsts (atbalstoša ģimene) ir svarīgs ne tikai personības izaugsmē un profesionālajā identifikācijā, bet arī karjeras plānošanā un tas samazina trauksmi par nākotnes profesionālo karjeru un neizlēmību par nākotnes studijām augstskolā (Hargrove et al., 2005; Penick & Jepsen, 1992), tāpat atbalstoša ģimene ar intelektuālo – kultūras ievirzi un orientāciju uz sasniegumiem ne tikai pastiprina profesionālo identitāti un nodrošina izlēmību karjeras izvēlē, bet arī paaugstina pašefektivitātes līmeni (Hargrove et al., 2002; Johnson et al., 1999).

Jau agrāk zinātnieki bija novērojuši, ka pastāv pozitīva sakarība starp iesaistīšanos ģimenes dzīves notikumos, tajā pavadīto brīvo laiku un apmierinātību ar ģimenes dzīvi (Holman, 1981; Holman & Jacquart, 1988; Miller, 1976; Orthner, 1975; Smith, Snyder, & Monsma, 1988).

Pavots un Dīners (Pavot & Diener, 1993) apmierinātību ar dzīvi raksturo kā indivīda subjektīvās labklājības izjūtas kognitīvo komponentu, kā arī norāda, ka laika gaitā tā ir stabilāka nekā subjektīvas labklājības hedoniskais komponents un, ka tas ir primārais indikators individuālās dzīves kvalitātei. Viņi arī norāda, ka pastāv saistība starp sarežģījumiem ģimenē un brīvo laiku, kuru pavadām ģimenē – tas ir kā indikators ģimenes dzīves kvalitātei. Vadoties pēc analogijas, ko daudzi pētnieki atklājuši, ka pastāv cieša sakarība starp indivīda apmierinātību ar brīvā laika pavadīšanu un viņa apmierinātību ar dzīvi (Metzelaars, 1994; Ragheb & Griffith, 1982; Trafton & Tinsley, 1980) Zabriskijs (Zabriskie, 2000) pierāda hipotēzi, ka, ja jau brīvā laika nodarbības ar tajā integrētajām indivīdu lomām nosaka indivīda apmierinātību ar dzīvi un viņa dzīves kvalitāti, tad ģimenes brīvais laiks arī būs kā indikators apmierinātībai ar ģimenes dzīvi un ģimenes dzīves kvalitāti.

Apmierinātība ar ģimenes dzīvi ir cieši saistīta ar tajā pavadīto laiku, respektīvi, jo indivīds ir apmierinātāks, jo vairāk brīvā laika viņš pavada ģimenē (Zabriskie & McCormic, 2003), un ģimenē pavadītais laiks ir tiešs kvalitatīvas (labas) ģimenes vides rādītājs (Pavot & Diener, 1993), turpretī ģimenes, kurās ir zems savstarpējās saskaņas un iekšējās harmonijas līmenis, ir pakļautas augstam ģimenes stresa līmenim (Perry, Harris, & Minnes, 1999). To apliecina arī pētījumi ar Austrālijas jauniešiem. Austrālijas jaunieši, kas nāk no autoritārām ģimenēm ar augstu kontroles līmeni un zemu savstarpējā atbalsta līmeni, daudz laika pavada vientulībā, pat izvairoties no laika pavadīšanas ar draugiem vai ar ģimeni, jo nav īsti apmierināti ar ģimenes vidi. Savukārt jaunieši no vienaldzīgām ģimenēm, kurās ir gan zems atbalsta līmenis, gan zems kontroles līmenis, daudz laika pavada ar draugiem vai arī iesaistās kādās grupās, jo izjūt nepieciešamību pēc pašpietiekamības izjūtas, pašapliecināšanās, bet jaunieši no „iecietīgām” ģimenēm ar augstu atbalsta līmeni un zemu kontroles līmeni daudz laika pavada kopā ar savām ģimenēm (Garton et al., 2004).

Izvērtējot ģimenes vidi, vienmēr jāievēro pētāmo sadalījums pēc dzimuma, jo, kā norāda Mūss un Mūsa, ģimenes vides uztverē pastāv arī dzimumu atšķirības (Moos & Moos, 2009).

Ir veikti samērā daudzi pētījumi, kas norāda uz sociāli demogrāfisko rādītāju saistību ar ģimenes vidi un identitātes veidošanos (tai skaitā ar feministiskās identitātes veidošanos). Tā, piemēram, Mūss un Mūsa (Moos & Moos, 2009) ir atklājuši sakarības starp sociāli demogrāfisko rādītāju – bērnu skaitu ģimenē un ģimenes vidi, un atklājuši, ka, jo vairāk ir bērnu ģimenē, jo ģimenes videi raksturīga vājāka savstarpējā sadarbība un ģimenes locekļu emociju izpausmes, mazāka ģimenes locekļu neatkarība, kā arī ir zemāks iekšējās organizācijas līmenis, bet savstarpējo konfliktu un kontroles līmenis ir paaugstināts.

Adlers norāda, ka bērnu dzimšanas kārtība ietekmē bērna personības turpmāko attīstības gaitu. Riska grupā viņš ieskaitīja pirmdzimtos un pēdējos dzimušos bērnus, norādot, ka pirmdzimtie pēc nākamā bērna piedzimšanas var izjust naidu pret cilvēkiem, visu laiku izjust vēlmi cīnīties pret likteni un izjust nepārtrauktas bailes, bet jaunākajiem bērniem ir novērojama tendence kļūt par neirotiķiem un neadaptētiem pieaugušajiem (skat. Hall & Lindsey, 1970).

Tāpat identitātes attīstība ir saistīta ar tādiem sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem kā ģimenes lielums, ar to, vai bērnu audzina tikai viens no vecākiem vai abi vecāki, ģimenes piederību noteiktai etniskai grupai, vecāku laulību šķiršanai (Moos & Moos, 2009), ģimenes struktūrai, piemēram, ja māte bērnu audzina viena pati (Dworkin & Larson, 2001), vai ģimenē ir audžuvecāks (Borrine et al., 1991; Kurdek & Sinclair, 1988), sievietes (jaunietes) vecumu (Arnett, 2000).

Blakus šiem sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem svarīgi ir arī tādi rādītāji kā studiju pabeigšana vai jaunu studiju uzsākšana (Robbins & Wilner, 2001), jaunas darba karjeras uzsākšana (Rossi & Mebert, 2011), profesijas izvēle (Shaffer, 2009; Hargrove et al., 2005; Penick & Jepsen, 1992), jo sievietes nākotnes orientierus izvirza atbilstoši tam, kāda motivējošā sistēma viņām ir privileģējoša – vai tā ir vīrišķā (intelektuālā), vai tā ir sievišķīgā (mājsaimnieciskā) un atbilstoši tām notiek profesiju un dzīves vērtību izvēle (Херкayne, 2001).

Džoselsone norāda, ka sieviešu tēvam ir svarīga nozīme sievietes identitātes veidošanās procesā, tas ir svarīgāks jaunībā, bet vēlākā periodā viņa nozīmīgums samazinās, tāpat arī sievietes attiecības ar viņas māti ir nozīmīgas sievietes sievišķās identitātes izpratnei (Josselson, 1996) un meitu, jauno sieviešu, feministiskās identitātes attīstībā īpaši liela nozīme ir tieši viņu attiecību ciešumam ar savu māti (Abowitz, 2008).

Tāpat Džoselsone arī norāda, ka sievietes identitāte saistīta ar viņas partnerattiecību statusu, piemēram, pēc laulības noslēgšanas viņa sevi var identificēt kā sieva vīram vai pirms laulībām kā līgava. Sievietes identitāte mainās arī pēc bērna piedzimšanas, jo tad bērns tiek integrēts kā daļa no sievietes identitātes, sieviete kļūst par māti, izveido sevī mātes identitāti (Josselson, 1996).

Marsijas identitātes modeli un tā spēju izskaidrot jauniešu identitātes veidošanos pētījuši Knafo un Švarcs (Knafo & Schwartz, 2004), kas noskaidrojuši, ka pastāv sakarības starp vecāku vērtību sistēmu un viņu bērnu identitātes attīstību. Arī citi pētnieki, strādājot ar Marsijas identitātes modeli, norāda, ka tieši mātei ir izšķiroša loma bērna attīstībā un tieši no mātes attieksmes ir atkarīgs tas, kā bērns uzticas pats sev kā individualitātei (Sandhu et al., 2012). Attiecībā uz feministiskās identitātes veidošanos ietekmējošiem faktoriem jānorāda, ka, jo ciešākas ir meitu attiecības ar māti un jo lielāks ir mātes ieguldījums meitās, jo lielāka ir meitu identificēšanās ar feministisko identitāti (Abowitz, 2008), bet Makkeiba (McCabe, 2005) ir konstatējusi, ka identifikācija ar feministēm būs vairāk iespējama sievietēm, kuras augušas un attīstījušās pilsētas vidē nevis tām, kuras augušas un attīstījušās lauku vidē.

Nodaļas noslēgumā, apkopojot zinātniskajā literatūrā gūtās atziņas, var secināt, ka:

– Ģimeni var definēt pēc zinātnieku izmantotās paradigmas gan kā savstarpējo attiecību subjektu, gan sistēmu, gan sociālo grupu. Ģimenes var klasificēt gan pēc ģimenes struktūras vai vecāku vadošās lomas, ģimenes funkcionalitātes, ģimenes vides sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem vai ģimenes vides psiholoģiskajiem rādītājiem utt.

– Ģimenes videi ir svarīga nozīme identitātes veidošanās pirmsākumos un arī vēlākā identitātes veidošanās periodā, tā ietekmē kognitīvo un sociālo attīstību, identitātes saturu un ietekmēs cilvēka nodarbošanos nākotnē, viņa attieksmes un ideoloģiskās nostādnes. Kā svarīgākie elementi identitātes attīstībai ģimenē ir indivīda apmierinātība (subjektīvā izjūta par ģimeni) ar ģimenes dzīvi un ģimenes vidi.

– Rīgīdās ģimenēs ar augstu vecāku kontroli jauniešiem būs novērojamas problēmas identitātes attīstībā, turpretī ģimenēs, kur ir brīvība, bez stingras kontroles, bet ir atbalsts un vecāku klātesamība, jaunieši var labāk izpētīt un iepazīt savu identitāti, skaidrāk to apzināties, kā arī viņiem ir mazāks trauksmes līmenis. Ģimenes vides, kuras ir orientētas uz sadarbību, palīdz jauniešiem labāk attīstīt sociālās kompetences, viņi ir apmierinātāki ar pretējā dzimuma pārstāvjiem, vieglāk izdara profesionālo izvēli.

– Sieviešu apmierinātība ar ģimenes vidi ir saistīta ar tajā pavadīto laiku un tas ir kā indikators ģimenes vides un ģimenes dzīves kvalitātei. Labvēlīga ģimenes vide ir priekšnosacījums sieviešu psiholoģiskai nobriešanai un pārejai uz pieaugušo statusu, tā palielina viņu emocionālo atvērtību, personības brīvības izjūtu, turpretī ģimenē ar zemu saliedētību un zemu ģimenes vides harmoniju tās locekļi ir pakļauti augstam stresa līmenim.

– Sieviešu identitāte ir saistīta ar tādiem sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem kā dzimšanas kārtība ģimenē, ģimenes lielums un struktūra, vecāku laulības stabilitāte (kopdzīve vai šķirta laulība), vai ir abi vecāki, audžuvecāka esamība, studijas, nodarbošanās/profesija, bērnu esamība vai neesamība, laulība vai partnerattiecības, dzīve pilsētā vai laukos, vecums.

1.4. Teorētiskās daļas kopsavilkums

Pēc teorētisko atziņu, kuras analizētas šī promocijas darba teorētiskajā daļā, apkopojuma, var izdarīt secinājumus un formulēt empīriskā pētījuma jautājumus.

Tika noskaidrots, ka psiholoģijas zinātnē joprojām ir aktuāls jautājums par identitāti, kuras pētniecības aktualitāte psiholoģijā aizsākās ar Džeimsu (skat. Eriksons, 1998), bet Eriksons identitātes jēdzienu psiholoģijā kā zinātnisko kategoriju, pirmais to definējot kā neapzinātu procesu, kas apvieno personību vienā veselumā, izveido saikni starp individuālo un sociālo pasauli un atbild uz jautājumu „Kas es esmu?” (Eriksons, 1998). Tāpat ar identitātes kontekstu saistītos jautājumus plaši pētījuši Jungs (Юнг, 2010; 2009; 2009^a; 2008) kurš pārstāv analītisko pieeju, Kellijs (Kelly, 1963), kurš pārstāv personīgo konstruktu pieeju, Mīds (Mead, 1992), kurš pārstāv sociālā interakcionisma pieeju, Daikmens (Diekman, 2007), kurš identitāti skaidro no lomu teorijas aspekta un citi kā, piemēram, Džoselone (Josselson, 1996), Hofmans (Goffman, 1959), Sedikeds un Brīvers (Sedikides & Brewer, 2001), Tedžfels un Terners (Tajfel & Turner, 1979), pārstāvot atšķirīgas teorētiskās nostādnes, tradīcijas un savas teorētiskās prioritātes, līdz ar to ir izveidojusies situācija, ka nepastāv vienota identitātes jēdziena skaidrojums un definīcija.

Šī pētījuma pirmssākumā tika izmantota Vatermana pieeja identitātes skaidrojumam, ka identitāte ir un to veido cilvēka dzīves vērtību kopums, kas sastāv no pašnoteikšanās elementiem, dzīves mērķu izvēles, dzīves vērtībām un pārlicībām, kurām viņš seko savā dzīvē (Waterman, 1985). Sedikeds un Brīvers (Sedikides & Brewer, 2001) norāda, ka pašreiz esošajām identitāti skaidrojošajām pieejām ir tendence fokusēties uz vienu no trijiem identitāti definējošajiem līmeņiem: individuālais līmenis, attiecību līmenis un kolektīvais līmenis.

Arī Eriksons (Eriksons, 1998), Mīds (Mead, 1992), Kellijs (Kelly, 1963), Džoselone (Josselson, 1996), raksturojot identitātes jēdziena definīciju ir norādījuši uz sociālās vides lomu, bet Hofmans (Goffman, 1959), Tedžfels un Terners (Tajfel & Turner, 1979), raksturojot identitāti kā vienu veselumu, izdala tai divas dimensijas – personīgā identitāte, ko raksturo pašuztvere, un sociālā identitāte, ko raksturo sevis uztvere attiecībā pret sociālo vidi.

Identitāte nav statiska, tā mainās visas cilvēka dzīves garumā (Eriksons, 1998; Whitbourne, 1986; Breakwell, 2010), un, kā norāda Eriksons, identitāte sākas tur, kur beidzas identifikācijas lietderīgums (Eriksons, 2008). Analizējot identitātes attīstību un faktoros, kas ietekmē tās attīstību, jānodala divi svarīgi un atšķirīgi procesi: identifikācija (Фрейд, 1925; Eriksons, 2008, 1998; Hall & Lindsey, 1970), kas ir daļa no identitātes veidošanās procesa, un identitātes attīstība, kuru aprakstījuši Eriksons, Breikvels, Konrāte, Čikerings un Reisere, Geile, Marsija, Jungs (Eriksons, 1998; Whitbourne, 1986; Breakwell, 2010; Konrath, 2007; Chickering & Reisser, 1993; Giele,

1982; Marcia, 1966, 1980; Юнг, 2008; 2009a; 2009; 2010) un citi zinātnieki, kuras rezultātā izveidojas identitāte. Identitātes attīstības analīzei ir divas pieejas: pakāpju jeb posmu pieeja un laika pieeja.

Šajā pētījumā izmantota Eriksona (Eriksons, 1998) pieeja, kas identitātes attīstību apskata kā procesu, kas saistīts ar noteiktiem dzīves vecumposmiem, kā arī Marsijas (Marcia, 1966, 1980) identitātes modelis, kurā ir izdalīti identitātes attīstības statusi: Moratorijs, Identitātes sasniegšana jeb briedums, Difūzija, Ierobežošana jeb iepriekšnolemība, jo turpmāk pētīt sieviešu identitāti tiks analizēts Džoselsones (Josselson, 1996) Sieviešu identitātes attīstības modelis, kurš ir izveidots par pamatu izmantojot Marsijas (Marcia, 1980; 1966) identitātes attīstības modeli, kurš savukārt ir izveidots modificējot Eriksona (Eriksons, 1998) identitātes attīstības modeli.

Identitāti veido divi identitātes līmeņi: personīgais (individuālais līmenis) un sociālais (kolektīvais līmenis). Kolektīvo identitātes līmeni attiecina uz cilvēka identificēšanos ar grupu un sociālajām kategorijām, pie kurām šīs grupas pieder, un pats cilvēks piešķir šīm grupām un kategorijām nozīmīgumu atbilstoši tam, kā viņš jūtas identificējoties ar šīm grupām, ar viņu ideoloģiju un attieksmēm (Ashmore, Deaux, & McLaughlin-Volpe, 2004; De Fina, 2007; Tajfel & Turner, 1986; Van Zomeren, Postmes, & Spears, 2008). Kolektīvo identitāti var skaidrot kā piederību kādai no sociālajām grupām vai kategorijām, kas var ietvert rasi un etnisko piederību (Taylor, 1997; Cross, 1971; Helms, 1993; Phinney, 1990), nacionalitāti (Schildkraut, 2005, 2007), reliģiju (Cohen, Hall, Koenig, & Meador, 2005), tā var ietvert arī *gendergrupu* (Bussey & Bandura, 1999; Jones, 1997; Josselson, 1987), kā arī seksuālo orientāciju (Cass, 1979; D'Augelli, 1994), un tas var būt arī feminisms (Downing & Roush, 1985) vai tā var būt arī mazā grupa – piemēram, ģimene, darba kolektīvs (Haslam & Naomi, 2011; Scabini & Manzi, 2011).

Katram cilvēkam var būt vairākas sociālās identitātes (Stryker & Burke, 2000) atbilstoši tam, pie cik grupām cilvēks jūtas piederīgs, tomēr, lai arī lielākā daļa cilvēku ir daudzu un dažādu grupu locekļi, ne visas grupas ir ar vienādu nozīmību (Deaux, 2001). Sociālā identitāte ir saistīta ar cilvēku grupas, starpgrupu un tajā ietilpstošo cilvēku uzvedību – tādu uzvedību kā etnocentrisms, aizspriedumi grupas iekšienē, grupas solidaritāte, diskriminācija grupas iekšienē, atbilstība, normatīva uzvedība, stereotipi un aizspriedumi (Hogg & Vaughan, 2008), un sociālā identitāte ir mainīgs un dinamisks process (Deaux, 2001).

Sociālās identitātes teorija un Paškategorizācijas teorija, veidojot sociālās identitātes pieeju, skaidro, kāpēc cilvēki definē sevi par kādas sociālās grupas locekli (Reicher, Spears, & Haslam, 2010). Sociālās identitātes attīstībā ir iesaistīti paškategorizēšanas un sevis salīdzināšanas procesi (Hogg & Abrams, 1988). Paškategorizācijas procesā tiek uztvertas un akcentētas līdzības starp sevi un citiem iekšgrupas locekļiem, un uztvertas, akcentētas atšķirības starp sevi un citu „ārējo” grupu locekļiem, bet salīdzināšanas procesā tiek izceltas dimensijas, kuras uzlabo cilvēka

pašvērtējumu. Īpaši svarīga ir pašcieņas paaugstināšana, kas notiek tādā iekšgrupas un ārgrupas salīdzināšanas procesā, kur iekšgrupa tiek vērtēta pozitīvi, bet ārgrupa negatīvi (Hogg & Abrams, 1988), un, jo svarīgāka cilvēkam ir šī sociālā identitāte, jo ciešāk cilvēks jūtas saistīts ar šo grupu, jo spēcīgāki un izteiktāki ir šo cilvēku aizspriedumi (Crocker & Luhtanen, 1990), bet sociālā identifikācija sievietēm, saskaņā ar Optimālās neatkārtojamības teoriju, ir svarīga pašvērtējuma uzlabošanā un subjektīvajā labizjūtā (Brewer, 2007).

Tā kā identitātes attīstība ir saistīta ar izmaiņām cilvēka psiholoģiskajos procesos, viņa psiholoģiskās labizjūtas un komforta līmeni, tika analizēts identitātes krīzes jēdziens un tā saturs.

Freids (skat. Hall & Lindsey, 1970) un Džeimss (skat. Eriksons, 1998) norāda, ka identitātes veidošanās notiek pamatojoties uz iekšējās spriedzes aspektiem. Savukārt Eriksons (Eriksons, 1998), Vaternens (Waterman, 1985), Marsija (Marcia, 1980; 1966) norāda uz identitātes krīzes stāvokli kā identitātes veidošanās procesa sastāvdaļu, jo identitātes krīzes situācija var rasties arī brīžos, kad cilvēks nonāk konflikta situācijā pats ar savu pašprezentāciju (Terry, Sweeny, & Shepperd, 2007), īpaši tas attiecas uz studentiem, jo vecumā no 18 līdz 25 gadiem dzīve ir lielu pārmaiņu pilna. Viņiem jāizpēta savas jaunās iespējas par nākotni attiecībā uz attiecībām, darbu, politisko orientāciju un jāizvirza dzīves mērķi (Arnett, 2000) un, kā norāda Hernandezs ar kolēģiem, tad identitātes krīzes izteiktība ir lielāka tieši sievietēm. Tika konstatēts, ka sievietes ar identitātes traucējumiem uzrāda arī statistiski nozīmīgus rezultātus antisociālas uzvedības rādītājos un ietiepīgas uzvedības rādītājos (Hernandez et al., 2006).

Ekstrapolējot teorētisko analīzi uz sievietēm, jānorāda, ka sociālā identitāte ir sieviešu, kuras dzīvo sociālajā vidē, neatņemama, tomēr mainīga, dinamiska identitātes daļa. Sieviete var būt vairākas sociālās identitātes, atbilstoši tam, ar cik sociālajām grupām vai sociālajām kategorijām viņa ir identificējusies. Kāda sociālā identitāte var attīstīties lēnām un ilgstošā laika posmā, kas izsauc frustrāciju par neskaidro sociālo identitāti, ko izraisa divu pretēju sociālo identitāšu savstarpējā „cīņa par vietu”, bet sociālās identitātes maiņa var notikt arī ātri un vienkārši – vecā sociālā identitāte var tikt aizstāta ar jaunu sociālo identitāti. Tādējādi, sieviešu personīgās un sociālās identitātes attīstības un veidošanās laikā novērojami identitātes neskaidrības un identitātes krīzes stāvokļi, šie stāvokļi ir mainīgi un tie var atkārtoties visas dzīves garumā, to pārvarēšanā svarīga loma ir gan ģimenes, gan sociālās vides atbalstam. Sievietēm ir izteiktāka identitātes krīze saistībā ar nākotnes perspektīvām attiecību jomā, darbu, politisko orientāciju, dzīves turpmākajiem mērķiem un seksualitāti, reliģiju, morāli un par izvēli, kurai sociālai grupai pievienoties. Katra sieviete ir daļa no lielās sieviešu grupas, bet ne visām sievietēm būs vienāda subjektīvā izjūta par piederību šai grupai. Sievietes, kuras vairāk identificēsies ar feministu grupu, vairāk pārņems grupas normas, depersonalizēs savu identitāti un pilnībā pārņems visas feministu grupas vērtības, stereotipus, aizspriedumus, pieņems tos kā savus un atbilstoši tiem mainīs savu

uzvedību un vienlaicīgi atšķirīgās – nefeministu grupas vērtēs kā naidīgas vai draudīgas.

Izanalizējot jautājumus par feminisma attīstību, tika noskaidrots, ka tā ir gan sabiedriski politiska kustība, kuras mērķis ir nodrošināt sievietēm visas pilsoniskās tiesības (Kramarae & Pender, 2000), gan filosofija, gan ideoloģija, gan politika (Grant, 1993), gan zinātnisko pētījumu joma psiholoģijā (Downing & Roush, 1985). Feminisms ir prakse, perspektīva un process un feminisma teorijas centrā ir *genders* un tas, kā no šī punkta mēs skatāmies uz pasauli (Tarrant, 2008). Feministiskās kustības mērķis ir mainīt modeļus, kādi valda attiecībā pret *genderu*, rasi, šķirām un seksuālajām orientācijām un tās galvenais mērķis ir izbeigt sieviešu pakļaušanu (Tarrant, 2009).

Feministes uzskata, ka vīrieši un sievietes ir līdzvērtīgi ekonomiskajā, politiskajā, sociālajā un juridiskajā jomā. Pastāv daudzveidīgi feminisma virzieni un katra sieviete, kura vēlas cīnīties par kādu mērķi – vai tā būtu cīņa pret sieviešu apspiešanu, vai cīņa pret nevienlīdzīgām tiesībām starp sievietēm un vīriešiem, vai cīņa kādā citā jomā, kur tiek runāts par sievietēm, var sev piemeklēt atbilstošāko feministiskās kustības virzienu, identificēties ar šo feministu grupu (virzienu) un izveidot savu sociālo identitāti – feministe (Hogg & Abrams, 2009), šai grupas identifikācijai kļūstot par sievietes identitātes elementu (Rhodebeck, 1996).

Nav vienotas sieviešu feministiskās identitātes definīcijas, bet daudzi zinātnieki tomēr norāda, ka tā ir sieviešu kolektīvā (sociālā) identitāte, saistīta ar ticību feministu mērķiem, idejām un vērtībām, kas ietver sevis identificēšanu ar feminismu. Feministiskā identitāte ir mainīga dzīves laikā. Tomēr ne visas sievietes, kuras atbalsta feministiskās vērtības, idejas un mērķus un iesaistās to realizācijā, sauc un uzskata sevi par feministēm.

Tā kā feministiskā identitāte ir sociālā identitāte, kuras centrā ir *genders* (Tarrant, 2008), tad teorētiskajā daļā tika analizēti jautājumi par *genderidentitāti*, kuras veidošanos nosaka sociālā vide un kura kā sociālā identitāte ir mainīga (Bisaria, 1985; Maccoby & Jacklin, 1974; Weitzman, 1979), un dzimumidentitāti, kas ir paliekoša un nemainīga (Ильин, 2010).

Lai izprastu sievietes *gendera* lomas identifikāciju, tika apskatīts *Genderidentitātes* attīstības modelis (Becker & Wagner, 2009; Condor, 1984), kas atklāja, ka sieviešu identificēšanos ar savu *genderu* var izteikt dažādās pakāpēs un iedalīt četros *genderidentitātes* tipos: tradicionāli identificēta, tradicionāli neidentificēta, progresīvi identificēta un progresīvi neidentificēta *gendera* identifikācija (Becker & Wagner, 2009; Condor, 1984), šajos identitātes tipos tiek attēlota sieviešu attieksme pret stereotipiskajām sievietes *gendera* lomām un šie jautājumi ir tieši saistāmi ar sieviešu feministisko identitāti.

Džoselsone (Josselson, 1996), izmantojot Marsijas (Marcia, 1966; Schenkel & Marcia, 1972) identitātes attīstības modeli, izveidoja sieviešu identitātes attīstības modeli, kurā izdalīti

četri sieviešu identitātes statusi: Sargi, Ceļa lauzējas, Meklētājas un Klejotājas. Sievietes, kuras atbilst Sargu statusam, atbalstīs tradicionālās sieviešu lomas, un viņas neatradīsies identitātes krīzes stāvoklī, kā arī šīs sievietes neatbalstīs feministiskās idejas un mērķus. Ceļa lauzējas būs sasniegušas savu identitātes briedumu, atradušas savu individualitāti virzoties cauri identitātes krīzes periodiem, bet attiecībā uz feminismu viņas būs neitrālas. Turpretī sievietes ar Meklētājas statusu joprojām atradīsies savas identitātes meklējumos un kā risinājumu neatkarīgas identitātes izveidošanai izmantos citu atbalstu, viņas atbalstīs un aktīvi iesaistīsies feministiskajās aktivitātes un sevi pilnībā identificēs ar feminismu. Turpretī Klejotājām būs nenostabilizējusies identitāte, viņas joprojām aktīvi meklēs savu identitāti un tikai īslaicīgi var kļūt par aktīvām feministēm. Sieviešu identitātes modeļi atklāj sievietes identitātes brieduma pakāpi, no identitātes difūzijas līdz pilnīgi nobriedušai un noformētai identitātei, šī identitātes attīstības dinamika ir tieši saistāma ar sieviešu vajadzību pēc feministes sociālās identitātes izveidošanas. Tādējādi, jo nobriedušāka ir sievietes sievišķā identitāte, jo lielāka ir tieksme identificēties ar feminismu. Katrs no statusiem atklāj sievietes *genderidentitātes* brieduma pakāpi, kā arī to, vai šis identitātes statuss ir saistīts ar identitātes krīzes stāvokli.

Kā norāda Jakuško, tad sievietes izvēlas identificēties feministisko identitāti, lai palielinātu savu labizjūtu, jo, identificējoties ar feministu vērtībām, viņas palielina un paplašina savas iespējas (Yakushko, 2007), tomēr ne visas sievietes vēlas identificēties ar feminismu.

Šajā pētījumā, lai noteiktu sieviešu feministiskās identitātes dimensijas, tiek izmantots Bargades un Haides (Bargad & Hyde, 1991) feministiskās identitātes attīstības modelis. Šis modelis tika izveidots modificējot Downingas un Roušas (Downing & Roush, 1985) Feministiskās identitātes attīstības modeli, kuras, savukārt, to izveidoja, modificējot Krosa (Cross, 1971; Vandiver, et.al. 2002) modeli par melnās rases sieviešu identitātes attīstību. Bargades un Haides (Bargad & Hyde, 1991) oriģinālais modelis sastāv no piecām feministiskās identitātes dimensijām: 1) Aktīva iesaiste (pilnīga saplūšana ar feministisko identitāti, aktīva iesaistīšanās cīņās vai vēlme aktīvi iesaistīties nozīmīgās, mērķtiecīgās darbībās feministisko ideju realizēšanā, iestāšanās pret seksistisku pasauli, atsakoties no personīgās dzīves), 2) Pasīva pieņemšana (piesardzīga attieksme pret vīriešiem, iekšējas dusmas un bailes, agresija pret vīriešiem, tomēr bez gatavības aktīvai darbībai un savu feministisko ideju aizstāvībai. Visas negatīvās emocijas par netaisnīgumu tiek paturētas pie sevis), 3) Piederība (vēlēšanās darboties sieviešu statusa uzlabošanā, bet vienlaikus notiek vīriešu diferenciācija pēc viņu uzskatiem, nevis vadīšanās pēc principa „visi vīrieši ir vienādi”). Pastiprināti izjūt un apzinās savu piederību sieviešu grupai kā atšķirīgai no vīriešu grupas), 4) Atklāsme (tiek pieņemtas vīriešu un sieviešu stereotipiskās lomas, diferencē sievietes no vīriešiem, atzīst, ka dzīvojot vidē, kurā valda stereotipiskās lomas, sieviete jūtas labāk un sievietes dzīve ir vairāk piepildīta ar jēgu), 5) Sintēze (uzskats

par vīriešu un sieviešu līdzvērtību, atzīstot, ka atšķirībām starp dzimumiem nav nozīmes sociālajās aktivitātēs). Katra dimensija raksturo atšķirīgus feministiskās identitātes aspektus un noteicošās pazīmes.

Tādējādi, balstoties uz Feministiskās identitātes attīstības modeļa piecām dimensijām, tika izvirzīts pirmais pētījuma jautājums **Kāds ir Latvijas sieviešu feministiskās identitātes saturs?**

Sakarā ar to, ka teorētiskā analīze norādīja uz ģimenes vides lomu gan personīgās, gan sociālās identitātes attīstībā un tās nozīmi identitātes krīzes pārvarēšanā, pētījumā tika analizēta teorija par ģimenes vidi.

Nav vienotas definīcijas kas ir ģimene, tā var tikt definēta pēc zinātnieka izmantotās paradigmas gan kā savstarpējo attiecību subjekts, gan sistēma, gan sociālā grupa. Džeksons (Jacson, 1965) un Teilors ar kolēģiem (Taylor et al., 2006) ģimeni apraksta kā sistēmu (Ģimenes sistēmas teorija), kuras ietvaros realizējas ģimenes locekļu savstarpējās interakcijas, ģimenei raksturīgas dinamiskas attiecības, darbojas kā viens organisms un izmaiņas ar vienu sistēmas dalībnieku ietekmē visus sistēmas dalībniekus kopumā un kā norāda Džeikobs un Hebers (Jacob & Haber, 2003), tieši ģimenei ir liela loma dažādu cilvēku sociālo problēmu radīšanā un kuras ir kritiski nozīmīgas cilvēku psiholoģiskajā labklājībā.

Ģimeņu klasifikāciju ietekmē gan kultūrvide, kurā atrodas ģimene, gan zinātnieka izvēlētais klasifikācijas faktors: pēc ģimenes struktūras vai vecāku vadošās lomas, vai ģimenes funkcionalitātes, ģimenes vides sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem vai ģimenes vides psiholoģiskajiem rādītājiem utt.

Rigīdās ģimenēs ar augstu vecāku kontroli, jauniešiem novērojamas problēmas identitātes attīstībā, turpretī ģimenēs, kur ir brīvība, bez stingras kontroles, bet ir atbalsts un vecāku klātesamība, jaunieši var labāk izpētīt un iepazīt savu identitāti, skaidrāk to apzināties, kā arī viņiem ir mazāks trauksmes līmenis. Ģimenes vides, kuras ir orientētas uz sadarbību, palīdz jauniešiem labāk attīstīt sociālās kompetences, viņi ir apmierinātāki ar pretējā dzimuma pārstāvjiem, vieglāk izdara profesionālo izvēli. Sieviešu apmierinātība ar ģimenes vidi ir saistīta ar tajā pavadīto laiku un tas ir indikators ģimenes vides un ģimenes dzīves kvalitātei. Labvēlīga ģimenes vide ir priekšnosacījums sieviešu psiholoģiskai nobriešanai un pārejai uz pieaugušo statusu, tā palielina viņu emocionālo atvērtību, personības brīvības izjūtu, turpretī ģimenes vidē ar zemu saliedētību un ģimenes vides harmoniju tās locekļi ir pakļauti augstam stresa līmenim.

Ģimenes videi ir svarīga nozīme identitātes veidošanās pirmssākumos un arī vēlākā identitātes veidošanās periodā, tā ietekmē bērnu kognitīvo un sociālo attīstību, identitātes saturu un ietekmēs cilvēka nodarbošanos nākotnē, viņa attieksmes un ideoloģiskās nostādnēs. Kā svarīgākie

elementi identitātes attīstībai ģimenē ir indivīda apmierinātība (subjektīvā izjūta par ģimeni) ar ģimenes dzīvi un ģimenes vidi. Šajā pētījumā tiks izmantota Mūsa un Mūsas (Moos & Moos, 2009) izstrādātā aptauja „Ģimenes vides skala”, kā arī „Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala” (Zabriskie et al., 2009).

Sieviešu identitāte ir saistīta ar tādiem sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem kā dzimšanas kārtība ģimenē, ģimenes lielums un struktūra, vecāku laulības stabilitāte (kopdzīve vai šķirta laulība), vai ir abi vecāki (vai ir ar abiem kopā), audžuvecāka esamība, studijas, nodarbošanās/profesija, bērnu esamība vai neesamība, laulība vai partnerattiecības, dzīve pilsētā vai laukos, vecums.

Tādējādi, papildinot identitātes, tās krīzes un feministiskās identitātes teorētisko izpēti ar ģimenes vides un tās ietekmes uz identitāti teorētisko izpēti, tika iegūti nākamie trīs pētījuma pamatjautājumi, uz kuriem atbildes tika meklētas, veicot empīrisko pētījumu, kurš aprakstīts nākamajās šī promocijas darba nodaļās:

Kāda ir saistība starp sieviešu feministisko identitāti un viņu a) sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem, b) apmierinātību ar ģimenes dzīvi, c) reālo un ideālo ģimenes vidi, d) apmierinātību ar ģimenes vidi, e) identitātes krīzi?

Kāda ir saistība starp sieviešu apmierinātību ar ģimenes vidi, ģimenes dzīvi un identitātes krīzi?

Kādi sociāli demogrāfiskie (*vecums, tautība, vecāku tautība, specialitāte, bērni, ģimenes stāvoklis, brāļi/māsas, dzīves vide un dzīves vieta, vecāku laulība, augstāko izglītību skaits*), ģimenes vides (*apmierinātības ar ģimenes dzīvi, reālās ģimenes vides, ideālās ģimenes vides, apmierinātības ar ģimenes vidi*) un identitātes krīzes mainīgie prognozē feministiskās identitātes dimensijas?

II. EMPĪRISKAIS PĒTĪJUMS

2.1. Pētījuma programma, metodoloģija un dizains

Teorētiskās literatūras analīze lika pamatu empīriskajam pētījumam, lai noskaidrotu Latvijas sieviešu feministiskās identitātes saturu, saistību starp sieviešu feministisko identitāti un viņu sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem, apmierinātību ar ģimenes dzīvi, reālo un ideālo ģimenes vidi, apmierinātību ar ģimenes vidi, identitātes krīzi, saistību starp sieviešu apmierinātību ar ģimenes vidi, ģimenes dzīvi un identitātes krīzi, kā arī lai noskaidrotu, kādi sociāli demogrāfiskie (*vecums, tautība, vecāku tautība, specialitāte, bērni, ģimenes stāvoklis, brāļi/māsas, dzīves vide un dzīves vieta, vecāku laulība, augstāko izglītību skaits*), ģimenes vides (*apmierinātības ar ģimenes dzīvi, reālās ģimenes vides, ideālās ģimenes vides, apmierinātības ar ģimenes vidi*) un identitātes krīzes mainīgie prognozē feministiskās identitātes dimensijas.

Kā atbilstoša pētījuma problēmai un mērķim tika izvēlēta kvantitatīvā pētījuma metodoloģija, kuras ietvaros tika plānots neeksperimentālā šķērsriezuma – korelatīvā pētījuma dizains (skat. 3.att.). Empīriskais pētījums tika plānots un realizēts piecos posmos. 1.posms tika plānots kā problēmas priekšizpēte un problēmas ekoloģiskās validitātes noskaidrošanai tika izmantota kvalitatīvā pētījuma metode. Pārējie četri posmi tika veikti ar kvantitatīvajām izpētes metodēm.

I.posms „Problēmas apzināšana”. Sākumā tika izstrādāts saturs sociāli demogrāfisko rādītājiem, tad tulkota un adaptēta Naratīvā pētījuma metodika par jauniešu nākotnes sapņiem, lai noteiktu kopējo un atšķirīgo jauniešu nākotnes sapņos feministiskās identitātes kontekstā, vienlaicīgi arī pamatojot nākamo pētījumu posmu ekoloģisko validitāti. Pētījumam izmantots instruments: Naratīvā metode par jauniešu sapņiem (Narrative approach, Whitty, 2002). Naratīvajā pētījumā piedalījās 30 pirmā kursa studenti – 15 vīrieši un 15 sievietes vecumā no 18 līdz 22 gadiem ($M=19,7$; $SD=0,87$), no divām Latvijas augstskolām un no diviem dažādiem Latvijas reģioniem – Rīgas un Vidzemes.

II.posms „Pētījuma instrumenti”. Pēc literatūras analīzes un problēmas apzināšanas tika veikta metodiku analīze un atlase. Tika organizēta saziņa ar metodiku autoriem un saņemtas metodiku izmantošanas atļaujas, nepieciešamās metodikas tika iegādātas. Turpmākajā pētījumā tiks izmantotas četras metodes: Feministiskās identitātes attīstības skala (*Feministic Identity Development Scale*, Bargad & Hyde, 1991), ar kuras palīdzību tiks noteikta sieviešu identitātes atbilstība vienai no piecām feministiskās identitātes dimensijām; Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala (*Satisfaction with Family Life Scale*, Zabriskie et al., 2003), kas izvēlēta, lai noteiktu sieviešu kopējo apmierinātību vai neapmierinātību ar ģimenes dzīvi, kā arī, izmantojot aptaujas

apakšskalas, noteiktu detalizētu apmierinātības/neapmierinātības izteiktības līmeni; Ģimenes vides skala (Ideālās un Reālās ģimenes vides forma) (*Family Environment Scale*, Moss & Moss, 2009) ar kuras palīdzību tiks noteiktas ģimenes vides īpatnības reālajā, pašreizējā, ģimenes vidē, noteiktas ģimenes vides īpatnības, kādas sievietes vēlas savās nākotnes ģimenēs, kā arī, lai noteiktu apmierinātību ar pašreizējo ģimenes vidi un noteiktu sieviešu labizjūtu ģimenes vidē; Identitātes krīzes aptauja (*Identity Distress Survey*, Berman, Montgomery & Kurtines, 2004), ar kuras palīdzību tiks noteikta sieviešu identitātes krīze, gan kopējā, gan identitātes problēmas, gan identitātes krīzes rādītāji kādā no aptaujas apakšskalas rādītājiem, kas raksturo onkrētu identitātes dimensiju.

III.posms „Pētījuma instrumentu adaptācijas procedūra”. Pētījuma instrumentu adaptācijas procedūra notika trīs kārtās, tā sākās ar izvēlēto pētījuma instrumentu lingvistisko adaptāciju un satura analīzi, kur pēc labākā varianta izvēles notika pētījuma instrumentu adaptācijas pirmais posms, kurā piedalījās 500 respondenti no augstskolu 1.kursa, ģimnāzijas pēdējās klases skolēni. Pētījumā piedalījās gan 270 vīrieši vecumā no 18 līdz 27 gadiem ($M=18,9$; $SD=1,41$), gan 330 sievietes ($M=18,75$; $SD=1,06$). Abu dzimumu respondenti aizpildīja visas metodikas, izņemot Feministiskās identitātes noteikšanas skalu, kuru aizpildīja tikai sievietes, jo šī aptauja pēc satura ir piemērota tikai sievietēm. Visas metodikas (aptaujas) tika aizpildītas vienlaicīgi un kopējais aizpildīšanas laiks bija no vienas stundas līdz pusotrai stundai. Iegūtie rezultāti tika matemātiski apstrādāti un noteikta to faktoriālā validitāte, strukturālā validitāte, satura validitāte, konverģentā validitāte, diverģentā validitāte. Gadījumos ar neapmierinošiem psihometriskajiem rādītājiem tika veikta zemo rādītāju analīze, uzlabotas vājās pozīcijas un sagatavots materiāls atkārtotai adaptācijai.

Otrajā adaptācijas kārtā tika veikta atkārtota metodiku adaptācija. Šajā kārtā piedalījās tikai sievietes 18 līdz 27 gadiem ($M=20,33$; $SD=1,94$), kas studē augstskolu 1.kursos. Iegūtie rezultāti tika matemātiski apstrādāti un noteikta faktoriālā validitāte, strukturālā validitāte, satura validitāte, konverģentā validitāte, diverģentā validitāte. Pēc datu salīdzināšanas ar pirmās adaptācijas rezultātiem tika nolemts, ka instrumenti Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala (*Satisfaction with Family Life Scale*, Zabriskie et al., 2003), Ģimenes vides skala (Ideālās un Reālās ģimenes vides forma) (*Family Environment Scale*, Moss & Moss, 2009) Identitātes krīzes aptauja (*Identity Distress Survey*, Berman, Montgomery & Kurtines, 2004) atbilst visiem psihometriskajiem rādītājiem un ir izmantojami turpmākajā pētījumā. Lai gan Feministiskās identitātes attīstības skalas (*Feministic Identity Development Scale*, Bargad & Hyde, 1991) otrās adaptācijas kārtas rezultāti atbilda psihometriskajiem rādītājiem, eksperti tomēr nolēma veikt papildus psihometrisko rādītāju analīzi, lai vēl vairāk uzlabotu instrumentu.

Trešā adaptācijas kārtā notika tikai instrumentam Feministiskās identitātes attīstības skala

(*Feministic Identity Development Scale*, Bargad & Hyde, 1991) un tajā piedalījās tikai sievietes (augstskolu sievietes) vecumā no 18 līdz 27 gadiem ($M=20,33$; $SD=1,94$), rezultātā tika iegūta faktoriāli modificētā Feministiskās identitātes attīstības skala, kura gan pēc psihometriskajiem rādītājiem, gan satura struktūras ir vēl tuvāka oriģinālajam instrumentam, tāpēc tika nolemts turpmākajā pētījumā izmantot Feministiskās identitātes attīstības skalas (*Feministic Identity Development Scale*, Bargad & Hyde, 1991) faktoriāli modificēto versiju.

Pēc lēmuma pieņemšanas par instrumentu atbilstību visām psihometriskajām prasībām un par to turpmāko izmantošanu pētniecībā noslēdzošais šī posma solis bija testa – retesta pārbaude. Tests – retests tika veikts ar divu nedēļu starplaiku. Testa – retesta izlasi veidoja 30 sievietes no augstskolas 1.kursa, instrumentu Kronbaha alfa bija robežās no 0,84 līdz 0,98, kas atbilst prasībām, tika nolemts instrumentus izmantot turpmākajā pētījumā.

IV.posms „Pētījuma datu analīze”. Tika iegūti un apstrādāti dati no 501 augstskolu 1.kursa sievietēm vecumā no 18 līdz 27 gadiem ($M=20,33$; $SD=1,94$), 44,7% ir vecumā no 19 ($N=199$) līdz 20 ($N=117$) gadiem, kas atbilst tam, ka studijas augstskolas 1. kursā tiek uzsāktas pēc vidusskolas vai ģimnāzijas pabeigšanas, parasti 18 vai 19 gadu vecumā. Tā kā datu sadalījums atšķīrās no normālā (izmantojot Kolmogorova-Smirnova testu) sadalījuma, turpmāk tika izmantotas neparametriskās statistikas metodes.

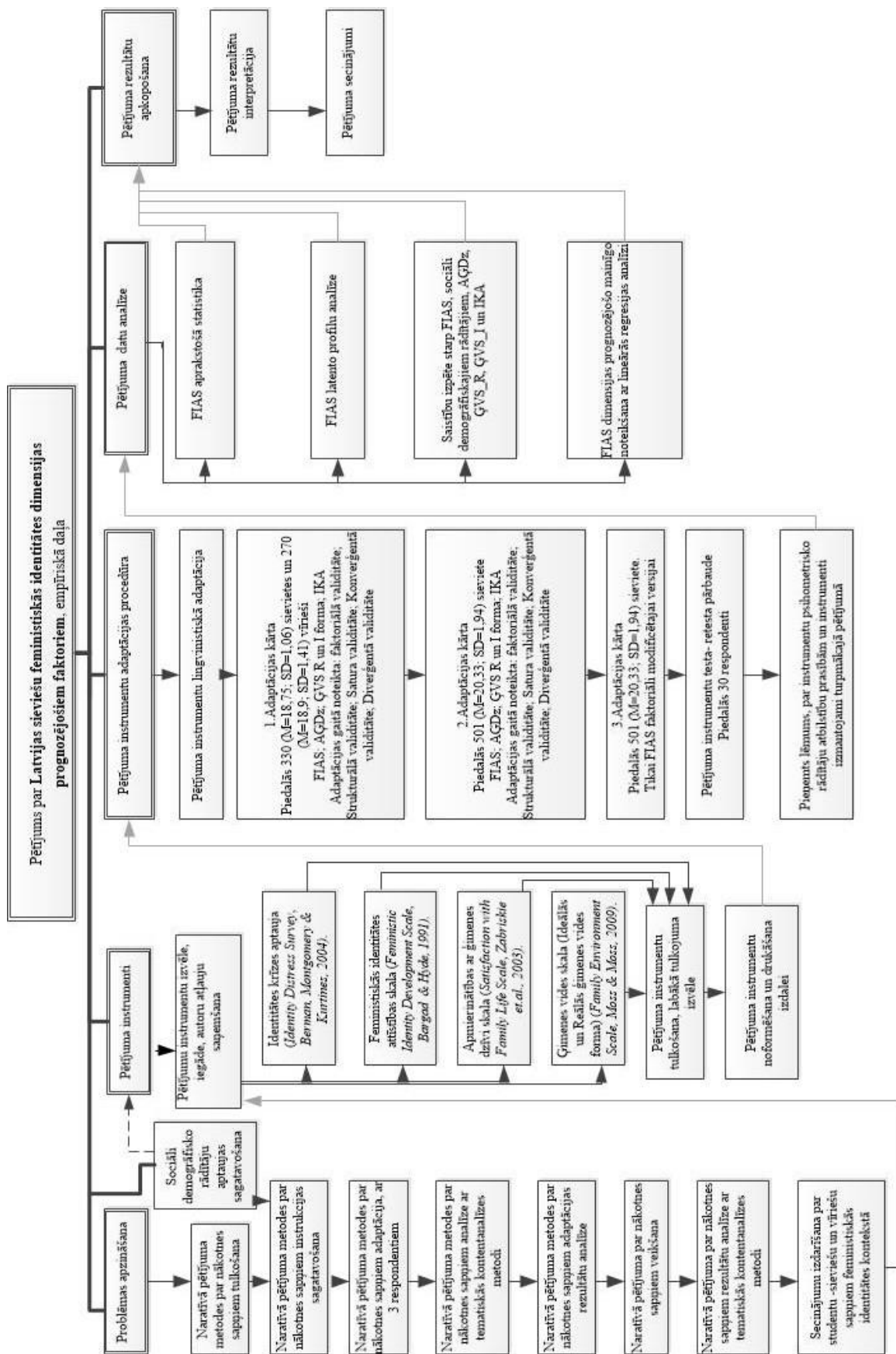
Feministiskās identitātes satura noteikšanai tika izmantota aprakstošā statistika un latento profilu analīze.

Saistību izpētei starp rādītājiem Feministiskās identitātes attīstības skalā, Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skalā un apakšskalās, Reālās un Ideālās ģimenes vides skalās, Apmierinātības ar ģimenes vidi un Ģimenes vides labizjūtas rādītājiem, tika izmantots Spīrmena korelācijas koeficienta aprēķins.

Saistības starp sieviešu sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem, Feministiskās identitātes attīstības skalas, Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skalas un apakšskalu, Reālās un Ideālās ģimenes vides skalu, Apmierinātība ar ģimenes vidi un Ģimenes vides labizjūtas rādītājiem aprēķināšanai tika izmantots Kruskala-Valisa tests, aprēķināts X^2 un vidējie rangu rādītāji.

Lai noteiktu, kuri ar feministisko identitāti saistītie konstrukti spēj nozīmīgi prognozēt feministiskās identitātes aspektus un izveidotu atbilstošos prognozējošos modeļus, tika veikta lineārās regresijas analīze.

V.posms „Pētījuma rezultātu interpretācija”. Šis ir pēdējais posms, kurā tiek apkopoti IV. pētījuma posmā iegūtie rezultāti un veikta rezultātu interpretācija un izdarīti secinājumi par pētījumā iegūtajiem rezultātiem, analizēti pētījuma ierobežojumi, kā arī sniegti ieteikumi turpmākajiem pētījumiem.

3.attēls. Empīriskā pētījuma metodoloģijas un dizaina shēma

2.2. Kvalitatīvais pētījums par jauniešu nākotnes sapņu un cerību dzimumatšķirībām

Pētījuma mērķis bija noskaidrot feminisma ideju potenciālo aktualitāti augstskolu jauniešu vidū un līdz ar to arī noteikt un pamatot turpmākā pētījuma ekoloģisko validitāti. Tika izvirzīts uzdevums noskaidrot vai Latvijas kultūrvidē pastāv atšķirība sieviešu un vīriešu sapņos un cerībās par nākotni, un, ja pastāv, tad noskaidrot, vai šīs atšķirības var liecināt par sieviešu feministiskās identitātes attīstību. Informācijas meklētajos un datu bāzēs netika atrasta informācija, ka šādi vai līdzīgi pētījumi iepriekš būtu bijuši veikti Latvijas kultūrvidē.

Sapņi un cerības ir kļuvuši par daudzu pētnieku izpētes objektu. Makadams (McAdams, 1993) un Vittija (Whitty, 2002) uzskata, ka sapņi un cerības veido sevis izpratni tagadnē no faktiem, kas bijuši pagātnē, un no cerībām par sevi, savu identitāti nākotnē. Atmiņas par pagātni un cerības par nākotni nav fiksētas, tās ir mainīgas laikā. Vittija (Whitty, 2002) uzskata, ka identitāte ir dzīvesstāsts un nākotnes sapņi ļauj ielūkoties identitātes attīstības perspektīvā (Whitty, 2002).

Kā norāda Lombardo, ne tikai pusaudžiem, bet arī pieaugušiem raksturīgas spējas iztēloties nākotnes iespējas, konstruēt mērķus un rezultātus. Daži cilvēki savos plānos un mērķos vairāk ir orientēti uz tuvāko nākotni, citi – uz tālāku nākotni. Turklāt cilvēkiem ir ļoti atšķirīgas spējas niansēti iztēloties nākotni. Cilvēku attieksme, domāšanas veids un domāšanas stereotipi ietekmē viņu iztēli par nākotni sākot no negatīvām līdz īpaši pozitīvām domām vai no apātiska līdz optimistiskam, pozitīvam un aktīvam nākotnes redzējumam (Lombardo, 2006).

Tāpat kā dažādu vecumposmu cilvēkiem raksturīgi dažādi sapņi, tāpat ir novērojamas atšķirības sapņos starp vīriešiem un sievietēm. Kā norāda Levinsons vīriešiem nākotnes sapņi ir pamatā saistīti ar darbu, bet sievietēm sapņi ir daudzveidīgāki: karjera un laulības. Un tikai nedaudzām mājsaimniecēm bija vienvirziena sapnis: visu brīvo laiku viņas vēlējās veltīt sievas un mātes pienākumu pildīšanai, tāpat, kā to darīja viņu mātes (Levinson, 1990).

2.2.1. Kvalitatīvā pētījuma dalībnieki, metode un procedūra

Kvalitatīvajā pētījumā piedalījās 30 pirmā kursa studenti – 15 vīrieši un 15 sievietes vecumā no 18 līdz 22 gadiem ($M=19,7$; $SD=0,87$) no divām Latvijas augstskolām un no diviem dažādiem Latvijas reģioniem – Rīgas un Vidzemes.

Kā viena no metodēm identitātes pazīmju raksturošanai bieži tiek izmantots naratīvs (stāstījums) (Mārtinsons & Pipere, 2011). Sniedzot naratīvo informāciju citiem, mēs izvēlamies to, kas mums ir svarīgs un mēs piedalāmies savas identitātes konstruēšanā. Caur šiem stāstiem,

ko mēs konstruējam, mēs nostiprinām savu identitātes pozīciju (Willig & Stainton-Rogers, 2008). Izpētot sapņu un cerību kategoriju atšķirības ar naratīvo metodi, naratīvā metode par sapņu un cerību izpēti tiek adaptēta Latvijas augstskolu 1. kursa studentu vidē. Naratīvie dati (Mishler, 1986) var tikt apstrādāti ar kvalitatīvās kontentanalīzes metodi, jo kvalitatīvā kontentanalīze ļauj veikt datu kodēšanu, vienību jēgu definēšanu un teksta apslēptās jēgas atklāšanu (Graneheim & Lundman, 2004).

Aizpildīšanas procedūra

Pētījumā pēc brīvas izvēles piedalījās augstskolu 1.kursa studenti. Pētījuma dalībnieki tika iepazīstināti ar pētījuma mērķi un viņiem tika radīta droša un radoša vide. Vispirms pētījuma dalībniekiem tika lūgts aizpildīt sociāli demogrāfisko aptauju, tad tika izsniegtas baltas lapas un tika lūgts brīvā un aprakstošā formā detalizēti, ietverot visas apraksta detaļas, uzrakstīt sapņus un cerības par savu nākotni, par to, kādu viņi redz savu dzīvi pēc 10 gadiem. Studentiem tika lūgts necenzēt savas domas un ļauties brīvam sapņu un mērķu plūdamam. Stāstījuma rakstīšanai tika atvēlētas 40 minūtes. Stāstījuma izpildes instrukcija balstās uz to, kā pētījuma dalībnieki uztver savu nākotni (Gillespie & Allport, 1955; Mönks, 1968; Poole, 1983; Whitty, 2001, 2002). Pētāmajiem nākotnes apraksts bija jāveido no trešās personas pozīcijas, kas ļauj viņiem disociatīvi no šī brīža aprakstīt savu dzīvi (Haug, 1987).

Apstrādes procedūra

Iegūto naratīvu apstrāde veikta, izmantojot tematiskās kontentanalīzes metodi (Willig & Stainton-Rogers, 2008; Pipere, 2011), kā arī tematu biežumu kvantitatīvu salīdzinājumu (Pipere, 2011). Iegūtie stāstījuma teksti analizēti, reducējot no teksta izdalītās satura vienības – vārdus (Baxter, 1991), izteicienus (Krippendorff, 1980) vai frāzes (Lichstein & Young, 1996) kategorijās par studentu sapņiem un cerībām nākotnē. Iegūtās sapņu un nākotnes cerību (mērķu) satura kategorijas tika apvienotas tēmās (Polit & Hungler, 1991), kas tika salīdzinātas starp jauniešu dzimuma grupām.

2.2.2. Kvalitatīvā pētījuma rezultāti un to analīze

Kopumā tika izdalītas 356 atšķirīgas sapņu un cerību apakškategorijas (mazās kategorijas, kuras tika apvienotas un izteiktas lielākās kategorijās) jeb primārās kategorijās, kas vēlāk tika apvienotas 17 lielās kategorijās (skat.10.pielikumu). Viens aptaujātais var uzrādīt gan vairākas kategorijas, gan arī vairākas reizes pieminēt vienu kategoriju.

Izsakot kategorijas procentos, procenti tika aprēķināti no kopējā izdalīto kategoriju skaita (356 kategorijas); lielāko īpatsvaru ieguva kategorijas: *Romantiskas attiecības/ģimene* (17,7%),

Finances (17,1%), *Pašrealizācija* (14,3%), *Dzīvesvide* (10,4%), *Bērni* (8,15%). Citas cerību un sapņu kategorijas ir: *Draudzība* (6,18%), *Vecāki/brāļi un māsas* (4,78%), *Ceļojumi* (4,5%), *Sociālā atzinība* (3,37%), *Hobiji* (sports) (3,09%), *Veselība* (2,25%) un *Imigrācija* (2,25%). Tādas kategorijas kā *Rūpes par vājākiem* (1,7%), *Brīvība* (1,4%), *Drošība* (1,12%), *Reliģija* (0,56%) un *Politika* (0,28%) uzrādīja tikai daži aptaujātie. Sakarā ar lielo apakškategoriju skaitu tika analizētas tikai lielākās izdalītās kategorijas (skat. 10.pielikumu). Tā kā pētījuma mērķis ir noteikt sapņu un cerību dzimumatšķirības, tad izdalītās sapņu un cerību kategorijas tika sadalītas pa dzimumiem (skat. 10.pielikumu).

Vīrieši savos sapņos kā prioritāru kategoriju izvirza *Romantika/ģimene* un tikai pēc tam seko *Finances* un *Pašrealizācija*, savukārt sievietēm *Finances* ir prioritāra kategorija un tikai tad seko *Romantiskas attiecības/ģimene* un *Pašrealizācija*. Aplūkojot *Romantiskas attiecības/ģimene* kategoriju kvantitatīvā skatījumā, tad tā pozicionējas kā visvairāk izvēlēta kategorija un abi dzimumi to ir izvēlējušies līdzīgi. Pirmās piecas kategorijas kā svarīgākās atbalsta gan vīrieši, gan sievietes līdzīgi. Centrālās kategorijas – *Finances*, *Pašrealizācija*, *Dzīvesvide* un *Bērni* – savos sapņos un cerībās vairāk atzīmējušas sievietes nekā vīrieši. Visizteiktākie rezultāti sapņos un cerībās par nākotni ir izvēlētajā sapņu un cerību kategorijā (abiem dzimumiem) – *Finances* (20,4% sievietēm un 16,5% vīriešiem). Līdzīgu izvēli abu dzimumu aptaujātie uzrāda kategorijās *Draudzība* (6,35% sievietes un 6,10% vīrieši), *Ceļojumi* (4,76% sievietes, 4,27% vīrieši) un *Sociālā atzinība* (3,66% vīrieši un 3,17% sievietes). Kategorija – *Palīdzība vecākiem/brāļiem māsam* vairāk populāra ir sievietēm, bet *Hobiji (sports)* vairāk populāra ir aptaujātajiem vīriešiem. Pārējās sapņu un cerību par nākotni kategorijas izlasē ir pārstāvētas daudz mazāk, tomēr ir novērojams, ka vīrieši vairāk nekā sievietes izvēlas kategorijas: *Imigrācija* (aizceļošanu no Latvijas uz citu valsti), *Brīvība*, *Drošība* un *Politika*, savukārt sievietes vairāk nekā vīrieši ir atzīmējušas kategorijas *Veselība*, *Rūpes par vājākiem* un *Reliģija*.

Hekhausens (Хекхаузен, 2001) norāda, ka sievietes nākotnes orientierus izvirza atbilstoši tam, kāda motivējošā sistēma viņām ir privileģējoša – vai tā ir vīrišķā (intelektuālā), vai tā ir sievišķīgā (mājsaimnieciskā) un atbilstoši tām notiek profesiju un dzīves vērtību izvēle.

Džoselone (Josselson, 1996) norāda, ka sieviete bez feministiskas orientācijas izvēlas tādas dzīves darbības kompetences kā mājas dekorēšana, dārzkopība, rūpes par māju, brīvprātīgo darbu, bet feministiski orientētās sievietes izvēlas aktīvu darbību ārpus mājas. Downingas un Roušas (Downing & Roush, 1985) feministiskās identitātes Pasīva pieņemšana dimensiju raksturo tas, ka sievietes pieņem stereotipiskās sieviešu un vīriešu lomas – sieviete rūpējas par māju, bērniem, bet vīrietis strādā un veido karjeru, lai materiāli nodrošinātu ģimeni.

No pētījuma rezultātiem redzams, ka studentes sievietes līdzīgi kā studenti vīrieši izvēlas finansiāli pašas sevi nodrošināt, nevis, kā tas būtu stereotipiski pieņemts, paļauties uz vīriešu

sniegtu finansiālo nodrošinājumu, tāpat daudzas sievietes izvēlas veidot biznesa karjeru un šīs nākotnes vēlmes raksturo sieviešu orientāciju uz feministiskām vērtībām – karjeru, finansiālo neatkarību, sociālo atzinību. Turpretī mazākumā esošās sievietes, kuras kā dzīves prioritāti izvēlas palīdzību vājākajiem, ģimeni, bērnus, raksturo stereotipiska sieviešu lomu pieņemšana (pēc Feministiskās identitātes attīstības skalas – Pasīva pieņemšana).

Ticamība un validitāte

Ticamība

Ne visi kvalitatīvo stratēģiju izmantojošie pētnieki atzīst, ka kvalitatīvajiem pētījumiem piemērojama validitātes noteikšana (Morse et al., 2002). Tomēr, kā norāda Kroplijs un Raščevska (Kroplijs & Raščevska, 2004), kvalitatīvo pētījumu ticamību raksturo stabilitāte (procedūrai jābūt reproducējamai citiem pētniekiem) un apstiprinātspēja (citam pētniekam jāiegūst līdzīgi rezultāti).

Šī pētījuma ticamību apstiprina gan stabilitātes, gan apstiprinātspējas kritēriji. Vittija (Whitty, 2002) pētot nākotnes sapņus ar naratīvo metodi un kontentanalīzes metodi izlasei, kas sastāvēja no 140 vīriešiem un 140 sievietēm, izdalīja šādas sapņu kategorijas: Profesionālisms, Finances, Romantiskas attiecības, Vecāki/bērni, Ceļojumi, Brīvais laiks, Draudzība, Vecāki/brāļi māsas, Reliģija/garīgums, Politiskā pārliecība. Arī šajā pētījumā izdalītās centrālās kategorijas ir tuvas Vittijas izdalītajām kategorijām.

Iekšējā validitāte

Pētījuma iekšējo validitāti raksturo precizitāte (priekšmeta attēlojumi un rezultāti netiek sagrozīti) un patiesīgums (pētījums tiek attēlots bez pētnieka iepriekš pieņemto uzskatu ietekmes) (Kroplijs & Raščevska, 2004). Iekšējās validitātes kritērijus nodrošina tas, ka pētnieks šo pētījumu veica bez iepriekšēja priekšstata vai gaidām par gaidāmo rezultātu. Pētījumam nebija konkrēti izvirzīts mērķis par kādu konkrētu gadījumu iespējamību, bet mērķis bija atvērts situācijai, kas parādīsies datu analīzes rezultātā.

Ārējā validitāte

Ārējo validitāti raksturo uzticamība (iegūtie rezultāti ir saprotami zinošiem novērotājiem) un nodarīgums (rezultātu praktiskais lietojums ir izklāstīts kā reāli izmantojams) (Kroplijs & Raščevska, 2004). Šos kritērijus apliecina pētījumā iegūtie rezultāti, kas liecina par jaunās paaudzes vērtību sistēmu, par gendera lomām un vērtību saturu, kas varētu ietekmēt Latvijas demogrāfisko un ekonomisko situāciju nākotnē. Zinātniekiem tas ļauj labāk izprast jauniešu sapņus par viņu nākotnes dzīvi sarežģītību (Pipere & Dombrovskis, 2012). Savukārt augstskolām tas

palīdzētu precīzāk izstrādāt apmācību programmu saturu, kā arī to varētu izmantot politiķi, plānojot Latvijas attīstības stratēģijas.

Noslēgumā var secināt, ka:

1. Naratīvās pētījuma metodes par jauniešu sapņiem un cerībām ticamība un iekšējā un ārējā validitāte ir apstiprinājusies.
2. Šī pētījuma izlases sievietēm, kuras mācās augstskolas 1.kursā, ir raksturīgas feministiskās identitātes iezīmes, kas izpaužas viņu sapņos un gaidās par viņu nākotni. Tādējādi ir apstiprināta ekoloģiskā validitāte turpmākajam pētījumam feministisko identitāti Latvijas augstskolu 1.kursa studentēm.

2.3. Kvantitatīvais pētījums par sieviešu feministiskās identitātes dimensijas prognozējošiem faktoriem

2.3.1. Kvantitatīvā pētījuma izlase

Kvantitatīvā pētījuma izlase sastāv no divām atšķirīgām izlasēm – pētījuma metodiku adaptācijas un pamatpētījuma izlases, tāpēc katra izlase tiek raksturota atsevišķi. Pirmā izlase ir jaukta pēc dzimumu struktūras, jo to veido gan vīrieši, gan sievietes – kopskaitā 500 respondenti.

Otru pamatpētījuma izlasi veido Latvijas dažādu reģionu augstskolu 1.kursa sievietes – 501 respondente. Tālāk tiek sniegti tikai abu izlašu pamatraksturojumi, detalizēti sociāli demogrāfiskie dati par abām izlasēm sniegti darba pielikumos.

Metodiku adaptācijas izlase

Metodiku adaptācija notika divās kārtās. Pirmo adaptācijas izlasi veidoja gan vīrieši, gan sievietes, bet otro adaptācijas izlasi veidoja tikai sievietes. Kopējā adaptācijas pētījumā analizēti dati par 1001 respondentu. Pirmo adaptācijas izlasi veido 500 respondenti vecumā no 18 līdz 27 ($M=18,8$; $SD=1,19$) gadiem. 97,4% respondentu ir vecumposmā no 18 līdz 21 gadam, 13 respondenti ir vecumā no 22 līdz 27 gadiem. Pētījumā analizēti dati par 170 (34%) vīriešiem un 330 (66%) sievietēm. Sadalījumā pēc dzīvesvietas 288 (57,6%) respondenti ($N_{vīr.}=116$; $N_{siev.}=172$) dzīvo kopā ar saviem vecākiem, 73 (14,6%) respondentiem ($N_{vīr.}=17$; $N_{siev.}=56$) ir pašiem sava mājvieta, bet 139 (27,8%) respondenti ($N_{vīr.}=37$; $N_{siev.}=102$) dzīvo dienesta viesnīcā.

Pēc pirmsstudiju dzīvesvietas teritoriālā sadalījuma 47,8% ($N_{vīr.}=96$; $N_{siev.}=143$) dzīvoja pilsētā, 52,2% ($N_{vīr.}=74$; $N_{siev.}=187$) dzīvoja laukos.

Pēc ģimenes stāvokļa sadalījuma 433 (86,6%) respondenti ir neprecēti ($N_{vīr.}=156$; $N_{siev.}=277$), 7 (1,4%) ($N_{vīr.}=4$; $N_{siev.}=3$) respondenti ir precēti, bet 58 (11,6%) respondenti dzīvo kopā ar draugu vai draudzeni ($N_{vīr.}=9$; $N_{siev.}=49$).

Bērni ir 16 (3,2%) respondentiem ($N_{vīr.}=6$; $N_{siev.}=10$), bet 484 (96,8%) respondentiem vēl bērnu nav. Metožu adaptācijas izlases grupa tika izveidota no jauniešiem, kuri jau studē augstskolas 1. kursā vai mācās citās mācību iestādēs, bet kuru vecums atbilst augstskolu 1. kursa studentu vidējam vecumam. 72 (14,4 %) respondenti iegūst pirmo augstāko izglītību ($N_{vīr.}=13$; $N_{siev.}=59$), otro augstāko izglītību iegūst 2 respondenti ($N=2$; 0,4%) ($N_{vīr.}=1$; $N_{siev.}=1$), 238 (47,6%) respondenti ($N_{vīr.}=103$; $N_{siev.}=135$) mācās vidusskolā, 180 (36%)

($N_{\text{vīr.}}=52$; $N_{\text{siev.}}=128$) mācās profesionālajā vidusskolā, bet 8 (1,6%) respondenti ($N_{\text{vīr.}}=1$; $N_{\text{siev.}}=7$) mācās citā mācību iestādē.

Sadalījumā pēc respondentu tautības 458 (93,8%) ($N_{\text{vīr.}}=164$; $N_{\text{siev.}}=305$) ir latvieši, 27 (5,4%) ($N_{\text{vīr.}}=5$; $N_{\text{siev.}}=22$) krievi un 4 (0,8%) ($N_{\text{vīr.}}=1$; $N_{\text{siev.}}=3$) citu tautību – poļu, baltkrievu, ukraiņu – pārstāvji.

Detalizētāka informācija par respondentu sociāli demogrāfiskajiem datiem sniegta 1. pielikumā (par visu adaptācijas izlasi kopumā), 2.pielikumā sniegti sociāli demogrāfiskie dati par vīriešu apakšizlasi, 3.pielikumā par sievietes apakšizlasi.

Otrā adaptācijas pētījuma kārtā piedalās 501 respondents un šīs adaptācijas izlases dati sniegti raksturojot pamatpētījuma izlasi, jo otrās kārtas adaptācijas izlase izmantota arī pamatpētījuma datu analīzei.

Pamatpētījuma izlase

Pamatpētījumā tika iegūti dati no 542 respondentēm sievietēm vecumā no 18 līdz 67 gadiem ($M=21,5$; $SD=5,01$). Pētījuma validitātes paaugstināšanas nolūkos no pētījuma izlases tika izslēgtas respondentes vecumā no 28 līdz 67 gadiem ($N=41$) ($M=35,88$; $SD=8,032$). Pētījumā tiek apstrādāti un analizēti dati respondentēm ($N=501$) vecumā no 18 līdz 27 gadiem ($M=20,33$; $SD=1,937$).

Pamatpētījuma izlasē lielākā respondentu daļa (44,7%) ir vecumā no 19 ($N=199$) līdz 20 ($N=117$) gadiem, kas atbilst tam, ka studijas augstskolas 1. kursā tiek uzsāktas pēc vidusskolas vai ģimnāzijas pabeigšanas, parasti 18 vai 19 gadu vecumā.

Analizējot respondentes pēc dzīves vietas, 192 (38,3%) dzīvo kopā ar vecākiem, 145 (28,9%) dzīvo savā mājvietā, bet 164 (32,7%) dzīvo augstskolas dienesta viesnīcā. Bērniņu 239 (47,7%) respondentes pavadīja dzīvojot pilsētā, bet 262 (52,3%) laukos. Pēc ģimenes stāvokļa pētījuma veikšanas brīdī 368 (73,5%) respondentes bija neprecētas, 34 (6,8%) precētas, 93 (18,6%) dzīvoja kopā ar draugu vai draudzeni, bet 6 (1,2%) respondentēm laulība bija šķirta.

Analizējot izlasi pēc bērnu esamības respondentēm iegūstam, ka 450 (89,8%) respondentēm bērnu nav, bet 51 (10,2%) ir viens vai vairāki bērni.

Analizējot izlasi pēc izglītības, 485 (96,8%) respondentēm šī ir pirmā augstākā izglītība, bet 16 (3,2%) šī ir jau otrā augstākā izglītība. Respondentes augstāko izglītību iegūst šādās augstskolās: Latvijas Universitātē ($N=146$; 29,1%), Daugavpils Universitātē ($N=101$; 20,2%), Liepājas Universitātē ($N=101$; 20,2%), Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas Cēsu filiālē ($N=98$; 19,6%), Jelgavas Lauksaimniecības universitātē ($N=19$; 3,8%), tādējādi pārstāvot visus Latvijas reģionus: Rīgu, Latgali, Kurzemi, Vidzemi un Zemgali. Vislielāko izlases daļu veido pedagoģijas virziena pārstāves: Pedagoģi ($N=108$; 21,6%), Pirmsskolas

pedagogs (N=102; 20,4%), Mūzikas, mākslas un mājturības skolotājs (N=50; 10%), Speciālās izglītības pedagogs, logopēds (N=30; 6%) Latviešu, angļu, vācu valodas skolotājs (N=21; 4,2%), Sākumskolas skolotājs (N=14; 2,8%), vēstures skolotājs, kulturoloģijas skolotājs (N=13; 2,6%), Dabaszinātņu, IT skolotājs (N=9; 1,8%), šajā grupā tika ieskaitīts arī viens mediķis (veterinārais ārsts). Pārējo izlases sastāvu pēc profesijas izvēles veido: Ekonomika un vadība (N=64; 12,8%), Sabiedriskās attiecības, žurnālistika, politoloģija (N=72; 14,4%), Psihologs un sociālais darbs (N=18; 3,6%).

Lielāko izlases daļu pēc tautības veido latvietes (N=424; 84%), tad seko krievietes (N=57; 11,4%), polietes (N=8; 1,6%), baltkrievietes (N=7; 1,4%). Citas tautības ir ļoti maz pārstāvētas: lietuvietes (N= 3; 0,6%), čigāniete (N=1; 0,2%) un tatāriete (N=1; 0,2%).

Detalizētāka informācija par pamatpētījuma respondentu sociāli demogrāfiskajiem datiem sniegta 4. pielikumā.

2.3.2. Pētījuma instrumenti un procedūra

Šajā nodaļā pētījumu instrumenti aprakstīti šādā secībā: Feministiskās identitātes attīstības skala (FIAS), Identitātes krīzes aptauja (IKA), Apmierinātības ar ģimenes dzīvi (AĢDz) skala, Ģimenes vides skalas „R” un „I” formas (ĢVS–R un ĢVS–I). Vispirms sniegts instrumenta vispārējs apraksts, tam seko instrumenta aizpildīšanas procedūra. Pētījumā izmantoto instrumentu aptaujas lapu paraugus skat. 13.pielikumā.

Feministiskās identitātes attīstības skala (FIAS)

Feministiskās identitātes attīstības skalas (*Feminist Identity Development Scale – FIDS*) autores ir Adena Bargade (Adena Bargad) un Žanete Šiblija Haide (Janet Shibley Hyde) (Bargad & Hyde, 1991). Bargade un Haide pilnveidoja Downingas un Roušas Feministiskās identitātes skalu (Downing & Roush, 1985). FIAS tika izstrādāta un testēta ASV „Sieviešu studiju” kursā. Sieviešu studiju kurss ir apmācības kurss, kura galvenais uzdevums ir palīdzēt feministēm apzināties savu feministisko identitāti, uzturēt feministu vērtības un atbalstīt feministu uzskatus, palīdzēt izprast sevi. Tā ir īpaša feministiskā pedagoģija, vairāk sastopama ASV (Henderson-King & Stewart, 1999).

FIAS izstrāde notika vairākos posmos. Pirmajā posmā no 73 pantu aptaujas, veicot faktoru analīzi, tika izdalīti pieci faktori. Rezultātā tika izveidota aptauja, kas sastāv no 48 apgalvojumiem. Otrajā posmā tika veikta retestēšana un psihometriskā datu analīze (Bargad & Hyde, 1991).

FIAS sastāv no 48 apgalvojumiem: 39 aptaujas pamatapgalvojumi un 9 apgalvojumi, kam nav dots vērtējums (Bargad & Hyde, 1991), tie ir „tukšie” apgalvojumi, kas izmantoti instrumenta izstrādes gaitā un ir izmantojami pēc nepieciešamības (Bargad & Hyde, 1991, Good et al., 2000). FIAS apgalvojumi veido 5 atvasinātas analītisko faktoru apakšskalas, kas atbilst Dovingas un Roušas (Downing & Roush, 1985) piecu stadiju feministiskās identitātes attīstības modelim. Faktoru struktūra šiem pieciem faktoriem tika noteikta ar Varimaksa rotāciju (Bargad & Hyde, 1991), kuras mērķis ir vienkāršot komponentus, maksimizējot un pēc iespējas izlīdzinot komponentu dispersijas daļas (Raševska, 2005). Daudzi no apgalvojumiem noslogo vairāk nekā vienu faktoru. Katrs jautājums (apgalvojums) tiek izvērtēts pēc Likerta tipa skalas no 1 līdz 5, kur (1) pilnībā nepiekrītu, (2) nepiekrītu, (3) ne piekrītu, ne nepiekrītu, (4) piekrītu, bet (5) pilnībā piekrītu apgalvojumam (Bargad & Hyde, 1991).

Skalai tiek izdalītas 5 apakšskalas:

1. Pasīva pieņemšana (*Passive Acceptance*) Piemēram, *Es nepiekrītu vispārējam uzskatam, ka vīriešiem jābūt vīrišķīgiem, bet sievietēm sievišķīgām.* 12 apgalvojumi, Kronbaha α 0,85.
2. Atklāsme (*Revelation*). Piemēram, *Es agrāk domāju, ka diskriminācijas uz dzimuma pamata nav īpaši izplatīta, bet tagad zinu, cik ārkārtīgi bieži tā patiesībā notiek.* 7 apgalvojumi, Kronbaha α 0,75.
3. Iesaiste – atbrīvotība (*Embeddedness–Emanation*). Piemēram, *Īpaši pašlaik es izjūtu, ka apkārtējās sievietes stiprina mani.* 7 apgalvojumi, Kronbaha α 0,82.
4. Sintēze (*Synthesis*). Piemēram, *Lai gan esmu ieinteresēta, lai pret sievietēm dzīvē izturētos taisnīgi, es nesaskatu vīriešos ienaidniekus.* 5 apgalvojumi, Kronbaha α 0,65.
5. Aktīva nodošanās idejai (*Active Commitment*). Piemēram, *Es vēlos darboties, lai uzlabotu sieviešu statusu.* 8 apgalvojumi, Kronbaha α 0,80 (Bargad & Hyde, 1991).

Pēc šī pētījuma ietvaros veiktās faktoriālās modifikācijas FIAS (Bargad & Hyde, 1991) tika izmainīti apakšskalu nosaukumi (skat. 1.tabulu).

1.tabula. FIAS skalu nosaukumu maiņa pirms un pēc faktoriālās modificēšanas

Apakšskala	Orģinālais skalas nosaukums	Faktoriāli modificētās skalas jaunais nosaukums
1	Aktīva nodošanās idejai (Aktīva iesaiste)	Aktīva feministe
2	Pasīva pieņemšana	Dusmas un piesardzība
3	Iesaiste – atbrīvotība (Piederība)	Atklāsme un sintēze
4	Atklāsme	Līdzvērtība
5	Sintēze	Diferencēšana

FIAS faktoriāli modificētās versijas apakšskalas un to saturs:

Aktīva feministe: Raksturo pilnīgu saplūšanu ar feministisko identitāti. Sieviete aktīvi iesaistās, cīnās par feministisko ideju vai viņai ir vēlme aktīvi iesaistīties nozīmīgās, mērķtiecīgās darbībās feministisko ideju realizēšanā, iestājas pret seksistisku pasauli. Savu dzīvi vēlas ziedot ideju „vārdā”, atsakoties no personīgās dzīves ideālu realizēšanas. Feminisms viņai izteikti saistās ar vārdu „sieviete”.

Dusmas un piesardzība: Raksturo piesardzīga attieksme pret vīriešiem. Sieviete izjūt iekšējas dusmas un bailes, agresiju pret vīriešiem, tomēr viņa nav gatava aktīvai darbībai un savu feministisko ideju aizstāvībai. Visas negatīvās emocijas par netaisnīgumu tiek paturētas pie sevis.

Atklāsme un sintēze: Raksturo vēlēšanās darboties sieviešu statusa uzlabošanā, bet vienlaikus notiek vīriešu diferenciacija. Vīrieši tiek diferencēti pēc viņu uzskatiem, nevis tiek uzskatīts, ka „visi vīrieši ir vienādi”. Pastiprināti izjūt un apzinās savu piederību sieviešu grupai kā atšķirīgai no vīriešu grupas.

Diferencēšana: Tiek pieņemtas vīriešu un sieviešu stereotipiskās lomas. Diferencē sievietes no vīriešiem. Atzīst, ka dzīvojot vidē, kurā valda stereotipiskās lomas, sieviete jūtas labāk un sievietes dzīve ir vairāk papildīta ar jēgu.

Līdzvērtība: Raksturo tieksanos uz vīriešu un sieviešu līdzvērtību, atzīstot, ka atšķirīgajam starp abiem dzimumiem nav nozīmes sociālajās aktivitātēs.

Aizpildīšanas procedūra

Respondentiem tiek izdalītas Feministiskās identitātes attīstības skalas aptaujas lapas ar 48 apgalvojumiem, kuru sākumā ir dota īsa instrukcija par aizpildīšanas kārtību un iespējamajām atbildēm. Instrukcijas beigās ir sniegts atbildes paraugs. Apgalvojumi doti Likerta tipa skalā no 1 līdz 5 punktiem, kurus ieraksta norādītajā vietā apgalvojuma sākumā. Aptaujas aizpildīšana nav reglamentēta laikā.

Identitātes krīzes aptauja (IKA)

Identitātes krīzes aptauja (Identity Distress Survey – *IDS*). (Berman, Montgomery, & Kurtines, 2004) nosaka identitātes krīzes pakāpi, kas saistīta ar neatrisinātiem/nepiepildītiem identitātes jautājumiem. Izpēte tiek balstīta uz DSM–III–R (APA, 1987) identitātes krīzes kritērijiem, taču tā var tikt izmantota arī, lai novērtētu DSM–IV (APA, 1994) identitātes problēmas kritērijus, jo, kā norāda IKA autori (Berman, Montgomery, & Kurtines, 2004), tad ne vienmēr identitātes problēmas uzreiz ir definējamas kā identitātes krīze.

Identitātes krīzes aptauja palīdz noteikt, kā jaunieši pārdzīvo nopietnus sarežģījumus identitātes attīstībā, kā arī ļauj izpētīt saikni starp identitātes problēmām un citām psiholoģiskās funkcionēšanas jomām (Berman, Montgomery, & Kurtines, 2004).

Šim pētījumam IKA tika izraudzīta, lai rastu atbildi uz pētījumā izvirzīto jautājumu par saistību starp identitātes krīzi un feministiskās identitātes attīstību studējošām jaunietēm.

IKA aptaujā respondentiem jāatbild uz 10 jautājumiem, uz pirmajiem deviņiem jautājumiem atbildi sniedzot 5 punktu Likerta tipa skalā ((1) ne pavisam, (2) nedaudz, (3) vidēji, (4) stipri, (5) ļoti stipri), norādot, cik lielā mērā viņi pēdējā laikā ir bijuši sarūgtināti, bažīgi vai norūpējušies par šādiem identitātes jautājumiem: ilgtermiņa mērķiem, karjeras izvēli, draudzību, seksuālo orientāciju un uzvedību, reliģiju, vērtībām vai uzskatiem, kā arī lojalitāti grupai. Pēdējam desmitajam jautājumam atbilde jāsniedz uz speciālas novērtējuma skalas ar laika intervāla sadalījumu pa mēnešiem (Hernandez, Montgomery, & Kurtines, 2006) – šis jautājums ļauj novērtēt, cik ilgi respondents ir izjutis šaubas par šiem jautājumiem un cik lielā mērā šie simptomi traucē ikdienas darbībai. Oriģinālās aptaujas versijas iekšējā saskaņotība uzrāda Kronbaha alfu 0,84, bet retesta Kronbaha alfa ir 0,82. Oriģinālā aptauja uzrāda konverģento validitāti ar citiem identitātes attīstības mērījumiem (Berman, Montgomery, & Kurtines, 2004).

Tiešie identitātes krīzes jautājumi izvietoti aptaujas sākumā (1.–7.jautājums), to saturs ir saistīts ar *karjeras izvēli, draudzību, seksuālo orientāciju un uzvedību, reliģiju, vērtībām un uzskatiem*. Pārējie trīs jautājumi (8., 9., 10. jaut.) neattiecas uz tiešiem identitātes krīzes mērījumiem, bet gan uz DxIIIR (no DSM III–R) (Identitātes krīzes noteikšana) un DxIV no DSM IV (Identitātes problēmu noteikšana) (Berman, Montgomery, & Kurtines, 2004). 8.jautājums: *Lūdzu, novērtējiet savu vispārējo diskomforta līmeni (cik slikti jūs jutāties), atbildot uz visiem iepriekšējiem jautājumiem kopumā*; 9.jautājums: *Lūdzu, novērtējiet, cik liela nedrošība minētajās situācijās kopumā ir traucējusi jūsu dzīvei (piemēram, kā šī nedrošība atturēja jūs no vēlamu lietu paveikšanas vai neļāva būt laimīgam)* un 10.jautājums: *Cik ilgi (ja tas ir gadījies) jūs esat bijuši sarūgtināti, bažīgi vai norūpējušies par šiem jautājumiem kopumā?* (Hernandez, Montgomery, & Kurtines, 2006).

Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala (AĢDz)

Lai izpētītu sakarības starp ģimenes vidi un feministiskās identitātes dimensijām, tika izvēlēts līdz šim Latvijā neadaptēts ģimenes vides pētījuma instruments Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala (AĢDz) (Zabriskie & McCormick, 2003). AĢDz skala ir Apmierinātības ar dzīvi skalas (*Satisfaction with life scale – SWLS*) (Huebner, 1994; Diener, Emmons, Larsen,

& Griffins, 1985) modificētā versija, kurā vārds „dzīve” ir aizvietots ar vārdiem „ģimenes dzīve”. Adaptējot AGDz tiek analizēta arī Apmierinātības ar dzīvi skala, jo zinātniskajā literatūrā tiek sniegts ļoti ierobežots AGDz skalas un tās teorētiskā pamatojuma apraksts.

Apmierinātības ar dzīvi skalu Latvijā pirmo reizi adaptēja Stokenberga (Stokenberga, 2002; skat. Upmane, 2010) un pēc tam vēlreiz tā ir tikusi pilnveidota un atkārtoti adaptēta 2005.gadā (Maslovska, Voitkāne, Miezīte, & Raščevska, 2005), bet 2010. gadā Upmane (Upmane, 2010) vēlreiz veica Apmierinātības ar dzīvi skalas revīziju un papildināja ar jaunām izmaiņām, kā arī veica jaunā varianta adaptāciju Latvijas kultūrvēsturē. Šī skala mēra subjektīvās labklājības kognitīvo komponentu – apmierinātību ar savu dzīvi kopumā. Aptauja sastāv no pieciem apgalvojumiem un apgalvojumu izvērtējums notiek pēc Likerta skalas no 1–7, kur (1) ir pilnīgs noliegums (pilnīgi nepiekrītu), bet (7) ir absolūts apstiprinājums (pilnīgi piekrītu). Metodes adaptācijā 2005.gadā aprēķinātā Kronbaha alfa ir 0,80 (Maslovska, Voitkāne, Miezīte, & Raščevska, 2005).

Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala (*Satisfaction with Family Life Scale – SWFL*) (Agate et.al., 2009) sastāv no pieciem pantiem, katrs pants tiek izvērtēts pēc Likerta tipa skalas ar ballēm no viens līdz septiņi, kur (1) ir pilnīgs apgalvojuma noliegums un (7) ir pilnīga piekrišana apgalvojumam, kopā iegūstamas vērtības no 5–35 punktiem. Skala demonstrē pieņemamus psihometriskos rādītājus, ko pierāda konstruktīva validitāte, iekšējā saskaņotība (Kronbaha alfa ir 0,93) un testa–retesta ticamība ($r=0,89$) (Zabriskie, 2000; Zabriskie & McCormick, 2003).

Aptaujas atslēga ir tā pati, ko izmanto apmierinātības ar dzīvi noteikšanai, tikai, tāpat kā aptaujas jautājumos, vārds „dzīve” tiek aizvietots ar vārdiem „ģimenes dzīve”. Apmierinātības ar ģimenes dzīvi izteiktības pakāpēm izmanto to pašu atslēgu, ko izmanto apmierinātībai ar dzīvi (Diener, Emmons, Larsen, & Griffins, 1985):

31–35 punkti – ļoti izteikts apmierinājums;

26–30 punkti – apmierināts;

21–25 punkti – daļēji apmierināts;

20 punkti – neitrāli;

15–19 punkti – daļēji neapmierināts;

10–14 punkti – neapmierināts;

5–9 punkti – ļoti izteikts neapmierinājums.

Aizpildīšanas procedūra

Respondenti tiek iepazīstināti ar aptaujas aizpildīšanas instrukciju, kurā norādīts, ka atbildes jāsniedz uz pieciem apgalvojumiem ar skaitļiem no 1 līdz 7, atbilstoši tam, vai viņi

piekrīt vai nepiekrīt apgalvojumam. Respondentiem apgalvojumus tiek lūgts izvērtēt kā bērnam par savu vecāku ģimeni, nevis par šī brīža ģimeni, jo dažiem no respondentiem jau ir izveidojušās ģimenes vai ģimeniskas attiecības. Aptaujas lapas aizpildīšana notiek individuāli un bez laika ierobežojuma.

Ģimenes vides skalas „R” (ĢVS–R) un „I” forma (ĢVS–I)

Lai dziļāk izpētītu saistību starp feministiskās identitātes iezīmju attīstību jaunām sievietēm un viņu apmierinātību ar ģimenes dzīvi, pētījumā tiek izmantots vēl viens instruments ģimenes vides izpētei – Ģimenes vides skala (*Family Environment Scale, FES*), kuru izveidoja Mūs un Mūsa (Moos & Moos, 2009). Latvijas kultūrvīdē šis instruments vēl nav ticis adaptēts, tāpēc autors šajā promocijas darbā, pirms izmantot šo instrumentu pētījumam, to adaptēja Latvijas augstskolu 1.kursa studentu izlasē.

Ļubenko, pētot pusaudžu pašefektivitāti un ģimenes vides eksternalizētās un internalizētās problēmas Latvijā (Ļubenko, 2011), ir izmantojusi šo instrumentu modificētā versijā, pielāgojot Likerta tipa aptaujas skalu. Ļubenko pētījumā skalas modificētā versija ir metodes jautājumu vairākkārtējs tulkojums un metodes analīze, bet tā netiek adaptēta kā pilns instruments atbilstoši oriģinālajam instrumentam Latvijas kultūrvīdē.

Aptauja Ģimenes vides skala (*Family Environment Scale, FES*) sastāv no 3 pieaugušo formām (90 jautājumiem katrā formā) un vienas bērnu formas. Autors pētījumā izmanto un apraksta ĢVS–R formu, t.i. reālo ģimenes vidi, kurā respondents audzis, un ĢVS–I formu, kas apzīmē ideālo ģimenes vidi, kādu respondents vēlētos savā nākotnes ģimenē, kuru pats veidos. Bez šīm divām formām ir vēl trešā forma – Gaidas. Gan ideālā, gan gaidu forma saskan (Moos & Moos, 2009) ar reālās ģimenes vides skalu, jo jautājumi pēc satura ir tādi paši kā reālajā formā, tie atšķiras tikai ar laika apzīmējumu. Tāpat visām formām ir vienādas struktūras un satura atbilžu veidlapas, kurās atbildes uz jautājumiem tiek sniegtas ar norādi „P” piekrītu vai „N” nepiekrītu. Visas atbildes sakārtotas 10 apakšskalās, kas atbilžu lapā veido 10 vertikālas kolonnas (Moos & Moos, 2009):

- 1) Sadarbība (*Cohesion*) – norāda uz uzticēšanās, atbalsta un palīdzības pakāpi, kādu ģimenes locekļi nodrošina viens otram;
- 2) Ekspresija (*Expressiveness*) – norāda uz ģimenes locekļu atbalstu emociju un izjūtu tiešām, atklātām, intensīvām izpausmēm;
- 3) Konflikti (*Conflict*) – brīvi pausto dusmu un konfliktu ekspresijas summa ģimenes locekļiem kopumā;

- 4) Neatkarība (*Independence*) – norāda, kurš ģimenes loceklis ir dogmatisks, kurš ir pašpietiekams un realizē savus lēmumus;
- 5) Orientācija uz sasniegumiem (*Achievement orientation*) – norāda, cik daudz ģimenes locekļi iesaistās aktivitātēs (piemēram, skolā, darbā vai citur), kas tiek veiktas, lai gūtu sasniegumus;
- 6) Intelektuālā kultūras orientācija (*Intellectual–cultural orientation*) – norāda uz ģimenes interešu līmeni politiskās, intelektuālās un kultūras aktivitātēs;
- 7) Aktīva atpūta (*Active–recreational orientation*) – kopējais apjoms ģimenes līdzdalībai sociālās un atpūtas aktivitātēs;
- 8) Morāli reliģiskais uzsvars (*Moral–religious emphasis*) – ģimenē tiek likts uzsvars uz ētiku, reliģiskiem rakstiem un vērtībām;
- 9) Organizācija (*Organization*) – svarīguma pakāpe saprotamībai un struktūrai, plānojot ģimenes aktivitātes un atbildību;
- 10) Kontrole (*Control*) – cik daudz likumu un noteikumu tiek lietots ģimenes dzīvē.

10 apakšskalas tiek sadalītas trīs dimensijās (Moos & Moos, 2009):

- I. Attiecību dimensija iekļauj 1.Sadarbības, 2.Ekspresijas un 3. Konfliktu apakšskalas;
- II. Personiskās izaugsmes (vai mērķorientācijas) dimensija iekļauj 4.Neatkarības, 5.Orientācijas uz sasniegumiem, 6. Intelektuālo, 7. Aktīvas atpūtas, 8. Morāli reliģisko apakšskalas.
- III. Sistēmas uzturēšanas dimensija iekļauj 9.Organizācijas un 10. Kontroles apakšskalas.

Attiecību un sistēmas uzturēšanas dimensija atspoguļo, pirmkārt, ģimenes iekšējās vides funkcionalitāti, savukārt personīgās izaugsmes dimensija atspoguļo saikni starp ģimeni un plašāku sociālo vidi (Moos & Moos, 2009).

Skalas reālā forma (Moos & Moos, 2009) palīdz aprakstīt to, kā respondents pašreiz uztver savu ģimeni. Skalas ideālā forma (Moos & Moos, 2009) palīdz aprakstīt to, kādu ģimeni respondenti vēlētos sev. Šī forma izveidota, lai noteiktu kā ģimenes locekļi vēlētos, lai ģimene funkcionētu. Citi speciālisti (Moos & Moos, 2009) ideālo formu izmanto, lai noteiktu ģimenes locekļu vērtību orientāciju. Lietojot I un R formas, var identificēt jomas, kurās cilvēki vēlas izmaiņas savā ģimenē. Pēc iegūtajiem datiem var izveidot ģimenes vides profilu. Izmantojot personības izaugsmes, attiecību un sistēmas uzturēšanas raksturojumus, Mūs un Mūsa (Moos & Moos, 2009) identificēja astoņus ģimeņu tipus. Lūk, šo ģimeņu iedalījums trīs dimensiju grupās:

Uz personības izaugsmi orientētas ģimenes

Šī tipa ģimenēm ir novērojama vismaz viena paaugstināta apakšskala (T vērtība ≥ 60) personības izaugsmes sfērā, izņemot aktīvas atpūtas orientāciju. Šeit iekļaujas:

- Uz neatkarību orientētas ģimenes (14,2%; neatkarība ≥ 60 un neatkarība \geq sasniegumi, intelektuāli kulturāla un morāli reliģiskā apakšskalas);

- Uz sasniegumiem orientētas ģimenes (11,2%; sasniegumi ≥ 60 un sasniegumi \geq intelektuāli– kulturālā un morāli reliģiskās apakšskalas).
- Morāli reliģiski orientētās ģimenes iedala divos tipos:
 - 1) Strukturētas morāli reliģiskās ģimenes (17,6%; morāli reliģiskais ≥ 60 , morāli reliģiskais \geq intelektuāli kulturālais un organizācija > 50);
 - 2) Destrukturizētas morāli reliģiskās ģimenes (6,0%; morāli reliģiskais ≥ 60 , morāli reliģiskais \geq intelektuāli kulturālais un organizācija ≤ 50).
- Intelektuāli–kulturāli orientēta ģimene (13,1%; intelektuāli kulturālais ≥ 60).

Uz sadarbību orientētas ģimenes:

Šīs ģimenes nevar klasificēt kā uz personības izaugsmi orientētas ģimenes un tajās ir vismaz viena paaugstināta apakšskala attiecību jomā. Tās sevī iekļauj:

- Uz atbalstu orientētas ģimenes (15,3%; sadarbība vai ekspresija, vai abas kopā ≥ 60 un vai citādākā skatījumā– sadarbība vai ekspresija \geq konflikti);
- Konfliktorientētās ģimenes (5,2%; konflikts ≥ 60).

Uz sistēmas uzturēšanu orientētas ģimenes:

Šeit iekļaujas tās ģimenes, kuras netiek kategorizētas kā uz personības izaugsmi vai uz sadarbību orientētās ģimenes. Šajā grupā iekļaujas:

- Dezorganizētas ģimenes (7,5%; organizācija ≤ 50).

Kā to norāda metodikas autori, šajās septiņās ģimeņu kategorijās iekļaujas 90% no ģimeņu profiliem (Moos & Moos, 2009). Oriģinālās Ģimenes vides skalas iekšējās saskaņotības rādītāji (Kronbaha alfa) apakšskalām ir robežās no 0,61 līdz 0,78.

Aizpildīšanas procedūra

Aptauja sastāv no divām daļām, kuras saturiski ir gandrīz vienādas, bet atšķiras pēc apgalvojuma laikā – vai apgalvojums ir par doto brīdi (reālā ģimenes vides forma) vai par nākotnes situāciju (ideālā ģimenes vides forma). Pirmajā lapā ir aprakstīta aptaujas aizpildīšanas instrukcija, tai seko 2 lapaspuses ar 90 apgalvojumiem par ģimeni, bet beigās ir viena atbilžu lapa, kurā ir tukša atbilžu tabula ar 90 rūtiņām un atbilžu paraugiem – P patiess vai lielākoties patiess un N nepatiess vai lielākoties nepatiess un atbilstošais apgalvojums atzīmējams ar slīpkrustu „X” virs vai zem apgalvojuma numura. Respondenti tika iepazīstināti ar aptaujas aizpildīšanas prasībām, izskaidrots aizpildīšanas piemērs. Sākumā respondenti aizpildīja aptaujas formu par pašreizējo situāciju ģimenē, kurā viņi ir bērni, tad sekoja citu

pētījuma aptauju aizpildīšana un tikai pašās beigās vajadzēja aizpildīt ģimenes vides aptaujas otro daļu – ideālo formu, kura ir izveidota kā atsevišķa un neatkarīga aptauja no aptaujas reālās formas. Pirms ideālās ģimenes vides formas aizpildīšanas respondentiem tika atkārtota īsa instrukcija par aptaujas aizpildīšanu. Respondenti netika ierobežoti laikā, kurā viņiem bija jāaizpilda aptaujas, katrs strādāja savā ātrumā un pēc savām spējām.

2.3.3. Pētījuma instrumentu adaptācija

Šajā nodaļā tiek aprakstīta pētījuma instrumentu adaptācijas gaita un rezultāti. Lingvistiskā adaptācijas procedūra visiem instrumentiem notika vienlaicīgi, tāpēc tā tiek aprakstīta pašā sākumā, bet iegūtie psihometriskie rādītāji tiek aprakstīti katram instrumentam atsevišķi. Pētījuma instrumenti tiek aprakstīti un analizēti šādā secībā: Feministiskās identitātes attīstības skala, Identitātes krīzes aptauja, Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala, Ģimenes vides skalas „R” forma, Ģimenes vides skalas „I” forma.

Lingvistiskā adaptācijas procedūra

Visas pētījumā izmantotās aptaujas tika tulkotas no angļu uz latviešu valodu divas reizes. Tulkojumi tika salīdzināti un analizēti Latvijas kultūrvides kontekstā. Tika izveidota ekspertu grupa, kas veica tulkojumu analīzi. Tad iegūtais latviskais materiāls tika tulkots atpakaļ uz angļu valodu un veikta satura un jēgas salīdzināšana. Tulkojumu veica vairākas savstarpēji neatkarīgas personas, kas pārzina gan latviešu, gan angļu valodu. Ekspertu komisijas sastāvā bija arī persona, kuras dzimtā valoda ir angļu un kura dzimtene ir ASV, bet kurš pārvalda arī latviešu valodu dzimtās valodas līmenī un jau daudzus gadus dzīvo Latvijā. Tika izvēlēts labākais tulkojums un organizēta testa pantu pārbaude pēc jēgas un formulējuma. Testa pārbaudes gaitā tika organizēta respondentu grupa, kas sastāvēja no 4 cilvēkiem, lai noskaidrotu viņu viedokli par testa pantu formulējumu skaidrību, instrukciju izpratni un nepieciešamo testa izpildes laiku (Raševska, 2005). Rezultātā tika pieņemts lēmums par labāko tulkojumu, kuru izmantot tālākajā aptauju adaptēšanas procesā un noskaidrots, ka visu aptauju kopējais vidējais aizpildīšanas laiks ir 50 minūtes.

2.3.3.1. Feministiskās identitātes attīstības skalas (FIAS) adaptācija

FIAS adaptācija norisinājās 3 posmos. Pirmajā adaptācijas izlasē piedalījās 330 sievietes, bet otrajā un trešajā adaptācijas izlasē katrā 501 sieviete. Detalizētai FIAS adaptācijas datu un informācijas ieguvei skat. 7.pielikumu. FIAS adaptācijas psihometriskie rādītāji attēloti šādā

secībā: psihometrisko rādītāju apkopojums par FIAS faktoriāli modificēto versiju, kam seko FIAS faktoriālās validitātes un strukturālās validitātes pārbaude, kontentanalīze – satura validitāte, konverģentā validitāte un diverģentā validitāte.

Psihometrisko rādītāju apkopojums

Pēc *Pasīva pieņemšana* apakšskalas psihometrisko datu analīzes tiek nolemts, ka FIAS modificētā faktoriālā apakšskala *Pasīva pieņemšana* uzrāda labākus psihometriskos rādītājus nekā iepriekšējās divas adaptētās versijas un tiek nolemts, ka modificētā apakšskala ir izmantojama turpmākajiem pētījumiem un turpmākajos pētījumos pārsaucama par apakšskalu *Pasīva pieņemšana_1*.

Apakšskalas *Atklāsme* psihometriskie rādītāji ir atbilstoši vispārpieņemtajām prasībām par testu adaptāciju un tiek nolemts, ka apakšskala ir izmantojama turpmākajā pētnieciskajā darbā. Vadoties no faktoriāli modificētās apakšskalas versijas, turpmākajā pētījumā tiks izmantota modificētā versija *Atklāsme_1*

Apakšskalu *Piederība*, *Sintēze*, *Aktīva iesaiste* psihometriskie rādītāji ir atbilstoši vispārpieņemtajām prasībām par testu adaptāciju un tiek nolemts, ka apakšskalu faktoriāli modificētās versijas *Piederība_1*, *Sintēze_1* un *Aktīva iesaiste_1* ir izmantojamas turpmākajā pētnieciskajā darbā.

Faktoriālā validitāte

Saskaņā ar aptaujas pantu faktoranalīzi 14 panti uzrāda īpašvērtību, kas ir lielāka par 1, kas norāda, ka aptaujā izdalāmi 14 faktori, kas izskaidro 56,96% (skat. 7.pielikumu) no kopējās variācijas. Gūds savos pētījumos bija izdalījis 12 faktoros, kuru īpašvērtība lielāka par 1 (Good et al., 2000). Izveidojot 5 faktoru modeli, kāds ir aptaujas oriģinālajā variantā, tas izskaidro 33,69% no kopējās variācijas (skat. 7.pielikumu). Analizējot komponentu izkārtojumu pēc īpašvērtībam grafiskā attēlojumā (skat. 7.pielikumu) redzams, ka līkne veido tikai trīs izteiktus lūzuma punktus, Gūds savā pētījumā norāda, ka grafiskā līkne veido trīs un četrus lūzuma punktus (Good et al., 2000). Pēc attēla analīzes var secināt, ka izdalāmi trīs faktori. Analizējot kopējo pantu īpašvērtību izkārtojumu un sadalījumu faktoros (skat. 7.pielikumu) redzams, ka lielākā daļa no jaunajiem faktoriem ietver sevī 2 līdz 3 pantus, bet pēc faktoru rotācijas ar galveno komponentu analīzes metodi un Varimaksa rotāciju, neiekļaujot pantus ar īpašvērtību, kas zemāka par 0,4 (skat. 7.pielikumu), daudzi panti 5 faktoru modelī netiek iekļauti. Pēc dotās analīzes var secināt, ka FIAS faktoriālā validitāte nav apstiprinājusies.

Strukturālā validitāte

Apakšskalu korelāciju izpēte ir svarīgs posms strukturālās validitātes pārbaudīšanai. No vienas puses, oriģinālā instrumenta apakšskalu savstarpējās korelācijas var salīdzināt ar adaptētā instrumenta apakšskalu korelācijām, lai secinātu, vai apakšskalu savstarpējās saistības ir atbilstošas jaunajā kultūrvidē. No otras puses, apakšskalu savstarpējās korelācijas var kalpot kā konstruktīva validitātes rādītājs, paredzot teoriju apstiprinošas saiknes starp mērāmajiem konstruktiem. 7.pielikuma 49.tabulā apkopota informācija par apakšskalu savstarpējām korelācijām Gūda (Good et al., 2000) pētījumā un Latvijā adaptētās FIAS pirmās, otrās, un trešās faktoriālās versijas apakšskalu savstarpējo korelāciju dati, kā arī korelācija pēc faktoru nosaukumu maiņas. Apakšskalu savstarpējās korelācijas būtiski neatšķiras no Gūda pētījumā (Good et al., 2000) uzrādītajām apakšskalu savstarpējām korelācijām. Ņemot vērā apakšskalu līdzīgo savstarpējo korelāciju, var secināt, ka strukturālā validitāte adaptētajai versijai ir pieņemama un uzskatāma par apstiprinātu.

Kontentanalīze – satura validitāte

Kā norāda Gūds, tad pirms pētījuma ar FIAS metodi jāveic pantu satura revīzija, lai noteiktu kuri panti izmantojami, kuri dzēšami (Good et al., 2000). Veicot pantu satura un faktoru nosaukumu analīzi adaptētajā versijā un saskaņojot to ar faktoru nosaukumiem un tos veidojošo pantu saturu oriģinālajā versijā, tika veikta faktoru pārsaukšana atbilstoši faktoru saturam un pieskaņojot tos oriģinālo faktoru saturam (skat. 7.pielikumu). *Aktīva iesaiste* tiek pārsaukta par *Aktīva iesaiste_F*; *Pasīva pieņemšana* par *Atklāsme_F*; *Piederība* par *Sintēze_F*; *Atklāsme* par *Piederība_F*; *Sintēze* par *Pasīva pieņemšana_F*. Faktoru pārsaukšanas rezultātā nemainās faktoru pantu sastāvs, bet mainās tikai faktoru nosaukums, kas ir tuvāks pantu skaidrotajai būtībai.

Konverģentā validitāte

Lai pārbaudītu konverģento validitāti, tiek izvirzīta hipotēze, ka Identitātes krīzes aptaujas rādītājiem būtu jākorelē ar FIAS faktoriem. Izvirzītā hipotēze apstiprinājās, jo novērojamas korelācijas (skat. 7.pielikumu) starp Identitātes krīzes aptaujas (IKA) rādītājiem un FIAS faktoriem. Korelācijas Identitātes krīzes aptaujai ir ar FIAS faktoriem *Aktīva iesaiste_F* ($r_s = 0,23$; $p < 0,01$), *Sintēze_F* ($r_s = 0,26$; $p < 0,01$) un *Atklāsme_F* ($r_s = 0,23$; $p < 0,01$).

Diverģentā validitāte

Diverģentās validitātes pārbaudei tika izvirzīta hipotēze, ka FIAS faktoram *Aktīva iesaiste* nevajadzētu korelēt ar ĢVS-R faktoru *Ekspresija*. Korelācija starp šiem abiem faktoriem nav novērojama ($r_s = 0,009$; $p = 0,170$), līdz ar to izvirzītā hipotēze ir apstiprināta.

Tika veikta FIAS pantu vairākkārtēju adaptācija un pantu psihometrisko rādītāju analīze gan pirms, gan pēc faktoranalīzes, tika analizēts pantu satura atbilstība izdalītajiem faktoriem. Izvirzītās hipotēzes konverģentās un diverģentās validitātes pārbaudei ir apstiprinājušās. Faktoriālā validitāte nav apstiprinājusies, bet arī oriģinālajam Bargades un Haides (Bargad & Hyde, 1991) instrumentam faktoru struktūra nav stingri noteikta. Strukturālā validitāte sakrīt ar Gūda (Good et al., 2000) aprēķināto strukturālo validitāti. Kontentanalīzes rezultātā, izmainot faktoru nosaukumus, tika palielināta satura validitāte. Tiek nolemts instrumenta modificēto faktoriālo adaptācijas versiju izmantot turpmākajā pētnieciskajā darbā.

2.3.3.2. Identitātes krīzes aptaujas (IKA) adaptācija

Šajā nodaļā analizēti Identitātes krīzes aptaujas adaptācijas procesa rezultātā iegūtie psihometriskie rādītāji šādā secībā: faktoriālā validitāte, apstiprinošā faktoru analīze. Konstruktīvo validitātes noteikšanai tika noteikta diverģentā validitāte un konverģentā validitāte. Beigās ir sniegta adaptācijas rezultātu kopsavilkums. Detalizēti IKA psihometriskie rādītāji attēloti 5.pielikumā.

Vispirms ar Kolmogorova-Smirnova λ kritēriju tika noteikts, vai iegūto datu sadalījums būtiski atšķiras no normālsadalījuma. Vīriešu ($n=170$) datiem tas būtiski neatšķiras no normāla sadalījuma, bet sieviešu ($n=330$) datiem tas būtiski atšķiras no normāla sadalījuma ($p=0,03$). Visai izlasei kopumā ($N=500$; $SD=0,66$; $M=2,5$) izlases sadalījums nozīmīgi atšķiras no normāla sadalījuma ($p<0,05$), tāpēc tālākā analīzē tika izmantotas neparametriskās statistikas metodes.

IKA adaptācijas procesa sākumā tika aprēķināta skalas saskaņotība: Kronbaha alfas koeficients skalai ar 7 pirmajiem jautājumiem ir 0,74, bet visai skalai kopā (10 jautājumiem) 0,76. Birmens ar kolēģiem IKA iekšējās saskaņotības aprēķinos bija ieguvuši Kronbaha alfu 0,84 (Berman, Montgomery, & Kurtines, 2004). Iegūtie Kronbaha alfas aprēķina rezultāti uzrāda pietiekami augstu pantu iekšējo saskaņotību, jo pārsniedz 0,7 (Raščevska, 2005).

Iegūtie pantu grūtības indeksi saskan ar Raščevskas rekomendāciju par pantu grūtības indeksiem, (kas vērtēti pēc Likerta 5 ballu skalas), kuriem vajadzētu atrasties robežās no 1,8 līdz 4,2 un kas parāda, ka pantu vidējās vērtības pieder 20 – 80 procentu robežai (Raščevska, 2005). Iegūto datu (skat. 5.pielikumu) analīze rāda, ka lielākā daļa pantu iekļaujas grūtības

indeksa pieļaujamajās robežās, izņemot divus pantus: 4.pants *Seksuālā orientācija un uzvedība* (piemēram, mulsuma sajūta par seksuālo piederību, seksuālo vajadzību intensitāte, u.c.), kura grūtības indekss ir 1,70, un 5.pants *Reliģija* (piemēram, ticības zaudēšana vai izmaiņas ticībā Dievam/religiiskajos uzskatos), kura grūtības indekss ir 1,40. Šie divi panti ar zemo grūtības indeksu tomēr tika atstāti aptaujā, lai aptaujas adaptēto versiju saglabātu pietuvinātu oriģinālajai versijai. Tas ir pieļaujams, jo, kā norāda Raščevska, tad personības aptaujās reizēm atstāj pantus ar diskriminācijas indeksa vērtībām, kas ir ārpus kritiskajām robežām, ja tie var būt svarīgi polāru pazīmju mērīšanai, bet nav pieļaujama pantu atstāšana, kuru vidējais aritmētiskais ir vienāds ar 1 vai 5 (Raščevska, 2005). Iespējams, ka respondenti nav sarūgtināti, bažīgi vai norūpējušies par reliģiju un par seksualitāti, tas varētu būt saistīts ar respondentu vecumu, kas atrodas robežās no 18 līdz 27 gadiem. Šajā vecumā jautājumi par reliģisko piederību ir nostabilizējušies vai arī nav līdz šim bijusi aktuāli un seksuālā orientācija jau ir apzināta vai daļēji apzināta.

Bērnām augot un attīstot savu personību ģimenes vidē, vecāku vērtību sistēma ietekmē bērna vērtību sistēmas veidošanos (Allport, 1968), un, iespējams, ka tieši šeit meklējamas atbildes par seksuāliem un reliģiskiem jautājumiem, jo aptaujātie respondenti dzīvo laikā, kad Latvija ir suverēna valsts (neatkarība no PSRS tika iegūta 1991. gadā, t.i. pirms 20 gadiem). Jaunākie respondenti dzimuši 1995. gadā, un aptaujas brīdī viņi bija 18 gadus veci, bet viņu vecāki vēl dzīvoja un savu jaunību pavadīja Padomju Latvijā, kurā par reliģiju un seksualitāti publiski netika runāts, turklāt šo jautājumu esamība tika publiski noliegta un to aktualizēšana varēja beigties ar dažāda veida sodiem, tāpēc var pieņemt, ka Padomju Latvijas kultūrvides vērtības ir atstājušas ievērojamu netiešu ietekmi uz šodienas Latvijas kultūrvides vērtībām.

Analizējot pantu diskriminācijas indeksu pirmajiem 7 pantiem, var secināt, ka tas atrodas optimālajās robežās no 0,2 līdz 0,8 (Raščevska, 2005), jo zemākā skalas pantu diskriminācijas indeksa vērtība ir 0,26, bet augstākā ir 0,56.

Faktoriālā validitāte

Faktoranalīzes rezultāti uzrāda divas īpašvērtības, kas pārsniedz kritisko vērtību 1 (Raščevska, 2005, Lasmanis & Kangro, 2004). 1. faktora īpašvērtība ir 2,57, kas izskaidro 36,71% no kopējās pantu variācijas, un 2. faktora īpašvērtība ir 1,26, kas izskaidro 18,06% no kopējās pantu variācijas, bet kopā izskaidro 54,76% no kopējās pantu variācijas. No tā var secināt, ka Identitātes krīzes aptaujas saturs var tikt izskaidrots ar 2 faktoru modeli. Pēc īpašvērtību grafika (skat. 5.pielikuma 2.attēlu) līknes lūzuma punktiem tiek izdalīti 7 komponenti jeb līknes lūzuma punkti, kas norāda, ka vislabāk un pilnīgāk aptauju izskaidrotu 7 faktoru modelis (skat. 5.pielikumu). Divu komponentu vērtība ir lielāka par 1, tāpēc var izdalīt

2 faktorus, bet iespējams var izdalīt arī viena faktora modeli, jo līknes lūzums nav viennozīmīgs (Raševska, 2005). Tā kā aptaujas autoriem (Berman, Montgomery, & Kurtines, 2004) šis mērījums ir viendimensionāls, tad tiks analizēts gan viena faktora, gan divu faktoru modelis, lai pieņemtu lēmumu par labāko faktoru modeļa struktūru.

Septiņi Identitātes krīzes aptaujas panti uzrāda augstus faktora svarus vienfaktora risinājumam, jo sešiem pantiem faktoru svars pārsniedz vērtību 0,4, bet tikai 5. pantam vērtība ir 0,33, kas ir tuvu 0,4. Augstākais faktora svars ir 7. pantam 0,71., t.i. *Grupās lojalitāte (piemēram, piederība kādam klubam, grupai augstskolā, skolā u.c.)*.

Divfaktoru risinājums uzrāda labākus faktoru svarus un izskaidro vairāku pantu kopējo dispersiju. Korelācija starp pirmo un otro faktoru ir vidēji cieša ($r=0,47$).

Tiek uzskatīts, ka faktors pietiekami labi izskaidro sākotnējo mainīgo lielumu variāciju, ja faktora vērtība ir virs 0,4 (Raševska, 2005). Tas liecina, ka visi jautājumi ir cieši saistīti ar slēpto faktoru jeb Identitātes krīzi. Augstākais faktora svars pirmajā faktorā ir 6. pantam: *Vērtības vai uzskati (piemēram, apmulsums par to, kas ir vai nav pareizi u.c.)* un līdzīgs faktora svars ir 7. pantam *Grupās lojalitāte (piemēram, piederība kādam klubam, grupai augstskolā, skolā u.c.)*. Otrajā faktorā visaugstākais faktora svars ir 1.pantam: *Ilgtermiņa mērķi (piemēram, atrast labu darbu, nodibināt romantiskas attiecības utt.)* un diezgan augsts ir arī 2.pantam *Karjeras izvēle (piemēram, izvēlēties nodarbošanos vai profesiju u.c.)*. Ņemot vērā, ka 2. faktorā ir tikai 2 panti un tie ir ļoti līdzīgi pēc satura, jo abu jautājumu būtība ir par nodarbošanos nākotnē, salīdzinājumā ar 1. faktora pantu saturu (5 jautājumi), var pieņemt, ka 2. faktors ir iegūts mākslīgi, jo ir pārāk liela līdzība pantu saturā. Šādā gadījumā vienfaktora modelis ir uzskatāms par labāku risinājumu nekā divfaktoru modelis.

Lai pārbaudītu, vai empīriski vienfaktora modelis ir piemērotāks nekā divfaktoru modelis, tika veikta apstiprinošā faktoru analīze.

Apstiprinošā faktoru analīze

Apstiprinošā faktoru analīze ļauj pārbaudīt, cik labi teorētiskais faktoru modelis spēj izskaidrot reālus datus jeb cik piemērots ir izvirzītais modelis attiecīgo datu izskaidrošanai (Brown, 2006). Modeļa piemērotību var novērtēt pēc vairākiem kvalitātes rādītājiem, no kuriem labākie pēc Hjū un Bentlera simulācijām (Hu & Bentler, 1999) ir RMSEA, CFI un TLI indeksi. Pēc šo autoru rekomendācijām RMSEA ir jābūt mazākam par 0,05 vai vismaz 0,08, bet CFI un TLI jābūt lielākiem par 0,95, lai secinātu, ka modelis ir piemērots novēroto datu izskaidrošanai.

Apstiprinošās faktoru analīzes parametru aprēķināšanai tika izmantota DWLS metode. Pa diagonāli svērtā pēdējo kvadrātu (DWLS) metode ir robusts risinājums pēdējo svērto kvadrātu

(WLS) metodei, kas parametru un modeļa piemērotības aprēķināšanai izmanto polihoro korelāciju matricu un tādējādi ir atbilstoša gadījumā, kad mainīgajiem ir kategoriju raksturs un to sadalījums būtiski atšķiras no normālsadalījuma (Rosseel, 2012).

Kā redzams no iegūtajiem datiem (skat.5.pielikumu), tad 2. modelis un 3.modelis uzrāda identisku modeļa piemērotību, kas nav neparasta parādība, ja faktoru veido tikai divi panti un šie paši divi panti tiek korelēti vienfaktora risinājumā. Turklāt šo modeļu piemērotība atbilst Hjū un Bentlera izvirzītajām prasībām pretstatā 1. modelim, kur visi modeļa piemērotības indeksi liecina par sliktu piemērotību, kas pēc modifikāciju indeksu izpētes liecina par neizskaidrotu kovariāciju starp 1. un 2. aptaujas pantu. Tā kā šo modeļu piemērotība ir vienāda un vienfaktora modelis ir teorētiski pamatots, tad priekšroka ir dodama modelim, kurš ir taupīgāks, t.i., ar mazāk faktoriem spēj izskaidrot korelāciju matricu. No šiem rezultātiem var secināt, ka izpētošajā faktoru analīzē divfaktoru risinājums izrietēja no divu pārāk vienādu pantu satura. Tādējādi 3.modelis ir uzskatāms par identitātes krīzes aptaujas mērījuma modeli, kas ir empīriski pārbaudīts.

Konstruktu validitāte

Diverģentā validitāte

Analizējot korelācijas starp Identitātes krīzi un neatkarīgajiem mainīgajiem dzimumu un vecumu, apstiprinājās izvirzītā hipotēze, ka Identitātes krīzei nav jākorrelē ar dzimumu un vecumu. Šie rezultāti apstiprina diverģento validitāti. Arī Birmens, Montgomerijs un Kurtiness savā pētījumā norāda, ka starp IKA no vienas puses un vecumu un dzimumu no otras puses nepastāv statistiski nozīmīga korelācija (Berman, Montgomery, & Kurtines, 2004).

Salīdzinot grupas pēc dzimuma, izmantojot Manna-Vitneja U kritēriju ($z=-0,98$, $p=0,33$), var secināt, ka atšķirības skalas rezultātos nav statistiski nozīmīgas. Atšķirību noteikšanai starp vecuma grupu rezultātiem identitātes krīzes aptaujā tika izmantots Kruskola-Vallisa rangu summu tests, un iegūts, ka χ^2 ($9_{(df)}$, $N = 500$)= $6,59$, $p=0,68$. Tādējādi var secināt, ka nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības starp vecuma grupām identitātes krīzes mērījumos.

Konverģentā validitāte

Lai noteiktu konverģento validitāti, tika izvirzīta hipotēze, ka Identitātes krīzei būtu negatīvi jākorrelē ar Apmierinātību ar ģimenes dzīvi. Faktoru savstarpējā korelācija tika aprēķināta, izmantojot Spīrmena korelācijas koeficientu. Analizējot Spīrmena rangu korelācijas koeficientu matricu, var novērot, ka statistiski nozīmīgu korelāciju nav (skat. 5.pielikumu). Ir vērojamas negatīvas korelācijas tendences starp IKA un AĢDz ($r_s=-0,08$; $p=0,09$).

Detalizētākai novēroto tendenču analīzei jāaplūko Identitātes krīzes aptaujas struktūras īpatnības, tāpēc tika analizētas korelācijas starp IKA, DxIIIIR un DxIV (kas ir IKA izdalītie apakšfaktori) un AĢDz (skat. 5.pielikumu). Analizējot korelāciju starp IKA, DxIIIIR un DxIV un AĢDz, ir novērojamas negatīvas korelācijas tendences starp IKA un AĢDz ($r_s = -0,08$; $p = 0,09$), bet ir statistiski nozīmīga korelācija starp DxIIIIR un apmierinātību ar ģimenes dzīvi ($r_s = -0,16$; $p = 0,01$) un starp DxIV un apmierinātību ar ģimenes dzīvi ($r_s = -0,13$; $p = 0,01$). (skat. 5.pielikumu).

Novērojamas statistiski nozīmīgas korelācijas starp FIAS skalas rādītājiem *Atklāsme* un *Identitātes krīze* ($r_s = 0,22$; $p = 0,01$), *Piederība* un *Identitātes krīze* ($r_s = 0,23$; $p = 0,01$) un *Aktīva iesaiste* un *Identitātes krīze* ($r_s = 0,24$; $p = 0,01$) (skat. 5.pielikumu).

Izvirzītā hipotēze, ka Identitātes krīzei būtu negatīvi jākorrelē ar Apmierinātību ar ģimenes dzīvi ir uzskatāma par daļēji apstiprinātu, jo ir vērojamas negatīvas korelācijas tendences starp IKA un AĢDz apakšfaktoriem ($r_s = -0,08$) un novērojamas negatīvas statistiski nozīmīgas korelācijas starp DxIIIIR (Identitātes krīzes noteikšana) ($r_s = 0,39$; $p = 0,01$), DxIV (Identitātes problēmu noteikšana) ($r_s = 0,56$; $p = 0,01$) un AĢDz (Apmierinātība ar ģimenes dzīvi). Diverģentā validitātes analīze starp IKA un dzimumu, kā arī starp IKA un respondentu vecumu gados statistiski nozīmīgu korelācijas neuzrāda.

Konverģentā validitāte starp Feministiskās identitātes attīstības skalu un Identitātes krīzi uzrāda statistiski nozīmīgas korelācijas starp IKA un FIAS skalas rādītājiem *Atklāsme_F* ($r_s = 0,23$; $p = 0,01$) un *Aktīva iesaiste_F* ($r_s = 0,23$; $p = 0,01$).

Faktoriālās validitātes analīze uzrāda, ka IKA rādītājiem būtu jāveido viens faktors. No apstiprinošās faktoranalīzes rezultātiem var secināt, ka izpētošajā faktoru analīzē divfaktoru risinājums izrietēja no divu pārlieku vienādu pantu satura un IKA veido viena faktora modeli. Izvērtējot IKA aptaujas pantu iekšējo saskaņotību un nosakot faktoriālo, diverģento un konverģento validitāti, var secināt, ka adaptētā aptauja Identitātes krīzes aptauja (IKA) atbilst svarīgākajām psihometriskajām prasībām testu adaptācijai, uzskatāma par adaptētu Latvijā un turpmāk ir izmantojama pētnieciskajā un praktiskajā darbā.

2.3.3.3. Apmierinātības ar ģimenes dzīvi (AĢDz) skalas adaptācija

Šajā nodaļā atspoguļoti un analizēti Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skalas (AĢDz) adaptācijas psihometriskie rādītāji šādā secībā: vispārējie psihometriskie rādītāji, faktoriālā validitāte, konstruktīva validitāte noteikta ar diverģento un konverģento validitāti. Detalizēts adaptācijas psihometrisko rādītāju attēlojums skatāms 6.pielikumā.

Standartizēts Kronbaha alfas koeficients AĢDz skalai ir 0,86. Kronbaha alfa $> 0,8$ uzskatāma par labu (Наследов, 2011). Iegūtie rezultāti uzrāda pietiekami augstu pantu iekšējo saskaņotību, jo pārsniedz 0,7 robežas (Raščevska, 2005).

Novērtējot pantu grūtības (reakcijas) indeksu, novērojams, ka visi pantu grūtības indeksi variē robežās no 2,2 līdz 5,8. Pantu grūtības indeksa kritiskās robežas tika aprēķināts pēc formulām, kas nosaka grūtības indeksa maksimālo un minimālo robežu. Iegūtais aprēķins ļauj secināt, ka visi jautājumi ir iekļaujami aptaujā, jo minimālā grūtības indeksa robeža ir 4,41, bet maksimālā grūtības indeksa robeža ir 5,43, kas iekļaujas pantu grūtības kritiskajās robežās (Raščevska, 2005) no 2,2 līdz 5,8.

Analizējot pantu diskriminācijas indeksus var secināt, ka tie ir pietiekami augsti, jo visiem pantiem tie atrodas robežās no 0,60 līdz 0,77 un panti labi diferencē respondentus pēc pētāmās pazīmes. Diskriminācijas indeksi ir labi, ja atrodas robežās no 0,2 līdz 0,8 (Raščevska, 2005).

Faktoriālā validitāte

No faktoranalīzes rezultātiem (izdalīšanas metode: galveno faktoru metode, Varimaks rotācija ar Kaisera normalizācija, neuzrādot faktorvērtības, kas mazākas par 0,4), ņemot vērā to, ka tikai viena faktora īpašvērtība ir 3,23, kas pārsniedz vērtību 1 un izskaidro 64,62% no kopējās pantu variācijas, var secināt, ka panti veido vienu faktoru un tas pierāda izvirzīto hipotēzi, ka jautājumiem, kas mēra Apmierinātību ar ģimenes dzīvi, jāveido viens faktors.

Visi panti uzrāda ļoti augstus pantu svarus iegūtajā faktorā, t.i., robežās no 0,65 līdz 0,85, kas liecina, ka visi jautājumi ir cieši saistīti ar slēpto faktoru jeb Apmierinātību ar ģimenes dzīvi.

Konstruktīva validitāte

Diverģentā validitāte

Diverģentās validitātes pārbaudei tika izvirzīta hipotēze, ka Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skalai nebūtu jākorrelē ar dzimumu un vecumu. Analizējot korelācijas (skat. 6.pielikuma 5. tabulu), izvirzītā hipotēze apstiprinājās, jo Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala neuzrāda statistiski nozīmīgas korelācijas ar dzimumu un vecumu. Korelācija starp AĢDz un dzimumu ir negatīva un nav nozīmīga ($r=-0,01$), arī starp AĢDz un vecumu korelācija ir negatīva un nav nozīmīga ($r=-0,05$).

Salīdzinot grupas pēc dzimuma, izmantojot Manna-Vitneja testu ($z=-0,11$, $p=0,91$), var secināt, ka dzimumatšķirības skalas rezultātos nav statistiski nozīmīgas (skat. 6.pielikuma

6.tabulu). ANOVA dispersijas analīzes rezultāti ļauj secināt, ka apmierinātība ar ģimenes dzīvi nav atkarīga arī no vecuma ($F= 1,70$, $p=0,17$) konkrētajā vecumposmā (18–27 gadi).

Konverģentā validitāte

Pēc iegūtajiem korelācijas datiem, aprēķinot Pīrsona korelācijas koeficientu, redzams (skat. 6.pielikuma 7.tabulu), ka pastāv statistiski nozīmīga cieša pozitīva korelācija starp saskaņu ģimenē un apmierinātību ar ģimenes dzīvi ($r=0,50$, $p<0,01$) un nozīmīga cieša negatīva korelācija starp konfliktiem ģimenē un apmierinātību ar ģimenes dzīvi ($r=-0,42$; $p<0,01$).

Apstiprinājās izvirzītā hipotēze, ka pantiem, kas mēra Apmierinātību ar ģimenes dzīvi, jāveido viens faktors, uzrādot statistiski nozīmīgas un vidēji ciešas korelācijas (Mārtinsone 2011) ar neatkarīgajiem mainīgajiem (skat. 6.pielikuma 7.tabulu).

Tādējādi, novērtējot instrumentu pēc psihometriskajām prasībām, var secināt, ka skala ir iekšēji saskaņota (Kronbaha $\alpha=0,86$). Tā uzrāda vidēji ciešu korelāciju ar *Saskaņu* ($r=0,50$; $p<0,01$) un *Konfliktiem* ģimenē ($r=-0,42$; $p<0,01$), bet neuzrāda statistiski nozīmīgu korelāciju ar vecumu ($r=-0,05$) un dzimumu ($r=-0,01$), tādējādi apstiprinot instrumenta konstrukta validitāti. Pēc faktoru analīzes rezultātiem var secināt, ka panti veido vienu faktoru atbilstoši teorētiskajam mērījuma modelim un tādējādi apstiprina instrumenta faktoriālo validitāti. Izvērtējot aptaujas AĢDz iekšējo saskaņotību, faktoriālo, diverģento un konverģento validitāti var secināt, ka adaptētā Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala (AĢDz) atbilst svarīgākajām psihometriskajām prasībām. Instrumentu var uzskatīt par veiksmīgi adaptētu Latvijā un tas ir turpmāk izmantojams pētniecībā un praktiskajā darbā.

2.3.3.4. Ģimenes vides skalas „R” formas (ĢVS–R) adaptācija

Ģimenes Vides Skalas „R” (Reālās ģimenes vides) formas apakšskalu psihometriskie rādītāji attēloti šādā secībā: apakšskalu ticamības rādītāji, faktoriālā validitāte, konstruktīva validitāte. Ar detalizētiem psihometriskajiem ĢVS–R rādītājiem var iepazīties 8.pielikumā.

Apakšskalas *Saskaņa* pantu Kronbaha alfa pirmajai adaptācijai ir 0,75, otrajai versijai 0,77, kas ir tuvu oriģinālās versijas Kronbaha alfa 0,78 (Moos & Moos, 2009). Apakšskalas *Saskaņa* psihometriskie rādītāji uzskatāmi par atbilstošiem psihometriskajām prasībām un izmantojami turpmākajā pētnieciskajā darbā.

Izanalizējot apakšskalas *Ekspresivitāte* psihometriskos rādītājus un veicot izmaiņas apakšskalas struktūrā, tika pieņemts lēmums 72.pantu izslēgt no aptaujas. Pirmajā adaptācijā $\alpha=0,46$, bet otrajā $\alpha=0,52$, kas tuvinās oriģinālās versijas Kronbaha alfa 0,69 (Moos & Moos, 2009), rezultātā tiek pieņemts lēmums apakšskalu izmantot turpmākajā pētījumā.

Apakšskalas *Konflikti* oriģinālā Kronbaha alfa ir 0,75 (Moos & Moos, 2009), pirmajai adaptācijas versijai $\alpha=0,71$, bet otrajai $\alpha=0,74$ un pārējie apakšskalas rādītāji atbilst vispārējām psihometrisko rādītāju prasībām psiholoģiskajiem testiem (Raščevska, 2005) un tiek nolemts, ka apakšskala izmantojama turpmākajiem pētījumiem.

Izanalizējot apakšskalas *Neatkarība* psihometriskos rādītājus, tiek pieņemts lēmums 24. un 54.pantu izņemt no apakšskalas un izmantot apakšskalu *Neatkarība*, kas sastāv no 7 jautājumiem. Iekšējās saskaņotības rādītājs pirmajā adaptācijas versijā $\alpha=0,23$, bet otrajā $\alpha=0,57$, kas ir tuvāka oriģinālajai $\alpha=0,61$ (Moos & Moos, 2009).

Apakšskalas *Orientācija uz sasniegumiem* iekšējās saskaņotības rādītājs pirmajā adaptācijas versijā ir ļoti zems ($\alpha=0,40$), bet otrajā adaptācijas versijā $\alpha=0,44$, kas arī nav ļoti augsta, bet tā ir tuvāka oriģinālajai Kronbaha alfai 0,64 (Moos & Moos, 2009), kas arī nav augsta un tikai nedaudz pārsniedz rekomendēto zemāko, pieļaujamo robežu 0,5 (Raščevska, 2005). Ja no skalas izņem 25., 55. un 85. pantu, tad Kronbaha alfa paaugstinās. Izanalizējot iegūtos psihometriskos rādītājus, to izmaiņas, ja izņem slikti strādājošos pantus, tiek pieņemts lēmums 25., 55. un 85. pantu izņemt no aptaujas apakšskalas un pētījumā izmantot apakšskalu *Orientācija uz sasniegumiem*, kas sastāv no 6 pantiem (5., 15., 35., 45., 65., 75.).

Apakšskalas *Intelektuāli kulturāla orientācija* psihometriskie rādītāji liecina, ka skala darbojas atbilstoši psihometrisko rādītāju prasībām. Pirmajā adaptācijas versijā $\alpha=0,61$, bet otrajā $\alpha=0,67$, kas ir tuvāka oriģinālajai skalas Kronbaha alfai 0,78 (Moos & Moos, 2009). Tiek pieņemts lēmums, ka skalas rādītāji ir apmierinoši un skala ir izmantojama tālākajā izpētē bez būtiskām korekcijām, saglabājot apakšskalā 9 pantus.

Apakšskalas *Aktīva atpūta* psihometriskie rādītāju aprēķini liecina, ka pirmajā adaptācijas versijā $\alpha=0,60$, bet otrajā $\alpha=0,71$, kas pat augstāka nekā oriģinālā Kronbaha alfa 0,67 (Moos & Moos, 2009). Tiek pieņemts lēmums, ka apakšskalas rādītāji ir apmierinoši un skala ir izmantojama tālākajā izpētē bez būtiskām korekcijām, saglabājot apakšskalā 9 pantus.

Apakšskalas *Morāli reliģiskais uzsvars* psihometriskie aprēķini rāda, ka pirmajā adaptācijas versijā $\alpha=0,55$, bet otrajā adaptācijas versijā Kronbaha alfa jau ir 0,62, kas tomēr ir zema, bet jau pietiekoša un tuvāka oriģinālajai Kronbaha alfai 0,78 (Moos & Moos, 2009). Dotā apakšskala specifiski raksturo ģimenes attiecības ar ētiku, reliģiskiem rakstiem un vērtībām. Ņemot vērā Latvijas kultūrvides vēsturisko attīstību no laika perioda PSRS ietvaros, kad reliģija un ētikas mācība tika noliegta, līdz mūsdienām, kad reliģijas un ētikas mācības ir legalizētas un sabiedrībā leģitīmas, tiek nolemts abus pantus saglabāt un izmantot aptaujas skalā, lai saglabātu skalas pietuvinātību oriģinālajai skalai. Arī Krievijas pētnieks Kuprijanovs, kurš ir adaptējis ĢVS Krievijā, lai izpētītu Krievijas ģimenes, norāda, ka šī apakšskala strādā

vāji. To viņš pamato ar PSRS kultūrvides, politiskās ideoloģijas un vērtību ietekmi uz sabiedrību – ģimenes vērtībām (Куприянов, 1985).

Apakšskalas *Organizēšana* iekšējās saskaņotības rādītājs pirmajā apakšskalas adaptācijas versijā ir 0,48, otrajā adaptācijas versijā Kronbaha alfa uzlabojās līdz 0,59. Izvērtējot apakšskalas *Organizēšana* otrajā adaptācijas versijā iegūtos psihometriskos rādītājus, tika pieņemts lēmums apakšskalu atstāt deviņu pantu sastāvā un izmantot turpmāk pētījumā.

Apakšskalas *Kontrole* pirmajā adaptācijas versijā iekšējās saskaņotības rādītājs $\alpha=0,42$, otrajā versijā $\alpha=0,54$, kas jau ir tuvāk oriģinālajai Kronbaha alfai $\alpha=0,67$. Kopumā apakšskalas *Kontrole* psihometriskie rādītāji atbilst vispārpieņemtajām psihometrisko rādītāju prasībām un tiek pieņemts lēmums, ka apakšskala ir izmantojama turpmākajā pētnieciskajā darbā.

Faktoriālā validitāte

Pantu faktoriālā analīze tika veikta, izdalot faktorus ar Galveno komponentu analīzes metodi, un izvēlēta Varimaksa rotācijas metode ar Kaisera normalizāciju. Analizējot faktoru sākuma īpašvērtības, iegūst 28 faktorus, kuru īpašvērtība ir lielāka par 1. 28 faktoru modelis izskaidro 60,78% no kopējās pantu variācijas. 10 faktoru modelis izskaidro tikai 36% no kopējās variācijas un tajā neiekļaujas 22 panti. Analizējot 10 faktoru izdalīšanas attēlojumu grafiski (skat. 8.pielikuma 1.attēlu) var izdalīt 7 līknes lūzuma vietas, kas ļauj pieņemt, ka panti veido 7 faktoru modeli, tas pats novērojams, ja faktoru izdalīšanas procesā netiek norādīts izdalāmo faktoru skaits. Līdz ar to var secināt, ka 10 faktoru modelis nepietiekami izskaidro kopējo variāciju un faktoranalīze nav apstiprinājusies. ĢVS autori instrumenta rokasgrāmatā norāda, ka faktori vairāk ir salikti pēc loģiskā principa nevis pēc psihometrisko rādītāju izmantošanas principiem (Moos & Moos, 2009).

Konstruktīva validitāte

Konstruktīva validitāte tika pārbaudīta atbilstoši instrumenta oriģinālās versijas izstrādes procesā izmantotajiem kritērijiem. Mūss un Mūsa konstruktīvas validitātes pārbaudei izmantoja ĢVS faktorus: Sadarbība, Ekspresija, Konflikti, Intelektuāli kulturālā orientācija, Orientācija uz aktīvu atpūtu, Morāli reliģiskais uzsvars (Moos & Moos, 2009).

Konstruktīvas validitātes pārbaudei tiek izvirzītas divas hipotēzes: 1) faktoriem *Sadarbība_R* un *Ekspresija_R* būtu negatīvi jākorrelē ar *Konfliktiem_R*, 2) *Intelektuāli kulturālai orientācijai_R*, *Orientācijai uz aktīvu atpūtu_R* un *Morāli reliģiskajam uzsvaram_R* būtu jāveido savstarpēji pozitīvas korelācijas.

Iegūtie rezultāti (skat. 8.pielikuma 15.tabulu) uzrāda, ka korelācija starp *Sadarbību_R* un *Konfliktiem_R* ir divpusēji statistiski nozīmīgi negatīva ($r_s=-0,59$; $p<0,01$), korelācija starp

Ekspresiju_R un *Konfliktiem_R* ir divpusēji statistiski nozīmīga negatīva ($r_s = -0,34$; $p < 0,01$), izvirzītā hipotēze ir pierādījusies. Korelācija starp *Intelektuāli kulturālo orientāciju_R* un *Orientāciju uz aktīvu atpūtu_R* ir divpusēji statistiski nozīmīga ($r_s = 0,52$; $p < 0,01$). Arī korelācija starp *Intelektuāli kulturālo orientāciju_R* un *Morāli reliģisko uzsvāru_R* ir divpusēji statistiski nozīmīga ($r_s = 0,12$; $p < 0,01$). Var secināt, ka Ģimenes vides skalas „R” formas konstruktū validitāte ir pierādīta.

Salīdzinot Ģimenes vides skalas „R” formas apakšskalu savstarpējo korelāciju ar instrumenta autoru datiem par apakšskalu savstarpējām korelācijām (gan pieaugušajiem, gan pusaudžiem), kas attēloti 8.pielikuma 16.tabulā, var novērot līdzīgus rezultātus. Instrumenta autori nav norādījuši korelācijas nozīmības līmeņus un korelācijas metodi. Mūss un Mūsa norāda, ka *Sadarbībai* jākorelē ar *Ekspresiju*, *Intelektuāli kulturālo orientāciju*, *Organizāciju*. Pēc adaptācijas datiem *Sadarbība_R* korelē ar *Ekspresiju_R* ($r_s = 0,49$; $p < 0,01$), autoru norādītie dati pieaugušajiem $r = 0,40$. Pēc adaptācijas datiem korelācija starp *Intelektuāli kulturālo orientāciju_R* un *Sadarbību_R* $r_s = 0,34$, $p < 0,01$, autoru norādītie dati pieaugušajiem $r = 0,38$. Pēc adaptācijas datiem korelācija starp *Sadarbību_R* un *Organizāciju_R* ir $r = 0,54$; $p < 0,01$, autoru norādītie dati pieaugušajiem $r = 0,41$. *Intelektuāli kulturālai orientācijai* un *Orientācijai uz aktīvu atpūtu* arī būtu savstarpēji jākorelē. Šī korelācija adaptācijas procesā: $r_s = 0,52$; $p < 0,01$, instrumenta autoru iegūtie dati pieaugušajiem $r = 0,45$. Pārējo faktoru savstarpējās korelācijas un salīdzinājumus skat. 8.pielikuma 16.tabulā. Tādējādi var secināt, ka ĢVS „R” formas adaptētās versijas faktoru savstarpējā korelācija ir ļoti tuva autoru (Moos & Moos, 2009) norādītajiem oriģināldatiem, kas apliecina, ka adaptētā versija kopumā ir veiksmīgi adaptēta un ir tuva oriģinālajam instrumentam.

Izvērtējot šīs skalas iekšējo saskaņotību, faktoriālo, diverģento un konverģento validitāti, var secināt, ka adaptētā Ģimenes vides skalas „R” forma atbilst svarīgākajām psihometriskajām prasībām (Raščevska, 2005). Tā ir uzskatāma par valīdu un turpmāk ir izmantojama pētniecībā un praktiskajā darbā.

2.3.3.5. Ģimenes vides skalas „I” formas (ĢVS–I) adaptācija

Ģimenes vides skalas „I” (ideālās ģimenes vides) formas apakšskalu psihometriskie rādītāji attēloti šādā secībā: apakšskalu ticamības rādītāji, faktoriālā validitāte, konstruktū validitāte. Ar detalizētiem psihometriskajiem ĢVS–R rādītājiem var iepazīties 9.pielikumā.

Apakšskalas *Saskaņa* iekšējās saskaņotības rādītājs adaptācijas pirmajā versijā $\alpha = 0,7$, otrajā versijā $\alpha = 0,68$, apakšskalas oriģinālā $\alpha = 0,78$. Tiek pieņemts lēmums, ka apakšskalas psihometriskie rādītāji ir atbilstoši pieņemtajām psihometriskajām prasībām testu adaptācijai

un ir pietuvināti oriģinālajiem psihometriskajiem rādītājiem un apakšskala *Saskaņa* ir izmantojama turpmākajā pētnieciskajā darbā.

Apakšskalas *Ekspresivitāte* psihometrisko rādītāju analīzes rezultātā 12. un 72. pants no apakšskalas tiek izņemti nepietiekošā diskriminācijas indeksa dēļ. Oriģinālā Kronbaha alfa ir 0,69, bet otrajā adaptētajā versijā $\alpha=0,43$, kas ir zemāka par 0,5 un literatūrā par testu psihometriskajiem rādītājiem tiek atzīmēta kā nepietiekoša (minimālā pieļaujamā Kronbaha alfas robeža 0,5). Tomēr tiek nolemts, ka šī apakšskala tiks izmantota turpmākajā pētnieciskajā darbā, lai saglabātu ĢVS–I pietuvinātību oriģinālajam instrumentam.

Apakšskalas *Konflikti* psihometrisko rādītāju analīze uzrāda, ka iekšējās saskaņotības rādītājs pirmajā un otrajā adaptācijas versijā ir 0,65, apakšskalas oriģinālā Kronbaha alfa ir 0,75. Pēc iegūtajiem psihometriskajiem datiem un to analīzes tiek nolemts, ka apakšskala *Konflikti_I* ir izmantojama tālākajā pētnieciskajā darbā.

No apakšskalas *Neatkarība* sakarā ar zemiem diskriminācijas indeksiem tiek izņemts 44., 64., 74. un 84.pants. Gan pirmā, gan otrā adaptācijas versija uzrāda ļoti zemus iekšējās saskaņotības koeficientus 0,33, apakšskalas oriģinālā Kronbaha alfa ir 0,61. Apakšskalas *Neatkarība* gala versijā tiek atstāti pieci panti no sākotnējiem deviņiem pantiem un apakšskala gala variantā sastāv no 4., 14., 24., 34. un 54. panta. Tiek pieņemts lēmums apakšskalu *Neatkarība* izmantot turpmākajiem pētījumiem.

Apakšskalas *Orientācija uz sasniegumiem* otrās adaptācijas versijas iekšējās saskaņotības rādītājs ($\alpha=0,40$) ir uzlabojies salīdzinājumā ar adaptācijas pirmo versiju ($\alpha=0,36$). Otrā adaptētā versija ir tuvāka oriģinālajai ($\alpha=0,64$). Tiek pieņemts lēmums, ka apakšskala izmantojama tālākajā pētījumā.

Apakšskalas *Intelektuāli kulturālā orientācija* psihometrisko datu analīze uzrāda, ka otrās adaptācijas versijas iekšējās saskaņotības rādītājs $\alpha=0,63$, bet apakšskalas oriģinālā $\alpha=0,78$. Tiek pieņemts lēmums, ka: apakšskalu var izmantot turpmākajā pētnieciskajā darbā.

Apakšskala *Aktīva atpūta* uzrāda labus psihometriskos testu adaptācijas rādītājus. Apakšskalas iekšējās saskaņotības rādītāji pirmajai adaptācijas versijai un otrajai adaptācijas versijai ir vienādi 0,66, bet oriģinālā 0,67. Tiek nolemts, ka apakšskala ir izmantojama turpmākajā pētnieciskajā darbā.

Apakšskalas *Morāli reliģiskais uzsvars* pantu psihometriskās analīzes, rezultātā tiek nolemts 68. pantu izslēgt no apakšskalas. Apakšskalas iekšējās saskaņotības rādītāji pirmajā adaptācijas versijā ir $\alpha=0,60$, bet otrajā versijā tā pieaug līdz 0,68, bet apakšskalas oriģinālā $\alpha=0,78$. Tiek nolemts, ka apakšskala *Morāli reliģiskais uzsvars* atbilst vispārpieņemtajām testu adaptācijas psihometriskajām prasībām un ir izmantojama turpmākajā pētnieciskajā darbā.

Apakšskalas *Organizēšana* psihometrisko rādītāju analīze uzrāda, ka apakšskalas iekšējās saskaņotības rādītāji pirmajai adaptācijas versijai $\alpha=0,58$, bet otrajai versijai $\alpha=0,56$, apakšskalas oriģinālā $\alpha=0,76$. Tiek pieņemts lēmums, ka apakšskala *Organizēšana* ir izmantojama turpmākajā pētnieciskajā darbā.

Apakšskalas *Kontrole* psihometrisko rādītāju analīzes rezultātā tika nolemts 10. un 90. pantu izslēgt no apakšskalas. Apakšskalas *Kontrole* iekšējās saskaņotības rādītājs otrajā adaptācijas versijā ir $\alpha=0,4$, bet oriģinālā $\alpha=0,67$, bet ņemot vērā norādi, ka ir pieļaujami pētījumi, kuriem Kronbaha alfa ir zemāka par 0,5 (Raščevska, 2005), tiek nolemts, ka apakšskala *Kontrole_I* izmantojama turpmākajā pētnieciskajā darbā.

Faktoriālā validitāte

Pantu faktoriālā analīze (skat. 9.pielikuma 12.tabulu) tika veikta ar Galveno komponentu analīzes metodi, izvēlēta Varimaksa rotācijas metode ar Kaisera normalizāciju. Analizējot faktoru sākuma īpašvērtības iegūst 31 faktoru, kuru īpašvērtība ir lielāka par 1 (sk. 9.pielikuma 11.tabulu). 31 faktora modelis izskaidro 62,76% no kopējās pantu variācijas. Izdalot 10 faktoru modeli, tas izskaidro tikai 32,89% no kopējās variācijas. 10 faktoru modelī neiekļaujas 32 panti. Analizējot 10 faktoru izdalīšanas attēlojumu grafiski (skat. 9.pielikuma 2.attēlu) var izdalīt 5 līknes lūzuma vietas, kas ļauj pieņemt pieņēmumu, ka panti veido 5 faktoru modeli, tas pats novērojams, ja faktoru izdalīšanas procesā netiek norādīts (ierobežots) izdalāmo faktoru skaits (skat. 9.pielikuma 1.attēlu). Tiek secināts, ka 10 faktoru modelis nepietiekami izskaidro kopējo variāciju un faktoranalīze nav apstiprinājusies. Kā jau norādīts iepriekš, ĢVS autori instrumenta rokasgrāmatā ziņo, ka faktori vairāk ir salikti pēc loģiskā principa nevis pēc psihometrisko rādītāju izmantošanas principiem (Moos & Moos, 2009).

Konstruktu validitāte

Konstruktu validitāte tika pārbaudīta atbilstoši tiem kritērijiem, kādi ir izmantoti instrumenta oriģinālajā versijā, izstrādājot metodi. Mūs un Mūsa konstruktu validitātes pārbaudei izmantoja ĢVS faktoros Sadarbība, Ekspresija, Konflikti, Intelektuāli kulturālā orientācija, Orientācija uz aktīvu atpūtu, Morāli reliģiskais uzsvars (Moos & Moos, 2009).

Konstruktu validitātes pārbaudei tiek izvirzītas divas hipotēzes: 1) faktoriem *Sadarbība_I* un *Ekspresija_I* būtu negatīvi jākorrelē ar *Konfliktiem_I*, 2) *Intelektuāli kulturālā orientācijai_I*, *Orientācijai uz aktīvu atpūtu_I* un *Morāli reliģiskajam uzsvaram_I* būtu jāveido savstarpēji pozitīvas korelācijas.

Iegūtie rezultāti (sk. 9.pielikuma 15.tabulu) uzrāda, ka korelācija starp *Sadarbību_I* un *Konfliktiem_I* ir divpusēji statistiski nozīmīgi negatīva ($r_s=-0,37$; $p<0,01$) un korelācija starp

Ekspresiju_I un *Konfliktiem_I* ir divpusēji statistiski nozīmīga negatīva ($r_s=-0,21$; $p<0,01$), izvirzītā hipotēze ir pierādījusies. Korelācija starp (sk. 9.pielikuma 16.tabulu) *Intelektuāli – kulturālo orientāciju_I* un *Orientāciju uz aktīvu atpūtu_I* ir divpusēji statistiski nozīmīga ($r_s=-0,43$; $p<0,01$) un arī starp *Intelektuāli – kulturālo orientāciju_I* un *Morāli reliģisko uzsvāru_I* ir divpusēji statistiski nozīmīga ($r_s=-0,12$; $p<0,01$). No iegūtajiem rezultātiem var secināt, ka Ģimenes vides skalas „I” – formas konstruktū validitāte ir pierādīta.

Salīdzinot Ģimenes vides skalas „I” formas apakšskalu savstarpējo korelāciju ar instrumenta autoru datiem par apakšskalu savstarpējām korelācijām (gan pieaugušajiem, gan pusaudžiem), kas attēloti 8.pielikuma 16.tabulā un 9.pielikuma 17.tabulā, var novērot līdzīgus rezultātus. Instrumenta autori gan nav norādījuši korelācijas nozīmības līmeņus un metodi. Mūs un Mūsa norāda, ka *Sadarbībai* jākorelē ar *Ekspresiju*, *Intelektuāli kulturālo orientāciju*, *Organizāciju*. Pēc adaptācijas datiem *Sadarbība_I* korelē ar *Ekspresiju_I* ($r_s=0,25$; $p<0,01$) *Sadarbība_R* korelē ar *Ekspresiju_R* ($r_s=0,49$; $p<0,01$), autoru norādītie dati pieaugušajiem ($r=0,40$). Korelācija starp *Intelektuāli kulturālo orientāciju_I* un *Sadarbību_I* ($r_s=0,35$; $p<0,01$), *Intelektuāli kulturālo orientāciju_R* un *Sadarbību_R* ($r_s=0,34$; $p<0,01$), autoru norādītie dati pieaugušajiem $r=0,38$. Korelācija starp *Sadarbību_I* un *Organizāciju_I* – $r_s=0,39$; $p<0,01$, *Sadarbību_R* un *Organizāciju_R* – $r_s=0,54$; $p<0,01$, autoru norādītie dati pieaugušajiem $r=0,41$. *Intelektuāli kulturālajai orientācijai_I* un *Orientācijai uz aktīvu atpūtu_I* arī būtu savstarpēji jākorelē. Šī korelācija adaptācijas procesā: $r_s=0,43$; $p<0,01$. Pārējo faktoru savstarpējās korelācijas un salīdzinājumus skat. 9.pielikuma 17.tabulā.

Tādējādi var secināt, ka ĢVS „I” formas adaptētās versijas faktoru savstarpējā korelācija ir ļoti tuva autoru (Moos & Moos, 2009) norādītajiem oriģināldatiem, kas apliecina, ka adaptētā versija kopumā ir veiksmīgi adaptēta un ir tuva oriģinālajam instrumentam.

Izvērtējot šīs skalas iekšējo saskaņotību, faktoriālo, diverģento un konverģento validitāti var secināt, ka adaptētā Ģimenes vides skalas „I” forma atbilst svarīgākajām testu psihometriskajām prasībām (Raščevska, 2005). Tā ir uzskatāma par valīdu un turpmāk ir izmantojama pētniecībā un praktiskajā darbā.

Retesta ticamība

Retesta noteikšanai tika izveidota atsevišķa izlase no 30 respondentiem. Mērījumu atkārtojums tika veikts ar divu nedēļu intervālu. Retesta rezultāti uzskatāmi par labiem un pētniecības instrumenti tiek atzīti par izmantojamiem pētījumā (skat. 2.tabulu).

2.tabula. Pētījuma instrumentu retesta rezultāti

Pētījuma instruments	Apakšskalas	Retesta mērījums	
		Savstarpējais pantu korelācijas koeficients (R_s)	Divpusējās nozīmības līmenis
Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala	1	0,87	$p < 0,01$
	2	0,81	$p < 0,01$
	3	0,72	$p < 0,01$
	4	0,81	$p < 0,01$
	5	0,79	$p < 0,01$
Identitātes krīzes aptauja	IKA – Identitātes krīzes aptauja	1	$p < 0,01$
	DxIII R – identitātes krīzes noteikšana	1	$p < 0,01$
	DxIV – identitātes problēmas	1	$p < 0,01$
	IKA 1. Ilgtermiņa mērķi	1	$p < 0,01$
	IKA 2. Karjeras izvēle	1	$p < 0,01$
	IKA 3. Draudzība	1	$p < 0,01$
	IKA 4. Seksualitāte	1	$p < 0,01$
	IKA 5. Reliģija	1	$p < 0,01$
Feministiskās identitātes attīstības skala (faktoriāli modificētā)	IKA 6. Vērtības	1	$p < 0,01$
	IKA 7. Grupas lojalitāte	1	$p < 0,01$
	FIAS – Dusmas un piesardzība	0,87	$p < 0,01$
	FIAS – Līdzvērtība	0,88	$p < 0,01$
	FIAS – Atklāsme un sintēze	0,64	$p < 0,01$
Ģimenes vides skala	FIAS – Diferencēšana	0,64	$p < 0,01$
	FIAS – Aktīva feministe	0,72	$p < 0,01$
	C_R – Sadarbība	0,70	$p < 0,01$
	EX_R – Ekspresija	0,70	$p < 0,01$
	Con_R – Konflikti	0,84	$p < 0,01$
	Ind_R – Neatkarība	0,87	$p < 0,01$
	AO_R – Orientācija uz sasniegumiem	0,73	$p < 0,01$
	ICO_R – Intelektuāli kultūrālā orientācija	0,92	$p < 0,01$
	ARO_R – Aktīva atpūta	0,82	$p < 0,01$
	MRE_R – Morāli reliģiskais uzsvars	0,77	$p < 0,01$
	Org_R – Organizēšana	0,67	$p < 0,01$
Ctl_R – Kontrole	0,71	$p < 0,01$	

Līdz ar to var secināt, ka ir atbildēts uz visiem 5 pētījuma papildjautājumiem par pētījumā izmantoto latviešu valodā iztulkoto instrumentu psihometriskiem rādītājiem. Visi instrumenti ir veiksmīgi adaptēti lietošanai Latvijas kultūrvidē un tos var uzskatīt par valīdiem un turpmāk izmantojamiem pētniecībā un praktiskajā darbā.

2.4. Kvantitatīvā pētījuma rezultāti

Lai izvēlētos atbilstošās statistiskās analīzes metodes, tika noteikta empīriskā sadalījuma atbilstība normālajam sadalījumam (skat. 3.tabulu).

3.tabula. Pētījuma instrumentu rādītāju aprakstošā statistika un rezultātu empīrisko sadalījumu atbilstība normālajam sadalījumam pēc Kolmogorova-Smirnova kritērija

Pētījuma instruments	Apakšskalas	Normālie parametri		Kolmogorova-Smirnova Z tests	Divpusējās nozīmības līmenis
		Vidējie	Standartnovirze		
Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala	AĢDz –kopējā skala	4,82	1,33	2,14	p < 0,01
	AĢDz –ļoti izteikts neapmierinājums	0,03	0,17	12,07	p < 0,01
	AĢDz– neapmierināts	0,07	0,26	12,04	p < 0,01
	AĢDz– daļēji neapmierināts	0,13	0,33	11,68	p < 0,01
	AĢDz– neitrāli	0,04	0,19	12,10	p < 0,01
	AĢDz –daļēji apmierināts	0,25	0,44	10,44	p < 0,01
	AĢDz –apmierināts	0,32	0,47	9,66	p < 0,01
	AĢDz –ļoti izteikts apmierinājums	0,16	0,37	11,39	p < 0,01
Identitātes krīzes aptauja	IKA – Identitātes krīzes aptauja	2,52	0,69	1,58	p < 0,01
	DxIIIR– identitātes krīzes noteikšana	0,27	0,45	10,24	p < 0,01
	DxIV– identitātes problēmas	0,48	0,50	7,85	p < 0,01
	IKA 1. Ilgtermiņa mērķi	3,38	1,18	3,76	p < 0,01
	IKA 2. Karjeras izvēle	3,24	1,28	4,49	p < 0,01
	IKA 3. Draudzība	2,98	1,33	3,65	p < 0,01
	IKA 4. Seksualitāte	1,54	0,91	8,86	p < 0,01
	IKA 5. Reliģija	1,48	0,92	9,36	p < 0,01
Ģimenes vides skala (R forma)	IKA 6. Vērtības	2,64	1,12	4,44	p < 0,01
	IKA 7. Grupas lojalitāte	2,36	1,09	4,48	p < 0,01
	C_R– Sadarbība	0,72	0,26	3,82	p < 0,01
	EX_R– Ekspresija	0,59	0,22	3,77	p < 0,01
	Con_R – Konflikti	0,32	0,25	3,83	p < 0,01
	Ind_R – Neatkarība	0,76	0,21	4,85	p < 0,01
	AO_R – Orientācija uz sasniegumiem	0,49	0,22	3,27	p < 0,01
	ICO_R – Intelektuāli kulturālā orientācija	0,55	0,25	2,40	p < 0,01
	ARO_R– Aktīva atpūta	0,50	0,27	2,37	p < 0,01
	MRE_R– Morāli reliģiskais uzsvars	0,38	0,21	4,50	p < 0,01
Ģimenes vides skala (I forma)	Org_R– Organizēšana	0,68	0,22	3,14	p < 0,01
	Ctl_R– Kontrole	0,40	0,22	2,71	p < 0,01
	C_I – Sadarbība	0,92	0,13	7,13	p < 0,01
	EX_I – Ekspresija	0,71	0,17	3,55	p < 0,01
	Con_I – Konflikti	0,08	0,14	8,03	p < 0,01
	Ind_I – Neatkarība	0,54	0,22	4,17	p < 0,01
	AO_I – Orientācija uz sasniegumiem	0,52	0,16	3,13	p < 0,01
	ICO_I – Intelektuāli kulturālā orientācija	0,76	0,20	3,94	p < 0,01
	ARO_I – Aktīva atpūta	0,83	0,19	4,90	p < 0,01
	MRE_I – Morāli reliģiskais uzsvars	0,49	0,26	2,70	p < 0,01
Ģimenes vides skala (A forma)	Org_I – Organizēšana	0,84	0,15	5,33	p < 0,01
	Ctl_I – Kontrole	0,36	0,18	3,32	p < 0,01
Ģimenes vides skala (A forma)	C_A – Sadarbība ^A	-0,20	0,26	3,72	p < 0,01

vides skala	EX_A – Ekspresija ^A	-0,12	0,24	2,10	p < 0,01
(apmierinātība	Con_A – Konflikti ^A	0,24	0,26	3,33	p < 0,01
ar ģimenes	Ind_A – Neatkarība ^A	0,21	0,27	2,32	p < 0,01
vidi)	AO_A – Orientācija uz sasniegumiem ^A	-0,02	0,22	1,69	p < 0,01
	ICO_A – Intelektuāli kulturālā orientācija ^A	-0,22	0,25	3,12	p < 0,01
	ARO_A – Aktīva atpūta ^A	-0,33	0,29	2,88	p < 0,01
	MRE_A – Morāli reliģiskais uzsvars ^A	-0,11	0,20	1,85	p < 0,01
	Org_A – Organizēšana ^A	-0,16	0,23	3,25	p < 0,01
	Ctl_A – Kontrole ^A	0,04	0,22	1,65	p < 0,01
Feministiskās	FIAS – Dusmas un piesardzība	2,83	0,57	1,34	p > 0,05
identitātes	FIAS – Līdzvērtība	4,08	0,50	2,34	p < 0,01
attīstības skala	FIAS – Atklāsme un sintēze	3,36	0,53	1,83	p < 0,01
(faktoriāli	FIAS – Diferencēšana	3,26	0,43	1,71	p < 0,01
modificētā)	FIAS – Aktīva feministe	2,47	0,52	1,18	p > 0,05

Piezīmes: A – ĢVS-R starpība ar ĢVS-I; R – reālās ģimenes vides vides apakšskala; I – ideālās ģimenes vides apakšskala

Kā redzams 3.tabulā, FIAS apakšskalas *Dusmas un piesardzība* un *Aktīva feministe* statistiski nozīmīgi neatšķiras no normāla sadalījuma, bet pārējo mainīgo empīriskais sadalījums statistiski nozīmīgi atšķiras no normāla sadalījuma, tāpēc pētījuma datu apstrādē tiek izvēlētas neparametriskās statistikas metodes.

Latvijas sieviešu feministiskās identitātes saturs

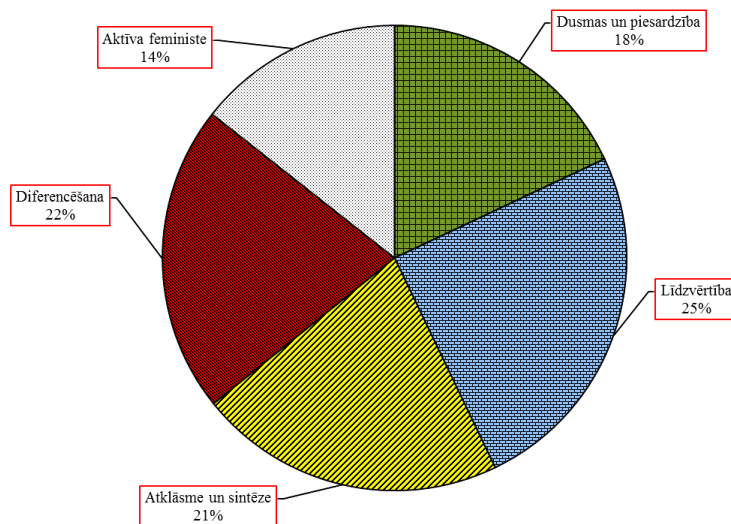
Atbildot uz 1.pētījuma jautājumu *Kāds Latvijas sieviešu feministiskās identitātes saturs?* tika veikta aprakstošās statistikas un latentu profilu analīze un iegūti šādi rezultāti.

Aprakstošā statistika

4.tabula. FIAS apakšskalu aprakstošā statistika

Aprakstošās statistikas rādītāji	FIAS apakšskalas				
	Dusmas un piesardzība	Līdzvērtība	Atklāsme un sintēze	Diferencēšana	Aktīva feministe
N	501	501	501	501	501
Derīgi	501	501	501	501	501
Kļūda	0	0	0	0	0
Vidējie	2,83	4,08	3,36	3,26	2,47
Vidējo stand. kļūda	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02
Mediāna	2,84 ^a	4,12 ^a	3,39 ^a	3,28 ^a	2,48 ^a
Moda	2,89	4,00	3,43	3,44	2,31
Standart novirze	0,57	0,50	0,53	0,43	0,52
Minimums	1,11	2,00	1,00	1,78	1,23
Maksimums	4,56	5,00	4,86	4,44	4,38
Summa	1419,78	2045,40	1682,14	1630,89	1237,92

Piezīmes: ^a – aprēķināti no grupētajiem datiem

4.attēls. Feministiskās identitātes sadalījums pēc modas pētāmajā izlasē

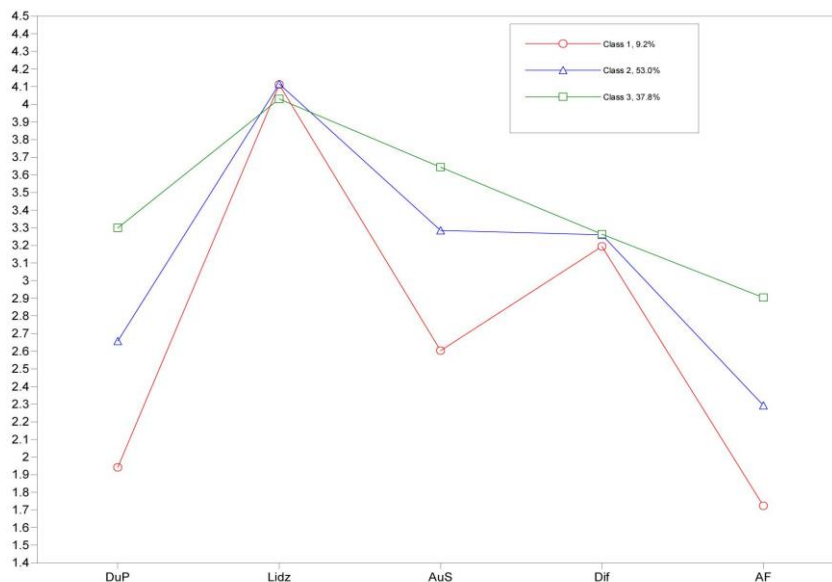
FIAS dimensiju biežuma sadalījums pētāmajā izlasē tika noteikts, izmantojot modas rādītājus, jo, kā norāda Raševska un Kristapsone (2000), tad modas rādītāji ir vispiemērotākais centrālās tendences rādītājs. Pēc 4.tabulas un 4.attēla datiem var secināt, ka feministiskās identitātes dimensijas pēc to biežuma izlasē dilstošā secībā var sakārtot šādi: visbiežāk sievietes ir devušas priekšroku Līdzvērtības dimensijai, tai seko divas gandrīz vienādi izplatītas dimensijas Atklāsme un sintēze un Diferencēšana, nedaudz mazāk bieži sastopamas Dusmas un piesardzība, bet vismazāk populāra ir Aktīvas feministes dimensija.

Latento profilu analīze

Feministiskās identitātes dimensiju kvantitatīvā profila analīzei izmantota latentu profilu analīze ar Mplus programmas 7.0 versiju (Muthen & Muthen, 2012). Latento klašu analīze ir statistiska procedūra, ar kuras palīdzību var klasificēt indivīdus homogēnās grupās (latentās klasēs) (Geiser, 2013). Latento klašu analīze līdzīgi faktoru analīzei cenšas izskaidrot sakarības starp mainīgajiem, tikai atšķirībā no faktoru analīzes sakarības tiek izskaidrotas ar indivīdu piederību iepriekš nezināmai populācijas grupai (latentā klase). Ja latentu klašu analīzi veic ar nepārtrauktajiem mainīgajiem pretstatā kategoriju mainīgajiem, tad šādu analīzi sauc par latentu profilu analīzi (Lazarsfeld & Henry, 1968). Tā kā feministiskās identitātes attīstības skalas aptauja veido piecu nepārtrauktu mainīgo skalas, tad latentu grupu identificēšanai tiks izmantota latentu profilu analīze.

Dažādos alternatīvos latentu profilu analīzes modeļus iespējams salīdzināt (skat.11.pielikumu), izmantojot sekojošus statistikas parametrus: modeļa piemērotības salīdzināšanas indeksus (Akaike (AIC), Bayesian (BIC)), entropijas indeksu un aritmētiskā vidējā varbūtību latentu klašu pārstāvju piederībai konkrētajai latentajai klasei (Geiser, 2013).

Modeļa piemērotības salīdzināšanas indeksi norāda uz labāku modeļa piemērotību, ja vērtība ir mazāka. Entropijas indekss ir klasifikācijas koeficients, kas norāda uz klasifikācijas kvalitāti un tas var variēt no 0 līdz 1, kur 1 nozīmē perfektu klasifikācijas kvalitāti. Vēl viens veids kā novērtēt klasifikācijas kvalitāti, ir analizēt individu, kas klasificēti pie konkrētas grupas, aritmētiski vidējās varbūtības, ar kādu tie pieder pie savas un citas klases. Vidējai varbūtībai piederēt pie savas grupas jābūt lielākai vai vienāgai ar 0,8 (Rost, 2006).

5. attēls. FIAS aritmētisko vidējo profili trīs latentu klašu risinājumam (DuP – Dusmas un piesardzība, Līdz – Līdzvērtība, AuS – Atklāsme un sintēze, Dif – Diferencēšana, AF – Aktīva feministe)

5.tabula. Latento modeļu piemērotība

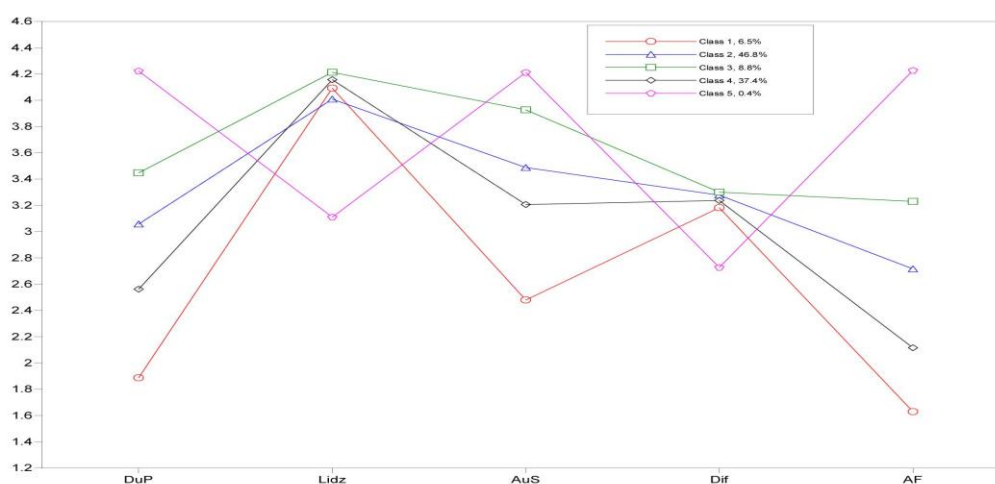
Latento klašu risinājums	Modeļa piemērotības salīdzināšana indeksi		
	Akaike (AIC)	Bayesian (BIC)	Pielāgots izlases lielums (BIC)
Trīs latentu klašu risinājumam	3457,978	3550,744	3480,914
Piecu latentu klašu risinājumam	3428,981	3572,345	3464,427

5.tabulā vērojami latentā modeļa piemērotības salīdzināšanas indeksi trīs un piecu latentu klašu risinājumam. Piecu latentu klašu risinājumam iegūtas mazākas vērtības.

6.tabula. Latento klašu proporcionālais sadalījums

Latento klašu risinājums	Latentā klase	Latento klašu proporcionālais sadalījums procentu daļās
Trīs latento klašu proporcionālais sadalījums	1. klase	9,2%
	2. klase	53%
	3. klase	37,8%
Piecu latento klašu proporcionālais sadalījums	1. klase	6,5%
	2. klase	46,8%
	3. klase	8,8%
	4. klase	37,4%
	5. klase	0,4%

6.tabulā atspoguļots latento klašu proporcionālais sadalījums procentu daļās trīs un piecu klašu proporcionālajam sadalījumam.

6. attēls. FIAS aritmētisko vidējo profili piecu latento klašu risinājumam (DuP – Dusmas un piesardzība, Lidz – Līdzvērtība, AuS – Atklāsme un sintēze, Dif – Diferencēšana, AF – Aktīva feministe)

6.attēls ataino FIAS aritmētisko vidējo profilus piecu latento klašu risinājumam.

7.tabula. Modeļa novērtētie skalu aritmētiskie vidējie un standartklūdas trīs latento klašu risinājumam

Feministiskās identitātes attīstības skalas apakšskalas	Latentās klases						Dispersija (vienāda visām klasēm)	
	1. klase		2. klase		3. klase		Dispersija	S.E.
	M	S.E.	M	S.E.	M	S.E.		
Dusmas un piesardzība	1,94	0,13	2,66	0,07	3,30	0,07	0,16	0,02
Līdzvērtība	4,11	0,11	4,12	0,03	4,03	0,05	0,24	0,02
Atklāsme un sintēze	2,60	0,18	3,29	0,06	3,64	0,04	0,20	0,02
Diferencēšana	3,19	0,07	3,26	0,03	3,26	0,04	0,19	0,01
Aktīva feministe	1,72	0,09	2,29	0,07	2,90	0,05	0,14	0,01

7.tabulā atspoguļoti skalu aritmētiskie vidējie un standartklūdas trīs latento klašu risinājumam, bet 8.tabulā šie rādītāji vērojami piecu latento klašu risinājumam.

8.tabula. Modeļa novērtētie skalu aritmētiskie vidējie un standartklūdas piecu latento klašu risinājumam

Feministiskās identitātes attīstības skalas apakšskalas	Latentās klases										Dispersija (vienāda visām klasēm)	
	1. klase		2. klase		3. klase		4. klase		5. klase		Dispersija	S.E.
	M	S.E.	M	S.E.	M	S.E.	M	S.E.	M	S.E.	Dispersija	S.E.
Dusmas un piesardzība	1,89	0,11	3,06	0,09	3,45	0,08	2,56	0,05	4,22	0,23	0,18	0,02
Līdzvērtība	4,09	0,14	4,01	0,05	4,21	0,15	4,16	0,04	3,11	0,22	0,24	0,02
Atklāsme un sintēze	2,48	0,15	3,49	0,05	3,93	0,13	3,21	0,06	4,21	0,15	0,19	0,02
Diferencēšana	3,18	0,08	3,28	0,03	3,30	0,10	3,24	0,04	2,73	0,59	0,19	0,01
Aktīva feministe	1,63	0,07	2,72	0,06	3,23	0,10	2,12	0,08	4,23	0,11	0,09	0,01

Latento klašu analīze tika veikta, lai atrastu homogēnas grupas attiecībā pret feministiskās identitātes aptaujas skalām. Tā kā *a priori* šo homogēno grupu skaits nav zināms, tāpēc tika veikti 4 dažādu modeļu salīdzinājums (skat.11.pielikums), sākot ar 2 un beidzot ar 5 latento klašu risinājumu. Latento grupu skaitu meklēšana apstājās pie 5 klasēm, jo 5 latento klašu risinājums uzrādīja klasi, kurai piederēja tikai 0,4%.

Lai izlemtu, kāds klašu skaita risinājums ir vispiemērotākais sakarību izskaidrošanai starp mainīgajiem taupīgā veidā, tika analizēti latento klašu grafiskie profili un aritmētisko vidējo varbūtība latento klašu pārstāvju piederībai konkrētajai latentajai klasei, kā arī tika salīdzināti modeļa piemērotības un entropijas koeficienti dažādu klašu gadījumos. Tika atklāts, ka 3 latento klašu klasifikācijas kvalitāte pēc entropijas koeficienta ir 0,703, bet 5 latento klašu klasifikācijas kvalitāte pēc entropijas koeficienta ir 0,755.

No latento klašu grafiskiem attēliem (skat.11.pielikumu) var secināt, ka 2, 3 un 4 klašu risinājumā latento klašu profili izskatās līdzīgi (skat. 3 klašu risinājumu 5.attēlā kā piemēru) – Dusmas un piesardzība, Atklāsme un sintēze un Aktīva feministe skalās aritmētiskie vidējie klasēm būtiski atšķiras, konsekventi norādot uz zemiem, vidējiem un augstākiem rezultātiem šajās skalās, neatkarīgi no latento klašu skaita, kamēr Līdzvērtība un Diferencēšana skalās aritmētiskie vidējie šīm grupām būtiski neatšķiras. Tātad var secināt, ka latentās grupas neatkarīgi no klašu skaita šo piecu skalu kontekstā var interpretēt kā grupas ar augstākiem vai zemākiem rezultātiem šajās trijās skalās.

Latento profilu analīze ļāva secināt, ka, izmantojot FIAS skalas, var iegūt trīs dažādas respondentu grupas, sadalot kopējo izlasi šādās proporcijās: 9,2% (a klase), 53% (b klase) un 37,8% (c klase) (skat. 6. tabulu). Pēc iegūtajiem profiliem (skat. 5. att.), var secināt, ka a klase konsekventi uzrāda būtiski zemākus rezultātus par abām nākamajām klasēm sekojošajās skalās Dusmas un piesardzība, Atklāsme un sintēze un Aktīva feministe (aritmētiskie vidējie: 1,94, 2,60 un 1,72), kamēr b klase uzrāda būtiski augstākus rezultātus par a klasi (aritmētiskie vidējie: 2,66, 3,29 un 2,29), bet būtiski zemākus rezultātus par c klasi šajās skalās. C klase šajās pašās skalās uzrāda visaugstākos rezultātus (aritmētiskie vidējie: 3,30, 3,64 un 2,90).

Tā kā šīs trīs skalas (Dusmas un piesardzība, Atklāsme un sintēze un Aktīva feministe) ir vistiešāk saistītas ar feministiskās kustības principiem, attieksmēm un vērtībām, tad var secināt, ka a grupai ir viszemākie feministiskās identitātes rādītāji salīdzinājumā ar citām izlases sievietēm un to proporcionālais ir ļoti mazs – 9,2%. Sieviešu grupa, kurai ir vidēji izteikta feministiskā identitāte, ir vislielākā – 53%. Pārsteidzoši liela sieviešu daļa (37,8%) pieder pie grupas, kurai ir augstāki rezultāti feministiskās identitātes rādītājos salīdzinot ar abām iepriekšējām grupām.

Šie rezultāti norāda, ka Latvijā (ja izlase ir reprezentatīva un ļauj izdarīt secinājumus par populāciju) lielai daļai jauno sieviešu ir vidēji un spēcīgi izteikta feministiskā identitāte un ir tikai neliels skaits sieviešu (9,2%), kurām feministiskā identitāte ir vāji izteikta.

Saistība starp sieviešu feministisko identitāti, sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem, apmierinātību ar ģimenes dzīvi, reālo un ideālo ģimenes vidi, apmierinātību ar ģimenes vidi un identitātes krīzi

Atbildot uz 2.pētījuma jautājumu *Kāda ir saistība starp sieviešu feministisko identitāti un a) sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem, b) viņu apmierinātību ar ģimenes dzīvi, c) viņu reālo un ideālo ģimenes vidi, d) apmierinātību ar ģimenes vidi, e) identitātes krīzi?* tika veikta korelāciju analīze starp šiem rādītājiem un iegūti šādi rezultāti.

5.tabula. Korelācijas starp sieviešu feministisko identitāti un sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem, apmierinātību ar ģimenes dzīvi, reālo un ideālo ģimenes vidi, apmierinātību ar ģimenes vidi un identitātes krīzi, izmantojot Spīrmena korelācijas koeficientu (N=501)

Pētījuma instruments	Rādītāji/apakšskalas	FIAS apakšskalas				
		Dusmas un piesardzība	Līdzvērtība	Atklāsme un sintēze	Diferen-cēšana	Aktīva feministe
	Vecuma grupa	-0,045	-0,026	-0,090*	0,020	0,008
Sociāli demogrāfiskie rādītāji	Dzīves vieta	0,034	0,033	0,082	-0,028	0,072
	Dzīves vide	0,000	0,078	0,046	-0,057	0,073

	Ģimenes stāvoklis	-0,092*	-0,061	-0,004	0,089*	0,040
	Bērni	0,031	-0,124**	-0,033	0,026	0,075
	Vecāku laulība	0,008	-0,049	-0,016	0,070	0,016
	Brāļi/māsas	-0,069	0,066	-0,057	-0,030	-0,139**
	Augstāko izglītību skaits	-0,026	-0,065	-0,096*	-0,008	-0,030
	Specialitāte	0,100*	-0,087	0,068	0,068	0,044
	Tautība	-0,033	-0,122**	0,014	0,037	-0,069
	Tēva tautība	0,023	-0,080	0,064	0,091*	-0,020
	Mātes tautība	0,002	-0,156**	-0,049	0,051	-0,055
	C_A Sadarbība ^A	0,003	-0,057	0,095*	0,115**	0,142**
	EX_A Ekspresija ^A	0,050	-0,143**	0,067	0,136**	0,094*
	Con_A Konflikti ^A	0,031	0,073	-0,012	-0,106*	-0,048
	Ind_A Neatkarība ^A	-0,064	0,016	-0,052	-0,049	-0,087
Ģimenes vides skala (apmierinātība ar ģimenes vidi)	AO_A Orientācija uz sasniegumiem ^A	-0,031	-0,019	-0,001	0,070	0,041
	ICO_A Intelektuāli kulturālā orientācija ^A	-0,028	-0,018	0,040	0,049	0,080
	ARO_A Aktīva atpūta ^A	0,061	-0,086	0,089*	0,089*	0,200**
	MRE_A Morāli reliģiskais uzsvars ^A	-0,019	-0,040	-0,014	-0,067	0,002
	Org_A Organizācija ^A	-0,012	-0,113*	0,069	0,045	0,077
	Ctl_A Kontrole ^A	0,047	0,018	-0,026	0,026	0,013
	C_R Sadarbība	-0,048	0,038	0,079	0,094*	0,057
	EX_R Ekspresija	-0,063	-0,032	0,011	0,055	0,013
	Con_R Konflikti	0,055	-0,057	-0,015	-0,107*	0,029
	Ind_R Neatkarība	-0,141**	0,111*	-0,043	-0,048	-0,107*
Ģimenes vides skala (R forma)	AO_R Orientācija uz sasniegumiem	0,019	0,018	0,051	0,075	0,111*
	ICO_R Intelektuāli kulturālā orientācija	0,004	0,103*	0,050	-0,093*	0,098*
	ARO_R Aktīva atpūta	0,014	0,025	0,084	0,031	0,130**
	MRE_R Morāli reliģiskais uzsvars	0,094*	-0,115**	0,125**	0,134**	0,133**
	Org_R Organizācija	-0,001	-0,067	0,105*	0,093*	0,023
	Ctl_R Kontrole	0,126**	-0,051	0,096*	0,062	0,122**
	C_I Sadarbība	-0,053	0,190**	-0,036	-0,030	-0,126**
Ģimenes vides skala (I forma)	EX_I Ekspresija	-0,137**	0,166**	-0,073	-0,105*	-0,116**
	Con_I Konflikti	0,013	-0,217**	-0,041	0,002	0,103*
	Ind_I Neatkarība	-0,036	0,072	0,005	0,017	-0,002
	AO_I Orientācija uz sasniegumiem	0,052	0,067	0,076	0,029	0,073

	ICO_I Intelektuāla kulturālā orientācija	0,052	0,152**	0,043	-0,155**	0,041
	ARO_I Aktīva atpūta	-0,056	0,166**	0,034	-0,072	-0,091*
	MRE_I Morāli reliģiskais uzsvars	0,073	-0,058	0,096*	0,139**	0,075
	Org_I Organizācija	0,034	0,075	0,096*	0,027	-0,044
	Ctl_I Kontrole	0,079	-0,080	0,126**	0,033	0,105*
Ģimenes vides skala (ģimeņu tipi)	ĢT_1 Orientēta uz neatkarību.	-0,058	0,105*	0,004	-0,133**	-0,004
	ĢT_2 Orientēta uz sasniegumiem	-0,021	-0,058	-0,022	0,011	0,016
	ĢT_3 Morāli reliģiski orientēta (strukturēta) ģimene	-0,013	-0,039	0,018	0,075	0,057
	ĢT_4 Morāli reliģiski orientēta (nestukturēta) ģimene	0,021	-0,016	0,021	0,017	0,052
	ĢT_5 Intelektuāli kulturāli orientēta	0,014	0,078	0,007	-0,013	0,046
	ĢT_6 Uz atbalsta sniegšanu orientēta	-0,031	-0,032	0,018	0,028	-0,037
	ĢT_7 Konfliktorientēta	0,062	0,006	0,048	0,012	-0,026
	ĢT_8 Dezorganizēta	0,009	-0,033	-0,105*	-0,045	-0,036
Ģimenes vides skala (ģimeņu grupas)	Ģ_Grupa 1 Uz personības izaugsmi orientēta ģimene	-0,034	0,050	0,019	-0,030	0,087
	Ģ_Grupa 2 Uz sadarbību orientēta ģimene	0,019	-0,022	0,050	0,031	-0,049
	Ģ_Grupa 3 Uz sistēmas uzturēšanu orientēta ģimene	0,009	-0,033	-0,105*	-0,045	-0,036
Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala	Apmierinātība ar ģimenes dzīvi	-0,026	-0,004	0,019	0,157**	0,016
Identitātes krīzes aptauja	Kopējie identitātes krīzes aptaujas rādītāji	0,218**	-0,028	0,239**	0,058	0,231**

Piezīmes: *p < 0,05; **p < 0,01

A: ĢVS-R starpība ar ĢVS-I (Apmierinātības ar ģimenes vidi rādītājs)

Saistība starp sieviešu feministisko identitāti un sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem

Analizējot sakarības starp sieviešu sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem un feministiskās identitātes dimensijām (skat. 5.tabulu), izmantojot Spīrmēna korelācijas koeficienta aprēķinu, tika noskaidrots, ka statistiski nozīmīgas saistības uzrāda FIAS dimensija Dusmas un piesardzība ar *specialitāti* un *ģimenes stāvokli*, Līdzvērtība ar *bērniem*, *tautību* un *mātes tautību*, Atklāsme un sintēze ar *vecuma grupu* un *augstāko izglītību skaitu*, Diferencēšana ar *ģimenes stāvokli* un *tēva tautību*, bet Aktīva feministe ar *brāļiem/māsām*.

Papildus izpētot saistību starp sieviešu feministiskās identitātes dimensijām un sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem ar Kruskala-Valisa testu, tika iegūti šādi rezultāti:

SPECIALITĀTE. Sociāli demogrāfiskais rādītājs specialitāte statistiski nozīmīgas atšķirības uzrādīja FIAS apakšskalai *Atklāsme un sintēze* ($\chi^2(5, N=501)=11,41, p=0,044$), kur augstākais vidējais rangs (322) ir specialitātei sākumskolas pedagogs, bet zemākais vidējais rangs (224) ir specialitāšu grupai – psihologs, speciālās izglītības pedagogs, logopēds,

apakšskalai *Līdzvērtība* ($\chi^2(5, N=501)=29,43, p<0,001$), kur augstākais vidējais rangs (337) ir specialitātei – sākumskolas pedagogs, bet zemākais vidējais rangs (179) specialitāšu grupai – psihologs, speciālās izglītības pedagogs, logopēds, un apakšskalai *Aktīva feministe* ($\chi^2(5, N=501)=2,85, p=0,723$), kur augstākais vidējais rangs (276) ir specialitāšu grupai – psihologs, speciālās izglītības pedagogs, logopēds, bet zemākais vidējais rangs (218) ir specialitātei sākumskolas pedagogs.

BĒRNI. Sociāli demogrāfiskais rādītājs, kas raksturo bērnu esamību, uzrādīja statistiski nozīmīgas atšķirības tikai saistībā ar FIAS apakšskalu *Līdzvērtība*, ($\chi^2(1, N=501)=7,74, p=0,005$). kur augstākais vidējais rangs (257) ir sievietēm, kurām nav bērnu, bet zemākais rangs (198), kurām ir bērns.

TAUTĪBA. Analizējot sakarības starp tautību un FIAS apakšskalām, tika atrasta statistiski nozīmīga atšķirība tikai FIAS apakšskalā *Līdzvērtība* ($\chi^2(2, N=501)=7,65, p=0,022$), kur augstākais vidējais rangs (258) ir latvietēm, bet zemākais rangs (206) krievietēm.

MĀTES TAUTĪBA. Analizējot sociāli demogrāfiskā rādītāja mātes tautības ietekmi, statistiski nozīmīgas sakarības tika novērotas ar FIAS apakšskalu *Līdzvērtība* ($\chi^2(2, N=501)=12,68, p=0,002$), augstākos vidējos rangus (261) uzrāda sievietes, kuru mātes ir latvietes, bet zemākos vidējos rangus (185) – sievietes, kuru mātes nav ne latvietes, ne krievietes (cita tautība).

BRĀĻI/MĀSAS. Analizējot sakarības starp sociāli demogrāfisko rādītāju brāļi/māsas (brāļu un māsu esamība ģimenē un to vecuma hierarhija attiecībā pret respondentu) un FIAS apakšskalām, tika atklāts, ka statistiski nozīmīgas atšķirības uzrādās FIAS identitātes apakšskalai *Aktīva feministe* ($\chi^2(5, N=501)=13,16, p=0,022$), kur augstāko vidējo rangs (286) uzrāda respondentes, kurām ir vecāks brālis vai brāļi, bet zemāko vidējo rangs (205) uzrāda respondentes, kurām ir jaunāka māsa vai jaunākas māsas.

VECĀKU LAULĪBA. Pēc sociāli demogrāfiskā rādītāja vecāku laulība saistības analīzes ar FIAS apakšskalām tika konstatētas statistiski nozīmīgas atšķirības FIAS apakšskalā *Diferencēšana* saskaņā ar rādītāju vecāku laulība ($\chi^2(4, N=501)=9,38, p=0,052$, p - pārsniedz statistiski nozīmīgo sliekšni par 0,002, tomēr ir ļoti cieši pietuvinās statistiski nozīmīgam līmenim $p = 0,05$, kas ļauj spriest par būtiskām atšķirībām rādītājos), kur augstāko vidējo rangs (302) uzrāda sievietes, kuras dzimušas laulības modelī – mātei pirmā, bet tēvam otrā laulība, bet zemāko vidējo rangs (225) uzrāda sievietes no ģimenes, kurā ir tēvam pirmā laulība, bet mātei otrā laulība.

AUGSTĀKĀ IZGLĪTĪBA. Analizējot sociāli demogrāfiskā rādītāja, kas raksturo vai sieviete studē pirmajā augstskolā, vai šī jau ir otrā vai cita pēc skaita augstskola, saistību ar FIAS tika atklātas statistiski nozīmīgas atšķirības FIAS apakšskalai *Atklāsme un sintēze* ($\chi^2(1,$

N=501)=4,62, $p=0,032$), kur augstākais vidējais rangs (253) ir sievietēm, kuras iegūst pirmo augstāko izglītību, bet zemākais vidējais rangs (174) sievietēm, kurām šī nav pirmā augstākā izglītība.

Sociāli demogrāfiskie rādītāji – tēva tautība, vecuma grupas, dzīves vide un dzīves vieta saistībā ar FIAS rādītājiem statistiski nozīmīgas atšķirības neuzrādīja.

Saistība starp sieviešu feministisko identitāti un apmierinātību ar ģimenes dzīvi

Apmierinātībai ar ģimenes dzīvi ir statistiski nozīmīga pozitīva saistība ar feministiskās identitātes dimensiju *Diferencēšana* (skat. 5.tabulu), bet statistiski nozīmīgas saistības ar citām FIAS dimensijām netika atklātas. Tika veikta papildus korelāciju analīze (skat.11.pielikums) starp FIAS dimensijām un AĢDz apakšskalām (apmierinātības pakāpēm) – „Ļoti izteikts neapmierinājums”, „Neapmierināts”, „Daļēji neapmierināts”, „Neitrāli”, „Daļēji apmierināts”, „Apmierināts”, „Ļoti izteikts apmierinājums”. Tika atklātas statistiski nozīmīgas negatīvas saistības starp *Diferencēšanu* un neapmierinātību ar ģimenes dzīvi ($r_s=-0,17$; $p<0,001$), *Aktīva feministe* un ļoti izteiktu neapmierinātību ar ģimenes dzīvi ($r_s=-0,16$; $p<0,001$), *Atklāsme un sintēze* un daļēju apmierinātību ar ģimenes dzīvi, ($r_s=-0,13$; $p=0,003$). Pozitīvas nozīmīgas saistības tika atklātas starp *Atklāsme un sintēzi* un apmierinātību ar ģimenes dzīvi ($r_s=0,10$; $p=0,033$), *Dusmām un piesardzību* un neapmierinātību ar ģimenes dzīvi ($r_s=0,17$; $p<0,001$), bet apakšskala *Līdzvērtība* neuzrādīja nevienu statistiski nozīmīgu sakarību ar AĢDz apakšskalām.

Saistība starp sieviešu feministisko identitāti un reālo un ideālo ģimenes vidi

Pētījuma rezultāti norāda uz statistiski nozīmīgām sakarībām starp reālo un ideālo ģimenes vidi un FIAS apakšskalām.

FIAS apakšskala *Dusmas un piesardzība* uzrāda statistiski nozīmīgas pozitīvas sakarības ar reālo ģimenes vidi, kurā ir morāli reliģiskais uzsvars un kontrole, bet negatīvu korelāciju ar reālo ģimenes vidi, kurā ir aktuāli neatkarības jautājumi. Tāpat arī pastāv statistiski nozīmīga negatīva korelācija starp FIAS apakšskalu *Dusmas un piesardzība* un ideālo ģimenes vidi, kurā akcentēta ģimenes locekļu emociju ekspresija.

FIAS apakšskala *Līdzvērtība* uzrāda statistiski nozīmīgas pozitīvas sakarības ar reālo ģimenes vidi, kurā ir aktuāli ģimenes locekļu neatkarības jautājumi un pastāv intelektuāli kulturāla orientācija, bet negatīvu korelāciju ar ģimenes vidi ar morāli reliģisku uzvaru. Šī apakšskala uzrāda nozīmīgas pozitīvas korelācijas ar ideālo ģimeni, kurā būs sadarbība, kurā tiks akceptēta ģimenes locekļu emocionālā ekspresija, ģimeni ar intelektuāli kulturālo orientāciju un ģimeni, kura būs orientēta uz aktīvu atpūtu, bet negatīvu korelāciju ar ideālo ģimeni, kurā valdīs konflikti.

Tika konstatētas statistiski nozīmīgas pozitīvas sakarības starp FIAS apakšskalu *Atklāsme un sintēze* un reālo ģimenes vidi ar morāli reliģisko orientāciju, ar uzsvāru uz organizāciju un kontroli. Tāpat šai identitātes dimensijai tika konstatētas pozitīvas sakarības ar ideālo ģimenes vidi, kurā valdīs morāli reliģiskais uzsvārs, uzsvārs uz organizāciju un izteiktu kontroli.

Arī FIAS apakšskalai *Diferencēšana* ir atrastas statistiski nozīmīgas pozitīvas korelācijas ar reālo ģimenes vidi, kas orientēta uz sadarbību, ir morāli reliģiski orientēta un kurā ir akcentēta organizācija. Atrastas negatīvas korelācijas ar reālo ģimenes vidi, kas orientēta uz konfliktiem un ir ar intelektuāli kulturālu orientāciju. Statistiski nozīmīgas pozitīvas sakarības uzrādījās ar ideālo ģimenes vidi, kurā būs morāli reliģiskais uzsvārs, bet negatīvas sakarības ar ideālo ģimenes vidi, kurā būs atbalsts emociju ekspresijai un intelektuāli kulturālā orientācija.

FIAS apakšskalai *Aktīva feministe* tika konstatēta statistiski nozīmīga negatīva korelācija ar reālo ģimenes vidi, kas orientēta uz indivīda neatkarību, bet pozitīva korelācija ar ģimenes vidi, kas orientēta uz aktīvu atpūtu un orientācija uz sasniegumiem, ar intelektuāli kulturālu orientāciju, morāli reliģisko uzsvāru un kontroles vadošo lomu ģimenē. Tāpat šī dimensija uzrādīja statistiski nozīmīgas pozitīvas korelācijas ar ideālo ģimenes vidi, kurā būs konflikti, kurā būs izteikta ģimenes locekļu kontrole, bet negatīvas korelācijas ar ģimenes vidi ar orientāciju uz sadarbību, gaidāmo atbalstu ģimenes locekļu emociju ekspresijai un aktīvas atpūtas orientāciju.

Saistība starp sieviešu feministisko identitāti un apmierinātību ar ģimenes vidi

Lai noteiktu apmierinātību ar ģimenes vidi, izmantojot ĢVS rādītājus, tika aprēķināta starpība starp pašreizējās ģimenes vides izvērtējuma ballēm un tās ģimenes vides, kādu sievietes vēlētos sev nākotnē, izvērtējuma ballēm (starp ĢVS-R un ĢVS-I), rezultātā tika iegūts rādītājs ĢVS-A – apmierinātība ar ģimenes vidi. Jo lielāka nesakrītība starp esošo un vēlamo ģimenes vidi, jo lielāks ir šis skaitlis. Analizējot ĢVS-A rādītāju aritmētiskā zīme netiek ņemta vērā, jo tiek analizēti ģimenes vides faktori, ar kuriem sievietes nav apmierinātas. Papildus tika izveidots kritērijs ģimenes vides labizjūta (ĢVS-L) (skat.11.pielikums), kas tika iegūts ar faktoranalīzi analizējot ĢVS-A rādītājus, un tas raksturo kopējo jauniešu labizjūtu ģimenē.

Analizējot sakarības starp apmierinātību ar ģimenes vidi un FIAS apakšskalām tika konstatēts, ka *Dusmas un piesardzība* neuzrāda statistiski nozīmīgas saistības ar ĢVS-A apakšskalām, bet *Līdzvērtība* uzrāda divas statistiski nozīmīgas negatīvas korelācijas ar apmierinātību ar ģimenes vidi, kurā ir atbalsts ģimenes locekļu emociju ekspresijai, un ģimenes vidi, kurā valda organizācija. Tāpat *Līdzvērtība* uzrāda statistiski nozīmīgu negatīvu korelāciju ar ģimenes vides labizjūtu.

FIAS apakšskala *Atklāsme un sintēze* uzrāda pozitīvas korelācijas ar apmierinātību ar ģimenes vidi, kura orientēta uz sadarbību, un ir orientēta uz aktīvu atpūtu.

Analizējot sakarības starp FIAS apakšskalu *Diferencēšana* un apmierinātību ar ģimenes vidi, iegūts, ka šī apakšskala pozitīvi korelē ar apmierinātību ar ģimenes vidi, kurā valda sadarbība, tiek atbalstīta ģimenes locekļu emociju ekspresija un raksturīga aktīvas atpūtas orientācija, negatīvi korelē ar apmierinātību ar ģimenes vidi, kura orientēta uz konfliktiem. Apakšskala *Diferencēšana* uzrāda statistiski nozīmīgu pozitīvu sakarību ar ģimenes vides labizjūtas rādītāju.

FIAS apakšskala *Aktīva feministe* uzrāda statistiski nozīmīgas pozitīvas korelācijas ar apmierinātību ar ģimenes vidi, kas orientējas uz sadarbību, atbalsta ģimenes locekļu emociju ekspresiju un orientējas uz aktīvu atpūtu. FIAS apakšskala *Aktīva feministe* statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar ģimenes vides labizjūtas rādītāju.

Nosakot statistiski nozīmīgas sakarības starp FIAS apakšskalām un ģimenes grupām un ģimenes tipiem, tika iegūts, ka FIAS apakšskala *Dusmas un piesardzība* neuzrāda nevienu statistiski nozīmīgu korelāciju, bet apakšskala *Līdzvērtība* statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar ģimeni, kura ir orientēta uz neatkarību, bet apakšskala *Atklāsme un sintēze* uzrāda divas statistiski nozīmīgas negatīvas korelācijas ar dezorganizētas ģimenes tipu un ģimenes grupu, kas ir orientēta uz sistēmas uzturēšanu. Tāpat arī FIAS apakšskala *Diferencēšana* uzrāda negatīvu statistiski nozīmīgu korelāciju ar ģimenes tipu, kas ir orientēts uz neatkarību.

Saistība starp sieviešu feministisko identitāti un identitātes krīzi

Tika konstatēts, ka pastāv statistiski nozīmīgas pozitīvas sakarības (skat. 4.tabulu) starp IKA skalu un FIAS apakšskalām *Dusmas un piesardzība*, *Atklāsme un sintēze* un *Aktīva feministe*, bet netika konstatētas statistiski nozīmīgas sakarības ar apakšskalām *Līdzvērtība* un *Diferencēšana*. Tika veikta papildus izpēte starp Feministiskās identitātes attīstības skalas apakšskalām un Identitātes krīzes aptaujas skalas apakšskalām (skat.11.pielikums), lai noskaidrotu vai un kādas no IKA apakšskalām, kas raksturo identitātes krīzi kādā no DXIIR – identitātes krīzes noteikšana, DXIV – identitātes problēmas, Ilgtermiņa mērķi, Karjeras izvēle, Draudzība, Seksualitāte, Reliģija, Vērtības vai Grupas lojalitātes jomām, uzrāda saistības ar FIAS apakšskalām.

FIAS apakšskala *Dusmas un piesardzība* statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar DxIIR ($r_s=0,21$; $p<0,001$) un apakšskalu DxIV ($r_s=0,14$; $p=0,002$). Apakšskala *Atklāsme un sintēze* uzrāda nozīmīgu pozitīvu saistību ar DxIIR ($r_s=0,20$; $p<0,001$) un ar DxIV ($r_s=0,17$; $p<0,001$), bet apakšskala *Aktīva feministe* uzrāda nozīmīgu pozitīvu saistību ar DxIIR ($r_s=0,16$; $p<0,001$)

un ar DxIV ($r_s=0,10$; $p=0,024$).

Papildus korelāciju analīze starp FIAS apakšskalām un IKA septiņām apakšskalām (identitātes krīzes jomām) norāda, ka FIAS apakšskala *Dusmas un piesardzība* statistiski nozīmīgi pozitīvi korelē ar identitātes krīzes rādītājiem šādās jomās: ilgtermiņa mērķi ($r_s=0,20$; $p<0,001$), karjeras izvēle ($r_s=0,13$; $p=0,004$), draudzība ($r_s=0,14$; $p=0,002$), seksualitāte ($r_s=0,13$; $p=0,003$), reliģija ($r_s=0,09$; $p=0,036$), vērtības ($r_s=0,12$; $p=0,006$) un grupas lojalitāte ($r_s=0,18$; $p<0,001$).

Tāpat arī FIAS *Atklāsmes un sintēzes* apakšskala uzrāda statistiski nozīmīgas pozitīvas sakarības ar visām septiņām IKA apakšskalām: ilgtermiņa mērķiem ($r_s=0,14$; $p=0,001$), karjeras izvēli ($r_s=0,16$; $p<0,001$), draudzību ($r_s=0,14$; $p=0,002$), seksualitāti ($r_s=0,22$; $p<0,001$), reliģiju ($r_s=0,12$; $p=0,006$), vērtībām ($r_s=0,13$; $p=0,003$) un ar grupas lojalitāti ($r_s=0,16$; $p<0,001$).

Līdzīgas statistiski nozīmīgas pozitīvas korelācijas uzrāda arī FIAS apakšskala *Aktīva feministe*, kas uzrāda nozīmīgas saistības ar identitātes krīzi ilgtermiņa mērķu ($r_s=0,13$; $p=0,003$), karjeras izvēles ($r_s=0,12$; $p=0,005$), draudzības ($r_s=0,12$; $p=0,008$), seksualitātes ($r_s=0,25$; $p<0,001$), reliģijas ($r_s=0,15$; $p=0,001$), vērtību ($r_s=0,14$; $p=0,002$) un grupas lojalitāti ($r_s=0,21$; $p<0,001$) jomās, bet FIAS apakšskala *Diferencēšana* uzrāda tikai vienu statistiski nozīmīgu pozitīvu saistību ar IKA apakšskalu grupas lojalitāte ($r_s=0,10$; $p=0,033$).

Saistība starp sieviešu apmierinātību ar ģimenes vidi, ģimenes dzīvi un identitātes krīzi

Atbildot uz pētījuma 3.jautājumu par *saistību starp sieviešu apmierinātību ar ģimenes vidi, ģimenes dzīvi un identitātes krīzi*, tika veikta sakarību izpēte starp apmierinātības ar ģimenes vidi (ĢVS-A) apakšskalām un IKA skalu un tās apakšskalām, kā arī starp rādītājiem Apmierinātība ar ģimenes dzīvi, IKA skalu un IKA apakšskalām un iegūti šādi rezultāti (skat. 11.pielikums):

Identitātes krīzes aptaujas rādītāji uzrāda statistiski nozīmīgu negatīvu korelāciju ar skalu Apmierinātība ar ģimenes dzīvi (AĢDz) ($r_s=-0,11$; $p=0,017$). Papildus analīze par to, kādas statistiski nozīmīgas saistības pastāv starp Apmierinātību ar ģimenes vidi, Apmierinātību ar ģimenes dzīvi un Identitātes krīzes aptaujas apakšskalām, uzrādīja statistiski nozīmīgas negatīvas korelācijas: Apmierinātība ar ģimenes dzīvi ar IKA (DxIIR – Identitātes krīzes noteikšanas skalu) ($r_s=-0,20$; $p<0,001$), ar IKA (DxIV – Identitātes problēmu noteikšanas skalu) ($r_s=-0,19$; $p<0,001$), ar IKA apakšskalu Ilgtermiņa mērķi ($r_s=-0,10$; $p=0,022$) un ar IKA apakšskalu Draudzība ($r_s=-0,11$; $p=0,013$).

Veicot vēl detalizētāku saistību analīzi starp IKA un AĢDz apakšskalām, tika konstatēts, ka statistiski nozīmīgas pozitīvas sakarības pastāv starp neapmierinātību ar ģimenes dzīvi un identitātes krīzi karjeras izvēles jomā ($r_s=0,101$; $p=0,024$), starp neitrālu ģimenes dzīves

vērtējumu un identitātes krīzi seksualitātes jomā ($r_s=0,101$; $p=0,024$) un vērtību jomā ($r_s=0,117$; $p=0,009$), bet negatīva sakarība ir starp daļēju neapmierinātību ar ģimenes dzīvi un identitātes krīzi reliģijas jomā ($r_s=-0,089$; $p=0,045$), kā arī starp ļoti izteiktu apmierinājumu ar ģimenes dzīvi un identitātes krīzi grupas lojalitātes jomā ($r_s=-0,094$; $p=0,035$).

Analizējot IKA saistību ar Apmierinātību ar ģimenes vidi (ĢVS-A), tika konstatēta viena statistiski nozīmīga pozitīva saistība – ar ģimenes vidi, kurā raksturīga kontrole ($r_s=0,09$; $p=0,046$).

Veicot IKA apakšskalu un Apmierinātības ar ģimenes vidi detalizētu korelācijas analīzi, tika konstatēts, ka apmierinātība ar ģimenes vidi, kurā ir sadarbība negatīvi korelē ar IKA (DxIIIR) ($r_s=-0,17$; $p<0,001$) un IKA (DxIV) ($r_s=-0,19$; $p=0,001$). Tāpat arī apmierinātība ar ģimenes vidi, kurā ir atbalsts ģimenes locekļu emociju ekspresijai, negatīvi korelē ar IKA (DxIIIR) ($r_s=-0,16$; $p<0,001$), IKA (DxIV) ($r_s=-0,13$; $p=0,004$) un arī ar IKA apakšskalu – ilgtermiņa mērķiem ($r_s=-0,11$; $p=0,014$). Apmierinātība ar ģimenes vidi, kuru raksturo konflikti, uzrāda pozitīvas korelācijas ar IKA (DxIIIR) ($r_s=0,17$; $p<0,001$) un IKA (DxIV) ($r_s=0,10$; $p=0,033$). Tāpat pozitīva korelācija pastāv starp apmierinātību ar ģimenes vidi, kas orientēta uz kontroli, un IKA (DxIIIR) ($r_s=0,13$; $p=0,004$).

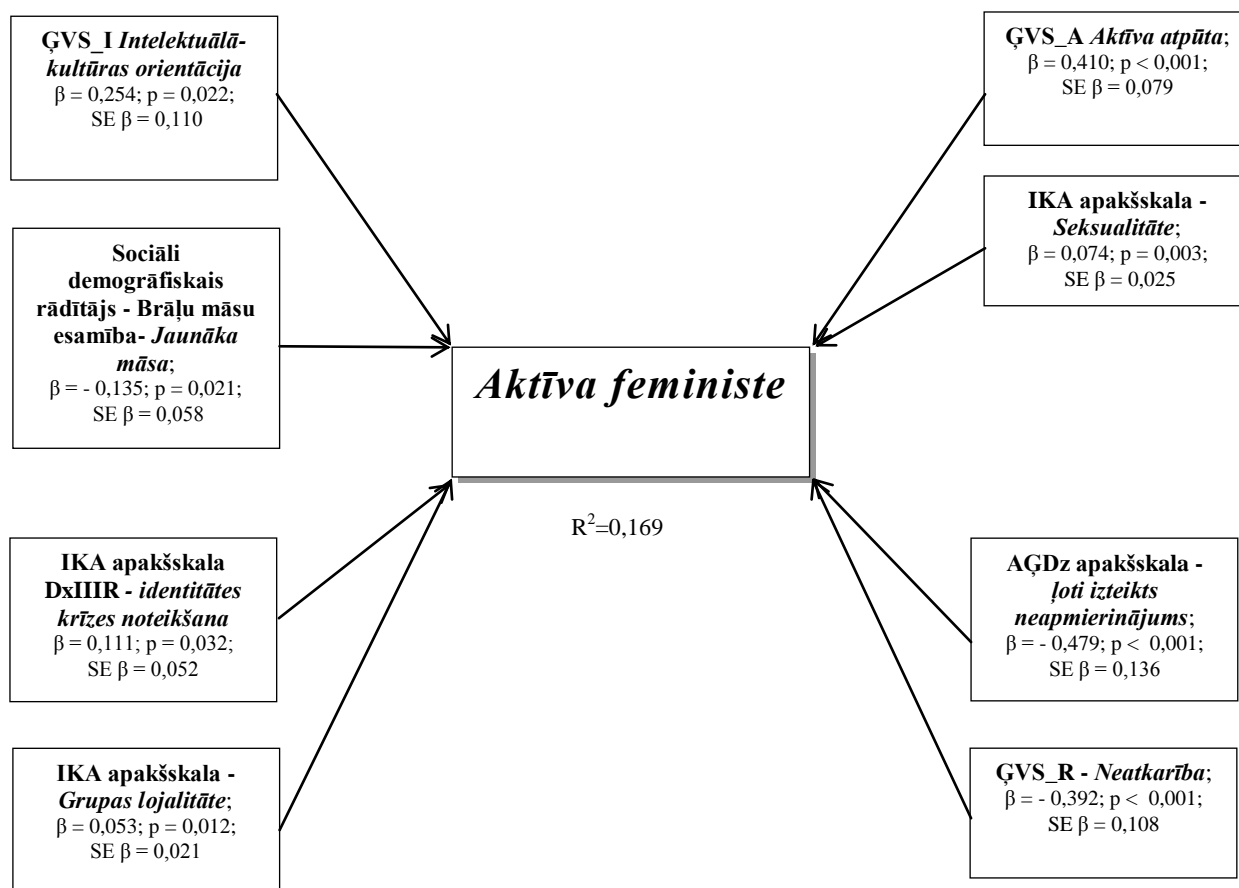
Apmierinātība ar ģimenes vidi, kas orientēta uz neatkarību, uzrāda statistiski nozīmīgas negatīvas saistības ar IKA (DxIIIR) ($r_s=-0,14$; $p=0,002$) un IKA (DxIV) ($r_s=-0,09$; $p=0,042$). Apmierinātība ar ģimenes vidi ar intelektuāli kulturālu orientāciju uzrāda negatīvu korelāciju ar IKA (DxIV) ($r_s=-0,13$; $p=0,013$). Tāpat tika konstatētas statistiski nozīmīgas negatīvas sakarības starp apmierinātību ar ģimenes vidi, kas ir orientēta uz aktīvu atpūtu, un IKA (DxIIIR) ($r_s=-0,10$; $p=0,026$), un IKA (DxIV) ($r_s=-0,15$; $p=0,001$). Tika atklāta negatīva korelācija starp apmierinātību ar ģimenes vidi, kurā ir morāli reliģiskais uzsvars, un IKA (DxIIIR) ($r_s=-0,10$; $p=0,025$) un IKA (DxIV) ($r_s=-0,09$; $p=0,038$), kā arī tika konstatēts, ka apmierinātība ar ģimenes vidi, kurā ir morāli reliģiskais uzsvars, negatīvi korelē ar IKA apakšskalu Reliģija ($r_s=-0,16$; $p<0,001$). Apmierinātība ar ģimenes vidi, kas orientēta uz sasniegumiem, uzrādīja nozīmīgu negatīvu saistību ar IKA (DxIV) ($r_s=-0,13$; $p=0,004$).

Feministiskās identitātes dimensijas prognozējošie modeļi

Lai atbildētu uz 4.pētījuma jautājumu *Kādi sociāli demogrāfiskie (vecums, tautība, vecāku tautība, specialitāte, bērni, ģimenes stāvoklis, brāļi/māsas, dzīves vide un dzīves vieta, vecāku laulība, augstāko izglītību skaits), ģimenes vides (apmierinātības ar ģimenes dzīvi, reālās ģimenes vides, ideālās ģimenes vides, apmierinātības ar ģimenes vidi) un identitātes krīzes mainīgie prognozē feministiskās identitātes dimensijas?* tika veikta lineārā regresijas analīze

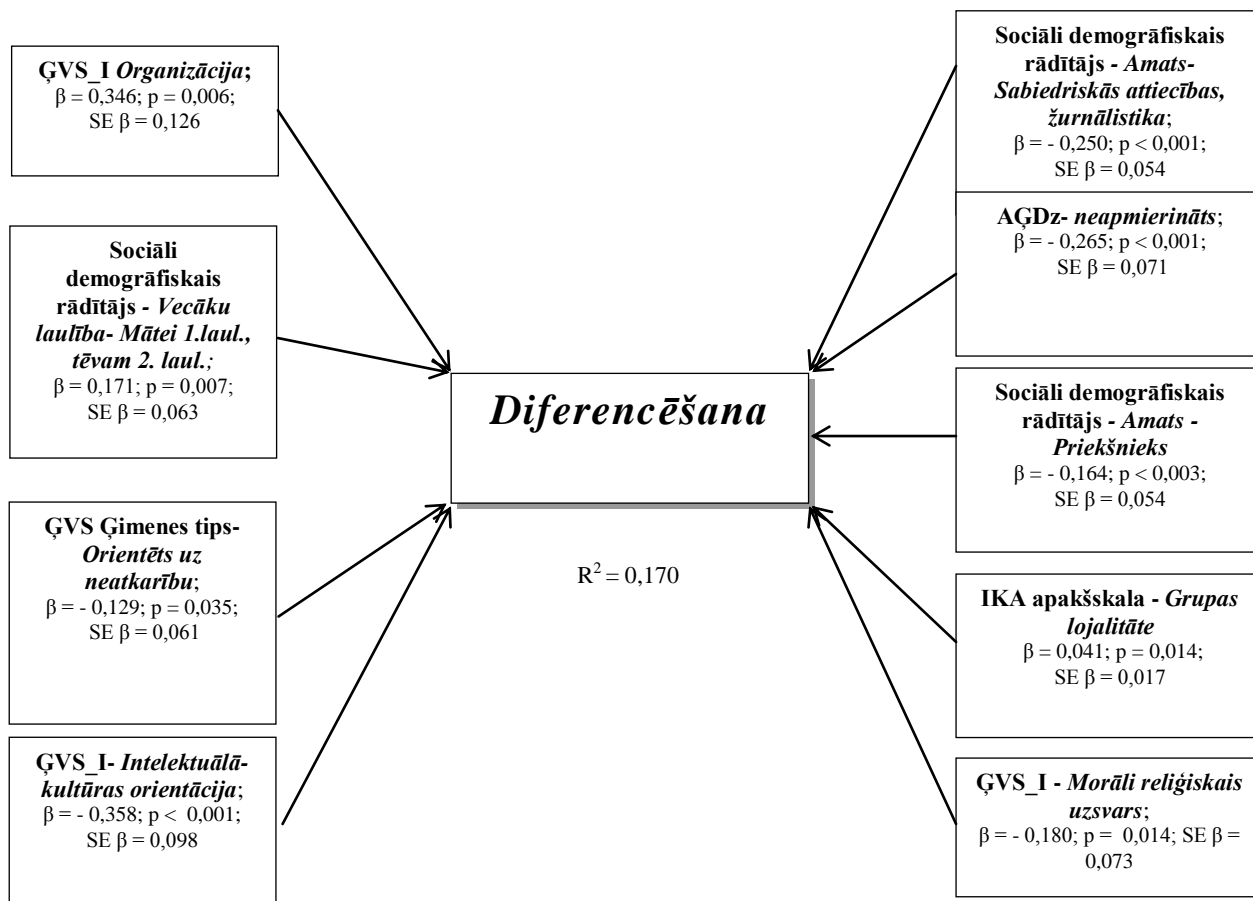
starp FIAS apakšskalām un ĢVS apakšskalām (ĢVS-R – reālā ģimenes vide; ĢVS-I – ideālā ģimenes vide; ĢVS-A – apmierinātība ar ģimenes vidi; ĢVS-L – ģimenes vides labizjūta), IKA skalu un apakšskalām, AĢDz skalu un apakšskalām, kā arī sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem. No iegūtajiem rezultāti izveidoti pieci FIAS apakšskalu jeb feministiskās identitātes dimensijas prognozējošie modeļi (skat. 4. – 8.attēlus).

1.modelis, kas prognozē FIAS apakšskalas dimensiju – *Aktīva feministe*, izskaidro 16,9% ($R^2=0,169$) apakšskalas rezultātu un modelis ir statistiski nozīmīgs ($R^2=0,169$, $F(8, 492)=112,544$, $p < 0,001$) (skat. 4.attēlu).

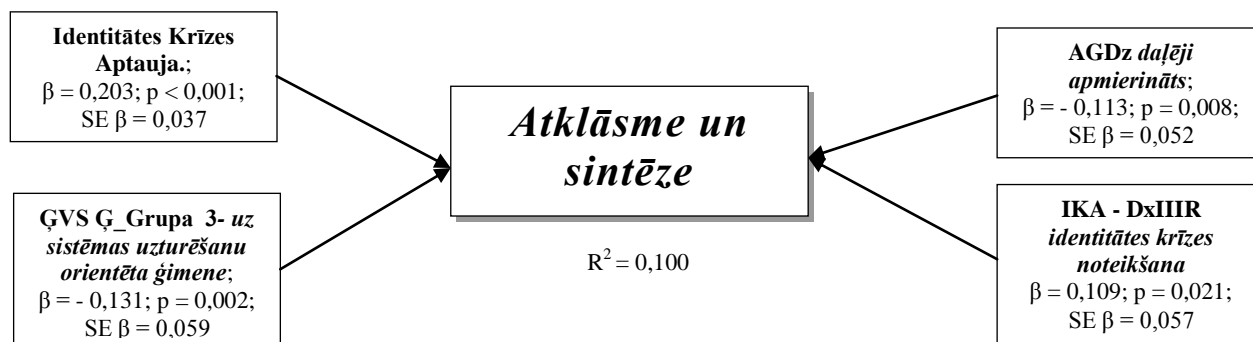
4.attēls. Feministiskās identitātes dimensiju *Aktīva feministe* prognozējošā modeļa grafiskais attēlojums

2.modelis, kas prognozē FIAS apakšskalas dimensiju – *Diferencēšana*, izskaidro 17% ($R^2=0,170$) apakšskalas rezultātu un modelis ir statistiski nozīmīgs ($R^2=0,170$, $F(9,491)=11,151$, $p < 0,001$) (skat. 5.attēlu).

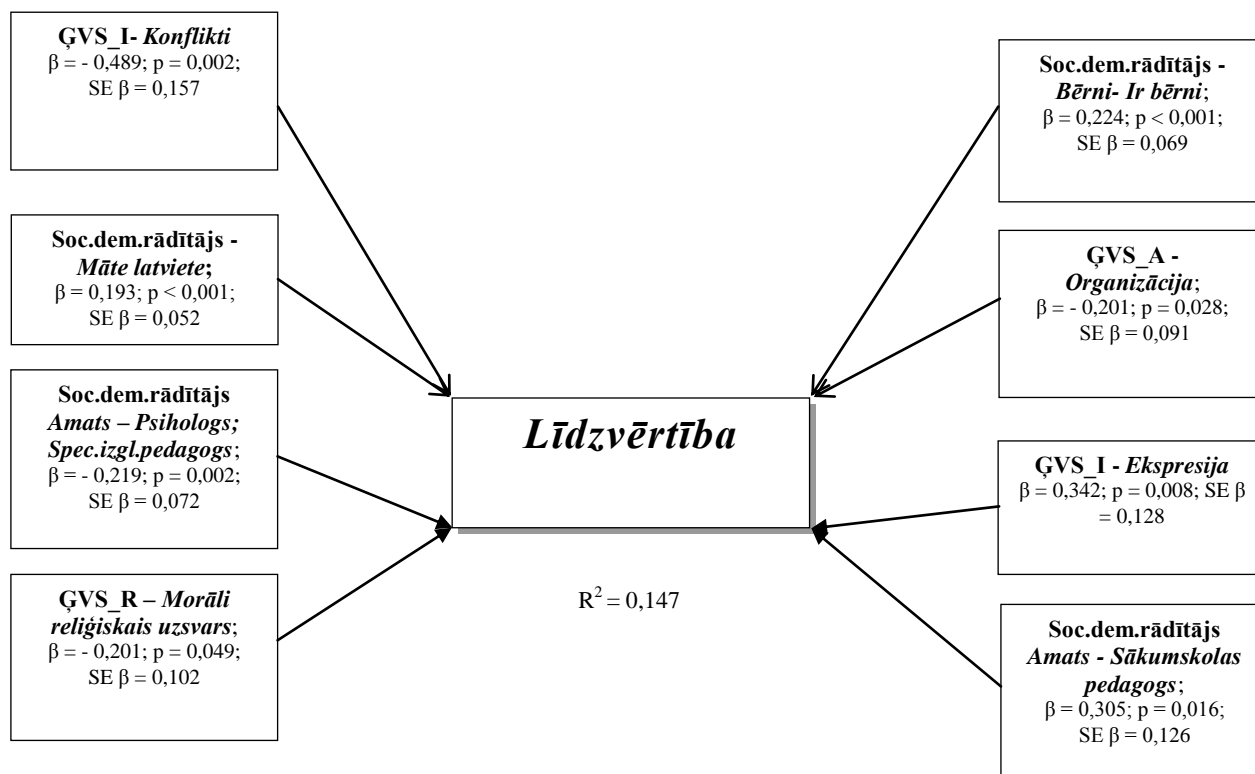
5.attēls. Feministiskās identitātes dimensiju *Diferencēšana* prognozējošā modeļa grafiskais attēlojums

3.modelis, kas prognozē FIAS apakšskalas dimensiju *Atklāsme un sintēze*, izskaidro 10% ($R^2=0,100$) apakšskalas rezultātu un modelis ir statistiski nozīmīgs ($R^2=0,100$, $F(4, 496)=13,776$, $p<0,001$) (skat. 6. attēlu).

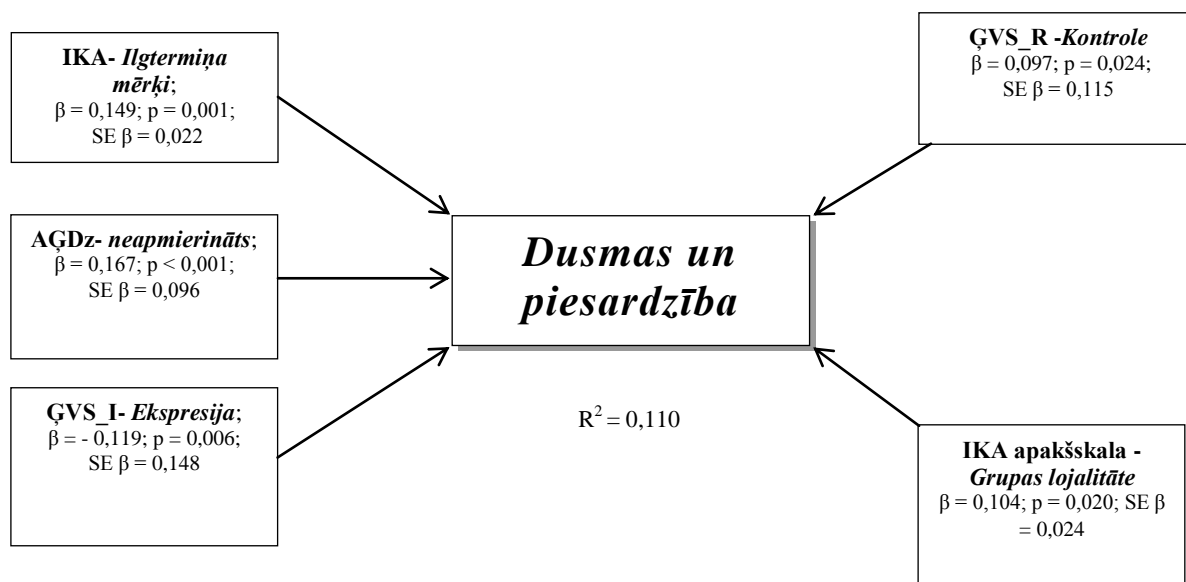
6.attēls. Feministiskās identitātes dimensiju *Atklāsme un sintēze* prognozējošā modeļa grafiskais attēlojums

4.modelis, kas prognozē FIAS apakšskalas dimensiju *Līdzvērtība*, izskaidro 14,7% ($R^2=0,147$) apakšskalas rezultātu un modelis ir statistiski nozīmīgs ($R^2=0,147$, $F(8, 492)=10,567$, $p<0,001$) (skat. 7.attēlu).

7.attēls. Feministiskās identitātes dimensiju *Līdzvērtība* prognozējošā modeļa grafiskais attēlojums

5.modelis, kas prognozē FIAS apakšskalas dimensiju *Dusmas un piesardzība*, izskaidro 11% ($R^2=0,110$) apakšskalas rezultātu un modelis ir statistiski nozīmīgs ($R^2=0,110$, $F(5, 495)=12,289$, $p<0,001$) (skat. 8.attēlu).

8.attēls. Feministiskās identitātes dimensiju *Dusmas un piesardzība* prognozējošā modeļa grafiskais attēlojums

Feministiskās identitātes dimensiju Diferencēšana un Līdzvērtība modeļus, kas raksturo sievietes, kuras atbalsta stereotipiskās genderlomas, pamatā prognozē sociāli demogrāfiskie rādītāji un ģimenes vides mainīgie, bet Aktīvas feministes, Dusmu un piesardzības, Atklāsmes un sintēzes dimensiju modeļus, kas ir saistīti ar aktīva feminisma idejām, pārsvarā prognozē ģimenes vides un identitātes krīzes mainīgie.

Aktīvas feministes dimensiju ar 17% varbūtību prognozē nosacījumi, ka sievietei nav jaunākās māsas, ģimenes vide, kurā netiek atzīta ģimenes locekļu neatkarība, neapmierinātība ar ģimenes orientāciju uz aktīvu atpūtu, bet nav vērojama ļoti izteikta neapmierinātība ar ģimenes dzīvi kopumā. Pastāv vēlme savu nākotnes ģimeni orientēt uz intelektuālajām kultūras vērtībām. Jau ilgstoši tiek pārdzīvota identitātes krīze attiecībā uz seksualitātes jautājumiem un grupas lojalitātes jautājumiem.

Diferencēšanas dimensiju ar 17% varbūtību prognozē nosacījums, ka studente mātei ir meita no pirmās laulība, bet viņas tēvam šī ir jau otrā laulība, viņa nevēlēsies apgūt vadītāja specialitāti, kā arī studēt sabiedrisko attiecību jomā vai žurnālistikā. Ģimenes vide nav orientēta uz ģimenes locekļu savstarpējo neatkarību, taču studente pašreiz nav neapmierināta ar kopējo ģimenes dzīvi. Savā nākotnes ģimenē viņa vēlas lielāku organizētību, bet mazāku orientāciju uz morāli reliģiskajām un intelektuāli kulturālajām vērtībām. Identitātes krīze attiecībā uz grupas lojalitāti.

Atklāsmes un sintēzes dimensiju ar 10% varbūtību spēj prognozēt ilgstoša vispārējā identitātes krīze, nosacījums, ka studente nav daļēji apmierināta ar ģimenes dzīvi un dzīve ģimenes vidē, kura nav orientēta uz sistēmas uzturēšanu.

Līdzvērtības dimensiju ar 15% varbūtību spēj prognozēt māte latviete, bērns pirmajā studiju gadā, izvēle studēt sākumskolas pedagoģiju un nevēlēšanās studēt psiholoģiju vai speciālās izglītības pedagoģiju. Ģimenē netiek atbalstītas morāli reliģiskās vērtības un studente nav apmierināta ar ģimenes dzīves organizētību, bet savā nākotnes ģimenē viņa vēlas lielāku emocionālo ekspresiju, bet nevēlas konfliktus.

Dusmu un piesardzības dimensiju ar 11% varbūtību spēj prognozēt ģimenes vide ir ar izteiktu kontroli un neapmierinātība ar ģimenes dzīvi. Nākotnes ģimeni vēlas ar mazāku emocionālo ekspresiju. Identitātes krīze attiecībā uz grupas lojalitāti un ilgtermiņa mērķiem.

2.5. Kvantitatīvā pētījuma rezultātu interpretācija

Latvijas sieviešu feministiskās identitātes saturs

Atbildot uz pētījuma jautājumu par Latvijas sieviešu feministiskās identitātes saturu, tika atklāts, ka Latvijā visbiežāk atbalstītā feministiskās identitātes dimensija sievietēm, kuras studē augstskolā (vecumā no 18 līdz 27 gadiem) ir Līdzvērtība, tai seko Atklāsme un sintēze, Diferencēšana, Dusmas un piesardzība, bet vismazāk populāra ir Aktīvas feministes dimensija.

Latento profilu analīze rāda, ka kopumā sieviešu grupa ar vāji izteiktu feministiskās identitātes dimensiju (ar zemākie rezultātiem Dusmu un piesardzības, Atklāsmes un sintēzes un Aktīvas feministes dimensijā) salīdzinājumā ar citām izlases sievietēm proporcionāli ir ļoti maza – 9,2%. Sieviešu grupa, kurai ir vidēji izteikta feministiskā identitāte, ir vislielākā – 53%. Liela sieviešu daļa (37,8%) pieder pie grupas, kurai ir augsti rezultāti feministiskās identitātes rādītājos salīdzinājumā ar abām iepriekšējām grupām. FIAS dimensijas *Dusmas un piesardzība*, *Atklāsme un sintēze* un *Aktīva feministe* raksturo izteikta *genderu* diferencēšana un vēsturiski tradicionālo *genderlomu* noraidīšanu, kamēr FIAS dimensijas *Diferencēšana un Līdzvērtība* atzīst vēsturiskās, stereotipiskās *genderlomas*.

Latento profilu analīze, izmantojot piecu klašu modeli (FIAS pantu grupēšanu piecās klasēs), kas saskanētu ar piecu FIAS apakšskalu struktūru, vēlreiz apstiprināja kritiku, kuru FIAS ir izpelnījusies no Hansena (Hansen, 2002) par to, ka FIAS skalai trūkst pierādījumu feministiskās identitātes skalas pakāpju secīgumam.

Saistība starp sieviešu feministisko identitāti, sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem, apmierinātību ar ģimenes dzīvi, reālo un ideālo ģimenes vidi, apmierinātību ar ģimenes vidi un identitātes krīzi

Saistība starp sieviešu feministisko identitāti un sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem

Atklāsmes un sintēzes dimensijai visvairāk dod priekšroku topošie sākumskolas pedagogi un sievietes, kuras iegūst pirmo augstāko izglītību. Līdzvērtības dimensijai visvairāk dod priekšroku topošie sākumskolas pedagogi, sievietes ar bērniem, latvietes, kurām māte ir latviete. Aktīvas feministes dimensijai visvairāk dod priekšroku topošie psihologi, speciālās izglītības pedagogi un logopēdi, kā arī respondentes ar vecāku brāli vai brāļiem. Diferencēšanas dimensijai visvairāk dod priekšroku sievietes, kuras dzimušas laulības modelī – mātei pirmā, bet tēvam otrā laulība.

Sievietes, kuras aktīvi iesaistās vai vēlās iesaistīties aktīvās darbībās par feministiskiem ideāliem un vērtībām un tiecas uz pilnīgu saplūšanu ar feministisko identitāti un feminismu identificē ar vārdu „sieviete” (Aktīva feministe), tāpat kā sievietes, kuras vēlas darboties, lai uzlabotu sieviešu statusu sabiedrībā un diferencē vīriešus kā atšķirīgus (Atklāsme un sintēze), un sievietes, kuras uzskata, ka vīrieši un sievietes ir līdzvērtīgi un, ka atšķirīgajam starp dzimumiem nav nozīmes sociālajās aktivitātēs (Līdzvērtība), uzrāda atšķirības profesiju izvēlē.

Sievietes, kuras diferencē vīriešus kā atšķirīgus un cīnās par sieviešu statusu vairāk izvēlas apgūt profesijas – psihologs, speciālās izglītības pedagogs, logopēds, bet sievietes, kuras uztver sievietes un vīriešus kā līdzvērtīgus un uzskata, ka atšķirīgajam starp dzimumiem nav nozīmes sociālajās aktivitātēs, izvēlas sākumskolas pedagoga profesiju. Šo sakarību, iespējams, var skaidrot ar to, ka sabiedrībā pastāv neoficiāls uzskats, ka vislielākās psiholoģiskās problēmas ir psihologiem, tāpēc viņi studē psiholoģiju, lai tādā veidā atrisinātu savas personīgās problēmas. Kā norāda Adlers un Salivans (skat. Hall & Lindsey, 1970), cilvēki identificējas ar noteiktu sociālo grupu, lai kompensētu savu vajadzību apmierināšanu. Savukārt sākumskolas pedagoga izvēli sievietēm, kuras vīriešus uzskata par līdzvērtīgiem ar sievietēm, var skaidrot ar zināmu sievišķīguma un mātišķuma izpausmi. Sievietes, kuras izjūt dusmas un bailes pret vīriešiem, bet vēl nav gatavas tās izpaust atklāti un iesaistīties aktīvās darbībās par feministiskām idejām (Dusmas un piesardzība), izvēlas apgūt pirmsskolas pedagoga profesiju, bet noraida vadītāja profesijas izvēli. Interesanti, ka sievietes, kuras pieņem un atbalsta stereotipiskās vīriešu un sieviešu lomas (Diferencēšana), līdzīgi, kā tās, kuras dod priekšroku Dusmu un piesardzības dimensijai, izvēlas pirmsskolas pedagoga profesiju, bet neizvēlas tādas specialitātes kā sabiedriskās attiecības un žurnālistika. Sievietes, kuras atbalsta stereotipiskās dzimumlomas, izvēlas pirmsskolas pedagoga amatu, iespējams, tieši tā paša iemesla dēļ, kāpēc sievietes, kuras uzskata vīriešus par līdzvērtīgiem, vēlas palīdzēt mazajiem bērniem, tā realizējot vēl nerealizētās mātes jūtas.

Iegūtie rezultāti saskan arī ar Eriksona (Erikson, 1968) viedokli, ka identitātes veidošanās procesā notiek iespēju un dažādo izvēļu atsijāšana, līdz ir izveidoti skaidri priekšstati par darbu un karjeru.

Sievietes, kuras atzīst vīriešu un sieviešu līdzvērtību (Līdzvērtība) atšķiras no visām pārējām FIAS dimensiju pārstāvēm ar to, ka viņas 1. studiju kursā retāk kļūst par mātēm. Sieviešu tautība ir saistīta ar kultūras noteiktiem sieviešu uzskatiem par vīriešu un sieviešu līdzvērtību. Sievietes latvietes vairāk nekā krievu tautības sievietes uzskata, ka sievietes un vīrieši ir līdzvērtīgi un, ka atšķirīgajam starp dzimumiem nav nozīmes. Arī mātes tautībai tika konstatēta saistība ar sieviešu feministiskās identitātes dimensiju Līdzvērtība. Sievietes, kuru

mātes ir latvietes, vairāk uztver sievietes un vīriešus kā līdzvērtīgus nekā tās sievietes, kuru mātes ir citu tautību pārstāves, bet nav krievietes.

Ja studentei ir vecāks brālis vai brāļi, tad viņai būs raksturīga vairāk izteikta aktīvas feministes identitātes dimensija, nekā tad, ja ģimenē būs jaunāka māsa vai māsas. Šo atšķirību var skaidrot ar to, ka ja studentei ir vecāki brāļi vai brālis, tad iespējams, ka viņai vairāk nāksies savas intereses aizstāvēt, nekā tad, ja ģimenē būs jaunākas māsas vai māsa, pār kurām viņai varētu būt zināma ietekme. Sievietēm, kuras ir meitas mātei no pirmās laulības, bet tēvam no otrās laulības, būs vairāk izteikta vīriešu un sieviešu stereotipisko lomu atzīšana un pieņemšana un vīriešu un sieviešu diferencēšana (Diferencēšana) nekā sievietēm, kuras ir tēvam no pirmās, bet mātei no otrās laulības. Iegūtie rezultāti saskan ar Džeksona (Jacson, 1965) kā arī ar Teilora un viņa kolēģu (Taylor et al., 2006) ģimenes kā sistēmas raksturojumu, ka ģimenes ietvaros realizējas ģimenes locekļu savstarpējās interakcijas, un ka tā darbojas kā viens veselums un izmaiņas ar vienu sistēmas dalībnieku ietekmē visus sistēmas dalībniekus kopumā. Šeit būtu jānorāda uz Džeikoba un Hebera (Jacob & Haber, 2003) atklājumu, ka tieši ģimenei ir liela loma dažādu cilvēku sociālo problēmu radīšanā, kuras ir kritiski nozīmīgas cilvēku psiholoģiskajai labklājībai. Kopumā iegūtie pētījuma rezultāti saskan arī ar Diuksa (Deaux, 2001) norādi par sociālās vides būtisko nozīmi sociālās identitātes veidošanās procesā, jo ģimenes vide ir pirmā sociālā vide, kurā sākas cilvēka identitātes veidošanās, un to ietekmē dažādi sociālās vides apstākļi.

Saistība starp sieviešu feministisko identitāti un apmierinātību ar ģimenes dzīvi

Apmierinātības ar ģimenes dzīvi rādītajam ir pozitīva saistība ar feministiskās identitātes dimensiju *Diferencēšana*. Detalizētāka analīze atklāja negatīvas saistības starp *Diferencēšanu* un neapmierinātību ar ģimenes dzīvi, *Aktīvas feministes* dimensiju un ļoti izteiktu neapmierinātību ar ģimenes dzīvi, *Atklāsmes un sintēzes* dimensiju un daļēju apmierinātību ar ģimenes dzīvi. Pozitīvas saistības tika atklātas starp *Atklāsmi un sintēzi* un apmierinātību ar ģimenes dzīvi, *Dusmām un piesardzību* un neapmierinātību ar ģimenes dzīvi. *Līdzvērtības* dimensija neuzrādīja nevienu statistiski nozīmīgu sakarību ar AĢDz apakšskalām.

Tika noskaidrots, ka pastāv pozitīva saistība starp apmierinātību ar ģimenes dzīvi un FIAS apakšskalu, kas raksturo stereotipisku dzimumlomu uztveri, kas ir pretēja aktīvam feminismam. Aplūkojot rezultātus detalizētāk, ir vērojams, ka pieaugot neapmierinātībai ar ģimenes dzīvi, pieaug arī dusmas un piesardzība attiecībā pret vīriešiem, samazinās stereotipiska dzimumlomu uztvere, bet samazinās arī aktīva identificēšanās ar feministisko kustību. Palielinoties apmierinātībai ar ģimenes dzīvi, palielinās respondentu atklāsme un spēja

sintezēt savu piederību sieviešu dzimumam un pozitīvu attieksmi pret vīriešiem, tajā pašā laikā apmierinātībai nedaudz samazinoties (daļēja apmierinātība), šī atklāsmes un sintēzes spēja samazinās.

Līdzīgi kā šajā pētījumā, arī Moradi un Subiča (Moradi & Subich, 2002) pētījumā par FIAS dimensiju saistību ar sieviešu pašvērtējumu norāda, ka pastāv negatīva sakarība starp FIAS apakšskalu *Dusmas un piesardzība* (FIAS oriģ.–Pasīva pieņemšana) un pašvērtējumu un pozitīva starp apakšskalu *Aktīva feministe* (FIAS oriģ.–Aktīva iesaiste) un pašvērtējuma rādītājiem. Iespējams, ka sieviešu pašvērtējums ir tieši saistīts ar viņu identificēšanos ar aktīvu feministu vērtībām, uzskatiem, uzvedību. Saskaņā ar Optimālās neatkārtojamības teoriju, piederība aktīvām feministēm paaugstina sieviešu pašvērtējumu un līdz ar to palielinās viņu subjektīvā labizjūta (Brewer, 2007).

No sociālās psiholoģijas aspekta šo saistību var skaidrot ar to, ka sievietei var būt vairākas sociālās identitātes, šajā gadījumā viņa sevi kategorizē gan kā savai ģimenei, gan aktīvu feministu grupai piederīgu personu. Kā norāda Brīvers (Brewer, 1979), tad grupa, ar kuru sieviete būs identificējusies, tiks uzskatīta par labu.

Iespējams, ka sievietes ne vienmēr sniedz adekvātu vērtējumu savai apmierinātībai ar ģimenes dzīvi. Tas nozīmē, ka viņas var pieņemt, ka viņas ar ģimenes dzīvi ir apmierinātākas, nekā tas ir patiesībā, ja jutīsies piederīgas šai ģimenei, kā šajā gadījumā tas notiek ar aktīvām feministēm, jo aptaujā par apmierinātību ar ģimenes vidi, viņas norāda, ka viņas ar to nav apmierinātas.

Sievietes, kurām Moradi un Subičas (Moradi & Subich, 2002) pētījumā atklāta negatīva sakarība starp FIAS apakšskalu *Dusmas un piesardzība* (FIAS oriģ.–Pasīva pieņemšana) un pašvērtējumu, raksturo pazemināti pašvērtējuma rādītāji, trauksme, depresijas afekti, psihosomatiski simptomi un nedrošība starppersonu attiecībās (Wylie, 1989, skat. Moradi & Subich, 2002). Moradi un Subičas pētījuma rezultāti saskan ar dotā pētījuma rezultātiem: sievietes izjūt iekšēju diskomfortu, jo nespēj izteikt savu neapmierinājumu un visas negatīvās izjūtas patur pie sevis.

Līdzīgi rezultāti ir iegūti Gartona un kolēģu (Garton et al., 2004) pētījumā, kas norāda, ka jaunieši, kas ir neapmierināti ar ģimenes dzīvi, izjūt nepieciešamību pēc pašpietiekamības izjūtas, vajadzību pēc pašapliecināšanās, tāpēc meklē iespējas šīs izjūtas kompensēt, saņemt (atrast), iesaistoties kādās sociālajās grupās, bet jaunieši, kuru ģimenēs ir atbalstoša vide, neizjūt pašpietiekamības un pašapliecināšanās izjūtu deficītu, kuru būtu nepieciešams kompensēt ar piederību ārpusģimenes sociālajai grupai.

Saistība starp sieviešu feministisko identitāti un reālo/ ideālo ģimenes vidi, apmierinātību ar ģimenes vidi

Dusmu un piesardzības dimensija uzrāda pozitīvas sakarību ar reālo ģimenes vidi ar morāli reliģisko uzsvāru un kontroli, bet negatīvu sakarību ar reālo ģimenes vidi, kurā ir aktuāli neatkarības jautājumi. Negatīva sakarība tika atklāta starp apakšskalu *Dusmas un piesardzība* un ideālo ģimenes vidi, kurā akcentēta ģimenes locekļu emociju ekspresija.

Līdzvērtības dimensija uzrāda pozitīvas sakarības ar reālo ģimenes vidi, kas orientēta uz neatkarību un intelektuāli kulturāliem jautājumiem, bet negatīvu sakarību ar ģimenes vidi ar morāli reliģisku uzsvāru. Šī apakšskala uzrāda pozitīvas sakarības ar ideālo ģimeni, kurā būs sadarbība, ģimenes locekļu emocionālā ekspresija, intelektuāli kulturāla orientācija un orientācija uz aktīvu atpūtu, bet negatīvu sakarību ar ideālo ģimeni, kurā valdīs konflikti. *Līdzvērtības dimensija* uzrāda pozitīvu sakarību ar ģimenes tipu, kas ir orientēts uz neatkarību.

Atklāsmes un sintēzes dimensija uzrāda pozitīvas sakarības ar reālo ģimenes vidi ar morāli reliģisko orientāciju, uzsvāru uz organizāciju un kontroli, kā arī pozitīvas sakarības ar ideālo ģimenes vidi ar morāli reliģisko uzsvāru, uzsvāru uz organizāciju un kontroli. Šī dimensija uzrāda negatīvas sakarības ar dezorganizētas ģimenes tipu un ģimenes grupu, kas ir orientēta uz sistēmas uzturēšanu.

Diferencēšanas dimensija uzrāda pozitīvas sakarības ar reālo ģimenes vidi, kas orientēta uz sadarbību, ir morāli reliģiski orientēta un ar akcentētu organizāciju, negatīvas sakarības atklātas ar reālo ģimenes vidi, kas orientēta uz konfliktiem un ar intelektuāli kulturālu orientāciju. Pozitīvas sakarība tika atklāta ar ideālo ģimenes vidi ar morāli reliģisko uzsvāru, bet negatīva – ar ideālo ģimenes vidi, kas atbalsta emociju ekspresiju un intelektuāli kulturālu orientāciju. Šī dimensija uzrāda negatīvu sakarību ar ģimenes tipu, kas ir orientēts uz neatkarību.

Aktīvas feministes dimensija uzrāda negatīvu sakarību ar reālo ģimenes vidi, kas orientēta uz indivīda neatkarību, bet pozitīvu sakarību ar ģimenes vidi, kas orientēta uz aktīvu atpūtu un sasniegumiem, ar intelektuāli kulturālu orientāciju, morāli reliģisko uzsvāru un kontroles vadošo lomu ģimenē. Tāpat šī dimensija uzrādīja pozitīvas sakarības ar ideālo ģimenes vidi, kurā būs konflikti, izteikta ģimenes locekļu kontrole, bet negatīvas sakarības ar ideālo ģimenes vidi ar orientāciju uz sadarbību, atbalstu emociju ekspresijai un aktīvas atpūtas orientāciju.

Analizējot sakarības starp apmierinātību ar ģimenes vidi (arī ar labizjūtu) un feministiskās identitātes dimensijām, tika konstatēts, ka *Līdzvērtība* uzrāda negatīvas sakarības ar apmierinātību ar ģimenes vidi, kas atbalsta ģimenes locekļu emociju ekspresiju, un ģimenes vidi, kurā valda organizācija, šī dimensija uzrāda negatīvu sakarību arī ar ģimenes vides

labizjūtu. *Atklāsmes un sintēzes* dimensija uzrāda pozitīvas sakarības ar apmierinātību ar ģimenes vidi, kura orientēta uz sadarbību un aktīvu atpūtu. *Diferencēšanas* dimensija uzrāda pozitīvu sakarību ar apmierinātību ar ģimenes vidi, kurā valda sadarbība, kas atbalsta emociju ekspresiju un aktīvu atpūtu, šī dimensija negatīvi korelē ar apmierinātību ar ģimenes vidi, kura orientēta uz konfliktiem. *Diferencēšanas* dimensija uzrāda pozitīvu sakarību ar ģimenes vides labizjūtas rādītāju. *Aktīvas feministes* dimensija uzrāda pozitīvu sakarību ar apmierinātību ar ģimenes vidi, kas orientējas uz sadarbību, atbalsta emociju ekspresiju un aktīvu atpūtu. Šī dimensija pozitīvi korelē ar ģimenes vides labizjūtas rādītāju.

Tādu reālās ģimenes vides rādītāju kā morāli reliģiskais uzsvars un kontrole palielināšanās ir saistīta ar paaugstinātiem *Dusmu un piesardzības* rādītājiem feministiskās identitātes aspektā. Tas norāda, ka sievietēm, kuru ģimenēs ir vairāk izteikts morāli reliģisko vērtību uzsvars un ģimenes vides kontrole, bet vājāka ģimenes locekļu neatkarība, ir raksturīga piesardzīga attieksme pret vīriešiem un viņas izjūt dusmas, bailes un agresiju, bet šīs izjūtas „patur” pie sevis un neizrāda, jo nav vēl gatavas aktīvi iesaistīties feministiskajā kustībā, bet savā nākotnes ģimenē viņas vēlas intensīvākas emociju izpausmes starp ģimenes locekļiem. Šie rezultāti sakrīt ar atklātajām sakarībām, kas norāda, ka rigīdās ģimenēs ar augstu vecāku kontroli jauniešiem ir novērojamas problēmas identitātes attīstībā (Quintana & Lapsley, 1990). Turpretī jaunieši no ģimenēm, kurās ir augsta savstarpējā sadarbība vai saliedētība un zems konfliktu un kontroles līmenis, uzrāda labāk attīstītas sociālās kompetences, viņi ir apmierinātāki ar attiecībām ar pretējā dzimuma pārstāvjiem, kā arī viņu sociālās izvairīšanās līmenis ir zemāks (Bell et al., 2001).

Šīm sievietēm dusmas un bailes varētu būt arī saistītas tieši ar reliģisko uzvaru ģimenē, jo reliģiskās dogmas var norādīt uz patriarhālās sistēmas esamību, kas nekorekti interpretēta un nepareizi pielietota var radīt studentēs kā sieviešu dzimuma pārstāvēs diskriminācijas un apspiestības izjūtu. Ja reliģiskās idejas tiek interpretētas korekti, tās veicina dzimumu savstarpējo cieņu un atbildību vienam pret otru – kā norādīts Bībelē, sievietei jāseko vīram, bet vīram par to ir jā rūpējas par savu sievu (Bībele, 1991). Morāli reliģiskās dogmas var ierobežot sieviešu iespējas savas identitātes izpētē, jo identitātes izpēte tiek pieļauta tikai atbilstošo reliģisko uzskatu robežās, šeit gan svarīga loma ir videi, kurā šīs morāli reliģiskās dogmas tiek uzsvērtas. Latvijā reliģiskās dogmas nav ar senu vēsturi, tās īpaši akcentētas tika pēc Latvijas Republikas neatkarības iegūšanas un, iespējams, ka ar to ir saistīti zināmi izpratnes un pielietojuma pārspilējumi.

Sievietēm, kuru ģimenes videi raksturīgi, ka ģimenes locekļi ir neatkarīgi un ģimene orientēta uz intelektuālajām kultūras vērtībām, bet bez orientācijas uz morāli reliģiskajām vērtībām, vairāk raksturīgi, ka viņas vīriešus un sievietes uztver kā līdzvērtīgus, bet vienlaicīgi

atzīst, ka starp dzimumiem pastāv atšķirības, bet šīm atšķirībām nav nozīmes sociālajās aktivitātēs (Līdzvērtības dimensija). Šīs sievietes attiecībā uz nākotnes ģimeni norāda, ka vēlas ģimenes vidi, kurā būs lielāka sadarbība starp ģimenes locekļiem, tiks akceptētas ģimenes locekļu emocionālās izpausmes, bet nebūs ģimenes konfliktu un ģimene būs ar intelektuālu kultūras un aktīvas atpūtas orientāciju. Augstākus rādītājus Līdzvērtības dimensijā uzrāda arī sievietes, kuras ir neapmierinātas ar pašreizējo ģimenes locekļu emocionālo ekspresiju un organizāciju ģimenes vidē. Kopumā, palielinoties atbilstībai šai identitātes dimensijai, samazinās ģimenes vides labizjūtas rādītāji, kas norāda, ka, jo sliktāk jauniešus jūtas ģimenē, jo vairāk viņas atzīst, ka vīrieši un sievietes ir līdzvērtīgi.

Veidojas interesanta pretruna, jo saskaņā ar Lorberas (Lorber, 1998) definīciju par feministu uzskatiem, vīrieši un sievietes ir līdzvērtīgi ekonomiskajā, politiskajā, sociālajā un juridiskajā jomā. Tātad, pēc minētās definīcijas, šīs sievietes pilnībā atbilst feministes identitātei, jo viņas atzīst vīriešu un sieviešu līdzvērtību, tomēr saskaņā ar Funkas un Kimmelas (Funk, 1997; Kimmel, 1997) uzskatiem, lai šīs sievietes kļūtu par īstām feministēm, viņām būtu jāpiedzīvo diskriminācija, kas būtu saistīta ar viņu genderu. Un varbūt tieši šis gadījums atbilst tam, ko par feministisko identitātes izpēti teikušas Bekere un Vāgnere (Becker & Wagner, 2009), ka feministiskās identitātes pētnieki savos pētījumos ir ignorējuši faktu, ka sieviete var identificēt sevi ar savu gendera grupu, bet nebūt feministe un neatbalstīt feministiskos uzskatus, ņemot vērā Bargades un Haides (Bargad & Hyde, 1991) norādi, ka aktīvai feministei jāiesaistās cīņā par feministu ideāliem, vērtībām, jāziedo šai cīņai sava dzīve. Šo sieviešu ģimenes vides neatkarība, iespējams, ļāvisi viņām pieņemt un atbildēt par saviem lēmumiem, kas ļāvisi viņām izpētīt un iepazīt savu identitāti.

Ģimenes vides orientācija uz intelektuālajām kultūras vērtībām var būt saistīta ar to, ko norāda Čikerings un Reisere (Chickering & Reisser, 1993), ka individuālās identitātes attīstībā svarīga nozīme ir komfortam, kādu cilvēks izjūt par savu *gendera* un seksuālo orientāciju, par to, kā cilvēks izjūt sevi sociālā, kultūras un vēsturiskās attīstības kontekstā. Kultūras vērtības ir nepārtraukti mainīgas, pretēji reliģiskajām vērtībām, kas ir ļāvisi šīm sievietēm savu identitāti attīstīt un veidot sociālās vides izmaiņu kontekstā. Un šo ģimenes vides vērtību – orientāciju uz intelektuālajām kultūras vērtībām – viņas vēlas saglabāt un turpināt savās ģimenēs.

FIAS identitātes dimensiju *Atklāsme un sintēze* raksturo vēlēšanās darboties sieviešu statusa uzlabošanā, vienlaikus diferencējot vīriešus pēc viņu uzskatiem, nevis pēc principa „visi vīrieši ir vienādi”, pastiprināti izjūtot un apzinoties savu piederību sieviešu grupai kā atšķirīgai no vīriešu grupas. Šo dimensiju akcentē sievietes no ģimenēm ar morāli reliģisko uzsvāru, orientētām uz ģimenes vides organizāciju un ar izteiktu ģimenes vides kontroli. Interesanti, ka šīs identitātes dimensijas pārstāves arī nākotnes ģimenes vidi vēlas ar izteiktu kontroli, ar

morāli reliģisko uzsvāru un izteiktu organizāciju. Viņas nav apmierinātas ar sadarbību starp ģimenes locekļiem un arī ar ģimenes orientāciju uz aktīvu atpūtu. Dotā feministiskās identitātes dimensija neuzrādīja saistību ar ģimenes vides labizjūtu, bet šīm sievietēm palielinās dimensijas *Atklāsme un sintēze* izteiktība, ja ģimenes vidē samazinās ģimenes dezorganizētība un orientācija uz sistēmas uzturēšanu. Iegūtie rezultāti saskan ar Fīses un Klaines (Fiese & Kline, 1993) norādi, ka ģimenēs, kurās ir svarīga organizācija un kontrole, ģimenes locekļi ir vairāk orientēti uz sadarbību un mazāk orientēti uz konfliktiem.

FIAS identitātes dimensiju *Diferencēšana* raksturo stereotipisko dzimumlomu akceptēšana, sieviešu un vīriešu diferencēšana un lielākas sievietes dzīves jēgas saskatīšana vidē ar stereotipiskām lomām. Šo dimensiju akcentē sievietes no ģimenes vides ar morāli reliģisko orientāciju, orientāciju uz ģimenes vides organizāciju, kurās ir akcentēta sadarbība starp ģimenes locekļiem, bet mazāk raksturīga intelektuāli kulturālā orientācija un samazināti konflikti ģimenē. Šīs sievietes nav apmierinātas ar pašreizējo sadarbību un emocionālo ekspresiju un konfliktiem starp ģimenes locekļiem, viņas norāda arī uz neapmierinātību ar ģimenes orientāciju uz aktīvu atpūtu. Šīs identitātes dimensijas pārstāves attiecībā uz nākotnes ģimeni vēlas, lai tajā būtu morāli reliģisko vērtību uzsvārs, tiktu atbalstīta ģimenes locekļu emocionālā ekspresija un ģimene būtu orientēta uz intelektuālām un kultūras vērtībām. Tomēr kopējai labizjūtai ģimenē palielinoties, palielinās sieviešu tieksme akceptēt dzimumlomu stereotipus un atbalsts uzskatam, ka dzīvojot vidē, kurā valda dzimumlomu stereotipi, sievietes jutīsies labāk un viņu dzīve būs vairāk papildīta ar jēgu.

Šīm sievietēm ir raksturīgas sieviešu ar augstu *gendera* identifikāciju pazīmes, jo, kā norāda Bekere un Vāgnere (Becker & Wagner, 2009), ar *genderu* augsti identificētās sievietes priekšroku dod tradicionālām dzimumlomām un viņām būt par sievieti ir svarīgi, vēl vairāk, viņas dod priekšroku palikšanai mājās, rūpēm par ģimeni un tradicionālajām vērtībām starp vīrieti un sievieti, nevis karjeras veidošanai (Becker & Wagner, 2009).

Pēc Džoselsones (Josselson, 1996) izstrādātā sieviešu identitātes attīstības modeļa šīs sievietes vairāk atbilst Sargu statusam, jo viņas pieņem vecāku noteiktās vērtības un lomas, ko pavada izteikta pienākuma izjūta un stingras morālās vērtības (Marcia & Friedman, 1970). Kā norāda Džoselsone (Josselson, 1996), izdarot izvēles, viņas ir pārliecinātas par saviem lēmumiem, kas ir balstīti uz tradīcijām un atbilst morāles normām. Šādu secinājumu var, iespējams, izdarīt tādēļ, ka šīs sievietes dzīvo ģimenē ar morāli reliģisko uzsvāru un tādu viņas vēlas arī savā nākotnes ģimenē.

FIAS identitātes dimensiju *Aktīva feministe* raksturo pilnīga saplūšana ar feministisko identitāti un aktīva iesaistīšanās mērķtiecīgās darbībās feministisko ideju realizēšanā, atsakoties no personīgās dzīves ideālu realizēšanas. Šo dimensiju akcentē sievietes no ģimenes vides ar

izteiktu orientāciju uz aktīvu atpūtu, orientāciju uz intelektuālajām kultūras un morāli reliģiskajām vērtībām un uz sasniegumiem, kā arī ar augstu kontroles līmeni, bet vāju neatkarību ģimenes vidē. Šīs sievietes norāda, ka viņas ir neapmierinātas ar savas ģimenes orientāciju uz aktīvu atpūtu, ar to, kāda ir emocionālā ekspresija un sadarbība starp ģimenes locekļiem. Taču ir ļoti interesanti, ka, jo sievietes vairāk saplūst ar feministisko identitāti un aktīvi iesaistās cīņā par feministiskām idejām, jo vairāk viņas savā nākotnes ģimenes vidē vēlas izteiktu kontroli, ģimenes vidi, kurā tiek atbalstīti konflikti starp ģimenes locekļiem un netiek atbalstīta ģimenes locekļu emocionālā ekspresija un kura nebūtu orientēta uz aktīvu atpūtu un savstarpējo sadarbību starp ģimenes locekļiem. Kopumā, palielinoties rādītājiem šajā identitātes dimensijā, palielinās ģimenes vides labizjūtas rādītāji, kas liecina, ka, jo labāk šīs sievietes jūtas ģimenes vidē, jo lielāka ir viņu vēlme aktīvāk iesaistīties cīņā par feministiskām idejām un vairāk saplūst ar feministisko identitāti.

Analizējot sievietes, kuras atbilst aktīvās feministes dimensijas raksturojumam, kuras spēj saplūst ar šo identitāti līdz tādai pakāpei, ka pat gatavas atteikties no saviem mērķiem, lai ziedotos feministu ideālu un feministu kā sociālās grupas mērķu realizēšanai, jāņem vērā Hoga (Hogg, 2009) norāde, ka identificējoties ar grupu, studente var depersonalizēties un pilnībā saplūst ar šo grupu, šādā situācijā cilvēks spēj upurēt vai ziedot sevi sociālajai grupai.

Kā norāda Krokera un Luhtanens (Crocker & Luhtanen, 1990), sievietes, kas sevi tā ir ziedojušas, izjūt nepatiku pret citām sociālajām grupām, kuru sastāvā viņas neietilpst vai kuru vērtības nesaskan ar feministu grupas vērtībām, un, jo svarīgāka sievietēm ir šī sociālā identitāte – feminisms, jo ciešāk studente jūtas saistīta ar šo grupu, jo spēcīgāki ir šo sieviešu aizspriedumi, kas izpaužas kā reakcija uz draudiem, ko uztver no citas, svešās grupas, kas varētu būt gan vīrieši, gan sievietes, kuras atzīst un pieņem stereotipiskās genderlomas.

Kondora (Condor, 1984) pieņem, ka sieviete ar progresīvu identifikāciju vēlas nodefinēt savu dzimumu pati uz saviem nosacījumiem. Šīs sievietes savu dzimumu uztver kā ar zemāku sociālo statusu nekā vīriešu dzimumu un pieprasa izmaiņas statusu attiecībās. Tāpēc viņa uzskata, ka feministes kā sieviešu apakšgrupa būtu iekļaujama šajā kategorijā ar progresīvu identifikāciju. Tas arī saskan ar to, ka feministes pašas definē, kādas lomas un funkcijas ir sievietēm, kas bieži ir pilnīgi pretēji orientētas nekā vēsturiski un stereotipiski izveidojušās. Kā sieviešu gendera pārstāves viņas uzskata, ka citas sievietes, kuras vēl nav kļuvušas par feministēm, drīz par tādām kļūs – brīdī, kad viņu sievišķā identitāte būs noformējusies un viņas to būs apzinājušās (Tarrant, 2008). Kā norāda Taranta, feministiskās kustības mērķis ir mainīt modeļus, kādi valdīja attiecībā pret genderu, un tās galvenais mērķis ir pielikt punktu sieviešu pakļaušanai (Tarrant, 2009). Ar šo varētu arī skaidrot it kā nelogisko sieviešu – aktīvo feministu vēlmi savā nākotnes ģimenes vidē pēc kontroles, konfliktu starp ģimenes locekļiem

atbalstīšanas, ģimenes locekļu emocionālās ekspresijas un sadarbības noliegšanas. Vēlmi pēc agresīvas ģimenes vides, kurā, iespējams, ka viņas vēlēsies būt valdonīgas, vēl var skaidrot ar to, ka, kā norāda Funka un Kimela (Funk, 1997; Kimmel, 1997), īsta un patiesa feministe var būt tikai tā sieviete, kas ir piedzīvojusi diskrimināciju, kas saistīts ar viņas dzimumu. Tomēr, kā raksta Eriksons, tad tikai pozitīva identitātes apzināšanās ļauj pārvarēt iracionālu sevis noliegšanu un fanātisku naidu pret jebkuru, kurš ir no „manis” atšķirīgs (Eriksons, 1998). Aktīvas feministes dimensiju atbalstošām studentēm ir augsti rezultāti identitātes krīzes rādītājos, kas liecina, ka viņas īsti vēl nav atradušas savu „Es”, bet identifikācija ar feminismu varētu viņām ļaut saplūst ar feministisko identitāti, nemeklēt savu personīgo identitāti, tā jūtoties labāk, aizsargātākām. Tāpat to var skaidrot no Ego identitātes viedokļa, jo identitāte ne vienmēr ir pozitīva, pastāv gadījumi, kad indivīds sava veseluma saglabāšanai var izvēlēties negatīvo identitāti, piemēram, identificējoties ar varmāku un kļūstot pašam par varmāku (Eriksons, 1998). Ja studente cietusi no vīriešiem, tad viņa var identificēties ar vīrieša gendera īpašībām, uzvedību – agresiju un pat ar varmācību, jo, kā norāda arī Freids (Фрейд, 1925), identifikācija ir viens no psiholoģiskiem aizsargmehānismiem.

Saistība starp sieviešu feministisko identitāti un identitātes krīzi

Analizējot sakarības starp feministiskās identitātes dimensijām un identitātes krīzi, tika konstatēts, ka pastāv pozitīvas sakarības starp identitātes krīzes kopējo rādītāju, kā arī ar visām septiņām identitātes krīzes aptaujas apakšskalām (ilgtermiņa mērķi, karjeras izvēle, draudzība, seksualitāte, reliģija, vērtības, grupas lojalitāte) un *Dusmu un piesardzības, Atklāsmes un sintēzes* un *Aktīvas feministes* dimensijām, kas norāda, ka palielinoties atbalstam feministiskajiem uzskatiem un, pieaugot gatavībai iesaistīties feministisko ideālu aizstāvēšanā, ir saistības ar identitātes krīzes stāvokli, bet, samazinoties identitātes krīzei, palielinās stereotipisko sieviešu un vīriešu lomu pieņemšana un atzīšana.

Sievietes, kurām raksturīga dzimumlomu stereotipu pieņemšana un dzimumu diferencēšana (Diferencēšanas dimensija), neuzrāda saistību ar kopējiem IKA, identitātes krīzes noteikšanas, identitātes problēmu noteikšanas rādītājiem, bet uzrāda pozitīvu saistību ar identitātes krīzi tikai attiecībā uz grupas lojalitāti. Viņām, iespējams, šķiet, ka viņas ir nodevušas savu „personīgo” jeb sieviešu grupu, ka pieņem šos stereotipus nevis atbalsta feministiskos ideālus un vērtības, viedokļus un uzskatus, kas iegūst arvien plašāku rezonansi masu saziņas līdzekļos, reklāmās utt. Kā norāda Terijs, Svīnijs un Šeperds (Terry, Sweeny, & Shepperd, 2007), identitātes krīze var rasties brīžos, kad cilvēks nonāk konflikta situācijā pats ar savu pašprezentāciju – kad vienā un tajā pašā brīdī ir jāizlemj, kādu savu paštēlu prezentēt, jo klāt

ir divas cilvēku grupas, kurām pie citiem apstākļiem tiktu prezentēti divi atšķirīgi paštēli, kas raksturotu sieviešu vidi, kurā ir viedokļu dažādība par to, kas ir sieviete.

Sabiedrībā izveidots viedoklis, kas feminismu pozicionē kā ekvivalentu jēdzienam sievišķība, līdz ar to šīs sievietes sevi identificē ar *genderu* – sieviete, bet tādu, kurš atbalsta sieviešu un vīriešu stereotipiskās lomas, bet nevis ar sievieti, kura cīnās pret šīm lomām.

Sievietes, kuras savos uzskatos pauž viedokli par vīriešu un sieviešu līdzvērtību, atzīstot, ka atšķirīgajam starp abiem dzimumiem nav nozīmes sociālajās aktivitātēs (Līdzvērtības dimensija), neuzrāda saistību ar kopējiem IKA, identitātes krīzes noteikšanas, identitātes problēmu noteikšanas rādītājiem. Šīs sievietes atbilst Džoselsones (Josselson, 1996) sieviešu identitātes Sarga statusam un Marsijas (Marcia, 1966) Iepriekšnolemtības statusam, jo viņas pieņem ģimenes vidi tādu, kāda tā ir, un viņām ir svarīgi ievērot tradīcijas un morāles normas, tai skaitā genderlomu stereotipus. Kā norāda Džoselsone, tad Sargu statusa sievietes nesaistās ar identitātes krīzes vai identitātes izpētes stadiju (Josselson, 1996), kas sakrīt arī ar dotā pētījuma rezultātiem.

Saistība starp sieviešu apmierinātību ar ģimenes vidi, ģimenes dzīvi un identitātes krīzi

Pētot saistību starp sieviešu apmierinātību ar ģimenes vidi, ģimenes dzīvi un identitātes krīzi ir noskaidrots, ka, palielinoties neapmierinātībai ar kontroli, konfliktiem ģimenes vidē, palielinās gan kopējie identitātes krīzes, gan krīzes ilguma un problēmu smaguma rādītāji. Pieaugot apmierinātībai ar ģimenes locekļu sadarbību, neatkarību, orientāciju uz intelektuāli kulturālajām vērtībām, sasniegumiem, samazinās gan kopējie identitātes krīzes, gan identitātes problēmu rādītāji. Pieaugot apmierinātībai ar emocionālo ekspresiju, samazinās ar ilgtermiņa mērķiem saistītās identitātes problēmas.

Pēc detalizētākas analīzes tika noskaidrots, ka samazinoties apmierinātībai ar ģimenes dzīvi palielinās identitātes problēmas saistībā ar tādiem jautājumiem kā ilgtermiņa mērķi un draudzība. Ģimenes atbalsts (atbalstoša ģimene) ir svarīgs ne tikai personības izaugsmē un profesionālajā identifikācijā, bet arī karjeras plānošanā un tas samazina trauksmi par nākotnes profesionālo karjeru un neizlēmību par nākotnes studijām augstskolā (Hargrove et al., 2005; Penick & Jepsen, 1992) To apliecina arī Šafers (Shaffer, 2009), norādot, ka koledžas sievietes ir vairāk nekā skolēni norūpējušās par savu profesionālo identitāti un ka viņas ir norūpējušās par tādiem identitātes aspektiem kā seksualitāte un attiecības, jo aktuāls ir jautājums par darba un ģimenes mērķu sabalansēšanu.

Palielinoties neapmierinātībai ar ģimenes dzīvi, palielinās identitātes krīzes izteiktība karjeras izvēles jomā, bet neitrālam ģimenes dzīves vērtējumam palielinoties palielinās

identitātes krīze seksualitātes jomā un vērtību jomā, turpretī palielinoties daļējai neapmierinātībai ar ģimenes dzīvi samazinās identitātes krīze saistībā ar reliģijas jautājumiem, tāpat kā palielinoties ļoti izteiktam apmierinājumam ar ģimenes dzīvi samazinās identitātes krīze grupas lojalitātes jomā.

Identitātes krīzei, kā norāda Šafers, ir tieša saistība ar sieviešu ģimeni, jo sievietes, kuras jūtas atsvešinātas no saviem vecākiem, bieži ir ar difūzu identitāti. Pēc Marsijas identitātes statusiem (Marcia, 1966) viņas neatrodas ne īsti identitātes krīzes statusā, ne arī iesaistes statusā, viņas dzīvo vienai dienai un viņām trūkst stabilu dzīves mērķu, vērtību un pārliecības par dzīvi, kā arī viņas tos arī necenšas veidot, pretēji tām sievietēm, kurām ir siltas un atbalstošas savstarpējās attiecības ar vecākiem, kuras rod vecāku atbalstu savas identitātes izpētē un meklējumos, kā rezultātā šīs sievietes atrod/izveido pašas savu individuālo identitāti (Shaffer, 2009).

Palielinoties kontrolei ģimenes vidē apmierinātība ar ģimenes vidi samazinās. Ir atklātas sakarības, ka rigidās ģimenēs ar augstu vecāku kontroli jauniešiem ir novērojamas problēmas identitātes attīstībā (Quintana & Lapsley, 1990).

Apmierinātībai ar ģimenes vidi, kurā ir sadarbība un atbalsts emocionālai ekspresijai, ir negatīva saistība ar identitātes (ilgstošas) krīzes noteikšanas rādītājiem un identitātes problēmu noteikšanas rādītājiem. Pieaugot neapmierinātībai ar konfliktiem un kontroli ģimenes vidē sievietēm izteiktākas kļūst ilgtermiņa identitātes krīze un identitātes problēmas. Šie rezultāti saskan ar Hargroves, Džonsona un viņu kolēģu (Hargrove et al., 2002; Johnson et al., 1999) atklājumu, ka atbalstoša ģimenes vide ar intelektuāli kultūrālo ievirzi un orientāciju uz sasniegumiem ne tikai pastiprina profesionālo identitāti un nodrošina izlēmību karjeras izvēlē, bet arī paaugstina pašefektivitātes līmeni jauniešiem.

Palielinoties apmierinātībai ar ģimenes vides orientāciju uz intelektuāli kulturālām vērtībām, samazinās sieviešu identitātes problēmas, tāpat arī palielinoties apmierinātībai ar ģimenes orientāciju uz aktīvu atpūtu samazinās identitātes krīzes un identitātes problēmu rādītāji, kā arī palielinoties apmierinātībai ar morāli reliģisko uzsvāru ģimenē, samazinās identitātes krīzes un identitātes problēmu rādītāji un samazinās identitātes problēmas, kas saistītas ar reliģiju. Bubholts ar kolēģiem (Bubholtz et al., 2003) norāda, ka jauniešiem no saliedētām un emocionāli atvērtām ģimenēm ir raksturīgas aktivitātes, kas vērstas uz sasniegumiem, viņiem ir izteiktākas ētiskās un reliģiskās vērtības un zemāks konfliktēšanas līmenis, kas sekmē viņu psiholoģisko stabilitāti un emocionālo atvērtību, kā arī viņu personīgās brīvības izjūtu. Šie rezultāti saskan arī ar daudzu citu pētnieku atklātajām sakarībām par ģimenes vides nozīmi jauniešu identitātes attīstībā (Jonson & McNeil, 1998; Jonson & Nelson, 1998; Matheis & Adams, 2004; Swanson & Mallinckrodt, 2001), kas norāda, ka jauniešiem,

kuri aug ģimenēs ar atbalstošu vidi, ir daudz labākas attiecības ar saviem vecākiem, kā arī viņiem ir izteiktāka sevis apzināšanās un stiprāka un skaidrāk apzināta identitāte, ir zemāks trauksmes līmenis un viņi mazāk izvairās no tiešiem kontaktiem ar pieaugušajiem. Atvērta un tieša komunikācija starp ģimenes locekļiem ir ļoti nozīmīgs priekšnoteikums jauniešu psiholoģiskajā nobriešanā un pārtapšanā par pieaugušajiem. Turpretī jauniešus no ģimenēm ar augstu konfliktu līmeni raksturo zems intimitātes līmenis.

Feministiskās identitātes dimensijas prognozējošie modeļi

Feministiskās identitātes dimensiju Diferencēšana un Līdzvērtība modeļus, kas raksturo sievietes, kuras atbalsta stereotipiskās genderlomas, pamatā prognozē sociāli demogrāfiskie rādītāji un ģimenes vides mainīgie, bet Aktīvas feministes, Dusmu un piesardzības, Atklāsmes un sintēzes dimensiju modeļus, kas ir saistīti ar aktīva feminisma idejām, pārsvarā prognozē ģimenes vides un identitātes krīzes mainīgie.

Interesanti, ka, ja feministiskās identitātes dimensijas prognozējošos modeļus analizē kā polāru sistēmu, kur vienā punktā ir aktīvas feministes dimensija, kā feministisko identitāti visizteiktāk raksturojošā dimensija, bet pretējā punktā ir līdzvērtības dimensija, tad vērojams, ka svarīgs modeļus prognozējošs faktors ir identitātes krīzes rādītāji, vienā polā to nav, bet pastiprinoties feministiskās identitātes iezīmju izpausmēm, tie palielinās, t.i., līdzvērtības dimensijas pārstāvēm prognozējošo faktoru vidū nav identitātes krīzes rādītāju, bet aktīvās feministes dimensijai tie ir trīs.

Uzmanību pievērš feministu uzskats, ka sievietes, kuras nav feministes, ir sievietes, kuras savu būtību īsti vēl nav atradušas, bet, kad atradīs, tad kļūs par feministēm, bet tās, kuras ir ceļā uz sevis atrašanu, ir feministes, kuras vēl neatļaujas vai baidās sevi par tādām uzskatīt un sevi pozicionēt kā feministes un, kā norāda Bekere un Vāgnere (Becker & Wagner, 2009), tiek ignorēts fakts, ka sieviete var būt arī tikai sieviete ar veselīgu personību un noformētu identitāti, nebūdama arī feministe.

Šāda feministu nostādne dotajā pētījumā iegūto rezultātu gaismā liek izvirzīt pieņēmumu, ka, iespējams, feministiskās identitātes pamatā ir psiholoģiski traumatizētu sieviešu grupas sociālā identitāte, jo Dovninga un Rouša savu teoriju izveidoja īpaši pamatojoties uz sieviešu dzīves pieredzi, kuras ir pieredzējušas apspiestību un diskrimināciju (Downing & Roush, 1985) un apvienojušās savas personības veseluma saglabāšanai – viena otru stiprinot un atbalstot, bet, pārstrādājot psiholoģisko traumu, viņas varētu pieņemt savu sievišķo identitāti gan kā sievietes dzimumidentitāti, gan kā sievišķo *genderidentitāti* un atgūt savu patieso viengabalainības un veseluma izjūtu kā sievietes.

Pētot sievietes, kuras pieredzējušas *gendera* diskrimināciju, viņas uzrāda feministiskās identitātes (apziņas) klātesamību un vairākums no šīm sievietēm cer, ka feministisko ideālu un vērtību atbalstīšana palīdzēs viņām pārvarēt un tikt galā ar turpmāko diskrimināciju (Klonis, Endo, Crosby, & Worell, 1997).

Pētījuma ierobežojumi un ieteikumi turpmākai izpētei

Būtisks pētījuma ierobežojums saistās ar kultūrvides un vēsturisko tradīciju ietekmi. Pētījumā analizētie modeļi un teorētiskās atziņas lielākoties ir radušās Amerikas Savienotajās Valstīs vai Eiropā, bet Latvijas kultūrvidē ir ievērojami atšķirīga no šīm valstīm, jo Latvija pusgadsimtu atradās Padomju Sociālistisko Republiku Savienības sastāvā, kurā valdīja pilnīgi atšķirīgas vērtības, „dzelzs priekšgars” neļāva iegūt informāciju, kas notiek ārpus PSRS robežām. Šādā slēgtā vidē, ar izteikti komunistisku ideoloģiju izauga vairākas paaudzes un Latvijas kultūrvidē, it īpaši ģimenes jomā, vairāk atbilst Austrumeiropas un Krievijas kultūrvides īpatnībām, nekā ASV vai Eiropas kultūrvidē un tradīcijām. Jāņem vērā arī tas, ka pētījuma respondentu mātes un tēvi lielu daļu savas dzīves pavadīja no mūsdienu kultūrvides atšķirīgā kultūrvīdē ar atšķirīgām vērtībām.

Būtiski, ka pētījuma izlase ir tikai augstskolu 1.kursa sievietes, līdz ar to ir aptverta tikai maza sieviešu populācijas daļa un pētījuma rezultātu pielietojums, līdz ar to, ir ierobežots.

Jāņem vērā pētnieka nelielā pieredze šādu nozīmīgu un lielu pētījumu veikšanā, kas var ierobežot dažādu likumsakarību interpretācijas sociālās psiholoģijas kontekstā.

Svarīgs pētījuma ierobežojums ir arī samērā nelielā respondentu profesionālā daudzveidība, kas var tieši ietekmēt izstrādātos modeļus, jo ārpus pētījuma robežām palika daudzas profesijas, kā, piemēram, ārsti, inženierzinātņu specialitātes utt.

Ieteikumi turpmākajiem pētījumiem:

1. Paplašināt pētījuma izlases vecuma robežas.
2. Saskaņā ar to, ka feministiskā identitāte ir sieviešu sociālā identitāte, bet sociālā identitāte tāpat kā personīgā identitāte ir dinamiska un laikā mainīga, tad būtu nepieciešams veikt longitudinālu pētījumu, lai izpētītu feministiskās identitātes attīstības dinamiku.
3. Šajā pētījumā izmantotas citas kultūrvides autoru definīcijas un saturs par feministisko identitāti, tāpēc būtu nepieciešams izpētīt jēdziena „feminisms” saturu Latvijas kultūrvīdē dzīvojošajiem iedzīvotājiem.
4. Sakarā ar FIAS neskaidro pantu sadalījumu, kas neatbilst ne faktoranalīzes, ne latento profilu analīzes sadalījumam, būtu ieteicams aptaujas kopējo validitāti pārbaudīt ar vēl kādu citu, līdzīgu feministiskās identitātes pazīmju mērīšanas instrumentu.

Secinājumi

Lai noskaidrotu Latvijas sieviešu feministiskās identitātes saturu un feministiskās identitātes dimensijas prognozējošos faktoros, tika veikta zinātniskās literatūras teorētiskā analīze un empīriskais pētījums, kurā iegūto datu analīze ļauj konstatēt, ka pētījuma mērķis ir sasniegts. Iegūtie rezultāti ļauj izdarīt secinājumus par četriem pētījuma pamatjautājumiem un četriem papildjautājumiem.

Atbildot uz 1.pētījuma jautājumu „**Kāds Latvijas sieviešu feministiskās identitātes saturs?**” var secināt, ka:

- Latvijas sieviešu izlasē biežāk sastopamas ir sievietes ar feministiskās identitātes dimensijām – Dusmas un piesardzība, Atklāsme un sintēze un Aktīva feministe, tās ir sievietes, kuras vairāk atbalsta feministiskās kustības izvirzīto mērķi cīnīties par *genderu* vienlīdzību, bet mazāk ir to sieviešu (Līdzvērtības, Diferencēšanas dimensijas pārstāvju), kas atbalsta un atzīst vēsturiski pieņemtās vīriešu un sieviešu *genderlomas*.

Atbildot uz pētījuma 2. jautājumu „**Kāda ir saistība starp sieviešu feministisko identitāti un viņu a) sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem, b) apmierinātību ar ģimenes dzīvi, c) reālo un ideālo ģimenes vidi, d) apmierinātību ar ģimenes vidi, e) identitātes krīzi?**” var secināt:

a) pastāv sakarības starp sieviešu feministiskās identitātes dimensijām un sociāli demogrāfiskajiem rādītājiem. Statistiski nozīmīgas sakarības uzrāda FIAS dimensija Dusmas un piesardzība ar *specialitāti* un *ģimenes stāvokli*, Līdzvērtība ar *bērniem*, *tautību* un *mātes tautību*, Atklāsme un sintēze ar *vecuma grupu* un *augstāko izglītību skaitu*, Diferencēšana ar *ģimenes stāvokli* un *tēva tautību*, bet Aktīva feministe ar *brāļiem/māsām*.

Attiecībā uz specialitāti tika atklāts, ka Atklāsmes un sintēzes, kā arī Līdzvērtības dimensijām visvairāk dod priekšroku topošie sākumskolas pedagogi, viszemāk tās vērtē specialitāšu grupa, kas ietver psihologa, speciālās izglītības pedagoga un logopēda specialitātes, bet Aktīvas feministes uzskatus visvairāk atzīst topošie psihologi, speciālās izglītības pedagogi un logopēdi, kamēr topošie sākumskolas pedagogi šos uzskatus atzīst vismazāk. Atklāsmes un sintēzes dimensijai visvairāk dod priekšroku sievietes, kuras iegūst pirmo augstāko izglītību, bet tās, kurām tā nav pirmā augstākā izglītība šo dimensiju atzīst nozīmīgi mazākā mērā.

Attiecībā uz bērniem tika atklāts, ka Līdzvērtības dimensijai vairāk dod priekšroku sievietes ar bērniem. Šai skalai tika arī atklāta nozīmīga atšķirība attiecībā uz tautību (visvairāk Līdzvērtību atzīst latvietes, vismazāk – krievietes) un mātes tautību (visvairāk Līdzvērtību atzīst sievietes, kuru mātes ir latvietes, vismazāk – citu tautību pārstāves). Saistībā ar brāļiem

un māsām tika atklāts, ka Aktīvas feministes dimensijai visvairāk dod priekšroku respondentēs ar vecāks brālis vai brāļi, bet vismazāk – respondentēs ar jaunāku māsu vai māsām. Attiecībā uz vecāku laulības statusu tendences līmenī tika atklāts, ka Diferencēšanas dimensijai visvairāk dod priekšroku sievietes, kuras dzimušas laulības modelī – mātei pirmā, bet tēvam otrā laulība, bet vismazāk to atbalsta sievietes no ģimenes, kurā ir tēvam pirmā laulība, bet mātei otrā laulība.

Attiecībā uz tēva tautību, dzīves vidi un dzīves vietu, kā arī vecuma grupām statistiski nozīmīgas atšķirības netika atklātas.

b) apmierinātības ar ģimenes dzīvi rādītajam ir pozitīva saistība ar feministiskās identitātes dimensiju *Diferencēšana*. Detalizētāka analīze atklāja negatīvas saistības starp *Diferencēšanu* un neapmierinātību ar ģimenes dzīvi, *Aktīvas feministes* dimensiju un ļoti izteiktu neapmierinātību ar ģimenes dzīvi, *Atklāsmes un sintēzes* dimensiju un daļēju apmierinātību ar ģimenes dzīvi. Pozitīvas saistības tika atklātas starp *Atklāsmi un sintēzi* un apmierinātību ar ģimenes dzīvi, *Dusmām un piesardzību* un neapmierinātību ar ģimenes dzīvi. *Līdzvērtības* dimensija neuzrādīja nevienu statistiski nozīmīgu sakarību ar AĢDz apakšskalām.

c) tika atklātas vairākas sakarības starp feministiskās identitātes dimensijām un ģimenes vides apakšskalām, ģimenes tipiem un grupām.

- *Dusmu un piesardzības* dimensija uzrāda pozitīvas sakarību ar reālo ģimenes vidi ar morāli reliģisko uzsvāru un kontroli, bet negatīvu sakarību ar reālo ģimenes vidi, kurā ir aktuāli neatkarības jautājumi. Negatīva sakarība tika atklāta starp apakšskalu *Dusmas un piesardzība* un ideālo ģimenes vidi, kurā akcentēta ģimenes locekļu emociju ekspresija.
- *Līdzvērtības* dimensija uzrāda pozitīvas sakarības ar reālo ģimenes vidi, kas orientēta uz neatkarību un intelektuāli kulturāliem jautājumiem, bet negatīvu sakarību ar ģimenes vidi ar morāli reliģisku uzsvāru. Šī apakšskala uzrāda pozitīvas sakarības ar ideālo ģimeni, kurā būs sadarbība, ģimenes locekļu emocionālā ekspresija, intelektuāli kulturāla orientācija un orientācija uz aktīvu atpūtu, bet negatīvu sakarību ar ideālo ģimeni, kurā valdīs konflikti. *Līdzvērtības dimensija* uzrāda pozitīvu sakarību ar ģimenes tipu, kas ir orientēts uz neatkarību.
- *Atklāsmes un sintēzes* dimensija uzrāda pozitīvas sakarības ar reālo ģimenes vidi ar morāli reliģisko orientāciju, uzsvāru uz organizāciju un kontroli, kā arī pozitīvas sakarības ar ideālo ģimenes vidi ar morāli reliģisko uzsvāru, uzsvāru uz organizāciju un kontroli. Šī dimensija uzrāda negatīvas sakarības ar dezorganizētas ģimenes tipu un ģimenes grupu, kas ir orientēta uz sistēmas uzturēšanu.
- *Diferencēšanas* dimensija uzrāda pozitīvas sakarības ar reālo ģimenes vidi, kas orientēta uz sadarbību, ir morāli reliģiski orientēta un ar akcentētu organizāciju, negatīvas sakarības atklātas ar reālo ģimenes vidi, kas orientēta uz konfliktiem un ar intelektuāli kulturālu orientāciju.

Pozitīvas sakarība tika atklātas ar ideālo ģimenes vidi ar morāli reliģisko uzsvāru, bet negatīva – ar ideālo ģimenes vidi, kas atbalsta emociju ekspresiju un intelektuāli kulturālo orientāciju. Šī dimensija uzrāda negatīvu sakarību ar ģimenes tipu, kas ir orientēts uz neatkarību.

- *Aktīvas feministes* dimensija uzrāda negatīvu sakarību ar reālo ģimenes vidi, kas orientēta uz indivīda neatkarību, bet pozitīvu sakarību ar ģimenes vidi, kas orientēta uz aktīvu atpūtu un sasniegumiem, ar intelektuāli kulturālu orientāciju, morāli reliģisko uzsvāru un kontroles vadošo lomu ģimenē. Tāpat šī dimensija uzrādīja pozitīvas sakarības ar ideālo ģimenes vidi, kurā būs konflikti, izteikta ģimenes locekļu kontrole, bet negatīvas sakarības ar ideālo ģimenes vidi ar orientāciju uz sadarbību, atbalstu emociju ekspresijai un aktīvas atpūtas orientāciju.

d) Analizējot sakarības starp apmierinātību ar ģimenes vidi (arī ar labizjūtu) un feministiskās identitātes dimensijām, tika konstatēts, ka *Līdzvērtība* uzrāda negatīvas sakarības ar apmierinātību ar ģimenes vidi, kas atbalsta ģimenes locekļu emociju ekspresiju, un ģimenes vidi, kurā valda organizācija, šī dimensija uzrāda negatīvu sakarību arī ar ģimenes vides labizjūtu. *Atklāsmes un sintēzes* dimensija uzrāda pozitīvas sakarības ar apmierinātību ar ģimenes vidi, kura orientēta uz sadarbību un aktīvu atpūtu. *Diferencēšanas* dimensija uzrāda pozitīvu sakarību ar apmierinātību ar ģimenes vidi, kurā valda sadarbība, kas atbalsta emociju ekspresiju un aktīvu atpūtu, šī dimensija negatīvi korelē ar apmierinātību ar ģimenes vidi, kura orientēta uz konfliktiem. *Diferencēšanas* dimensija uzrāda pozitīvu sakarību ar ģimenes vides labizjūtas rādītāju. *Aktīvas feministes* dimensija uzrāda pozitīvu sakarību ar apmierinātību ar ģimenes vidi, kas orientējas uz sadarbību, atbalsta emociju ekspresiju un aktīvu atpūtu. Šī dimensija pozitīvi korelē ar ģimenes vides labizjūtas rādītāju.

e) Analizējot sakarības starp feministiskās identitātes dimensijām un identitātes krīzi, tika konstatēts, ka pastāv pozitīvas sakarības starp identitātes krīzes kopējo rādītāju, kā arī ar visām septiņām identitātes krīzes aptaujas apakšskalām (ilgtermiņa mērķi, karjeras izvēle, draudzība, seksualitāte, reliģija, vērtības, grupas lojalitāte) un *Dusmu un piesardzības*, *Atklāsmes un sintēzes* un *Aktīvas feministes* dimensijām, kas norāda, ka palielinoties atbalstam feministiskajiem uzskatiem un, pieaugot gatavībai iesaistīties feministisko ideālu aizstāvēšanā, ir saistības ar identitātes krīzes stāvokli, bet, samazinoties identitātes krīzei, palielinās stereotipisko sieviešu un vīriešu lomu pieņemšana un atzīšana.

Atbildot uz pētījuma 3. jautājumu „**Kāda ir saistība starp sieviešu apmierinātību ar ģimenes vidi, ģimenes dzīvi un identitātes krīzi?**” var secināt, ka pastāv sakarības starp sieviešu apmierinātību ar ģimenes vidi, ģimenes dzīvi un identitātes krīzi. Palielinoties neapmierinātībai ar kontroli ģimenes vidē, palielinās kopējā identitātes krīze. Sievietēm kļūstot apmierinātākām ar sadarbību starp ģimenes locekļiem, samazinās identitātes krīzes un identitātes problēmu rādītāji, turklāt sievietēm kļūstot apmierinātākām ar emocionālo

ekspresiju starp ģimenes locekļiem samazinās arī problēmas ar ilgtermiņa mērķiem. Pieaugot neapmierinātībai ar konfliktiem un kontroli ģimenes vidē, kļūst izteiktāka ieilgtā identitātes krīze un identitātes problēmas, bet sievietēm kļūstot apmierinātākām ar neatkarību ģimenes vidē samazinās identitātes krīze un identitātes problēmas. Sievietes, kuras ir apmierinātas ar ģimenes orientāciju uz intelektuāli kulturālajām vērtībām, būs mazākas identitātes problēmas, bet identitātes krīzes rādītāji samazināsies sievietēm, kuras būs apmierinātas ar ģimenes orientāciju uz sasniegumiem.

Atbildot uz 4. pētījuma jautājumu par to, **kādi sociāli demogrāfiskie (vecums, tautība, vecāku tautība, specialitāte, bērni, ģimenes stāvoklis, brāļi/māsas, dzīves vide un dzīves vieta, vecāku laulība, augstāko izglītību skaits), ģimenes vides (apmierinātības ar ģimenes dzīvi, reālās ģimenes vides, ideālās ģimenes vides, apmierinātības ar ģimenes vidi) un identitātes krīzes mainīgie prognozē feministiskās identitātes dimensijas**, var secināt, ka:

- Feministiskās identitātes dimensiju Diferencēšana un Līdzvērtība modeļus, kas raksturo sievietes, kuras atbalsta stereotipiskās genderlomas, pamatā prognozē sociāli demogrāfiskie rādītāji un ģimenes vides mainīgie, bet Aktīvas feministes, Dusmu un piesardzības, Atklāsmes un sintēzes dimensiju modeļus, kas ir saistīti ar aktīva feminisma idejām, pārsvarā prognozē ģimenes vides un identitātes krīzes mainīgie.
- Aktīvas feministes dimensiju ar 17% varbūtību prognozē nosacījumi, ka sievietei nav jaunākās māsas, ģimenes vide, kurā netiek atzīta ģimenes locekļu neatkarība, neapmierinātība ar ģimenes orientāciju uz aktīvu atpūtu, bet nav vērojama ļoti izteikta neapmierinātība ar ģimenes dzīvi kopumā. Pastāv vēlme savu nākotnes ģimeni orientēt uz intelektuālajām kultūras vērtībām. Jau ilgstoši tiek pārdzīvota identitātes krīze attiecībā uz seksualitātes jautājumiem un grupas lojalitātes jautājumiem.
- Diferencēšanas dimensiju ar 17% varbūtību prognozē nosacījums, ka studente mātei ir meita no pirmās laulība, bet viņas tēvam šī ir jau otrā laulība, viņa nevēlēsies apgūt vadītāja specialitāti, kā arī studēt sabiedrisko attiecību jomā vai žurnālistikā. Ģimenes vide nav orientēta uz ģimenes locekļu savstarpējo neatkarību, taču studente pašreiz nav neapmierināta ar kopējo ģimenes dzīvi. Savā nākotnes ģimenē viņa vēlas lielāku organizētību, bet mazāku orientāciju uz morāli reliģiskajām un intelektuāli kulturālajām vērtībām. Identitātes krīze attiecībā uz grupas lojalitāti.
- Atklāsmes un sintēzes dimensiju ar 10% varbūtību spēj prognozēt ilgstoša vispārējā identitātes krīze, nosacījums, ka studente nav daļēji apmierināta ar ģimenes dzīvi un dzīve ģimenes vidē, kura nav orientēta uz sistēmas uzturēšanu.
- Līdzvērtības dimensiju ar 15% varbūtību spēj prognozēt māte latviete, bērns pirmajā studiju gadā, izvēle studēt sākumskolas pedagoģiju un nevēlēšanās studēt psihoģiju vai speciālās

izglītības pedagogiju. Ģimenē netiek atbalstītas morāli reliģiskās vērtības un studente nav apmierināta ar ģimenes dzīves organizētību, bet savā nākotnes ģimenē viņa vēlas lielāku emocionālo ekspresiju, bet nevēlas konfliktus.

- Dusmu un piesardzības dimensiju ar 11% varbūtību spēj prognozēt ģimenes vide ir ar izteiktu kontroli un neapmierinātība ar ģimenes dzīvi. Nākotnes ģimeni vēlas ar mazāku emocionālo ekspresiju. Identitātes krīze attiecībā uz grupas lojalitāti un ilgtermiņa mērķiem.

Šī pētījuma ietvaros Latvijā pirmo reizi tika adaptēti četri instrumenti: 1) Feministiskās identitātes attīstības skala (*Feministic Identity Development Scale*, Bargad & Hyde, 1991), 2) Apmierinātības ar ģimenes dzīvi skala (*Satisfaction with Family Life Scale*, Zabriskie et al., 2003), 3) Ģimenes vides skala (Ideālās un Reālās ģimenes vides forma) (*Family Environment Scale*, Moss & Moss, 2009) un 4) Identitātes krīzes aptauja (*Identity Distress Survey*, Berman, Montgomery & Kurtines, 2004).

Atbildot uz pētījuma papildjautājumiem par pētījuma instrumentu adaptācijas psihometriskajiem rādītājiem latviešu valodā tulkotajiem pētījuma instrumentiem var secināt, ka visu četru adaptēto pētījuma instrumentu galvenie psihometriskie rādītāji atbilst vispārpieņemtajām prasībām un šie instrumenti ir izmantojami turpmākajos pētījumos un praktiskajā darbībā.

LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Abowitz, D. A. (2008). The campus „F” word: Feminist self-identification (and not) among undergraduates. *International Journal of Sociology of the Family*, 34 (1), 43-63.
2. Adam, B., Ramli, M., Jamaiyah, H., Noor Azimah, M., & Khairani, O. (2010). Comparison of Family Environmental Scale (FES) subscales between Malaysian setting with the original dimension of FES. Clinical Research Centre, Ministry of Health Kulliyah Of Medicine, International Islamic University Malaysia, Faculty of Medicine, UKM Medical Centre.
3. Adams, G. R. (2007). Identity status. *Encyclopedia of Social Psychology*. SAGE Publications.
4. Agate, J. R., Zabriskie, R. B, Agate S. T., & Poff, R. (2009). Family leisure satisfaction and satisfaction with family life. *Journal of Leisure Research*, 41(2).
5. Alcott, L. M. (1988). Cultural feminism versus post-structuralism: The identity crisis in feminist theory, 13(3). <http://www.jstor.Org/pss/3174166>
6. Allport, G. W. (1968). *The person in psychology. Selected essays*. Beacon Press. Boston.
7. American Psychiatric Association. (1987). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (3rd ed. rev.). Washington.
8. American Psychiatric Association (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4rd ed. rev.). Washington.
9. Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 469–480.
10. Aronson, P. (2003). „Feminists” or „Postfeminists”? Young women’s attitudes toward feminism and gender relations. *Gender & Society*, 17(6), 903–922.
11. Ashmore, R. D., Deaux, K., & McLaughlin-Volpe, T. (2004). An organizing framework for collective identity: Articulation and significance of multidimensionality. *Psychological Bulletin*, 130, 80–114.
12. Astin, H. S., & Leland, C. (1991). In the spirit of the times: Three generations of women leaders. In J. S. Glazer, E. M. Bensimon, & B. K. Townsend (Eds.), *Women in higher education: A feminist perspective* (pp.493–506). Needham Heights, MA: Ginn Press. (Reprinted from *Women of Influence, Women of Vision: A cross-generational study of leaders and social change*. San Francisco: Jossey-Bass).
13. Atkins, R., Hart, D., & Donnelly, T. M. (2005). The Association of Childhood Personality type with volunteering during adolescence. *Merrill–Palmer Quarterly*, 51, 145–162.

14. Baker, C. L., & Kline, C.B. (1996). *The conversation begins: Mothers and daughters talk About living feminism*. New York: Bantam.
15. Bamberg, M. (2004). Talk, small stories, and adolescent identities. *Human Development*, 47, 366–369.
16. Bardwick, J. M. (1980). The seasons of a woman's life. In D.G. McGuigan (Ed.), *Women's lives: New theory, research, and policy* (pp.35–57). Ann Arbor, MI: Center for Continuing Education of Women, University of Michigan.
17. Bargad, A., & Hyde J. S. (1991). Women's studies. A study of feminist identity development in women. *Psychology of Women Quarterly*, 15, 181–201.
18. Bandura, A. (1986). *Social foundation of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs., New York., Prentice-Hall.
19. Baumgardner, J. (2011). *F'em! : Goo goo, Gaga, and some thoughts on balls*. California: Seal Press, Seal Press.
20. Baxter, L. A. (1991). Content analysis. In: B. M. Montgomery & S. Duck (Eds.), *Studying interpersonal interaction* (pp. 239–254). The Guilford Press, New York, London.
21. Becker, J. C., & Wagner, U. (2009). Doing gender differently – the interplay of strenght of gender identification and content of gender identity in predicting women's endorsement of sexist beliefs. *European Journal of Social Psychology*, 39, 487 – 508.
22. Bell, N. J., Rychener, S. R., & Munsch, J. (2001). Multiple views of the family and adolescent social competencies. *Journal of Research on Adolescence*, 11(4), 375–400.
23. Belk, R. W. (1988). Possessions and the extended self. *Journal of Consumer Research*, 15, 139–168.
24. Berger, K.S., & Thompson, R. A. (1998). *The developing person throught the life span*. Worth Publishers, New York.
25. Berman, S. L., Montgomery M. J., & Kurtines W. M. (2004). The development and validation of a measure of identity distress. *Identity: An International Journal Of Theory and Research*, 4,1–8.
26. Berzonsky, M. D., & Adams, G. R. (1999). Reevaluating the identity status paradigm: Still useful after 35 years. *Developmental Review*, 19, 557–590.
27. Bisaria, S. (1985). *Identification and elimination of sex stereotypes in and from education programmes and school testbooks*. UNESCO, October.
28. Bībele. (1991). Latvian Bible 73. United Bible Societies.
29. Boisnier, A. D. (2003). Race and women's identity development: Between feminism and womanism among black and white women. *Sex Roles*, 49(5/6), 211 – 218.

30. Borrine, M. L., Handal, P. J., Brown, N. Y., & Searight, H. R. (1991). Family conflict and adolescent adjustment in intact, divorced, and blended families. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 59*, 753 – 755.
31. Breakwell, G. M. (2010). Resisting representations and identity processes. *Online Journal. Papers on Social Representations, 19*(6.1–6.11).
32. Breakwell, G. M. (1986). *Coping with threatened identities*. Methuen, London and New York.
33. Brewer, M. B. (2007). Optimal distinctiveness theory. *Encyclopedia of Social Psychology*. SAGE Publications.
34. Brewer, M. B. (1979). Ingroup bias in the minimal intergroup situation: A cognitive motivational analysis. *Psychological Bulletin, 86*, 307–324.
35. Brokāne, L. (2007). Dzimtes reprezentācija: Īpatnības un izpausme garīgas kultūras aspektā. Monogrāfija. DU Akadēmiskais Apgāds „Saule”. Daugavpils.
36. Brown, T. A. (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research*. London: The Guilford Press.
37. Bubholtz, W. C., Jonson, P., & Woller, K. M. P. (2003). Psychological reactance in college students: Family of origin predictors. *Journal of Counseling & Development, 81*, 311–317.
38. Bussey, K., & Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review, 106*, 676–713.
39. Butler, J. (1999). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
40. Castells, M. (2010). The end of patriarchy: Social movements, family, and sexuality in the information age. *The Power of Identity: With a New Preface* (Vol. 2, 2 ed.). Wiley-Blackwell, Oxford, UK.
41. Cass, V. C. (1979). Homosexual identity formation: A theoretical model. *Journal of homosexuality, 4*, 219–235.
42. Chen, S., Boucher, H. C., & Tapias, M. P. (2006). The relational self revealed: Integrative conceptualization of the implications and interpersonal life. *Psychological Bulletin, 132*, 151–179.
43. Chickering, A. W., & Reisser, L. (1993). *Education and identity*. San Francisco., CA: Jossey-Bass.
44. Cohen, A. B., Hall, D. E., Koenig, H. G., & Meador, K. G. (2005). Social versus individual motivation: Implications for normative definitions of religious orientation. *Personality and Social Psychology Review, 9*, 48–61.

45. Cook, E. A. (1989). Measuring feminist consciousness. *Women and Politics*, 9, 71–88.
46. Condor, S. (1984). Womanhood as an aspect of social identity: Group identification and ideology. *Expanded paper presented at the British Psychological Society Conference, University of London, December 1983.*
47. Cote, J. E., & Levine, C. G. (2002). *Identity formation, agency, and culture: A social psychological synthesis*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
48. Cowan, G., Mestlin, M., & Masek, J. (1992). Predictors of feminist self-labeling. *Sex Roles*, 27, 321 – 330.
49. Crocker, J., & Luhtanen, R. (1990). Collective self-esteem and ingroup bias. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(1), 60–67.
50. Cross, W. E. (1971). The negro to black conversion experience. Toward a psychology of black liberation. *Black World*, 20(9), 13–27.
51. D'Augelli, A. R. (1994). Identity development and sexual orientation: Toward a model of lesbian, gay, and bisexual development. In E.J. Trickett, R.J. Watts, & D. Birman (Eds.), *Human diversity: Perspectives on people in context* (pp.312 – 333). San Francisco: Jossey-Bass.
52. Deaux, K. (2001). Social identity. *Encyclopedia of women and gender. (Vol.1 and 2, 1 – 9)*. Academic Press.
53. Deaux, K., Reid, A., Mizrahi, K., & Ethier, K.A. (1995). Parameters of social identity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 280–290.
54. De Fina, A. (2007). Code-switching and the construction of ethnic identity in a community of practice. *Language in Society*, 36, 371–392.
55. DeWall, N. C. (2007). Escape theory. *Encyclopedia of Social Psychology*. SAGE Publications.
56. Dickerson, V. (2013). Patriarchy, Pover, and Privilege: A narrative/poststructural view of work with couples. *Family Process*, 52(1), 102–114.
57. Diekmann, A. B. (2007). Roles and role theory. *Encyclopedia of Social Psychology*. SAGE Publication.
58. DeFrain, J., & Asay, S. M. (2007). Strong families around the world: An introduction to the family strengths perspective. *Marriage and Family Review*, 41(1/2), 1–10.
59. Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71–157.
60. Dooley, M. D. (1994). Women, children and poverty in Canada. *Canadian Public Policy*, 20(4), 430–443.

61. Dombrovskis, A. (2012). Skalas "Apmierinātība ar ģimenes dzīvi" izmantošana ģimenes vides izpētei Latvijā. *Sabiedrība, Integrācija, Izglītība. Starptautiskās Zinātniskās Konferences Materiāli*, (2), 71–79. Rēzekne.
62. Downing, N. E., & Roush, K. L. (1985). From passive acceptance to active commitment: A model of feminist identity development for women. *The Counseling Psychologist*, 13, 695–709.
63. DuBois, E. C. (1997). *Harriot Stanton Blatch and the winning of woman suffrage*. New Haven: Yale University Press.
64. Duncan, L. E. (2010). Women's relationship to feminism: Effects of generation and feminist self-labeling. *Psychology of Women Quarterly*, 34, 498–507.
65. Dworkin, J.B., & Larson, R. (2001). Age trends in the experience of family divorce in single-mother families across adolescence. *Journal of Adolescence*, 24, 529-534.
66. Eagly, A. C. (1987). *Sex differences in social behavior: A social-role interpretation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
67. Echols, A. (1989). *Daring to be bad: Radical feminism in America, 1967–1975*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
68. Einhorn, B., & Sever, C. (2003). Gender and civil society in central and eastern Europe. *International Feminist Journal of Politics*, 5(2), 163 – 190.
69. Eisele, H., & Stake, J. (2008). The differential relationship of feminist attitudes and feminist identity to self-efficacy. *Psychology of Women Quarterly*, 32, 233–244.
70. Ellemers, N., van den Heuvel, H., de Gilder, D., Maass, A., & Bonvini, A. (2004). The underrepresentation of women in science: Differential commitment or the queen bee syndrome? *British Journal of Social Psychology*, 43(3), 315–338.
71. Eriksons, E. H., (1998). *Identitāte: Jaunība un krīze*. Jumava.
72. Erikson, E. H. (1997). *The life cycle completed*. Extended Version with New Chapters on the Ninth Stage of Development by Joan M. Erikson. W.W.Norton & Company, New York, London.
73. Erikson, E. H. (1959). Identity and the life cycle. *Psychological Issues Monograph*, 1(1), 1–171.
74. Evans, N. J., Forney, D. S., & Guido-DiBrito, F. (1998). *Student development in college: Theory, research, and practice*. San Francisco: Jossey-Bass.
75. Faludi, S. (1993). *Backlash: The undeclared war against women*. New York: Vintage.
76. Flexner, E. (1996). *Century of struggle: The woman's rights movement in the United States*. Cambridge, MA: The Belknap Press.

77. Fiese, B. H., & Kline, C. A. (1993). Development of the family ritual questionnaire: Initial reliability and validation studies. *Journal of Family Psychology*, 6, 290–299.
78. Fischer, A. R., & Good, G. E. (1994). Gender, self, and others: Perceptions of the campus environment. *Journal of Counseling Psychology*, 41(3), 343–355.
79. Fischer, A. R., Tokar D. M., Mergl, M. M., Good, G. E., Hill, M. S., & Blum, S. A., (2000). Assessing women's feminist identity development: Studies of convergent, discriminant, and structural validity. *Psychology of Women Quarterly*, Cambridge University Press., 24 (1), 15–29.
80. Fogelson, R. D. (1979). Person, self and identity: Some anthropological retrospect, circumspects and prospects. In B.Lee (Ed.), *Psychological theories of the Self. Path in psychology* (pp. 67–109). Springer –Verlag US.
81. Fullwider-Bush, N., & Jacobvitz, D. B. (1993). The transition to young adulthood: Generational boundary dissolution and female identity development. *Family Process*, 32, 87–103.
82. Funk, R. E. (1997). The power of naming: Men in feminism. *Feminista*, 1(4).
83. Garton, A. F., Harvey, R., & Price, C. (2004). Influence of perceived family environment on adolescent leisure participation. *Australian Journal of Psychology*, 56(1), 18–24.
84. Gerstmann, E. A., & Kramer, D. A.(1997). Feminist identity development: Psychometric analysis of two feminist identity scales. *Sex Roles*, 36, 327 – 348.
85. Geiser, C. (2013). *Data analysis with Mplus*. New York: The Guilford Press.
86. Giele, J. Z. (1982). Women in adulthood: Unanswered questions. In J.Z.Giele (Ed.), *Women in the middle years: Current knowledge and directions for research and policy* (pp. 1–35). New York: John Wiley & Sons.
87. Gillespie, J. M., & Allport, G.W. (1955). *Youth's outlook on the future* (A Cross – National Study). New York: Doubleday.
88. Gilligan, C. (1980). Restoring the missing text of women's development to life cycle theories. In D.G. McGuigan (Ed.), *Women's lives: New theory, research, and policy* (pp.17–33). Ann Arbor, MI; Center for Continuing Education of Women, University of Michigan.
89. Gillis, S., Howie G., & Munford, R. (2007). (Eds.). *Third wave feminism: A critical exploration*. Palgrave Macmillan.
90. Graneheim, U. H., & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: Concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Journal of Nurse Education Today*, 24, 105–112.
91. Grant, J.(1993). *Fundamental feminism*. Routledge. New York. London.

92. Grotevant, H. D., & Cooper, C. (1986). Individuation in family relationships: A perspective on individual differences in the development of identity and role-taking skill in adolescence. *Human Development, 29*, 82–100.
93. Grotevant, H. D., Dunbar, N., Kohler, J. K., & Esau, A. M. L. (2000). Adoptive identity: How contexts within and beyond the family shape developmental pathways. *Family Relations, 49*, 379–387.
94. Grusec, J. E., & Goodnow, J. J. (1994). Impact of parental disciplin methods on the child's internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology, 30*, 4–19.
95. Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. New York: Doubleday.
96. Good, G. E., Fischer, A. R., Tokar, D. M., Mergl, M. M., Hill, M. S., & Blum, S. A., (2000). Assessing women's feminist identity development. *Psychology of Women Quarterly, 24*, 15–29.
97. Gurin, P. (1985). Women's gender consciousness. *Public Opinion Quarterly, 49*, 143–163.
98. Gurin, P., & Markus, II. (1989). Cognitive consequences of gender identity. In S. Skevington & D. Baker (Eds.), *The social identity of women* (pp.152 – 172). London: Sage.
99. Gurin, P., Miller, A., & Gurin, G. (1980). Stratum identification and consciousness. *Social Psychology Quarterly, 43*, 30–47.
100. Gurin, P., & Townsend, A. (1986). Properties of gender identity and their implications for gender consciousness. *British Journal of Social Psychology, 25*, 139 – 148.
101. Hall, C. S., & Lindsey, G. (1970). *Theories of personality*. John Willey & Sons, New York.
102. Hardy, S. A., & Carlo, G. (2005). Identity as a source of moral motivation. *Human Development, 48*, 232–256.
103. Hargrove, B. K., Creagh, M. G., & Burgess, B. L. (2002). Family interaction patterns as predictors of vocational identity and career decision-making self-efficacy. *Journal of Vocational Behavior, 61*, 185–201.
104. Hargrove, B. K., Inman, A. G., & Crane, R. L. (2005). Family interaction patterns, career planning attitudes, and vocational identity of high school adolescents. *Journal of Career Development, 31*(4), 263–278.
105. Hansen, N. D. (2002). Reflections on feminist identity development: Implications for theory, measurement, and research. *The Counseling Psychologist, 30*(1), 87–95.

106. Haslam, S. A., & Naomi, E. (2011). Identity processes in organizations. In S.J. Schwartz et al. (Eds.), *Handbook of identity theory and research*. Springer Science+Business Media.
107. Haslam, S. A., Turner, J. C., Oakes, P. J., McGarty, C., & Reynolds, K. J. (1998). The group as a basis for emergent stereotype consensus. *European Review of Social Psychology*, 8, 203–239.
108. Haug, F. (1987). *Female sexualization: A collective work of memory*. London: Verso.
109. Hauser, S. T., & Bowles, M. K. (1990). Stress, coping and adaptation. In S.S. Feldman & G.R. Elliot (Eds.), *At the threshold: The developing adolescent* (pp.135–167). Cambridge, MA: Harvard University Press.
110. Heckhausen, J. (2001). Adaptation and resilience in midlife. In M. E. Lachman (Ed.), *Handbook of midlife development* (pp. 345–394). New York: Wiley.
111. Hegedus, A. M., Alterman, A. I., & Tarter, R. E. (1984). Learning achievement in sons of alcoholics. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 8, 330–333.
112. Hekman, S. (Ed.) (1999). *Feminism, identity and difference*. Printed in Great Britain by Antony Rowe Ltd., Chippenham, Wilts.
113. Henderson-King, D., & Stewart, A. J. (1999). Educational experiences and shifts in group consciousness: Studying women. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25, 390 – 399.
114. Henderson-King, H. D., & Stewart, A. J. (1997). Feminist consciousness: Perspective on women's experience. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 415–426.
115. Henderson-King, D., H., & Stewart, A. J. (1994). Women or feminists? Assessing women's group consciousness. *Sex Roles*, 31, 505 – 516.
116. Henry, A. (2003). *Not my mother's sister: Generational conflict and third-wave feminism*. Indiana University Press.
117. Helms, J. E. (Ed.) (1993). *Black and white racial identity: Theory, research, and practice*. Westport, CT: Praeger.
118. Helms, J.E. (1990). „Womanist” identity attitudes: An alternative to feminism in counseling theory and research. College Park., University of Maryland.
119. Hernandez, L., Montgomery, M. J., & Kurtines, W. M. (2006). Identity distress and adjustment problems in at-risk adolescents. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 6, 27–33.
120. Hetherington, E. M., & Frankie, G. (1967). Effects of parental dominance, warmth, and conflict on imitation in children. *Journal of Personality and Social Psychology*, 6, 119–125.

121. Huebner, E. S. (1994). Conjoint analyses of the student's Life Satisfaction Scale and the Piers-Harris Self-Concept Scale. *Psychology in the Schools, 31*, 273 – 277.
122. Hyde, J. S. (2002). Feminist identity development: The current state of theory, research, and practice. *The Counseling Psychologist, 30*(1), 105–110.
123. Hill Collins, P. (1990). "Defining black feminist thought". In: Hill Collins, P. *Black feminist thought: Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. New York: Routledge.
124. Hoagland, S. (1997). *Lesbian ethics*. Venice, CA: Le publications.
125. Holdnack, J. A. (1992). The long-term effects of parental divorce on family relationships and the effects on adult children's self-concept. *Journal of Divorce and Remarriage, 18*, 137–155.
126. Holman, T. B. (1981). A path analytic test of a model of early marital quality: The direct and indirect effects of premarital and marital factors. *Unpublished doctoral Dissertation. Brigham Young University*. Provo. Utah.
127. Holman, T. B., & Jacquart, M. (1988). Leisure activity patterns and marital satisfaction: A further test. *Journal of Marriage and the Family, 50*, 69–78.
128. Hogg, M. A. (2009). Social identity theory. *Encyclopedia of Social Psychology*. SAGE Publications.
129. Hogg, M. A., & Abrams, D. (2009). Intergroup behavior and social identity. *The SAGE Handbook of Social Psychology*. SAGE Publications.
130. Hogg, M. A., & Abrams, D. (1988). *Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes*. London: Routledge.
131. Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (Eds.), (2008). *Social psychology*. Pearson Education Limited, Harlow, UK.
132. Houvouras, S., & Carter, J. S. (2008). The F word: College students' definitions of a feminist. *Sociological Forum, 23*(2), 234 – 256.
133. Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling, 6*, 1–55.
134. Huddy, L., Neely, F. K., & Lafay, M. R. (2000). The polls – trends: Support for the women's movement. *Public Opinion Quarterly, 64*, 309 – 350.
135. Hulbert, K. D., & Schuster, D.T., (Eds.) (1993). *Women's lives through time: Educated american women of the twentieth century*. San-Francisco: Jossey-Bass.
136. Jacson, Don D. (1965). The study of the family. *Journal of Family Process, 4*, 1–20.

137. Jacob, T., & Haber, J. R. (2003). Family. *Encyclopedia of Social Psychology*. SAGE Publications.
138. Jonson, H. A., Zabriskie, R. B., & Hill, B. (2006). The contribution of couple leisure involvement, leisure time, and leisure satisfaction to marital satisfaction. *Marriage and Family Review*, 40(1), 69–91.
139. Jones, S. R. (1997). Voices of identity and difference: A qualitative exploration of the multiple dimensions of identity development in women college students. *Journal of College Student Development*, 38, 376–386.
140. Johnson, B. (2002). *The feminist difference: Literature, psychoanalysis, race and gender*. Harvard University Press.
141. Johnson, P., Buboltz, W. C., & Nichols, C. N. (1999). Parental divorce, family functioning, and vocational identity of college students. *Journal of Career Development*, 26(2), 137–146.
142. Johnson, P., & McNeil, K. (1998). Predictors of developmental task attainment for young adults from divorced families. *Contemporary Family Therapy*, 20, 237–250.
143. Johnson, P., & Nelson, M. D. (1998). Parental divorce, family functioning, and college student development: An intergenerational perspective. *Journal of College Student Development*, 39(4), 355–363.
144. Josselson, R. (1973). Psychodynamic aspects of identity formation in college women. *Journal of Youth and Adolescence*, 2, 3–52.
145. Josselson, R. (1987). *Finding herself: Pathways to identity development in women*. San Francisco: Jossey-Bass.
146. Josselson, R. (1996). *Revising herself: The story of women's identity from college to midlife*. New York: Oxford University Press.
147. Jost, J. T., & Banjani, M. R. (1994). The role of stereotyping in system – justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33, 1–27.
148. Kamen, P. (1991). *Feminist fatale*. New York: Donald I. Fine.
149. Karpova, Ā. (2006). *Ģimenes psiholoģija*. RaKa, Rīga.
150. Kimmel, M. S. (1998). Who's afraid of men doing feminism? In T. Digby (Ed.), *Men doing feminism*. New York: Routledge.
151. Kimmel, M. (1997). Real men join the movement. *Ms. Magazine*, 8(3), 52 – 59.
152. Kelly, G. A. (1963). *A theory of personality: The psychology of personal constructs*. New York: W.W. Norton & Company Inc.

153. Kelly, M. M., Towner-Thyrum, E., Rigby, A., & Martin, B. (1998). Adjustment and identity formation in adopted and nonadopted young adults: Contributions of family environment. *American Journal of Orthopsychiatry*, 68, 497–500.
154. Kernis, M. H., Lakey, C. E., & Heppner, W. L. (2008). Secure versus fragile self-esteem as a predictor of verbal defensiveness: Converging findings across three different markers. *Journal of Personality*, 76, 477–512.
155. Kerpelman, J. L., Pittman, J. F., & Lamke, L. K. (1997). Toward a microprocess perspective on adolescent identity development: An identity control theory approach. *Journal of Adolescent Research*, 12, 325–346.
156. Ketsetzis, M., Ryan, B. A., & Adams, G. R. (1998). Family processes, parent-child interactions, and child characteristics influencing school-based social adjustment. *Journal of Marriage and the Family*, 60, 374–387.
157. Klonis, S., Endo, J., Crosby, F., & Worell, J. (1997). Feminism as life raft. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 333–345.
158. Knafo, A., & Schwartz, S. H. (2004). Identity formation and parent-child value congruence in adolescence. *British Journal of Developmental Psychology*, 22, 439–458.
159. Knox, D., & Schacht, C. (2008). *Choices in relationships: An introduction to marriage and the family*. Belmont, CA: Thomson Wadsworth.
160. Korāns. (2011). Neputns. Jelgavas tipogrāfija.
161. Konrath, S. (2007). Self-expansion theory. *Encyclopedia of Social Psychology*. SAGE Publications.
162. Kramarae, C., & Spender, D. (2000). *Routledge international encyclopedia of women: Global women's issues and knowledge*. New York: Routledge.
163. Krippendorff, K. (1980). *Content analysis. An introduction to its methodology*. Beverly Hills: SAGE.
164. Krolokke, C., Sorensen, A. S., & Srensen, A. S. (2005). *Gender communication theories and analyses: From silence to performance*. Sage Publication.
165. Kroplijs A., Raščevska M. (2004). *Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs*. Rīga: Raka.
166. Kurdek, L. A., & Sinclair, R. J. (1988). Adjustment of young adolescents in two-parent nuclear, step-father, and mother-custody families. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56, 91 – 96.
167. Lachman, M. E., & James, J. B. (Eds.) (1997). *Multiple paths of midlife development*. Chicago: University of Chicago Press.
168. Lasmanis, A., Kangro, I. (2004). *Faktoru analīze*. Rīga: Izglītības sōļi.

169. Lazarsfeld, P. F., & Henry, N. W. (1968). *Latent structure analysis*. Boston: Houghton Mifflin
170. Leonard, S. L. (1985). *The wounded woman: Healing the father- daughter relationship*. Swallow Press., Athens, OH.
171. Lichstein, P. R., & Young, G. (1996). My most meaningful patient. Reflective learning on a general medicine service. *Journal of General Internal Medicine*, 11(7), 406–409.
172. Liss, M. & Erchull, M. J. (2010). Everyone feels empowered: Understanding feminist self-labeling. *Psychology of Women Quarterly*, 34, 85–96.
173. Liss, M., O'Connor, C., Morosky, E., & Crawford, M. (2001). What makes a feminist? Predictors and correlates of feminist social identity in college women. *Psychology of Women Quarterly*, 25, 124–133.
174. Levinson, D. J., Darrow, C., Klein, E. B., Levinson, M. H., & McKee, B. (1978). *The seasons of a man's life*. New York, NY: Alfred A. Knopf.
175. Lorber, J. (1998). *Gender inequality: Feminist theories and politics*. Los Angeles, CA., Roxbury.
176. Lombardo, T. (2006). *The evolution of future consciousness: The nature and historical development of the human capacity to think about the future*. AutorHouse.
177. Ļubenko J. (2011). *Pusaudžu pašefektivitāte, internalizētas un eksternalizētas problēmas ģimenes psiholoģiskās vides kontekstā. Longitudināls pētījums*. Npublicēta disertācija. Rīga: Latvijas Universitāte.
178. Maccoby, E. E., & Jacklin, C. N. (1974). *Psychology of sex differences*. Stanford: Stanford University Press.
179. MacDonald, D. A. (2000). Spirituality: Description, measurement, and relation to the five factor model of personality. *Journal of Personality*, 68, 153–197
180. Maitra, K. (2013). The questions of identity and agency in feminism without borders: A mindful response. *Hypatia*, 28(2), 360 – 376.
181. Marcia, J. E. (1966). Development and validation of Ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 551–559.
182. Marcia, J. E. (1980). Identity in adolescence. In J. Adelson (Ed.), *Handbook of adolescent psychology* (pp.159–188). New York: John Wiley.
183. Marcia, J. E. (1993). Epilogue. In J.E. Marcia, A.S. Waterman, D.R. Matteson, S.L. Acher, & J.L. Orlofsky (Eds.) *Ego Identity: A Handbook for psychosocial research* (pp.22–41). New York, Springer-Verlag.
184. Marcia, J. E., & Friedman, M. (1970). Ego identity status in college women. *Journal of Personality*, 38, 249 – 262.

185. Markova, I. (1987). Knowledge of the self through interaction. In K. Yardley & T. Honess (Eds.), *Self and identity: Psychosocial perspectives* (pp. 65–80). New York: Wiley.
186. Markus, H., & Nurius, P. (1986). Possible selves. *American Psychologist*, *41*, 954–969.
187. Marsh, H. W., & Myers, M., (1986). Masculinity, femininity, and androgyny: A methodical and theoretical critique. *Sex Roles, Journal of Research*, *14*, 397 – 430.
188. Manzi, C., Vignoles, V. L., Regalia, C., & Scabini, E. (2006). Cohesion and enmeshment revisited: Differentiation, identity, and well-being in two European cultures. *Journal of Marriage and Family*, *68*, 673–689.
189. Maslovska, K., Voitkāne, S., Miezīte, S., & Raščevska, M. (2005). Reability and validity of the adaptation of the satisfaction with Life Scale in Latvia. *Baltic Journal of Psychology*, *6*(2), 25–36.
190. Masters, J. C., Ford, M. E., Arend, R., Grotevant, H. D., & Clark, L. V. (1979). Modeling and labelling as integrated determinants of children's sex-typed imitative behavior. *Child Development*, *50*, 364–371.
191. Matheis, S., & Adams, G. R. (2004). Family climate and identity style during late adolescence. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, *4*(1), 77–95.
192. Mārtinsone, K., Pipere, A. (Red.) (2011). *Ievads pētniecībā: stratēģijas, dizaini, metodes*. Rīga: Raka.
193. McAdams, D. P. (2006). The problem of narrative coherence. *Journal of Constructivist Psychology*, *19*, 109–125.
194. McAdams, D. P. (1993). *Stories we live by: Personal myths and the making of the self*. New York. Morrow.
195. McCabe, J. (2005). What's in a label? The relationship between feminist self identification and „feminist” attitudes among U.S. women and men. *Gender and Society*, *4*(2), 480–505.
196. McCall, G. J., & Simmons, J. L. (1978). *Identities and interactions*. New York: Free Press.
197. Mitchell, J. (2000). *Psychoanalysis and feminism. A radical reassessment of Freudian psychoanalysis*. BASIC BOOKS, New York.
198. Miller, B. C. (1976). A multivariate developmental model of marital satisfaction. *Journal of Marriage and the Family*, *38*, 643–657.
199. Mischel, W. A. (1970). Sex typing and socialization. In P. H. Mussen (Ed.), *Carmichael's manual of child psychology* (2, pp.3 – 72). New York –London.
200. Mishler, E. (1986). *Research interviewing. Context and narrative*. Harvard University Press, Cambridge, MA, London.

- 201.Mittal, B. (2006). I, me, and mine – how products become consumers’ extended selves. *Journal of Consumer Research*, 5, 550–562.
- 202.Mead, G. H. (1992). *Mind, self and society: From the standpoint of a social behaviorist* [1934]., Chicago: University of Chicago press.
- 203.Marilyn, F. (1997). Some reflections on separatism and power. In D.T. Meyers (Ed.), *In feminist social thought: A reader* (pp.406 –414). New York: Routledge.
- 204.Metzelaars, G. J. (1994). *The relationships among college satisfaction, leisure satisfaction and life satisfaction in adult college students*. Unpublished Doctoral Dissertation, University of Maryland.
- 205.Moradi, B., & Subich, L. M. (2002a). Feminist identity development measures: Comparing the psychometrics of three measures. *The Counseling Psychologist*, 30(1), 66–86.
- 206.Moradi B., & Subich, L. M. (2002b). Perceived sexist events and feminist identity development attitudes: Links to women’s psychological distress. *The Counseling Psychologist*, 30, (1), 44 – 65.
- 207.Mönks, F. (1968). Future time perspective in adolescents. *Human Development*, 11, 107 – 123.
208. Morse, M. J., Barret, M., Mayan, M., Olson, K., & Spiers, J. (2002). Verification strategies for establishing reliability and validity in qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, 1(2), Spring.
- 209.Moss, R. H., & Moos, B. S. (2009). *Family Environment Scale. Manual and sampler set: Development, applications and research*. (4th Ed.). Published by Mind Garden, Inc.
- 210.Mullis, R. L., Brailsford, J. C., & Mullis, A. K. (2003). Relations between identity formation and family characteristic among young adults. *Journal of Family Issues*, 24 (8), 966–980.
- 211.Muthen, L. K., & Muthen, B. O. (2012). *Mplus user's guide*. Los Angeles, CA: Muthén & Muthén.
- 212.Myaskovsky, L., & Wittig, M. A. (1997). Predictors of feminist social identity among college women. *Sex Roles*, 37, 861–883.
- 213.Ng, S. H., Dunne, M., & Cataldo, M. (1995). Feminist identities and preferred strategies for advancing women’s positive self-concept. *The Journal of Social Psychology*, 135 (5), 561–572.
- 214.Oakes, P. J., Haslam, S. A., & Turner, J. C.(1994). *Stereotyping and social reality*. Oxford: Blackwell.

215. Oliver, J. M., & Paull, J. C. (1995). Self-esteem and self-efficacy: Perceived parenting family climate, and depression in university students. *Journal of Clinical Psychology, 51*, 467–481.
216. Orthner, D. K. (1975). Leisure activity patterns and marital satisfaction over the marital career. *Journal of Marriage and Family, 37*, 91–102.
217. Ossana, T. A., Helms, J. E., & Leonard, M. M. (1992). Do „womanist” identity attitudes influence college women’s self-esteem and perceptions of environmental bias? *Journal of Counseling & Development, 70*, 402–408.
218. *Padomju Sociālistisko Republiku Savienības KONSTITŪCIJA*. (1983). Rīga: Avots.
219. Pavot, W., & Diener, E. (1993). Review of the satisfaction with life scale. *Psychological Assessment, 5*(2), 164–172.
220. Paludi, M. A., (2002). *The psychology of women* (2nd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
221. Pilalis, J., & Anderton, J. (1986). Feminism and family therapy – a possible meeting point. *Journal of Family Therapy, 8*, 99 – 114.
222. Phinney, J. S. (2000). Identity formation among U.S. ethnic adolescents from collectivist cultures. Paper presented at the Biennial meeting of the *Society for Research on Adolescents*. Chicago.
223. Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: *Review of research. Psychological Bulletin, 108*, 499–514.
224. Pipere, A. (2011). Datu analīze kvalitatīvajā pētījumā. Iekļauts: Mārtinsone, K. & Pipere, A. (Red.), *Ievads pētniecībā: Stratēģijas, dizaini, metodes* (220.–240.lpp.). Rīga: Raka.
225. Pipere, A., & Dombrovskis, A. (2012). Future dreams and hopes of prospective professionals: The effect of gender and speciality. *International Business: Innovations, Psychology, Economics, 3/ 2*(5), 44–59.
226. Pearce, D. (1978). The feminization of poverty: Women, work and welfare. *Urban and social change review, 11*, 28–36.
227. Penick, N. I., & Jepsen, D. A. (1992). Family functioning and adolescent career development. *Career Development Quarterly, 40*(3), 208–222.
228. Perry, A., Harris, K., & Minnes, P. (1999). Family environments and family harmony: An exploration across severity, age and type of DD. *Journal of Developmental Disabilities, 11*(1), 17 –29.
229. Polit, D. F., & Hungler, B. P. (1991). *Nursing research. Principles and methods* (4th ed.). J.B. Lippincott Company, Philadelphia, New York, Hagerstown.

230. Quintana, S. M., & Lapsley, D. K. (1990). Rapprochement in late adolescent separation-individuation: A structural equations approach. *Journal of Adolescence*, *13*, 371–385.
231. Rašcevska, M. (2005). *Psiholoģisko testu un aptauju konstruēšana un adaptācija*. Rīga: Raka.
232. Rašcevska, M., Kristapsone, S. (2000). *Statistika psiholoģijas pētījumos*. Rīga: Izglītības soļi.
233. Ragheb, M.C., & Griffith, C.A. (1982). The contribution of leisure participation and leisure satisfaction to life satisfaction of older person. *Journal of Leisure Research*, *18*, 248–258.
234. Raskin, P. (2002). Identity in adulthood: Reflections on recent theory and research. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, *2*(1), 101 – 108.
235. Reicher, S., Spears, R., & Haslam, S. A. (2010). The social identity approach in social psychology. In M.S. Wetherell & C.T. Mohanty (Eds.), *Sage identities handbook*. London: Sage.
236. Ricard, K. (1989). The relationship of self-monitored dating behaviors to level of feminist identity on the FIS. *Sex Roles*, *20*, 213–226.
237. Rhode, D. L. (1997). *Speaking of sex*. Cambridge, MA, Harvard University Press.
238. Rose, S. (Ed.) (1986). *Career guide for women scholars*. New York: Springer.
239. Rosseel, Y. (2012). Lavaan: An R package for structural equation modeling. *Journal of Statistical Software*, *48*(2), 1–36.
240. Rhode, D. L. (1995). Media Images. *Feminist Issues*, *20*, 685–710.
241. Rhodebeck, L. A. (1996). The structure of men's and women's feminist orientations: Feminist identity and feminist opinion. *Gender and Society*, *10*, 386 – 403.
242. Robbins, A., & Wilner, A. (2001). *Quarterlife crisis: The unique challenges of life in your twenties*. NY: Penguin Putnam. New York.
243. Rohan, M. J., & Zanna, M. P. (1996). Value transmission in families. In C. Seligman, J.M. Olson & M.P. Zanna (Eds.), *The psychology of values: The Ontario symposium*, (Vol. 8 pp. 253–276). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
244. Rosenbaum, M. E., & Holtz, R. (1985). The minimal intergroup discrimination effect: Out-group derogation, not in-group favoritism. *Paper presented at the 93rd annual meeting of the American Psychological Association*. Los Angeles, CA.
245. Rosseel, Y. (2012). Lavaan: An R Package for structural equation modeling. *Journal of Statistical Software*, *48*(2), 1-36.
246. Rossi, A. S. (1980). Life-span theories and women's lives. *Journal of Women in Culture and Society*, *6*, 4–32.

247. Rossi, N. E., & Mebert, C. J. (2011). Does a quarterlife crisis exist? *The Journal of Genetic Psychology, 172*(2), 141–161.
248. Rosy, S. Y. (2012). Gender norms, institutionalizing masculine, identity crisis. Experiences and perceptions of Dhaka University male students. *LAMBERT Academic Publishing*.
249. Rost, J. (2006). *Latent-Class-Analyse [Latent class analysis]*. In F. Petermann & M. Eid (Eds.), *Handbuch de Psychologischen Dianostik [Handbook of Psychological Assessment]* (pp. 275–287). Göttingen, Germany: Hogrefe.
250. Roy, R. E., Weibust, K. S., & Miller, C. T. (2007). Effects of stereotypes about femnists on feminists self-identification. *Psychology of Women Quarterly, 31*, 146–156.
251. Rummens, J. (1993). Personal identity and social structure in Sint Maartin/ Saint Martin: a Plural identities approach. *Unpublished Thesis/Dissertation*. York University.
252. Russo, N. F. (1998). Measuring feminist attitudes: Just what does it mean to be a feminist? *Psychology of Women Quarterly, 22*, 313–315.
253. Saunders, K. J., & Kashubeck-West, S. (2006). The relations among feminist identity development, gender-role orientation, and psychological well-being in women., *Psychology of Women Quarterly, 30*, 199–211.
254. Sandhu, D., Singh, B., Tung, S., & Kundra, N. (2012). Adolescent identity formation, psychological well-being, and parental attitudes. *Pakistan Journal of Psychological Research, 27*(1), 89–105.
255. Saavedra, R. (2007). Group identity. *Encyclopedia of Social Psychology*. SAGE Publications.
256. Scabini, E., & Manzi, C. (2011). Family processes and idnetity. In S.J. Schwartz et al. (Eds.), *Handbook of identity theory and research*. Springer Science+ Business Media.
257. Schachter, E. P., & Ventura, J. J. (2008). Identity agents: Parents as active and reflective participants in their children's identity formation. *Journal of Research on Adolescence, 18*(3), 449–476.
258. Schenkel, S., & Marcia, J. E. (1972). Attitudes toward premarital intercourse in determining Ego identity status in college women. *Journal of Personality, 40*, 472–482.
259. Schröder-Abé, M. & Schütz, A. (2007). Collective self. *Encyclopedia of Social Psychology*. SAGE Publications.
260. Sears, R. R., Rau, L., & Alpert, L. (1965). *Identification and child rearing*. Stanford.
261. Sedikides, C., & Brewer, M. B. (2001). *Individual self, relational self, collective self*. Philadelphia, Psychology Press.

- 262.Sedikides, C., & Gregg, A. P. (2008). Self-enhancement: Food for thought. *Perspectives on Psychological Science*, 3, 102–116.
- 263.Shaffer, D. R. (2009). Identity crisis. *Encyclopedia of Social Psychology*. SAGE Publications.
- 264.Shiva, V. (1988). *Staying alive: Women, ecology and development*. London. Zed Books.
- 265.Schildkraut, D. J. (2007). Defining american identity in the twenty-first century: How much “there” is there? *The Journal of Politics*, 69, 597–615.
- 266.Schildkraut, D. J. (2005). *Press “one” for english: Language policy, public opinion, and American identity*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- 267.Schönpflug, U. (2001). Intergenerational transmission of values: The role of transmission belts. *Journal of Cross- Cultural Psychology*, 32, 174–185.
- 268.Sokol, J. T. (2009). Identity development throughout the lifetime: An examination of Eriksonian theory. *Graduate Journal of Counseling Psychology*, 1(2), Article 14.
- 269.Smith, D. L., & Williams, C. (2001). Feminization of poverty: Re-thinking poverty reduction from a gender perspective. Retrieved October 17, 2010., www.EBSCOhost.com.
- 270.Smith, G. T., Snyder, T.J., & Monsma B.R. (1988). Predicting relationship satisfaction from couples’ use of leisure time. *American Journal of Family Therapy*, 16(1), 3–13.
- 271.Smelser, N. (1988). *Sociology*. New-Jersey. Prentice Hall.
- 272.Snyder, R., & Hasbrouck, L. (1996). Feminist identity, gender traits, and symptoms of disturbed eating among college women. *Psychology of Women Quarterly*, 20, 539 – 598.
- 273.Stevens, D. (1995). *Jailed for freedom: American women win the vote*. New Sage Press.
274. Stewart, A. J. (1980). Personality and situation in the prediction of women’s life patterns. *Psychology of Women Quarterly*, 5, 195–206.
- 275.Stryker, S., & Burke, P. J. (2000). The past, present, and future of identity theory. *Social Psychology Quarterly*, 63, 284–297.
- 276.Swann, W. B., & Jr. (2005). The self and identity negotiation. *Interaction Studies*, 6, 69–83.
- 277.Swanson, B., & Mallinckrodt, B. (2001). Family environment, love withdrawal, childhood sexual abuse, and adult attachment. *Psychotherapy Research*, 11(4), 455–427.
- 278.Tajfel, H. (1969). Social and cultural factors in perception. In G.Lindzey & E.Aronson (Eds.), *Handbook of social psychology* (Vol., 3, pp. 315 – 394). Reading, MA: Addison-Wesley.

279. Tajfel, H. (1974). Social identity and intergroup behaviour. *Social Science Information*, 13, 65 – 93.
280. Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33, 1–39.
281. Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W. G. Austin (Eds.), *The psychology of intergroup behavior* (pp. 7–24). Chicago. Nelson Hall.
282. Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W.G. Austin & Worchel (Eds). *The social psychology of intergroup relations* (pp.33–47). Monterey, CA. Brooks/Cole.
283. Tarrant, S. (2008). (Eds.) *Men speak out: Views on gender, sex, and power*. Routledge. Taylor & Francis Group. New York and London.
284. Tarrant, S. (2009). *Men and feminism*. Seal Press. California.
285. Taylor, D. M. (1997). The quest for collective identity: The plight of disadvantaged ethnic minorities. *Canadian Psychology*, 38(3), 174–190.
286. Taylor, S., Felt-Covey, J., & Davis-Covey, C. (2006). Family camps: Strengthening family relationships at camp and at home. [http:// www.acacamps.org/campmag/ 0607family](http://www.acacamps.org/campmag/0607family).
287. Terry, M., Sweeny, K., & Shepperd, J. (2007). Self-presentation. *Encyclopedia of Social Psychology*. SAGE Publications.
288. Thatcher, S. M. B., & Zhu, X. (2006). Changing identities in a changing workplace: Identification, identity enactment, self-verification, and telecommuting. *Academy of Management Review*, 31, 1076–1088.
289. Thoits, P. A., & Virshup, L. K. (1997). Me’s and we’s: Forms and functions of social identities. In R.D. Ashmore & L.Jussim (Eds.), *Self and identity: Fundamental issues* (pp.106–133). New York. Oxford University Press.
290. Traflet, B. S., & Tinsley, H. E. (1980). An investigation of the construct validity of measures of job, leisure, dyadic and general life satisfaction. *Journal of Leisure Research*, 12, 34–44.
291. Toller, P. W., Suter E. A., & Trautman, T. C. (2004). Gender role identity and attitudes toward feminism. *Sex Roles*, 51(1–2), 85–90.
292. Turner, J. C. (2007). Self-categorization theory. *Encyclopedia of Social Psychology*. SAGE Publications.
293. Turner, J. C. (1991). *Social influence*. Milton Keynes: Open University Press.

294. Turner, J. C. (1982). Towards a cognitive redefinition of the social group. In H. Tajfel (Ed.), *Social identity and intergroup relations* (pp. 15–40). Cambridge: Cambridge University Press.
295. Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell., M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self- categorization theory*. Oxford. UK. Blackwell.
296. Turner, J. C., Oakes, P. J., Haslam, S. A., & McGarty, C. (1994). Self and collective: cognition and social context. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 454–463.
297. Upmane, A. (2010). Apmierinātību ar dzīvi prognozējošie faktori: Kvantitatīva un kvalitatīva analīze. *Nepublicēts promocijas darbs*, Rīga: Latvijas Universitāte.
298. Vandiver, B. J., Cross, W. E., Jr., Worrell, F. C., & Flagen-Smith, E. (2002). Validating the Cross Racial Identity Scale. *Journal of Counseling Psychology*, 49(1), 71 – 85.
299. Van Zomeren, M., Postmes, T., & Spears, R. (2008). Toward an integrative social identity model of collective action: A quantitative research synthesis of three socio-psychological perspectives. *Psychological Bulletin*, 134, 504–535.
300. Valdez, R. L., & Gutek, B. A. (1987). Family roles: A help or hindrance for working women? In B.A. Gutek & L. Larwood (Eds.), *Women's Career Development* (pp.157 – 169). Newbury Park, CA: SAGE.
301. Vallacher, R. R. (2009). Action identification theory. *Encyclopedia of Social Psychology*. SAGE Publications.
302. Vignoles, V. L., Schwartz, S. J., & Luyckx, K. (2011). Introduction: Toward an integrative view of identity. In S.J.Schwartz et al. (Eds.), *Handbook of identity theory and research*. Springer Science+Business Media, LLC 2011.
303. Walker, A. (1983). *In search of our mothers' gardens: Womanist prose*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.
304. Waterman, A. S. (1999). Identity, the identity statuses, and identity status development: A contemporary statement. *Developmental Review*, 19, 591–621.
305. Waterman, A. S. (1985). Identity in the context of adolescent psychology. In A.S. Waterman (Ed.), *Identity in adolescence: Progress and contents: (New directions for child development, No.30)*. San Francisco: Jossey-Bass.
306. Weitzman, L. J. (1979). *Sex role socialization: A focus on women*. Palo Alto. CA: Mayfield Publishing Co.
307. Wheeler, M. S. (1995). (Ed.). *One woman, one vote: Rediscovering the woman suffrage movement*. New Sage Press.
308. Whelehan, I. (1995). *Modern feminist thought*. Edinburgh University Press.

309. White, A. (2006). Racial and gender attitudes as predictors of feminist activism among self-identified African American feminists. *Journal of Black Psychology*, 32, 455 – 478.
310. Whitbeck, L. B., & Gecas, V. (1988). Value attributions and value transmission between parents and children. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 829–840.
311. Whitburne, S. K., Sneed, J. R., & Skultety, K. M. (2002). Identity processes in adulthood: Theoretical and methodological challenges. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 2(1), 29–45.
312. Whitbourne, S. K. (1986). *The me I know: A study of adult identity*. New York: Springer-Verlag.
313. Whitty, M. (2002). Possible selves: An exploration of the utility of a narrative approach. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 2(3), 211–228.
314. Whitty, M. T. (2001). The myth of the superwoman: Young men and women’s stories of their future lives. *Journal of Family studies*, 7(1), 87–100.
315. Widick, C., Parker, C. A., & Knefelkamp L. (1978). Erik Erikson and psychosocial development. In L. Knefelkamp, C. Widick, & C. A. Parker (Eds.), *Applying new developmental findings new directions for student services*, (No.4, pp.1–17). San Francisco: Jossey-Bass.
316. Wiesenfeld, B. (2001). Identity exits. *Colloquium presentation*. Teachers College, Columbia University, New York.
317. Wilder, D. A., & Shapiro, P. (1991). Facilitation of outgroup stereotypes by enhanced ingroup identity. *Journal of Experimental Social Psychology*, 27, 431–452.
318. William, B., & Swann, Jr. (2007). Self-verification theory. *Encyclopedia of Social Psychology*. SAGE Publications.
319. Williams, R., & Wittig, M. A. (1997). “I’m not a feminist, but...”. Factors contributing to the discrepancy between pro-feminist orientation and feminist social identity. *Sex Roles*, 37, 885–904.
320. Willig, C., & Stainton-Rogers, W. (2008). Narrative psychology. *The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology*. Sage Research Methods Online. SAGE Publications, Inc.
321. Weathers, P. L., Thompson, C. E., Robert, S., & Rodriguez, Jr. J. (1994). Black college women’s career values: A preliminary investigation. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 22(2), 96–105.
322. Wright, R. E. (1992). A feminisation of poverty in Great Britain? *Review of income and wealth*, 38(1), 17–25.

323. Zabriskie, R. B., (2000). An examination of family and leisure behaviour among families with middle school age children. *Unpublished dissertation*. Indiana University, Bloomington, IN.
324. Zabriskie, R. B., & McCormick, B.P. (2003). Parent and child perspectives of family leisure involvement and satisfaction with family life. *Journal of Leisure Research*, 35, (2).
325. Zālītis, J. (1981). *Mīlestības vārdā*. Rīga: Zvaigzne.
326. Zucker, A. N. (2004). Disavowing social identities: What it means when women say, „I’m not a feminist, but...”. *Psychology of Women Quarterly*, 28, 423–435.
327. Yakushko, O. (2007). Do feminist women feel better about their lives? Examining patterns of feminist identity development and women’s subjective well-being. *Sex Roles*, 57, (3/4), 223–234.
328. Ахмедшина, Ф., Шнырова, О., и Школьников, И. (2000). *Основные направления феминистской теории*. /www. undp. uz/.
329. Виноградова, Т. В. (2001). История науки: версия феминизма. *Журнал: Высшее образование в России.*, № 6, 112–123.
330. Ильин, Е. П. (2010). *Пол и гендер*. Питер. Москва.
331. Казанская, А. В. (1998). Поговорим о себе: к вопросу о проявлении в речи нарциссических видов переноса. *Московский психотерапевтический журнал.*, № 2, 143–146.
332. Корсини, Р., и Ауэрбах, А. (2006). (Eds.). *Психологическая энциклопедия*. Питер. Москва.
333. Куприянов, С. Ю. (1985). *Роль семейных факторов в формировании вариантов нервно–психического механизма патогенеза бронхиальной астмы и их коррекция методом семейной психотерапии*. Диссертация кандидата психологических наук. Лю, Санкт Петербург. НИПНИ им В.М. Бехтерева.
334. Леонард, Ш. Л. (2011). *Эмоциональная женская травма. Исцеление детской травмы, полученной дочерью в отношениях с отцом*. Независимая фирма „Класс”. Москва.
335. Наследов, А. (2011). *Профессиональный статистический анализ данных*. Питер. Санкт Петербург.
336. Ожигова, Л. Н. (2009). Исследование гендерной идентичности и гендерных стереотипов личности., В И.С., Клециной. (Ed.), *Гендерная Психология*. (2.end) (pp.256-262). Питер., Санкт Петербург.

337. Путилова, Л. М. (1999). *Сущность самопознания в опыте ментальной идентификации: в контексте философской антропологии*. Автореферат и Диссертация. Москва.
338. Серова, Е. (2001). *Дикая или домашняя?*, Питер. Санкт Петербург.
339. Фрейд, З. (1925). *Психология масс и анализ человеческого Я*. Москва.
340. Фром, Э. (2006). *Анатомия человеческой деструктивности*. АСТ. Москва.,
341. Фром, Э. (2009). *Бегство от свободы*. АСТ. Москва.
342. Хекхаузен, Х. (2001). *Психология мотивации достижения*. Питер. Санкт Петербург.
343. Хорни, К. (2009). *Психология женщины*. Академический Проект. Москва.
344. Шнейдер, Л. Б. (2008). *Семейная психология*. Академический проект. Триеста. Москва.
345. Эйдемиллер, Э. Г., Добряков, И. В., и Никольская И. М., (2007). *Семейный диагноз и семейная психотерапия*. Речь. Санкт Петербург.
346. Юнг, К. Г. (2009). *ЭОН*. АСТ. МОСКВА. Москва.
347. Юнг, К. Г. (2008). *Структура и динамика психического*. COGITO CENTRE. Москва.
348. Юнг, К. Г. (2009)^a. *Сознание и бессознательное*. Академический Проект. Москва.
349. Юнг, К. Г. (2010). *Очерки по психологии бессознательного*. COGITO CENTRE. Москва.
350. APA (2014). *Association for Women in Psychology*. www.apa.org. Society for the Psychology of Women, no 2014.05.19.
351. Apollo. (2012). www.apollo.lv, ziņas, no 2012.26.09.
352. Delfi. (2011)., ASV vairs oficiāli nelietos jēdzienus 'māte' un 'tēvs'. www.Delfi.lv//woman.delfi.lv, no 2011.04.24.
353. Eurostatistika. (2013). [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/ statistics_explained/](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/) File: Population age structure by major age groups, 1991 and 2011 of the total population.